

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

ГОД. XLIX

15 МАРТА 1931

БР. 5—6

САДРЖАЈ:

Питање станова — Д-р Милослав Стојадиновић, пот- претседник Општине београдске — — — — —	325
Нека спорна питања у статуту Београдске општине — Д-р Лаза Костић, професор университета — — — — —	333
За снабдевање Београда здравим и јефтиним млеком — Слободан Ж. Видаковић, уредник „Београдских оп- штинских новина“ — — — — —	337
Проблем савременог снабдевања млеком — Д-р Божи- дар Петровић, хемичар — — — — —	345
Снабдевање млеком у градовима — Д-р Стаја Стајић, дечји лекар — — — — —	350
Потреба хитне примене законске заштите београдских пекарских радника — Мустафа Турк, секретар Са- веза рад. жив. нам. Краљ. Југославије — — — — —	353
Питање комуналне статистике Београда — Димитрије Анагности, шеф Статистич. отсека О.Г.Б. — — — — —	357
Аутомобилски саобраћај у Београду — Инж. Ђорђе Ристић — — — — —	362

Друштвена хроника:

Адмирал Гепрат — Будимир Швабић, новинар — — — — —	365
--	-----

Прибредна хроника:

Снабдевање животним намирницама и исхрана Београ- да у 1930 год. — Влада Миленковић, новинар — — — — —	374
---	-----

Социјално-медицинска хроника:

Хигијенски преглед за месец фебруар 1931 год. — Д-р Сергије Рамзин, шеф Јавне хигијене О. Г. Б. — — — — —	382
--	-----

Прилози за историју Београда:

Једна шетња по београдском Граду — Д-р Милослав Стојадиновић, потпретседник Општине београдске — — — — —	393
Освојење Београда крајем 1806 год. — Светолик М. Гре- бенац, адвокат — — — — —	405
Први лекар родом Београђанин — Д-р Александар С. Шевић — — — — —	408

Београдске сѣице:

Београдски амами (купање Београђана пре сто година и данас) — Б. Војиновић-Пеликан, сликар — — — — 412

Културна хроника:

Концерт Академског певачког друштва „Обилић” —
Проф. Петар Ј. Кретић — — — — — 415

Службени део:

Закон о попису становништва, пољопривредних газдинстава (господарстава) и стоке на дан 31 марта 1931 — 418

Рад општинског одбора:

Записник Одборске седнице од 17 јануара 1931 год. — 420
Записник Одборске седнице од 30 јануара 1931 год. — 424

Конференције:

Записник II конференције претставника Београдске, Земунске и Панчевачке општине, од 18 фебруара 1931 — 430

Записник III конференције претставника Београдске, Земунске и Панчевачке општине од 25 фебруара 1931 — 433

Наредба Управника града Београда о уређењу хлебарница и продаји хлеба у Београду — — — — — 437

Службене вести — — — — — 442

Правилник о гробљанским таксама и условима коришћења земљишта на Општинском гробљу у Београду — 443

Службени огласи — — — — — 446

Цене животињих намирница на београдској пијаци у месецу фебруару 1931 год. — — — — — 444

Приватни огласи

Сарадници „Београдских општинских новина“:

- Д-р Александар Станојевић, професор хемије
Инж. Александар Дојчиновић, шеф трамвај-
ског саобраћаја О.Г.Б.
Инж. Александар Крстић, шеф отсека за пар-
кове Београда.
Д-р Алекс. Петровић, прет. „Карађорђа“
Инж. Андра Матић, шеф возног отсека О.Г.Б.
Анте Брозовић, секретар Савеза Сокола Кр.
Југославије
Д-р Атанасије Поповић, професор
Бранислав Нушић, књижевник
Д-р Бранислав Крстић, професор
Бранко Максимовић, архитекта
Д-р Бранко Синобад, публициста
Д-р Бранко Миљуш, публиц., референт Мин.
трг. и индустрије
Богдан Поповић, проф. университета, књи-
жевник
Богдан Крекић, новинар, одборник О.Г.Б.
Богомир Богић, адвокат
Богосав Војиновић-Пеликан, акад. сликар
Д-р Божа Петковић, лекар
Д-р Божидар Петровић, хемичар
Бора Гавриловић, новинар
Д-р Боровоје Градојевић, лекар
Васа Поморишац, академски сликар
Д-р Виктор Новак, проф. университета, књи-
жевник
Влада К. Петровић, учитељ, претседник Југо-
словен. учитељ. удружења, одборник
О.Г.Б.
Влада Миленковић, новинар
Влада Ристић, претседник друштва „Савинац“
Д-р Воја Кујунџић, лекар, начелник Мин. на-
родног здравља у пензији
Војин Максимовић, генерал, стални професор
Више школе Војне академије
Д-р Војислав Зафина, проф. университета
Воја Пековић, хотелијер
Инж. Димитрије Атанацковић, пом. директо-
ра тех. управе О.Г.Б.
Арх. Даница Томић, гл. секретар Грађев. од-
бора О.Г.Б.
Д-р Димитрије Коњевић, лекар
Димитрије Стојановић, проф.
Димитрије Анегиости, шеф статистике О.Г.Б.
Д-р Драгољуб Аранђеловић, публициста, про-
фесор универс., одборник О.Г.Б.
Драгиша Лапчевић, публициста, претседник
Југослов. новин. удружења
Драг. Стојадиновић, инспек. Мин. трговине
и индустрије
Драг. М. Поповић, арх. урбаниста
Д-р Драг. Радишић, лекар, директор Саните-
та О.Г.Б.
Драг. О. Новаковић, шеф Такс. отсека О.Г.Б.
Добривој Стојадиновић, публициста
Душан С. Николајевић, књижевник
Душан Прица, учитељ
Ђока Б. Несторовић, бан у пензији, б. прет-
сетник Београдске општине
Ђорђе Коваљевски архитекта-референт О.Г.Б.
Ђуро Бањац, новинар, п. шефа статистике
О.Г.Б.
Д-р Ђ. Брајовић, лекар
Е. Гангл, п. старешина Сокола Краљ. Југосла-
вије
Евгеније Захаров, новинар
Живојин Живковић, месар
Жив. Ј. Кезић, капетан-инвалид
Исидор А. Протић, адв., кмет-правник О.Г.Б.
Д-р Јеврем Недељковић, проф. университета
Јела П. Спасић, претседница Управе београд-
ског обданишта бр. 2.
Јован Дравић, професор, одборник О.Г.Б.
Д-р Јован Ђорђевић, професор историје
Јован Ђонових, директор „Трг. Гласника“
Инж. Јован Обрадовић, начелник Мин. грађ.
Косара Милоановић-Видаковић, новинар,
статистичар О.Г.Б.
Коста Д. Главинић, б. министар и б. претсед-
ник Општине београдске
Д-р Коста Јовановић, лекар
Д-р Лаза Костић, проф. университета
Лујо Витез Ловрић, мајор у пенз.
Д-р Љуба Стојанивић, лекар, одборник О.Г.Б.
Д-р Љубомир Вуловић, шеф лекара Дечијег
диспансера О.Г.Б.
Љубица Аранђеловић, секретар „Срп. Мајка“
Љубомир Нинић, новинар
Љубомир А. Недељковић, пуковник у пенси-
ји и резерви
Манојло Озеровић, новинар, уредн. „Авале“
Д-р Манојло Петровић, публициста
Д-р Марија Илић-Агапова, референт-библио-
текар О.Г.Б.

Д-р Марија Вајс, лекар
 Марушић Комберт, професор
 Мата Главадановић, новинар
 Д-р Милан Петровић, шеф опште држ. боли.
 Милан Предић, управник Народ. позоришта
 Милан Ј. Радојевић, пуковник
 Проф. Милена Д. Лапчевић, стручни експерт
 за Музеј О. Г. Б.
 Миливој Савић, нач. Мин. трг. и индустрије
 у пенс.
 Д-р Миливој Сарван, лекар
 Проф. Миодраг Петровић, акад. сликар
 Милован Ристић, професор
 Милорад Тошић, начелник Мин. финансија
 у пенс.
 Милорад Ракетић, пуковник у пенсији, шеф
 Војног отсека О. Г. Б.
 Милорад Зечевић, управник држ. паркова
 Д-р Милорад Драгић, лекар
 Д-р Милорад Недељковић, проф. универси-
 тета, генерални директор Поштанске
 штедионице, одборник О.Г.Б.
 Милорад Мирчић, п. секретар О.Г.Б.
 Д-р Милослав Стојадиновић, новинар, п. прет-
 седник Општине београдске
 Милош Савчић, инжењер
 Милош Анђелковић, инж., шеф отсека екс-
 пропријације О. Г. Б.
 Д-р Милош Бајшански, лекар
 Д-р Милош Поповић, лекар
 Д-р Милутин Јовановић-Батут, проф. унив.
 књижевник
 Д-р Милутин Зелић, лекар
 Милутин Д. Лазаревић, генералштабни пу-
 ковник у пенсији, књижевник
 Милутин Попадић, капетан-инвалид
 Инж. Мил. Милисављевић, командант ватро-
 гасног одељења О. Г. Б.
 Д-р Миодраг Врачевић, директор антитубер-
 кулозног диспансера
 М. Михајловић-Световски, књижевник, уред-
 ник „Правде“
 Момир Коруповић, архитекта
 Морис Ривоар, књижевник — Париз

Нака Спасић, председник „Дома Ученица у
 Београду“
 Д-р Наталија Николајевић, лекар
 Никола Трајковић, проф., књижевник
 Никола Ђоновић, новинар
 Никола Станаревић, публициста, председник
 осиг. друштва „Шумадија“
 Никола М. Илић, статистичар Санитета ОГБ
 Д-р Отон Крстановић, новинар
 Д-р Петар Ђорђевић, публициста
 Инж. Пера Ј. Поповић, проф. универ.
 Радивој Глумац, председник Београд. Општ.
 Штедионице
 Радомир Клајић, виши савет. Министар. фи-
 нансија у пенс.
 Радисав Игњатовић, санит. ветеринар. контр.
 Рад. Драшковић, инспектор Минист. фин.
 Д-р Сава Ђорђевић, публициста
 Д-р Сарина Мандил, лекар
 Света Милутиновић, новинар и књижевник
 Арх. Светозар Геинић, шеф архитектонског
 отсека О. Г. Б.
 Светислав Мародић, секретар Трг. коморе
 Светозар Мијовић, проф. у пенсији
 Светолик Гребенац, адвокат
 Д-р Сергије Рамзин, шеф Јавне хигијене Бео-
 града
 Д-р Светолик Стевановић, новинар
 Сима Д. Тошић, помоћ. санит. рефер. Дирек-
 ције трамваја и осветљења
 Славка К. Главинић, публициста
 Сима Пандуровић, књижевник, шеф Култур-
 ног отсека О.Г.Б.
 Слободан Ж. Видаковић, публициста, рефе-
 рент за штампу О. Г. Београда и отпра-
 вник послова Савеза градова Кр. Југосла-
 вије у Београду
 Д-р Стаја Стајић, децји лекар
 Д-р Стеван Иванић, директор Централног хи-
 гијенског завода
 Д-р Стојан Павловић, проф. економије
 Телеман К. Јанковић, жанд. мајор
 Тодор Живановић, инсп. Општ. београдске
 Д-р Чеда Ђурђевић, санитетски генерал

БЕОГРАДСКЕ
ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ
СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Издази двапут месечно	Београд, 15. март 1931.	Година XLIX — Број 5—6
Годишња претплата 150.— дин. На пола године . . . 80.— дин. Претплату слати на чеков, рачун бр. 54,300 Пошта, Штед. Београд	Уредник: Слободан Ж. Видаковић референт за штампу О. Г. Б.	Уредништво и администрација: улица Краља Петра број 26/III Телефон 63-27

Др. Милослав Стојадановић,
потпретседник Београдске општине

Питање станова

II

У првом своме излагању истакли смо нарочито да је питање станова социјално питање. Оно је социјално и по највећем делу становништва чије становање тражи да се о њему стара Држава и Општина као и с обзиром на средства и мере потребне за његово крајње решење. Раније се мислило да вароши треба да буду само споља лепе, докле се данас тражи да се овима да више унутарње садржине и више смисла у здравственом и културном погледу. Изнад свега стоји питање тако званог малог стана чија свестрана обрада у техничком, социјалном, финансијском, и опште урбанском погледу заслужује нарочиту пажњу Општине и Државе. Питање се поставља: да ли код нас постоји потреба за социјалним решењем малог стана, слично ономе што утврђујемо у раду других народа Запада? Несумњиво је да је ово питање и код нас актуелно бар у градовима, и ако не у обиму невоље великих градских агломерација индустријских држава. У колико, дакле, постоје масе без станова или са рђавим становима, у толико треба решавати и питање малог стана, а неоспорна је чињеница да решење код нас постаје из дана у дан све актуелније. Два момента су при томе одлучна. На једној страни несташница станова, на другој постојање влажних, рабатних и нехигијенских станова у опште. Београд у томе погледу стоји најгоре. Јатаган Мале јесу специфично обележје Београда у негативном

развитку станбеног питања, које је овде решено само од себе и на начин који изненађује. Јатаган Мале претстављају најгори облик људског становања за који се у опште до данас знало. При томе бисмо учинили само једно мало упоређење. Најстарији и најпримитивнији облик људског становања свакако потсећа много на циганске черге и номадски живот сиромашних цигана. Али и тај облик тако примитивног становања бољи је од јатаганмалског, јер се те черге по правилу постављају испод шумарака, крај лепих поточића и на просторима где се изобилује водом, ваздухом и светлости, те се на тај начин бар надокнађују остали технички недостатци. У нашој Јатаган Мали нема ни ваздуха ни светлости а куће су израђене од блата, негде од картона или се налазе у самој земљи. Не треба истраживати кривце овога стања, које је поникло у главном у прво доба наших поратних недаћа, кад се потребе људи за становање нису могле брзо да задовоље, нити је друштво било у стању да својим новим досељеницима пружи удобност становања. Треба стално истицати чињеницу да је у Београду за време рата бомбардовањем упропашћено око 40% домова, томе додати и одсуство сваке новоградње за време непријатељске окупације. На једној страни то је створило невољу, а на другој невероватан прилив маса у Београд, који је почео нагло да се подиже. Све је то учинило да се појаве Јатаган Мале, без кривице власти и,

рекао бих, без одговорности ових несрећника који у Јатаган Мали станују. Приликом решења овога питања мораће да се ангажују колективно и Општина и Држава, при чему не смео губити из вида да је то решење добрим делом олакшано постојањем следећих чињеница. Приличан је број Цигана и других спекуланата који су продавали по скупе паре своја имања на Чубури и иначе, па су се доселили овде, следећи примеру невољника и спекулишући директно са општинском имовином, уз равнодушност која се иначе показивала од стране Општине у то време. Исто тако знатан је проценат и сељака који су ту подигли куће без икакве стварне нужде. Јатаган Мала има и спекуланте који су подигли станове и куће „за ренту“.

Јатаган Мала, ма колико претстављала крупно социјално питање за Београд, негативан је изражај једног пролазног стања и она ће се ликвидирати ускоро на начин како то налажу животни интереси и углед наше престонице. У решавању сплета питања ове врсте она се не може мишати и, с обзиром на обим, сретства, број становника овога накардног насеља као и иначе, она је такође постала једно питање. Наводимо овај случај да бисмо јаче нагласили значај станбеног проблема и тамо где се његова актуелност испољава у локалним и пролазним кризама за разлику од оних које су сталног карактера, услед чега и намећу потребу других решења и мера. Питање станова у Београду било би актуелно и без Јатаган Мале; са овом оно је добило нарочиту оштрину, у толико пре јер се мора ускоро да приступи њеном рушењу како би се омогућило извођење булеварна на томе месту, пошумљивању и другим техничким радовима. Судбина овог жалосног насеља одлучена је и гвозденом жељом престонице да уклони ругобе људског становања, које мора да замени бољим и сносљивијим становима, у сваком случају човечијим. Пошто се елиминисао број оних који нису упућени на јавну заштиту, а таквих има приличан број међу „Јатаганмалцима“ не остаје ништа друго него да се за све остале створи могућност доброг становања пре него што би се садање ругобе порушиле. Како то извести? У оквиру овог краћег, начелног излагања станбеног питања и његовог великог значаја немогуће је упустити се у појединости. Ипак морамо рећи да би начелно решење било у овоме. Општина би била најповољнија да узме иницијативу у циљу стварања једне колоније станова за невољнике из Јатаган Мале. Она може сама да купи велике комплексе имања са релативно ниском ценом, да их парцелише и подигне

на њима грађевине нарочитог типа за економски слабе слојеве. Тако подигнуте станове могла би да издаје под закуп са сносљивим киријама или да омогући прелаз кућа и имања у руке малих сопственика, било отплатама које не би смеле бити много веће од износа месечних кирија, било под другим, али увек економски социјално сносљивим условима. У овом случају т. ј. да Општина узме целу ствар у своје руке, морала би се створити једна узор колонија привредно малих људи, са кућама и баштицама што би све претстављало једно ретко лепо и здраво насеље.

Друго решење било би да се Општина појави као посредник између ових невољних становника и приватних лица која би желела да ту колонију изграде, наравно и у том случају применом одређених система у погледу обраде кућа, парцелације и искоришћавања имања у опште. Једно од решења било би да она да извесне гаранције у погледу отплата приватнима чија се висина мора унапред да одреди. Што дужи амортизациони рок услов је за мале кирије, као што је и обрнуто случај: кратак рок за амортизацију куће поскупљује до невероватности кирије и чини их немогућим за шире народне слојеве. Оставити Јатаганмалце себи самима било би најгоре решење; оно је све друго само не изводљиво. То би значило формирати опет, само на другом месту, Јатаган Малу а ми рекосмо да би баш овај тежак случај имао да се искористи ради остварења замисли о грађњи једне модерне колоније привредно-социјално слабих, — нешто чега до данас нисмо имали у Београду, бар не у погледу примене одређених система. Општина града Београда унела је у овогодишњи буџет милион динара ради исељења Јатаган Мале. Сума по себи веома мала, ипак прилична ако се искористи ко анунитет за зајам који би изнео бар десет милиона динара, што значи да би до коначне отплате морала уносити сваке године у свој буџет одговарајуће суме. Са овом сумом могло би се учинити веома много у току ове године, иначе сума по себи није довољна за потпуно подмирење потреба становника ових насеља. Остаје да и они сами узму учешћа у изградњи своје сопствене колоније. Становници у већини случајева јесу продуктиван слој људи; они раде и имају своје приходе. Према томе могу учествовати активно у изградњи својих станова, при чему би им Општина и Државна хипотекарна банка помогли сретствима у прво, најтеже време. Државна хипотекарна банка могла би такође изаћи јаче на сусрет овим невољницима имајући у виду и одређене социјалне циљеве. Можда би она то могла да учини

бар за добар део грађана, којима би, на подлози парцелисаних имања на поменутих великим комплексима дала потребне кредите, уз олакшице које се намећу саме од себе у оваквим случајевима. Као што се види решења има веома много. У оквиру овог чланка ми их тек наговештавамо преостављајући све остало конкретном решавању, на које несмемо дуго чекати. — За ову врсту насеља могла би и држава да учини веома много, пружањем потребних олакшица, у добијању и превозу материјала. Тако она може из својих шума дати јевтинију грађу и други материјал, олакшати транспорт, ослободити све мање станове плаћања порезе за извесно време, и т. д. Ми истичемо сву важност проблема Јатаган Мале, која се не може и несме у целости порушити пре него што се створи нова савремена колонија становања за становнике тога краја чији број иде на хиљаде. Проблем је, значи, сложен и за велике, богате народе, с обзиром на овако велики број људи без станова, он је пак нарочито сложен за нас који желимо да га решимо са малим сретствима. Зато ову ствар треба добро простудирати, и, пре свега, не чинити оно што би имало карактер обичног крпежа. Ако се на супрот Јатаган Мали има да истакне неодложна потреба стварања једног великог, модерног насеља привредно и социјално слабих људи, онда је задатак веома интересантан у опште урбанском, архитектонском, финансиском и културном погледу и у толико више голица стручњаке.

Станбено питање има и имаће карактер актуелног социјалног питања све донде док у варошима живе нагомилане масе невољних радника и других сиромашних слојева, докле год не буде здравих, удобних и, изнад свега, јевтиних станова, чије би кирије биле у сносљивом складу са приходима широких народних слојева. Оно, дакле, није социјално и актуелно само у случајевима наметнуте потребе заштите закупца као таквих нити само у доба пролазних криза, оно је увек било и остаће актуелно у социјалном погледу све докле год свака породица, па и најсиромашнија, не буде имала крова над главом, како се то смишљено каже простим народним језиком. Пре но што је могао помислити на ма шта друго, још прачовек морао се прво побринуту за стан. Без стана нема породице. Отуда је стан у центру старања друштва и државе. У доба када је владало ропство обавеза старања за становање робова важила је као закон. Ако је хтео да има радну снагу феудални господар морао се побринуту и за њено одржавање путем исхране и бар сносљивог становања. Мајстори средњег века па све до наших дана морали

су се такође бринути за станове помоћног особља, шегрта и калфе. Тек нови капиталистички период који се споља манифестује у стварању великих градских агломерација оставио је радничке масе незбринуте, тако да су ове за дуго време у истини биле преостављене својој судбини. Чак се ни посредним мерама није утицало на формацију станова и градова који би ширим друштвеним слојевима обезбедили здраве и удобне станове. Станбено законодавство доцнијег је датума као и социјално законодавство у опште, чији је оно сада нераздвајни део. У новије време и Лига Народа у Женеви са разумним учешћем свих влада придаје овоме питању нарочиту важност а тако исто и питању уређења градова у опште, при чему је вредно споменути и претстојећу јачу сарадњу са Међународним савезом градова чије је седиште у Бриселу.

*

Мало се зна и мало води рачуна о томе да је питање станова тесно везано за питање уређења градова. Професор Р. Еберштат, познати испитивач односа на овој страни, у праву је када каже: *Wohnungsfrage ist Städtefrage*. Да објаснимо откуда ова тесна, нераздвајна веза за чије је откривање било потребно да прођу многи и многи векови и изнад свега заоштреност социјалних односа до степена једног несносљивог стања, које је самим тим избацило на површину сасвим нове проблеме и правичнија схватања ствари и живота.

Никада се уређење градова није руководило другим обзирима кроз целу људску историју до ли оним једностраним који су имали за циљ задовољавање ужих потреба власничких класа, а нарочито уже друштвене олигархије. Уређење градова које се руководи обзирима према друштвеној целини и стварним економским, социјалним и опште културним потребама тековина је тек наших дана. Но ако су се и поред свих тако јасних тенденција у развиту модерног друштва ипак занемаривали интереси целине у погледу културе стана то је долазило једним делом из неспособности да се схвати прави значај времена, а делом из уског људског егоизма, који га отстрањује од вршења оних дужности чије је извршење једина и сигурна залога за трајну егзистенцију друштва, његов даљи развита и напредак у свима правцима. Разлог више да се сетимо тих пропуштених дужности ради нас самих и ради оних којима ће испуњавање истих дати највеће користи, а то су широке народне масе које чине огромну већину градског становништва.

У доба апсолутизма уређење градова своди се искључиво на обраду монументал-

них палата и тргова, на регулациону линију главних улица и на добијање што лепше спољашности. Што више китњастих фасада и монументалне обраде појединих грађевина, права регулациона линија и симетричност уличне мреже, затим пуна потчињеност свега спољним утисцима — ето у томе се тражио смисао урбанизма прошлости. Но и као такав он је ипак у прошлости претстављао велику тековину, али само у архитектонско-техничком и естетском погледу. Никада обрада појединих улица, тргова и фасада монументалних зграда није тако јако наглашена, са тако спретном виртуозношћу извођења и великим смислом за лепо и монументално као што су то чинили мајстори прошлости у свима временима пре нас. Доба апсолутизма предњачи на пољу јачег наглашавања монументалног урбанизма, у колико је реч о његовој примени у ограниченом обиму. Томе иде на руку и преовлађивање одређених схватања на пољу уметности о које се није могло оглушити ни код техничке обраде градова. Чак и велики филозоф Декарт љути се што се изграђују улице и тргови „тако рђаво компасирани“, докле би он хтео да је све у праволинијском систему, правилно, симетрично и без индивидуалних уступања, која су пре тога периода у градовима средњег века дала овима облик пун урбанистичких и других преимућстава. Али то је питање о коме се не би могло опширно говорити у оквиру овога краћег чланка којим тек ако се успе да наговести у главним потезима велики значај питања станова.

У току XIX века уређење градова ослања се највећим делом на начела предходног апсолутистичког периода. Нова варош која је почела да није захваљујући великим техничким напретцима који су у основи изменили услове рада и живота, а нарочито захваљујући појави паре и електрицитета, затим мотора, бензина и других тековина није добила споља своје сопствено обележје, бар не у добром, позитивном смислу речи. Она је била у свему културно заостала, антисоцијална и неподношљива у исто време за највећи број грађана — варошана. У своје брзом развоју првог периода модерно капиталистичко друштво није могло да се оријентише у погледу примене одређених начела урбанизма, отуда није могло да нагласи ни своје стваралаштво на овој страни у већим размерама. У том погледу оно је слабије од друштва које му претходи, а чије смо стваралаштво, ма колико ово било једнострано, већ нагласили. Но период лутања већ у првој половини прошлог столећа замењује се спонтано одређеним схватањем потреба новог друштва, које добијају изражаја и на пољу

уређења градова, као и грађевинарства у опште. Велике катедрале средњег века замениле су фабричке и друге сличне зграде; на место монументалних ренесанс-палата апсолутистичког периода никле су огромне трговачке и индустријске палате, банке и друга предузећа свих врста; на место интимних и пуних романтичне привлачности кривудавих улица и тргова, за чију обраду захваљујемо у првом реду утицају старих занатлија и еснафа, на место репрезентативних тргова и улица грађених у доба свемоћних кнежева, појавиле су се модерне трговачко-саобраћајне улице, лепше, веће, значајније у сваком погледу и несравњено одређеније у погледу циљева којима служе од свих претходних облика и решења. Као какав свемоћни горостас модерни капитализам дао је ускоро сопствене тековине на овоме пољу ствари, тековине које бацају у зачехак све грађевине старог доба. То су преимућства стваралаштва наше нове епохе која се не могу оспорити чак ни од оних који се боре да ову организацију друштва замене сасвим другом, супротном у својим тежњама и социјално-привредном склопу. Но и поред свих преимућства нови грађански поредак, чија је битна основица дата у великој Француској револуцији и начелима која се за ову везују, није успео за дуго време да створи варош која би задовољавала потребе грађана у погледу становања. Питање станова, рекли смо, било је исте судбине као и социјална политика у опште, чији је веома важан, да не кажемо најважнији део баш ово питање. Озбиљнијем решавању питања станова приступило се тек доцније, готово пред сам крај прошлог столећа, јаче у периоду до рата, а у још јачој мери после рата. Све то има својих дубљих узрока. Залазити дубље у испитивање истих значило би подврћи опширној анализи друштвени развој, чији се смисао по кад кад огледа и у извесној бесмислици ствари, ма колико ова после изгледала чудна и несхватљива.

Неоспорно је тачно да се урбанизам прошлог столећа није могао оглушити о тековине ближе и даљне прошлости, најмање тамо где су се вароши развијале из старих градова и где се није могло, нити смело кидати са оним што је прошлост оставила народима старе културе у наслеђе. Код народа нове културе ишло је далеко лакше, тако да је Америка могла дати градове који су свет за себе и никакве везе немају са осталим градовима света, бар у колико се тиче изграђивања ужих центара вароши т.ј. сити и облакодера који у нашој машти оживљују слику легендарних вавилонских кула. Водећи рачуна о прошлости и узимајући оно што већ

постоји као најбоље за решење проблема градског уређења, о коме се у брзом развоју продуктивних снага новог друштва није ни могло да размишља много, нова варош у истини је продужење начела и грехова прошлости. Две ствари доминирају у урбанизму XIX stoleћа: регулациона линија и повлашћивање типа кућа противног карактеру, смислу и потребама новог друштва, уз пуно, апсолутно запостављање свих оних чиниоца који условљују удобне, здраве и економски сношљиве куће и станове. Тако је на веома бесмислен начин узета стара патрицијска ренесанс палата као облик куће за становање закупаца т.ј. оних многобројних друштвених редова који немају сопствене куће него су упућени на становање у туђим кућама. Тако звана кираџијска касарна Париза, Берлина и Беча води порекло од ових патрицијских кућа, докле је у погледу саме унутрашње обраде негација свих обзира према привредно-социјално слабијим друштвеним слојевима. Ништа одвратније од кираџијске касарне у којој се, поред других недаћа, у потпуности угушује достојанство човека. Да је неком непријатељу човечанства стављено у задатак да измисли један најодвратнији тип људског стана за цело не би могао измислити ништа горе од кираџијске касарне, ружне и нечовечне у исто време. Један економиста тврдио је да је она ипак добра јер ствара демократију људи с обзиром на начин њиховог једнообразног становања. Само је он заборавио, а са њим и многи други, да је сва трагедија демократије баш у томе што је она ради неких апстрактних једнакости занемарила суштину ствари, занемарила главни предмет свога старања: човека. И зато што је садржину потчинио форми а човека апстрактним принципима, у којима ни сама више није могла да се снађе, зато је остала у кризи, боље речено била у кризи још од првих дана свога сукоба са реалним односима друштвених снага. Но и то је једно посебно питање које овде тек додирујемо само да бисмо доказали тачност гледишта, да је XIX век био у сукобима чак и са својим битним интересима, копирајући слепо урбанизам прошлости и уводећи тип кираџијске касарне за становање људи као и дижући норму регулационе линије на степен неприкосновене догме.

Читајући ове редове и оштру критику рада у прошлости, који не треба више да се понови, читалац ће с правом очекивати да чује шта ми истичемо на супрот овог ситему, чију бесмислицу не треба даље доказивати. Без околишења даћемо одмах одговор, који се појединцима може учинити нејасан, у сваком случају, верујемо, не могу му оспорити тачност.

Варош наше епохе мора бити лепа споља и изнутра, мора имати и форме и садржине, лепо обрађене улице, али тако исто и дворишта на којима људи живе са максималним удобностима за добро, здраво и културно становање.

На место антисоцијалне треба створити социјалну варош а то значи, речено најпростијим речима, да треба пренети тежисте нашег старања са улице на двориште, са неключивог старања за регулациону линију на унутрашње искоришћавање дворишта и неозидане површине у опште у односу према озиданој, са бесмислено китњастих фасада на унутрашњост просторија стана и све удобности које он треба да пружи човеку и породици. Ове ствари нису просте ма колико оне то изгледале на први поглед. Требало је да прођу многи векови да би се тек данас увидело да је ствар у служби човека а не човек у служби ствари, да стан треба да задовољи најелементарније потребе здравствене и културне, а не да се у њему човек гуши на начин који не изостаје много иза учерица старих робова.

Постављајући овако проблем на своје место и нехотично нам се намеће важност читавог низа других проблема о којима се све до јуче није у опште ни водило никаква рачуна. Навешћемо само неколико од њих, постављајући и у овом случају излагање више подређених детаља. Преношење тежиста питања са улице на двориште изазива одмах потребу решења друге, савремене парцелације имања и одговарајућег типа кућа и дворишта уз синтетичку, спретну обраду свих тих елемената, тесно везаних за појаву бољег стана.

Између система парцела и типа куће постоји тесна неразводна веза која се не сме занемарити ако се хоће да избегну грешке прошлости. Само ово питање не треба схватити шаблонски, као што се то чини од појединачно. Тако и, пр. тесна, мала парцела не може се сматрати увек рђавом. Под извесним околностима, у извесном периоду развоја и за извесне сврхе она је тако исто подношљива као и широка. Типичне примере малих парцела пружају наше паланке у своме ужем центру, а тако исто и Београд, при чему је вредно споменути нарочито типичну Наталијину улицу. Мале парцеле (види о томе нашу књижицу: Урбанизам наших дана) у тој улици створили су економски мали људи у другој половини прошлог века, а пре свега занатлије (она се све до скоро звала Абацијска улица због великог броја абација). На овим парцелама поникле су мале куће нарочите конструкције и са изванредним премудростима у сваком погледу. Све те куће имају лице са обе стране, с лица и дворишта,

тако да је омогућен изванредан изглед према Сави. Сваки стан има према томе попречно проветравање, уз то ни једне собе бачене у страну без светлости и ваздуха. *Карактеристика је ових кућа да су оне сопственичке а не кирајничке. У њима станује сам сопственик са члановима своје породице и шегртима у колико их има. Сопственичка, боље речено мала сопственичка кућа, дакле, трпи и малу парцелу ако је обезбеђено слободно двориште, као што је овде по правилу случај. У овој улици остварено је и начело унутрашње регулационе линије, један захтев за чије се остварење бори модерна наука Запада, докле је он, ето, одавно најправилније решен од промислених српских мајстора и сопственика прошлог века. Да ми нисмо у снобистичком подражавању запада отишли у једну крајност која се по правилу свети, могли бисмо применити код уређења наших градова масу лепих ствари чисто националног порекла. Али шта ту помажу апели када је наш човек садашњице заборавио на неисцрпне изворе својих предака којима једна тесногрудост импутира простоту. Исто тако и начело такозваних градова у врту (Gordenciti, Cite-jardin, Gortenstadt), одавно су и веома срећно примењени у многим градовима Србије, тако н. пр. у Крушевцу, Краљеву, Смедереву итд. Независне од уже трговачке вароши, крајеви за становање по правилу садрже домове са потпуно слободним двориштима, окружених са свих страна зеленилом, светли и пуни ваздуха и привлачности. Но шта све то помаже када наши архитекти и инжењери не налазе више смисла у тим старим српским кућама, које у већини случајева сматрају као турске куће па чак то погрешно схватање намећу и странцима. Заборавља се да Азијски Селџуци, долазећи на Балканско Полуострво нису у опште ни имали куће Балканског типа, нити су их могли имати у Азији где постоје сасвим други услови живота, друга клима и поднебље. Селџуци су више номади, пролетери, — све друго само не способни да створе кућу нашег типа. Долазећи код нас они су усвојили и тип наше куће, прилагођавајући је, само делимично својим верским обичајима. Говорити о турској кући у нас незнање је и зловоља у исто време. И на место да се модерна архитектура инспирише неисцрпним богатствима мотива нашег народа она лута без краја, а престоници даје карактер пуне националне изопачености. Но то је такође једна тема о којој се да засебно говорити и на другом месту. Ми је тек спомињемо у вези напомена о међусобној зависности типа куће у односу према начину обраде парцела и искоришћавању дворишта у опште.*

По ружној навици да иде у крајност наш површни критичар свакако ће рећи да гледиште које се овде заступа одриче сваки значај улице као такве. Ништа погрешније од тога. Улица служи промету путника и робе и вршењу одређених функција у оквиру градског организма. Она није ни нарочито споредна ни нарочито важна, она је нужна и о њој се мора водити рачуна. Самим тим што је нужна и потребна разумљива је и тежња да она буде и уређена, и лепа, чак ако се хоће и репрезентативна у већем обиму. Али оно што се не може и не сме дозволити то је искључивост старања за улицу, нека врста култа улице на штету правилног решења свих других питања, нарочито оних чија се решења намећу у оквиру грађевинских блокова, т. ј. на грађевинском простору који је опасан са свих страна улицама.

Посматрајући урбанизам не само са техничког него у истој мери и са привредно-социјалног и културног гледишта, улица као таква добија у погледу обраде целокупне уличне мреже један далеко шири значај. Ако циљамо на добијање оне вароши која нам унапред може да обезбеди и здраву социјалну садржину, варош која треба да је веран израз прилика и живота а не само лепа у својој спољашности, онда се морамо приликом обраде Генералног плана вароши руководити другим обзирима. *Савремени урбанизам разликује улице према њиховој намени.* Неке су улице саобраћајно-трговачке, неке од њих служе само трговини, неке пак искључиво за потребе становања и т. д. Свака од њих тражи и другу обраду, како у погледу израде саме калдрме тако исте ширине, затим регулационе линије и иначе. Ово разумљиво диференцирање улица може се спровести и у оквиру једног краја вароши који служи одређеним циљевима. Тако н. пр. у крајевима за становање има улица јаче и мање саобраћајних, оних у којима саобраћа већи број кола и таквих у којима кола пролазе само за снабдевање тих крајева. У овим последњим улицама нису потребне луксузне калдрме нити широки тротоари, исто тако канализација, оветљење и сви остали комунални радови могу бити изведени у мањем обиму и са мање сретстава. У таквим улицама непотребно је стриктно придржавање регулационе линије праволинијског система него могу бити дозвољена знатна отступања, може бити више кривина, слободних простора за играње деце, баштица, зеленила и слично. Улице у крајевима за становање треба да су скромно удешене и да буду у складу са потребама малих људи за које је главно имати чиста, слободна и светла дворишта. Оне не морају бити ни широке нити

са подлогом преко целе ширине. Довољно је обрадити ужи део коловоза и мало тротоара колико да се омогући несметани саобраћај, и што је главно, одржавање чистоће тих крајева.

Посматран на хартији Генерални план са уцртаном уличном мрежом и применом овога критеријума, треба одмах да нам до пуне очигледности открије ово диференцирање које данас узалуд тражимо јер је свемоћ преживелих схватања наметнула један накарадни ред ствари и једнообразно решење свих улица без обзира на сасвим разнолике крајеве вароши.

Основна грешка у изради ових генералних планова састоји се у томе, што се варош не дели на крајеве и зоне према логичном, рекли бисмо природном груписању, које се врши само од себе у оквиру градског организма. Наш преживели грађевински закон предвиђа такође једнообразне прописе за све крајеве вароши уз потпуно игнорисање свих социјалних, економских и других момената о којима би се иначе морало водити рачуна. Нови грађевински закон, који се очекује, поставља ствари на своје право место а као културна тековина овог значајног периода заслужује да се о њему нарочито говори. Ми ћемо то учинити када буде ускоро обнародован.

Важно је да досадашњи генерални планови нису водили рачуна о стварним потребама модерног града, а најмање о питању станова. Не претерујемо ни мало ако тврдимо да се рђавим Генералним планом може унапред да искључи свака могућност за правилно решење питања станова као што је и обротно случај: добар план садржи и добре диспозиције за решење питања станова. Тако се данас све више на плану уцртавају не само улице него и парцеле, а тако исто на њему назначује и оквир у коме се може кретати озидава површина, тако да се унапред и самим тим услови одређен тип кућа и станова.

Питање станова је у основи својој једно културно питање. Када је 1921. године енглески министар Народног здравља говорио у Лондону делегатима страних држава, где сам и сам био присутан, о великом социјалном значају новоподигнуте колоније станова (Велхол) он је своја излагања свео на твђење, да у тој лепој колонији нема ни болшевизма, ни проституције ни злочинаца. — „Раденици су овде добили све, а на њима је да тековине сада очувају или поруше“, говорио је овај енглески државник језиком који потсећа много на одушевљења великог Фуријеа тамо где слави своје фаланстере. Нема бољег и ефикаснијег сретства за духовно и телесно снажење човека од добра и

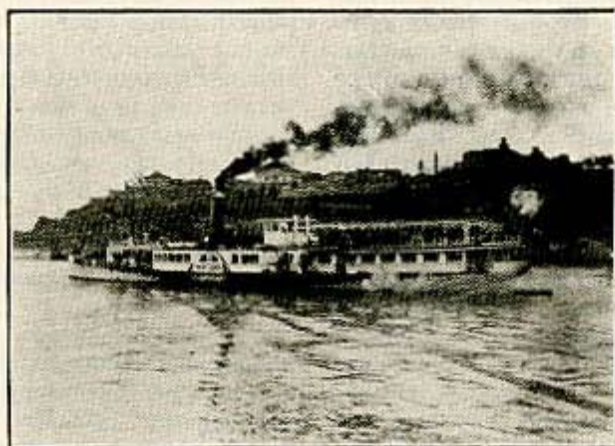
удобна стана. Целим својим бићем породица и њен опстанак, а кроз ову и опстанак друштва, везује се за добар и здрав стан, а то значи тежити коренитој измени данас несношљивих односа станова. Ни један једини принцип васпитања не може се применити на децу која станују у влажним, рабатним и неспретно обрађеним становима касарнског типа. Мислимо да су све то толико јасне, разумљиве и основне ствари да би било беспредметно говорити даље о зависности културе и њеног ширег продирања у масе од станова, којима друштво наше епохе има дужност да да човечнији облик.

Из овог краћег излагања у форми начелних напомена види се да су разнолике мере чија се примена тражи за правилно решење питања станова. Рекли смо да те мере могу бити посредне и непосредне, — обе важне за крајњи успех ствари. Пре него што бисмо обележили оквир једних и других мера треба да изнесемо још и тесну везу између питања станова и начина за његово решење, употребом финансијских сретстава. Питање станова је пре и изнад свега финансијско питање у ширем смислу те речи. Без потребних новчаних сретстава питање станова не може никада бити решено. Реч може бити само о обиму и начину добијања као и о употреби тих сретстава, при чему увек циљамо на примену оних система градње којима наука и пракса садашњице дају сва предимства.

У разним државама Европе питање финансирања градње станова решено је на разне начине. Све што је заједничко свима то је увиђање потребе да се имају подизати мали станови, здрави, удобни и јевтини и да ови буду тако обрађени да имају што више светлости, ваздуха, дворишта и зеленила. Стварање колонија облика *Gordesciti* преовлађује у већини случајева, при чему је услов да терен буде што јевтинији, а до њега се долази само даље од центра. Једини је Беч учинио изузетак изградњом великих кућа за становање у маси. Али и ту треба уочити два момента који су од пресудне важности. Пре свега Бечка општина подиже своје станове између високих кирајинских касарни које су одавно условиле скупу ренту земљишта. Мале, индивидуалне куће могу се подизати само на јевтином терену, никако тамо где квадратни метар земљишта износи више стотина динара. Осим тога куће Бечке општине пружају један сасвим нов тип становања где нема дворишта у смислу оних на парцелама кирајинских касарна. То је један веома важан моменат, који није уочен од оних који овај тип кућа хвале као касарнски. На послетку Бечка општина је

чисто социјалистичка. Скупљање много породица истоветног социјалног положаја у истим кућама значи нивелисање породичних односа до степена оне социјалне сношљивости за коју се стари Бебел ватрено залаже у својој књизи *Жена и социјализам*. По Бебелу жена не треба да се бави простим кућним пословима које може да обавља машина и све културне тековине наше епохе, пословима који је понижавају и непотребно отстрањују од других далеко лепших и узвишенијих дужности. Велики поборник еманципације жене у опште, стари Бебел предвиђао је заједничке перионице и кујне, за-

једничко централно грејање и осветљење, читаонице, купатила, игралишта и слично. Несумњиво је да и социјалистичка општина Беча у свима удобностима које пружа радницима — станарима истих кућа, види остварење једног дела свога програма, онако исто као што је разумљиво ако је она на томе пољу ствари остала више усамљена. Грађанско друштво, чија је база приватна сопственост, култивише сасвим разумљиво индивидуализам, услед чега помаже и тежњу људи за добијање сопствених, индивидуалних кућа

Др. Лазар М. Костић,
проф. универзитета

Нека спорна питања у статуту Београдске општине

III

5.) Органи надлежни за оцењивање

Новим Статутом уведено је у Београдској општини облигатно оцењивање службеника, што по старом Статуту није био случај. Како је стварно последњи Статут ступио на снагу тек почетком 1930 године, сада се врши прво формално оцењивање службеника Београдске општине.

Прописи о годишњем оцењивању службеника налазе се сабрани сви у једном члану Статута (чл. 37). Ма да кратки и концизни, они су сами по себи доста јасни. Досад бар нису дали повода за различито тумачење. Али за неке ситуације које настају кад се прописи овога члана вежу са другим одредбама Статута било је неједнаког схватања. Ево у чему је могло да дође до размимоилажења.

По члану 37 Статута прву оцену службеницима даје „непосредни старешина“. Незадовољан са оценом, службеник може подносити жалбу све до директора одељења закључно. Како је непосредан старешина редовно и шеф отсека, то по правилу неће бити више од два степена органа за оцењивање. Једино у оним отсецима који имају у свом склопу одељке или реферате (што је равно подотсецима), као непосредни старешина има се сматрати шеф одељка, који се званично зове референт. Службеници таквих одељака могу се два пута жалити на оцену старешине: први пут шефу отсека, други пут, ако их не задовољава ни оцена шефа отсека, директору одељења. После ако нема жалбе, првостепене одлуке су коначне и оне не потребују потврду старијег органа да би се унеле у службенички лист.

Ниједан орган нижи од референта не

може се сматрати непосредним старешином у смислу чл. 37 Статута. Старешине станица, надзорници радова, управници и надстојници појединих установа, десетари и т. д. не могу оцењивати службенике који према њима ипак стоје у једном односу потчињености. Шефови отсека ових службеника поступаће правилно ако пре давања своје оцено прибаве мишљења, по могућству писмена, ових надзорника, надстојника, управника итд. Али њихова оцена може бити сасвим различна од мишљења оваквих надзорника. У том случају, истина, директору одељења ће, кад решава по жалби, бити више меродавна та мишљења, али их и он, у оправданим случајевима, може пренебрегнути.

Ко оцењује шефове отсека а ко директоре одељења, све је то предвиђено у чл. 37 Статута. Само што тамо није директно одређено ко ће оцењивати референте. Треба онда узети да ће их оцењивати, као и остале службенике, у првом степену шеф отсека, у другом директор одељења. Као што се види, солиција врло проста и чудно изгледа зашто се уопште, ово питање постављало, кад је по себи јасно његово решење. Али тешкоћа настаје за оне референте који имају особен службени однос. Није положај свих референтата идентичан.

Сви се реферати (одељци) налазе организаторно и формалноправно у склопу једног отсека, сви отсеци у склопу једног одељења или дирекције. Сви директори имају принципиелно исти положај; сви шефови отсека, са изузетком команданта Пожарне команде, такође. Једино референти немају истоветан функционалан положај. Једни од њих стоје у директном службеном односу по

пословима који раде са шефом свога отсека; други обилазе овога и појављује се као непосредни „референти“ директора одељења; трећи прелазе и преко директора одељења и одржавају директан службени контакт са надлежним чланом Суда.

Тај њихов положај не треба сувише широко схватити. Они организаторно и дисциплински стоје сви под шефовима респективних отсека, исто онако као што командант Пожарне команде стоји под директором Одељења за социјално и здравствено старање. Због тога циркуларе које шаље Суд преко директора одељења имају ови да умноже и разашаљу даље свима отсецима, а шефови отсека и свима референтима у свом склопу, без обзира да ли се они и у послове референтата имају право мешати. Ово је било потребно навести, што се у пракси догодило да је један повлашћени референт одбио да прими циркулар директора одељења тражећи да му га пошаље члан Суда пред чијим је он непосредним надзором. Несумњиво да ово значи сувише широко и неправилно схваћену привилегију, и ексклусивну једновремено, непосредног реферисања.

Али у питању оцењивања ових екзимиранних референата не могу бити надлежни њихови шефови отсека. Оцењивање се у првом реду односи на вршење службе, на обављање додељених званичних послова. Према томе, само онај орган који зна како су и с каквим успехом ови референти вршили своју службу, може да даје и оцену о њој. Тај орган ће бити увек онај општински функционер, чијем је непосредном надзору поверен одељак у питању. То ће бити надлежни члан Суда за одеље: штампе, библиотеке, регуларног и нивелационог плана и т. д. То ће бити директор одељења за реферат хемиске лабораторије, то ће бити шеф отсека за реферат заштите одојчади и деце. И тако даље. Споредно је овде да ли је тај референт екзимиран испод надзора свога шефа отсека самим Статутом (као на пр. референт за штампу), једним правилником донесеним на основу члана 6 Статута, или специјалним решењем Суда. Начин изузимања може бити важан уколико, што повраћају у редовни однос не може бити извршен једним актом мање правне снаге него што је био акт који је референта изузео испод пословног надзора свога шефа отсека. Али, у погледу оцењивања, сви

се ови референти налазе у равном положају: свакога од њих може да оцени у првом степену само онај орган који му је и у пословању старешина са правом заповедања.

Другостепеног органа за оцењивање није тешко пронаћи аналогно општим прописима чл. 37 Статута. Ако у првом степену оцењује директор одељења, у другом ће надлежни члан Суда. Ако у првом степену оцењује надлежни члан Суда, у другом ће Суд као колегијум.

У члану 37 предвиђени су и рокови за годишње оцењивање службеника. Рок за прво-степену оцену је стриктно одређен. За друго-степену такође ако је она једноремено и оцена последњег степена (крај марта месеца). Међутим, ако постоји могућност коришћења трију инстанција, другостепени орган мора да своју одлуку донесе још у току фебруара, а најдаље почетком марта сваке године, да би и последња инстанција за оцењивање могла дати дефинитивну оцену још пред крај марта.

Могло би се још једино поставити питање да ли се оцењују сви општински службеници без разлике, и они дакле који су ступили у службу тек крајем године за коју се оцена добива. Један генерални одговор тешко би било овде дати. Ми мислимо да би требало дати надлежним органима за оцењивање пуно овлашћење да сами решавају могу ли једног новог службеника оценити или не. Зависиће од карактера самог службеника, од посла који му је био додељен, од времена службе и од многих других околности да ли ће претпостављени шеф моћи добити једну приближно јасну претставу о његовој способности. Врло често су довољна два-три месеца да се један службеник оцени, а понекад једва и пола године (нарочито ако он неко време одсуствује). Треба, дакле, оставити да сами шефови отсека и равни органи решавају у сваком конкретном случају постоје ли или не постоје сви потребни елементи да се један нов службеник оцени. Разуме се да ће виши, другостепени, орган и сам морати да цени све те елементе и околности ако оцењени службеник поднесе жалбу на оцену. Ма који да је другостепени орган код примене члана 37 Статута, он увек цени све фактичне околности а не само формалне моменте и има права да оцену измени. Ако нађе за сходно, он може и вратити цео предмет са својим при-

медбама првостепеном органу да овај узме неке нове моменте у обзир и донесе понова одлуку. Али се овој процедури може прибегавати само онда, ако крај месеца марта није близу. Иначе, ни у једном случају не може један општински службеник заћи неоцењен у април. За оцену су скопчана извесна његова права (нпр. право на унапређење) и она му се не могу крњити ни на један начин, па ни временски.

У тесној вези са овим последњим питањем стоји и питање ко ће бити надлежан за оцењивање оних општинских службеника који су у току године мењали отсеке са службом. Најисправније би, ваљда, било гледиште да годишњу оцену даје увек шеф отсека у коме су се службеници нашли на крају године (на дан 31 децембра). Овај ће шеф, свакако, код давања оцене прикупити и мишљење шефа отсека у коме је службеник био у току исте године раније. Ред ће бити да то мишљење и приложи самој оцени код њеног депоновања у службенички лист, нарочито пак у случају да је служба у ранијем отсеку износила дуже него у садашњем. Оцена се добива за целу годину дана и логично је да претегне вредност и ваљаност из олог главнијег и дужег периода.

6. Дисциплинско суђење.

Код израде пројекта новог Статута постојала је била чврста намера да се дотадашња установа „иследног одбора“, не преобрати, него замени просто једном комисијом знатно шире надлежности. Та „комисија“, названа дисциплинска комисија, имала је по пројекту Статуту у ствари да буде дисциплински суд. Ранија комисија је имала чисто иследничке функције; пресуде је доносио Општински суд. Нова „комисија“ имала је да пресуђује поводом дисциплинских кривица општинских службеника, а не само да их ислеђује. Због тога су предвиђени и засебни тужиоци, који би подносили и заступали пред комисијом тужбе против појединих службеника.

Надзорна власт је нашла да ови прописи не би били у сагласности са постојећим законодавством и тражила је да се извесни чланови прередикују. Како су исправљени само неки чланови а не сви који се односе на дисциплинско суђење, поремећен је логични ред, настале су њесне нејасноће и, на први мах, контрадикције. Тако, на пример, по чла-

ну 39 Статута, дисциплнска комисија врши само ислеђење кривице и чини *предлог* за казну; по члану 41 Статута, та комисија једино решава „да ли ће се, и за колико времена, службеник зауставити у напредовању на виши степен и групу“. Заустављање напредовања на виши степен основне плате или на вишу групу није ништа друго него једна *казна*, споредна али тек казна. Значи да и по важећој редакцији Статута није дисциплинској комисији изузето сасвим право на изрицање казне. Она не може само да изрекне главну казну, али зато споредну не може да изрекне нико други до ње. У члану 45 стоји да ће се службеник који је већ био осуђен на неку казну због дисциплинског иступа, при поновном случају оптужити дисциплинској комисији. Она се овде сматра као суд, јер се само суду неко оптужује (друкчије би већ било кад би стајало „предаће се дисциплинској комисији“). По члану 46 Статута, зависи од дисциплинске комисије да ли ће се једном службенику над којим се врши дисциплинско ислеђење уважити оставка у даном случају или ће се продужити ислеђење. Кад би то била само иследна комисија, она не би могла доносити овакве одлуке. Она би, истина, давала мишљење Суду општинском, али дефинитивну одлуку би имао да доноси Суд.

Код изрицања главних казни за дисциплинске преступе, дисциплинска комисија, по исправљеном тексту чл. 39 Статута, чини само „сходан предлог надлежном органу за изрицање казне“. Тај орган ће бити: за казну укора и умањења плате за једну четвртину једнога месеца Претседник општине (члан 109 тачка 7 Закон о општинама); за све остале казне сем казне отпуштања оних службеника који су изабрани од Одбора, надлежан је општински суд. Казну отпуштања из службе деовође и благајника имао би да изриче Општински одбор, јер их је он и примио у службу. Према томе каква казна је у питању и која лица, комисија ће подносити свој предлог или Суду или Одбору или самом Претседнику. Сада је важно размотрити да ли су и у колико везани ови општински органи за предлог дисциплинске комисије.

Претседник, несумњиво, не може изрећи већу казну него што је овлашћен по Закону о општинама. Ако нађе да би дело заслуживало већу казну него што он има право да изрекне, он ће предмет препустити Суду на

решење. Суд, међутим, не би морао враћати Претседнику предмет ако би нашао да казна не прелази компетенцију Претседника. Јер, ко може више, може и мање.

Спорно је само могу ли уопште судећи органи изрећи другу казну него што гласи предлог дисциплинске комисије. Ако могу, да ли само мању или чак и већу од предложене? Дисциплинска комисија је састављена тако да даје приличну гаранцију незаинтересованости, независности и објективности. Код редиговања пројекта Статута сва је пажња била усредсређена на овој комисији. Ако се узме да њени предлози не везују или бар не чине горњу границу казне која се може изрећи, њен опстанак је сасвим излишан. Ако Суд може да доноси одлуку какву хоће и изриче казну без обзира на предлоге једног тела које је било у пуној могућности да брижљиво испита све околности, онда установљењем дисциплинске комисије није општинским службеницима ништа помогнуто. Напротив, они се сад налазе у много неповољнијем положају него да те комисије уопште нема. Без те комисије, они би, у колико нестални, могли бити отпуштени из општинске службе без икаквог саслушања. Али то т. зв. *административно* отпуштање не сматра се онако бесчасно као дисциплинско и не производи једнаке даље последице. Службеник отпуштен административним решењем из општинске службе може се увек у њу вратити; службеник отпуштен дисциплинском пресудом не може више никад да се прими уопште у неку јавну службу. Поред тога, самим тим што је неко био под ислеђењем дисциплинске комисије могао би изгубити и већ стечено право на пензију. Простим административним решењем то право не би могао изгубити никад. Административном одлуком њему се кида дотадашњи службени однос, али већ стечена права та одлука не може да ништи. Престанак службе

једног службеника по административном решењу биће у даљим конзеквенцама различит према томе је ли службеник провео десет година у служби Општине београдске или мање од тога рока. Ако је провео десет година, служба престаје само пензионисањем. По дисциплинској пресуди може се отпустити и онај службеник који је провео читавих 29 година у служби и стекао скоро пуну пензију.

Према свему овоме, установљење дисциплинске комисије Статутом, које је било срачунато на то да омогући правилан ток службе, али једновременно и да обезбеди службенике од сваког шиканирања, довело би до сасвим противних последица ако би се Статут уско тумачио. Службеници би се нашли потпуно незаштићени, и Статут би промашио свој циљ. У интересу службеника Београдске општине, а то значи и у интересу саме Општине, треба члан 39 Статута разумети тако, да дисциплински судећи органи не могу ни у ком случају повисити казну предложену од дисциплинске комисије. Они казну не могу уопште изрећи ако нема предлога од комисије. Логично би било да не могу изрећи ни вишу казну ако за њу нема предлога. Органи надлежни за суђење могли би изрећи мању казну него што је предложена од комисије, али вишу никако. Најприродније би било кад би Општински суд увек стриктно усвајао предлоге комисије, јер само ова може правилно оценити стање ствари. Али, ако би се сматрало да то значи потпуно везивање Суда и свођење његове улоге на чисто формалну, у том случају треба усвојити да предлог поставља само горњу границу казне. Тако би комисија задржала свој *raison d'être*, службеници би били заштићени једнако као кад би она судила, општински интереси били би највише задовољени. Како је Суд општински главни и законити чувар општинских интереса, он не би против оваквог тумачења могао ништа имати.

Слободан Ж. Видаковић,
уредник „Београдских Општинских Новина“

За снабдевање Београда здравим и јевтиним млеком

Потреба хитне реформе у исхрани млеком

Кад је реч о исхрани млеком са гледишта социјалне политике онда тежиште питања не лежи ни у болесницима, који без њега не могу ни да се замисле, ни у огромном делу становника, који га употребљавају за храну, нарочито за доручак, — него у деци, у оним великим фалангама нашега подмлатка од одојнади до трогодишње деце, којима је оно готово искључива храна и о чијим се здравственим темељима мора водити рачуна, јер они су у крајњој линији темељи државе, још више — темељи расе!

Кад се ствар посматра са тог гледишта, онда се организација исхране млеком појављује као једно од најважнијих питања социјалне и комуналне политике.

Зато је дужност сваке градске општине, па у овом случају и наше, да се сва наложи да грађани једном добију хигијенски исправно, чисто и јевтино млеко. То је једно од основних права сваког грађанина, а једна од основних дужности сваке општине!

Ми ћемо у овом напису, који је резултат најпотпунијег личног проучавања данашњег стања снабдевања Београда млеком, видети шта је све до сада урађено у том правцу и шта се све има да уради па да би се и код нас организација исхране млеком поставила на здраве основе, онако како то јавна хигијена и еугеника императивно захтевају.

Извесно да само још код нас у Југославији, и даље на Оријенту, постоји овај примитиван и у основи ружан начин снабдевања вароши млеком. Читава армија прљавих млекација (као пре увођења београдског водовода, старих сакација) на блатњавим двоколицама свакога јутра поплављује београдске улице и у удубљеним кантама, са којих се још није осушила вода са прве чесме или сумњивог бунара иза трошаринске станице, иде од куће до куће и продаје млеко. Тај очајни и прљави систем торбарења млеком у Београду, то је скоро званични систем, усвојен дугогодишњом праксом, као свети и неизменљиви закон!

Лишени сваке систематске контроле, — јер она је доиста и неизводљива над три хиљаде млекација, колико их има Београд — ми пијемо у Београду најгоре, најнездравије и најскупље млеко! Под овим системом производње и снабдевања нити се може, нити се врши стална ветеринарска контрола над кравима, од којих се млеко добива, ни санитарско-хигијенска над млекацијама, који га продају, ни над млеком, кога Београд пије.

И ако критика има свој *raison d'être* не у одрицању свега, него у констатацији онога што неваља, и у давању лека ономе чему се може помоћи, а она извесно само тако и има свог позитивног смисла, онда се мора отворено признати да је при садашњем систему производње и продаје млека апсолутно немогућа свака озбиљна и стална санитарска контрола, нарочито контрола не по форми него у пуном и правом обиму. Колики би и какав општински апарат требао да редовно контролише ветеринарски 3000 до 4000 крава, лекарско-хигијенски 3—3500 произвођача и препродаваца и неколико стотина хиљада килограма млека, унетог на стотину разних тачака Београда?!

А да се пуна контрола над млеком мора да распростре у свима правцима, које тражи јавна хигијена, јасно је до очевидности. Краве не само да могу бити заражене, и као такве преносиоци путем млека многих болести којима су и људи подложни, (као туберкулоза, црни пришт, срдобоља, шап, малтеска грозница, разна гнојавост итд., а доцнијим загађивањем самог млека преноси се још и трбушни тифус, шарлах, дифтерија, колера, септична ангина, разне кожне заразне болести и многе друге), него су оне са врло малом изузетком код нас и заражене. У Немачкој и Енглеској, где се врше пелцовања крава туберкулином, вакцинација противу дизентерије и др., где санитарско-ветеринарске власти врше најстрожију контролу и полумесечни преглед над здрављем крава-музара, хигијенским

стањем штала и т. д. утврђено је да има око 20% туберкулозних и болесних крвава. У Италији 38%, у Румунији 54%. А код нас у Јужној Србији, Санџаку, Тимочној области и нешто Црне Горе — тај се проценат диже до страховите висине, често до 50%.

Медицинска наука је статистички утврдила да се млеком од туберкулозних крвава заражава преко 40% деце, којима се оно даје са недовољном опрезношћу и стерилизацијом. Ова је истина утврђена и аргументом à contrario у оним државама у којима је уведена принудна пастеризација млека на температури од 65—80° С јер је у тим држа-

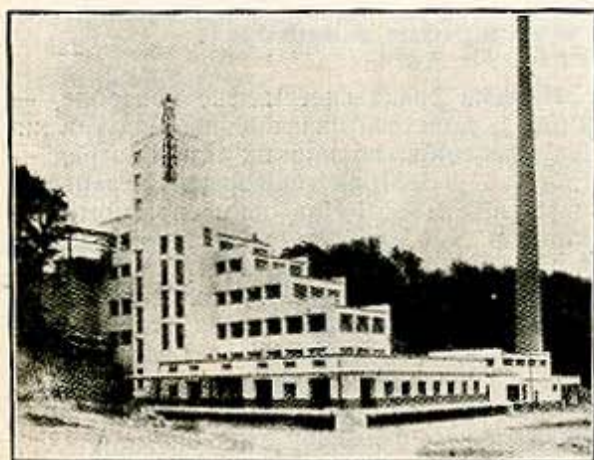
ње време немилосрдно прогони фалсификаторе млека, најстрожије кажњава годишње по више од 600 млекација, које успе да ухвати са фалсификованим млеком. А колико њих избегну казну?! Дотле је Лондон законом обезбедио најнижу дозвољену масноћу млека са 3.85%, а минималну специфичну тежину са 1070.

Бактериолошка вредност београдског пијачног млека још је на нижем ступњу. Наш Централни хигијенски завод врши врло савесна испитивања и проучавања бактериолошке вредности београдског пијачног млека. Тако је за једну годину било испитано и бактериолошки и хемиски 552 пробе разних београдских пијачних млека. О резултатима ових испитивања над укупно 552 пробе млека, директор Хигијенског Завода г. Д-р Стеван З. Иванић, један од наших највреднијих делатника на хигијенском пољу научног и практичног рада, вели нам, и ово о бактериолошкој вредности београдског пијачног млека:

... Данас се у свима земљама, где је хигијена млека на високом степену обраћа пажња на количину и број и незаразних клица и постављају извесне границе њиховом броју, преко којих исправно и употребљиво млеко не сме прећи. Велике количине клица мењају хигијенску вредност млека, јер клице употребљују састојке млека за своју исхрану и том приликом стварају се извесне материје од тих састојака, које су мање хранљиве вредности за човека, па чак могу бити и штетне, те изазвати обољења.

Поред тога налаз извесних клица у млеку има и другог значаја. Заразне клице је прилично тешко доказати у млеку. Али има извесних клица, чије присуство нам сведочи, да би у случају какве цревне заразне болести, могле доспети у то млеко и те клице. У цревима човека живе многобројне врсте клица нарочито су важне бактерије *Бактериум коли*. Ове клице су нам важне и за прегледе пијаће воде. Ако их нађемо у води у већем броју, значи да се вода од некуда загађује органским материјама, па можда и изметинама. Сличан значај има налаз ових клица и у млеку. Њихово присуство у млеку значи у најмању руку, да се приликом muže и обраде млека није водило рачуна о чистоћи, те се млеко загадило. Исто тако њихово присуство може значити и да је у млеко досипана нечиста, загађена вода.

Ми смо у Централном хигијенском заводу испитивали београдска млека и у овом погледу нашли смо у 91 проби ове клице, а у још 18 проба *бактерије коли* у друштву са другим клицама, које такође

Спољни изглед једне модерне централне општинске млекарне на западу.

вама проценат обољења деце од туберкулозе опао просечно са 25—30% (проф. Д-р Емил Кире).

У интересу угледа престонице, у интересу здравља наше деце и свију грађана, у интересу најзад поноса оних којима је поверено старање над животом Београђана — мора се енергичним и хитним мерама раскрстити са овим системом торбарења у снабдевању Београда млеком.

То је београдско млеко пре свега апсолутно сумњиво с обзиром на здравље крвава и хиљаде паупера-препродаваца, то је београдско млеко више вода него млеко и према томе нездрав, опасно и у најповољнијем случају апсолутно некорисно са гледишта правилне исхране. Примера ради, наводимо да је службена општинска контрола често пута наилазила на млеко са свега 1½ до 2% масних хранљивих материја. А то би пре значило да је несавесни препродавац (пошто је произвођач већ сипао прву дозу воде) насуо млеко у воду место воду у млеко. Затим у Београду се врло успешно врше и друга фалсификовања млека, и службено је утврђено да се 2000 препродаваца млека пасионирано баве овим занатом. (Санитет Београдске општине, који у послед-

долазе услед нечистоће и загађења. Свега дакле у 109 проба или 21,8% млеко је загађено овим клицама, те због тога неупотребљиво за исхрану. У 4 пробе млека нашли смо и клице, које изазивају труљење беланчевина.

Али поред ових клица било је и других, које могу доћи у млеко само загађењем. Од 500 проба нашли смо загађења бактеријама коли и другим врстама клица, које значе, да је до млека доспела разна нечистоћа у 275 случајева или 55%, више од половине свих у овом случају испитаних млека.

Поменуо сам већ, да млеко не сме ни обичне клице да садржи у великом броју. Да би смо утврдили, како београдско млеко стоје у овом погледу, бројали смо, колико клица има у једном кубном сантиметру. Овим бројањима смо утврдили у једном кубном сантиметру: 1) да има мање од 10.000 клица само у 14 млека од 469 или у 2,9%. Али како је у 5 ових проба било Бакт. коли, одбацили смо их, те дакле таквих млека има само 9 или 1,63%. 2) До 20.000 клица (заједно с млеком под 1.) имало је у 51 проби или 10,88%. 3) до 30.000 клица (заједно с прве две врсте) било је у 66 проба или 14,20%. 4. Од 30.000 клица до 200.000 клица било је 263 пробе или 51,31%. 5) До 100.000 клица у 1 ссм било је у 136 проба или 29,99%. Али међу нашим пробама било је и 63 пробе или 13% од свих испитаних млека у тој партији, која садрже толико много клица да се у опште не могу пребројати. Интересантно је још поменути да је у 104 пробе било преко 200.000 до 1.000.000 клица, а од 1—10 милиона у 15 проба.

Као што се из ових бројева види Београдско млеко садрже много клица, што значи, да се у великој мери загађују, да се рђаво ради приликом muže, да се нечисто обрађују.

Ако се испитују наша млека, свежа и чисто помужена, по своме хемијском саставу, можемо рећи, да су одличне каквоће. Просечно наша млека садрже све хранљиве састојке у довољним количинама. Али она се врло рђаво обрађују. Врло примитивно се краве музу, загађује се млеко у нечистим шталама, нечистим рукама, прљавим судовима, досипањем загађене воде и т. д. Сама хемијска анализа није довољна, да нам обезбеди и хигијенски исправно млеко. Потребна је и бактериолошка.

Ово саопштење г. Д-р Ст. З. Иванића најбоље илуструје колико је београдско млеко загађено прљавштинама око његове производње, muže као и преноса из села у град.

Међутим треба још само напоменути у погледу бактериолошке вредности нашег млека да наука данас дозвољава употребу млека са до 100.000 клица у кубном сантиметру само за исхрану одраслих, и то ако је утврђено да млеко није од крива, које су сумњиве на туберкулозу. А свако друго млеко које садржи више од 100.000 клица у ссм може се употребити искључиво за прераду и разне фабрикације. Али је забрањено за исхрану човека, а нарочито детета. Малом детету сме се једино дати млеко које има максимум 30.000 клица у ссм (па и тад не увек без опасности од оболења), а колико је мали проценат београдских млека са тим бројем клица?! Њега

Преглед и контрола млека на Сави

је, по најкомпетентнијем тврђењу г. Д-р Иванића у свима вршеним пробама било свега 14%.

Најзад, и то и такво београдско млеко, више пута прекрштано и бактериолошки нечисто, прескупо је и релативно и апсолутно, јер за њега Београђани плаћају препродавцу по 4 до 5 динара од литра а оно непосредно у бачијама стаје 2 динара литар, што са свима режиским трошковима и профитом продавца не би смело да буде скупље од 3 динара литар. Међутим, како у њега препродавци сипају просечно по 20—40% воде, то значи да један литар млека купљеног за 2 динара, које са свима режиским трошковима, као што рекосмо, не износи више од 2,50 дин. од литра, продају у Београду по 7 динара литар, односно на један литар нефалсификованог млека зарађују од 4—4,50 динара!

Због његовог рђавог квалитета, високе цене и тешке финансијске депресије, која се већма манифестује у страховито неповољној и нерационалној, управо по животни минимум недовољној исхрани широких маса београдског грађанства, потрошња млека у

Београду из године у годину опада, место да расте! Ево опет примера ради, неколико цифара, до чијег смо резултата дошли преко података званичне статистике. 1927 године просечно је за годину дана долазило у потрошњу млека на једног Београђанина 78,⁹⁰ литара; 1928 год. ово је пало на просечно 74,²⁵⁰ литара од становника а 1929 год. на 71,⁹⁵. Ово се опадање конзума млека није ни до данас задржало. На против. Оно је у 1930 години у двоструком темпу срозало се на једну невероватно ниску количину. Тако је у 1930 години опало на непуних 62 литра просечне годишње потрошње од становника. Слика целокупне годишње потрошње млека у Београду, односно страховитог опадања исте, изгледа у цифрама овако: 1927 године укупна годишња потрошња била је 17,690.000 литара. 1928 године она пада на 16,783.763 литара, а 1929 године на 16,194.959 литара. Али 1930 год. она се страховито срозава на свега 14,384.520 литара. Значи да је од 1927 год. до данас опала потрошња млека у Београду за скоро три и по милиона литара, односно за 1,810.439 литара само у последњој 1930 години према 1929 г.

А овако страховито падање потрошње млека, које садржи једну од најважнијих беланчевина за исхрану човечијег организма, значи у крајњој линији неизбежно дегенерисање расе, значи свесно и издајничко убијање наше деце, нашега подмлатка.

Треба бацити један најповршнији поглед на статистичке цифре културних држава у погледу потрошње млека, па ће се видети да културно и материјално напредовање једног народа налази свој спонтани и најјачи изражај у порасту потрошње млека.

Што се тиче наше земље, по превасходству земљорадничко-сточарске, она има чак и огромне суфиците квалитативно одличног млека, али услед слабе организације ми то млеко не унемо да искористимо.

Као што је пљачка стокe на извесном степену привредног развитка, или боље рећи застоја — природан и неизбежан материјални извор опстанка, о чему дају доказа сви народи док су били у привредној фази, у којој се данас налазе гранична арбанска племена, тако исто на извесном степену примитивне привреде и патријархалног начина продукције разумљива је оваква појединачна производња млека, као што је ова код нас. Али чекати још коју деценију док се под притиском нових идеја искристалишу нови начини продукције, то би значило узалудно губљење времена! После великог рата изгледа да су старе теорије о немогућности скокова у привреди, отишле у архиву исто онако као и стари Дебанжови топови! То су увидели толики културни народи и после рата читавим низом закона принудно, готово дикта-

торски, завели многе корисне привредне реформе. Поменућемо само неке које се односе на наш темат.

Сједињене Америчке Државе, Енглеска, Данска, Норвешка и друге већином културне северне државе завеле су најстрожијим законом обавезно пастеризовање млека још пре десет до дванаест година.

У опште у последње време овакве корисне реформе заводе се принудно, законом. И код нас се, више но игде у којој другој држави, осећа вапијућа потреба за диктатуром исхране.

Законом, принудно, драконски треба регулисати многе заостале и реакционарне привредне навике и место њих завести нове, савремене и напредне методе рада.

Каква снажна пропаганда, каква акција добронамерних људи треба да буде, и најзад, колико дуго она треба да траје па да се свет на селу освети у потребној мери и пође за својим правилно схваћеним интересом у погледу разних типова продуктивних, потрошачких и кредитних задруга?

У сточарској Србији — колико имамо млекарских задруга? Један бедан и минималан број! Али зато на њихову штету расту разне зеленашке кредитне установе!

А без млекарских задруга на селу не може се реформисати из основа производња као и продаја млека у граду.

Београдска општина, а на првом месту држава у опште, зато мора несеквично и широкогрудом помоћи сваку акцију на стварању млекарских задруга у околним селима Београда. До сада је створено неколико таквих мањих задруга, управо покушаја, али су они још далеко од онога што морају бити. До данас је овај врло користан покрет за млекарским задругарством у селима са ове стране Саве и Дунава ограничено само на три мање задруге у Миријеву, Реснику и нешто већу у Сремцици. У Срему је ова лепа акција имала нешто више успеха. Тако данас постоје млекарске задруге у селима Јакову, Бољевцима, Прогору, Ашањи, Обрежу и Шимановцима. Ове су сремске млекарске задруге створиле и свој Савез са циљем продаје млека у Београду. Овим младим Савезом руководи инжењер агрономије г. Боривоје Атанацковић.

Ми морамо, дакле, помоћи да се створе овакве млекарске задруге са најсавременијим условима рада... То је неоспорно.

Жељни да како питање снабдевања престонице млеком, тако и ово питање организације млекарских задруга у околним селима Београда испитамо и проучимо овога пута свестрано, ми смо обишли два три оближња београдска села, која се у главном баве продајом млека за Београд. Подвукли смо већ више пута да није довољна само контрола

млека у Београду. Потребно је бар једном месечно обићи и најстрожије санитарско-хигијенски и ветеринарски проконтролисати рад самог произвођача у селу а нарочито његову околину, мислимо на првом месту на тако званог препродаваца млека. Ова месечна контрола специјално је значајна за околину самог Београда, коју је блиски варошки живот толико искварио да је много од тих препродаваца млека, већином полу-сељака, дошљака или материјално рунираног домородца, давно претворно и регрутовао у најодвратнију врсту луминапера.

Овај полусељак својим лумпролетаризирањем на периферији вароши изгубио је све урођене и инстинктивне појмове о чистоћи и савесности у раду, који су тако снажно развијени код нашег сељака, нарочито у селима даљеким од утицаја градског перифериског талог. Он је изгубио свој инстинктивни појам за чистоћу и савесност, а о савременој хигијени у раду није стигао да ништа сазна и научи. И такав продавац млека — а њих је више од 3000 за Београд — претставља највећу опасност по здравље и животе Београђана. А он се, што је још горе, без икаквих скрупула и без појма о чисти, све више пласира у околини Београда, потискујући савесне и сиромашне произвођаче, који не могу да издрже ову непоштену конкуренцију, и продајући му краве, повлаче се или ка унутрашњости земље или из производње млека за Београдску пијацу.

Оно што смо видели у раду ових млекарија на селу, нагнало нас је да тим пауперима-продавцима млека, од којих су многи од скоро и поседници и по које краве, поставимо пре свега питање:

— Јесте ли кад год у животу видели овде лекара, ветеринара или тако што?!

— Ја како! одговорили су нам они и слегли равнодушно раменима.

Тако нисмо могли никако да сазнамо јесу ли кад год у животу долазили овде стручњаци да виде шта се све ради! Апсолутно немамо воље да сада овде описујемо сав онај очај, сву ону прљавштину, болесну нечистоћу, која просто угушује сваки појам људског живота...

Тог дана смо ручали код једног угледног домаћина, ретко трезвеног сељака из В. Мокрог Луга. Он је заклето непријатељ ових препродаваца млека и верује да ће се једино оснивањем млекарских задруга на селу моћи да уклони ово болесно и опасно стање у снабдевању Београда млеком. Али се одмах оглађује и подвлачи да се ово млекарско задругарство не може остварити код нас без пуне помоћи државе и Београдске општине. Не може, јер су произвођачи-сељаци, који у истини препродавцу дају одлично млеко, у

ствари врло сиромашни људи. Имају једну краву или две до три највише. Производе за продају по десет до петнаест литара млека дневно, и некако им је много лакше да овај производ продаду посреднику-препродавцу ту у селу, по два динара од литра, а препродавац га после својим колима пренесе у варош и пошто га загади још ту у селу или најдаље при улазу у град, он га распрода по београдским домовима. Прави сељак-произвођач је јако конзервативан и он се боји сваких новина. Зато више воли да прода свој производ на макар и јевтиније посреднику у селу него да оснива задруге и да се преко њих лично бори за пласирање својих производа. Само зато неће ићи тако лако оснивање млекарских задруга без већих државних и самоуправних помоћи. И иначе, као што

Прегледи млека код Мостара

рекосмо, наш домаћин из В. Мокрог Луга је заклето непријатељ ових препродаваца. Он се отворено смеје нашем несхватању зашто је тај бедник, ситни препродавац млека, тај полусељак и полубаштован, тако опасан по здравље Београђана, и прича нам, између осталог, и ово од речи до речи:

... И ево, господине, како даље живе ти препродавци млека из Великог Мокрог Луга, Кумодража, Бањице и околних села, ти препродавци, који се овде вешто докопавају једних кола са коњем или двеју-трију крива, и тако брзо загосподаре сеоском пијацом...

... Лети и нарочито, а и с ране јесени пожури да своје као и од нас сељака прикупљено млеко разнесу по београдским кућама; све ово посвршавају до девет часова пре подне, па онда с празним кантама журе натраг али не право у село, већ у своје баште које се налазе по потоцима београдским: Чубурском, Бањичком, Мокролушком и т. д. Као што вам рекох, они се поред препродаје млека баве и варошким баштованлуком и другим

разним ситним трговинама. Тако у тим својим баштама, натопљеним водом из потока, они гаје поврће за београдске пијаче и на тим баштама проведу цео дан, па тек предвече иду у село. Продавци млека из В. Мокрог Луга имају највећи део баште у „Дибом поточку“ који протиче одмах испод београдског предграђа „Пашино Брдо“. Кад стигну у те баште већ је лети толико топло да су се на ногама скорели опанци, па ти се они, господине, одмах изују да су лакши. И пошто канте од млека напуне водом из потока, несвесни сваке опасности од прљавштине, неки од њих чак потопе у ове исте млекарске канте и своје опанке заједно са кајишевицама, обојцима и пређицама да им се „раскисну“ до поласка у село!.. У поток их не потапају, јер би им их вода могла однети даље! А кад предвече пођу у село, поваде из канти расквашену обућу, исплачу мало те млекарске судове водом из давно загађеног варошког потока и тако их спреме за пуњење са прекупљеним млеком од сутрашње произвођаче прве муже, ако већ и сами нису постали власници крава-музара... Веруј ми, све је то жива истина!

— Али, Београд би се до сад потровао, човече Божији?!

— Заиста вам кажем, Београђани, милост вас божја чува! одговори нам неким побожним гласом наш домаћин, и настави: Ево, па реците зар вас једино божја милост не чува! Има тих продаваца млека који не свраћају у своје баште, него иду право у село. Они у кантама, у којима је до малопре стајало млеко преносе из Београда у село разне предмете потребне за себе или за препродају сељанима.... Та они се свачим баве.... Тако у кантама од млека они равнодушно доносе отровни плави камен за прскање винограда, сапун искуван од најнечистијих животињских отпадака, мекиње, говеђи лој за подмазивање кајиша и пуно других ствари. А ако нису ништа купили од свега тога — а то је најчешће — они ни онда не желе да враћају празне канте. Не! Тада их скоро сви они без разлике пуне разним спљачинама, покупљеним у кафанским и хотелским кујнама и ашчиницама за исхрану свиња!...

Молио сам га да ми бар утехе ради потврди да се те канте после најстрожије оперу и дезинфикују.

— Кад-кад можда и то! Нису сви изгубили везу са Богом и чашћу! Чак их је сигурно и мање онаких... Зато веруј да то дезинфиковање врши баш твој млекација! Ови други стижу у већини у село тек око заранка, пијани или бар весели од ракије, коју су, испијали свуда путем, и имају снаге само још да утерају коња у двориште и да се скљокају негде под трем, и позову жену или ћерку. Оне су пак у то доба највише заузеле око

свиња и имају само толико времена да спуштају коња вренгијом, а канте од млека баце се под трем, у најзабаченији и најпрљавији кутак, и забораве се тако све до куповине млека или до прве муже својих или туђих крава, кад се канте исперу на брзу руку и обришу само „вутарком“ (вунена кецеља).

Прекинули смо га јер смо страховали од даљих открића. Пред овим језивим причањем о злочиначкој нечистоћи многих београдских препродаваца млека, падају све теорије о хигијенским начинима снабдевања градова млеком и све статистике о проценту беланчевина, масти и витамина у добром или рђавом млеку.

Са колико страха са исто толико и сумње изашли смо из куће овог непомирљивог противника београдских млекација, који нам је сатима драстично описивао све мурдарлуке ових препродаваца млека. У сеоској смо механи проверавали страховита тврђења овог сеоског домаћина! Један од тих препродаваца баш се затекао ту. Кад смо поновили све оно што смо тог дана чули, он се, полупијано, са цинизмом варошког олоша обраћа механицији:

— Море мани, што их слушаш! Као да тако не раде све млекације на свету!... Дошли да нам доле памет, а не питају нас да ли нам треба живети и од чега се живети!

Просто смо побегли из механе и села. Можда је све ово ипак само прича сеоских шаловичина! мислили смо и даље у себи. Али се и ова утешна сумња разби као мехур од сапуна, када смо на друму задржали неколико млекариских кола, која су се баш тада враћала из Београда: све млекарске канте у њима биле су доиста пуне најодвратнијим кафанским спљачинама! Хтедосмо онако збуњени да посаветујемо ове несрећне београдске млекације о значају хигијене, али они, весели, полупијани, ошинуше коње и одјуреше ка селу...

*

Ова шетња до београдских села још више нас је убедила да је први услов за решење питања снабдевања Београда млеком подизање млекарских задруга у околним селима и пуна рационализација производње млека са хитним уклањањем препродаваца и посредника регрутованих из круга лумпаупера. Само најнеопходнији број задругарских заједничких стаја, модернизација исхране стоке, чистији и модернији алати и прибор за мужу млека, хигијенске одаје за смештај истога и најзад повремена вакцинација крава туберкулином и др. вакцинама, обезбедиће онај неопходни здравствени минимум без кога се никада не може имати хигијенски исправно и квалитативно довољно хранљиво млеко!

Такво млеко сабрано у млекарским кооперативима имало би да се у херметички затвореним кантама доноси у централне млекарске заводе на улазу Београда (који се морају што пре подићи).

Ту се млеко испитује (на талог, ацидитет, и др. хемиске анализе) галантометриски, бактериолошки и др., па се затим пастеризује и у специјалним херметичким боцама продаје. На овој бази организовали су снабдевање грађана млеком сви већи западни и северни европски градови. Тако Лондон, на пример, има четири огромна централна општинска завода за млеко са 700 филијала и продавница истог итд.

Што се тиче саме продаје млека постоје контраверзна мишљења. Париски систем пледира за продају свежег млека; остали, нарочито енглески систем, је за обавезну продају пастеризованог млека. Браниоци првога система доказују да пастеризовано млеко губи од своје хранљивости, витамини му страдају и тиме колико добива хемијски, толико губи квалитативно. Други — а они претстављају данас огромну већину — доказују да млеко пре свега пастеризацијом губи врло мало, тако мало да се тај проценат губитка не може ни узимати у обзир. Најзад — свако се млеко кува у домовима потрошача и тиме се излаже његова хранљива вредност још јачим променама, да не кажемо и страдањима, него у пастеризовању!

У сваком случају и наука и пракса јесу за пастеризацију. То је један лекареско-хемијски проблем, који је решен у целом културном свету у корист пастеризовања! Али исто је тако важно питање како ће градске општине (на пример београдска) поступати даље после пријема млека у својим периферијским станицама? Док су једни за то, да то млеко општина у својој режији пастеризира и преко својих продаваца распрода грађанима, дотле су други мишљења да је општина као привредник једно гломазно тело, недољично еластично и да би продају испитаног и пастеризованог млека требало уступити неком приватном предузећу. Као што раде многи градови Америке, на супрот Лондону и другима!

Наше је мишљење да и један и други начин има и својих добрих и својих рђавих страна. Али већина разлога говори противу приватне „индустрије млеком“. Није било давно када је одлични књижевник Уптон Спиклер у својим открићима утврдио да су неки са светским гласом реиномирани фабриканти конзервисаног меса у Америци кували поред говећег меса и огромне количине пацова, који су у масеним колонама упадали у кључале казане и тако јадне потрошаче усређивали својим „кинеским укусом"! Каква је гаранција да се неће приватно добро млеко

„ангро индустријски“ фалсификовати у тим великим предузећима или разводњавати ради повећања профита? Зар је величина капитала довољна заштита од евентуалних злоупотреба? Зато смо ми, заједно са Д-р Угом Фингертоном, чувеним норвешким стручњаком за апровизацију градова, мишљења да само ауторитет општине може да пружи довољну гаранцију да ће грађани добити добро, здраво и јевтино млеко!

Овде ће нам се учинити одмах приговор да ће млеко које општине буду продавале бити далеко скупље него сада; а о неком јевтинијем млеку не може бити ни помена — рећиће нам се. Овај приговор је у основи тачан ако би градске општине, у овом конкретном случају београдска — као некада у својим ранијим апровизационим установама — увеле бирократски систем, мноштво чиновни-

Контрола и хигијенски прегледи млека на трговинској станици код Мостара

ка, сијасет службеника, гломазну и тешку администрацију, и све оно чудо и ужас који нам је пружала једна стара аустријска администрација!

Међутим, ако би те општинске продавнице млека заједно са заводима за бактериолошко испитивање и пастеризацију биле на бази, кроз коју провејава привредно-трговачки дух, не само да би општине могле својим грађанима да пруже јевтиније млеко него сада, него би чак на овом послу могле да упосле стотинак својих грађана и у свом буџету прихода да уврсте једну нову, у истини приносну позицију. Најбоље млеко на нашим околним бачијама, кад би се узимало преко сеоских млекарских задруга, не би ни у ком случају било скупље од 2 динара. Нека београдску општину транспорт, хигијенска испитивања, остала режија и минимална зарада стају по 1.50 динара по литру. Она ће онда моћи да један литар здравог, снажног и чистог млека продаје својим грађанима по 3.50 динара а то значи за најмање читав један ди-

Такво млеко сабрано у млекарским кооперативима имало би да се у херметички затвореним кантама доноси у централне млекарске заводе на улазу Београда (који се морају што пре подићи).

Ту се млеко испитује (на талог, ацидитет, и др. хемиске анализе) галантометриски, бактериолошки и др., па се затим пастеризује и у специјалним херметичким боцама продаје. На овој бази организовали су снабдевање грађана млеком сви већи западни и северни европски градови. Тако Лондон, на пример, има четири огромна централна општинска завода за млеко са 700 филијала и продавница истог итд.

Што се тиче саме продаје млека постоје контраверзна мишљења. Париски систем педира за продају свежег млека; остали, нарочито енглески систем, је за обавезну продају пастеризованог млека. Браниоци првога система доказују да пастеризовано млеко губи од своје хранљивости, витамини му страдају и тиме колико добива хемијски, толико губи квалитативно. Други — а они претстављају данас огромну већину — доказују да млеко пре свега пастеризацијом губи врло мало, тако мало да се тај проценат губитка не може ни узимати у обзир. Најзад — свако се млеко кува у домовима потрошача и тиме се излаже његова хранљива вредност још јачим променама, да не кажемо и страдањима, него у пастеризовању!

У сваком случају и наука и пракса јесу за пастеризацију. То је један лекареско-хемијски проблем, који је решен у целом културном свету у корист пастеризовања! Али исто је тако важно питање како ће градске општине (на пример београдска) поступати даље после пријема млека у својим периферијским станицама? Док су једни за то, да то млеко општина у својој режији пастеризира и преко својих продаваца распрода грађанима, докле су други мишљења да је општина као привредник једно гломазно тело, недољиво еластично и да би продају испитаног и пастеризованог млека требало уступити каквом приватном предузећу. Као што раде многи градови Америке, на супрот Лондону и другима!

Наше је мишљење да и један и други начин има и својих добрих и својих рђавих страна. Али већина разлога говори противу приватне „индустрије млеком“. Није било давно када је одлични књижевник Уптон Синклер у својим открићима утврдио да су неки са светским гласом реномирани фабриканти конзервисаног меса у Америци кували поред говећег меса и огромне количине пацова, који су у масеним колонама упадали у кључале казане и тако јадне потрошаче усређивали својим „кинеским укусом“! Каква је гаранција да се неће првобитно добро млеко

„ангро индустријски“ фалсификовати у тим великим предузећима или разводњавати ради повећања профита? Зар је величина капитала довољна заштита од евентуалних злоупотреба?! Зато смо ми, заједно са Д-р Угом Фингертоном, чувеним норвешким стручњаком за апровизацију градова, мишљења да само ауторитет општине може да пружи довољну гаранцију да ће грађани добити добро, здраво и јевтино млеко!

Овде ће нам се учинити одмах приговор да ће млеко које општине буду продавале бити далеко скупље него сада; а о неком јевтинијем млеку не може бити ни помена — рећиће нам се. Овај приговор је у основи тачан ако би градске општине, у овом конкретном случају београдска — као некада у својим ранијим апровизационим установама — увеле бирократски систем, мноштво чиновни-

Контрола и хигијенски прегледи млека на трговинској станици код Мостара

ка, сијасет службеника, гломазну и тешку администрацију, и све оно чудо и ужас који нам је пружала једна стара аустријска администрација!

Међутим, ако би те општинске продавнице млека заједно са заводима за бактериолошко испитивање и пастеризацију биле на бази, кроз коју провејава привредно-трговачки дух, не само да би општине могле својим грађанима да пруже јевтиније млеко него сада, него би чак на овом послу могле да упосле стотинак својих грађана и у свом буџету прихода да уврсте једну нову, у истини приносну позицију. Најбоље млеко на нашим околним бачијама, кад би се узимало преко сеоских млекарских задруга, не би ни у ком случају било скупље од 2 динара. Нека београдску општину транспорт, хигијенска испитивања, остала режија и минимална зарада стају по 1.50 динара по литру. Она ће онда моћи да један литар здравог, снажног и чистог млека продаје својим грађанима по 3.50 динара а то значи за најмање читав један ди-

нар јефтиније по литру но што се сада продаје већином болесно, бактериолошки јако загађено, водено и фалсификовано млеко.

Београд данас троши просечно годишње око 15.000.000 литара млека, док би с обзиром на број становника требао да троши најмање 30.000.000 литара млека, да не кажемо тродупло од данашње потрошње, јер док на београдског становника долази само непуних 200 грама дотле на лондонског, берлинског, прашког и грађана других културних центара долази 700, 820, па и 900 грама млека дневно!

Међутим већ и ова недовољна количина садашње потрошње могла би да пружи општини близу 10.000.000 динара зараде а београдско становништво да спасе од овог систематског тровања рђавим, зараженим и фалсификованим млеком!

Француска је драконским казнама сачувала неокрњен углед својих народних вина.

А ми нисмо стигли да имамо законске санкције противу неколико хиљада препродаваца млека, тих директних разбојника наше расне будућности, који годинама систематски и некажњено разоравају живот и снагу наше деце, дајући им из дана у дан млечну воду у место млека, помешану са масом којекаквих штрудљивих, одвратних и често чак и отровних фалсификаторских додатака као пројино брашно, штирак, неких трава итд.

Дванаести је час да се овом зау усред престонице стане на пут! Није у овом часу битно да ли ће се узети и усвојити овај или онај систем снабдевања. То су већ ближи детаљи. Главни је да се Београд спасе од млека, које хронично изглађава народ јер нема у себи ни потребне беланчевине, ни масти, ни довољно калоричних јединица, ни витамина, и које место здравственог подизања грађана убија његов подмладак сејући клице туберкулозе и других болести.

Др. Божидар Петровић, хемичар

Проблем савременог снабдевања млеком

Од извесног времена Суд општине града Београда преко своје Дирекције за социјално и здравствено старање нарочито је поштом пажњу и активност у погледу предузимања енергичних мера ради санирања хигијенских прилика а понаособ ради контроле и побољшања снабдевања и промета животних намирница, нарочито млека, меса и хлеба у престоници. Строга ветеринарска контрола стоке, санитетска контрола млека, хлеба, меса и свих осталих животних намирница, укидање козара, организација потпуно савремене кланичне службе, проширење водоводске и канализационе мреже и т. д. све то сведочи о необичној хигијенској активности одговорних фактора, што ће без сумње благотворно деловати на општу хигијену и исхрану становништва престонице, а нарочито на сузбијање заразних и паразитарних болести што се намирницама за живот преносе.

Све ово може само да радује пријатеље напретка наше престонице и нашег народа уопште.

Ма да сваки зна какву улогу игра млеко у исхрани одојчета, мале деце и човека уопште, ми ћемо ипак пустити да о овоме каже још неколико речи чувени немачки физиолог професор Рубнер (Reichsgesundheitsblatt).

„Пре рата у Немачкој се добивало 63% више беланчевине у млеку и 153% више калорија у млеку него ли у меду. У Немачкој је пре рата и на човека трошено 23,9 грама беланчевине из меса, док је из млечних производа добијено 39,1 грама беланчевине дневно и на човека. Дневно и на човека долазило је пре рата у Немачкој 1,156 литара млека а у вароши 389 грама млека и 18 грама путера“.

Значај млека као хране види се још боље из следећег упоређења: од 100 тоталних топлотних јединица (калорија) узетих у облику хране беху пре рата у Немачкој:

у меду 15,76%)

у млеку 8,62%)

у сиру 1,07%) 13,77% у млеч. произ.

у путеру 4,08%)

из чега излази, да се је у Немачкој без мало узело у организме хранљивог исто толико

у млеку и млечним производима колико и у меду.

Да је млеко неопходна храна и за малу и одраслу децу нека послужи за пример факт, да је за време блокаде Немачке за време рата 1914.—1918. год. велика смртност код деце почела од онога времена, када је код деце, старије од шест година, млеко као храна морала потпуно изостати“.

Код нас у Београду троши се од прилике 200 гр. млека дневно на једно лице.

Намера нам је да у следећем укажемо на проблем савременог снабдевања вароши добрм и јевтиним млеком.

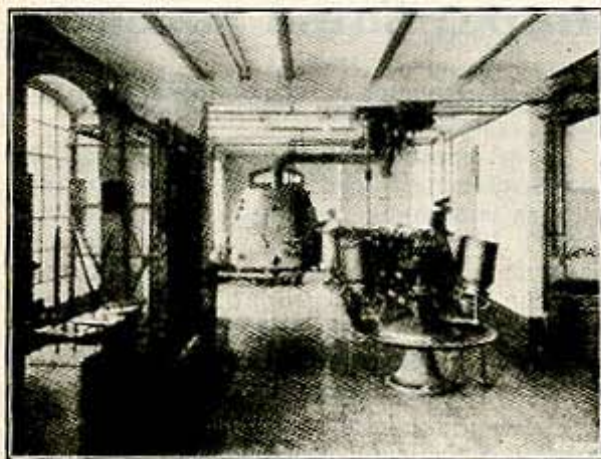
Питање снабдевања наших вароши добрм и јевтиним млеком није баш тако проста ствар. Доста је далек пут док млеко дође од кравље сисе до стола и потрошача и у главном он је код нас следећи: прање судова за мужу и транспорт млека, сама мужа (јутарња и вечерња) обично руком, цеђење млека, мешање и расхлађивање млека, пресицање млека у судове за транспорт, транспортовање и разношење млека, разливање (продаја) млека из исте катне и једним истим судом за мерење (циментом) потрошачима у њихове судове, каткада пресицање млека из једне канте у другу и мешање, прање домаћих судова, кување млека и тек тада појава млека на сто.

Овако манипулише млеком наш млекација са села или са периферије Београда. Не сви али добар део београдских млекација сипали су у млеко бунарске, чесмене или пак водоводске воде. (Види саопштење Д-р Бож. Петровић, „Млеко са београдске пијаце“, у Гласнику Централног хигијенског завода, св. 4—6, 1930 год.; Д-р Ст. З. Иванић, „Бактериолошка вредност београдског пијачног млека“, у „Београдским Општинским Новинама“, св. 8, 1929 год.). Сада је ова врста фалсификовања млека много ређа.

Као што се из горњег види, доста могућности има млеко да се од кравље сисе до потрошачевог стола загади мање или више, шкодљивим каткада и патогеним клицама, док се у случају скидања масти и наводња-

вања још и хранљива вредност његова у многоме смањује.

И сточна стајска храна као и ливадска садрже разних по људске органе безазлених микроорганизама, који могу утицати штетно на квалитет млека па дакле и масла (путера) и сира. Исто тако довољно непроветрени стајски ваздух нарочито при растресању сена стоци за време муке, науредни судови, или кад се стока неуредно негује, музе а млеко транспортује и продаје немарно; све

Одељење за прање судова у једној модерно уређеној млекарни на западу

ово чини да млека може да садржи огромне количине бактерија, које би га чиниле лошијим квалитетом.

Научник Бартел испитивао је стајски ваздух у погледу количине непатогених микроба у разним приликама и нашао је:

број микроба у 1 мет. куб. стајског ваздуха

а) у моменту давања сена минимум: 1.040.000, максимум 6.000.000 просечно 3.193.000;

б) за време муке у подне минимум: 600.000, максимум 2.800.000, просечно: 1.148.000;

в) за време подневног одмора краве минимум: 400.000, максимум 2.000.000, просечно: 1.210.000;

г) у ваздуху испод трбуха краве минимум 2.900.000, максимум 3.600.000, просечно: 3.200.000.

Приликом једне муке исти научник одређивао је број микроба у ваздуху и у млеку и нашао:

1) за време давања сена и муке 740.614 клица куб. мет. ваздуха, а 6.634 клица у 1 см. куб. млека;

2) мужа кад крава мирује 112.850 клица м³ ваздуха а 698 клица у 1 см. куб. млека.

Ови бројеви су више него жив говор о тежини овог хигијенско-здравственог проблема.

На хранљиви квалитет млека од утицаја је још и раса музне краве, да ли је брдска или долињска раса, начин исхране и количина хране, здравствено стање краве, начин неге и живота, старост и бременитост и т. д.

Разна запаљења вимена (маститис и др.) често неприметна не само што утичу на хигијенски квалитет млека већ имају и огромног значаја по годишњи износ млека.

Раса краве, рационалност млекарства и организација промета млека и млечних производа нарочито су од утицаја на цену па најзад и на потрошњу њихову.

Стручњаци хигијеничари знају да су многе сточне болести као и заразне: разна запаљења вимена, туберкулоза, шап и устобоља, заразно запаљење плућа и плућне марамице, заразно побацивање краве, сточна напољница, малтешка грозница код козе и др. од штетног утицаја по хигијенски квалитет и хемијски састав млека; а млеком се могу директно преносити и људске заразне болести, као: тифус, паратифус, кожни заразне болести, туберкулоза, шарлах, дифтерија, срдобоља, колера а међу њима нарочито тифус и то махом уношењем загађене воде у млеко.

Постављајући за крајњи циљ снабдевање грађанства за директну потрошњу што јевтинијим сировим млеком, какво га виме здраве и нормално хранене краве правилном мужом даје, ми видимо да није баш тако лако овај задатак свршити. Ипак је ово технички могуће, само што би можда, сирово млеко од овакве високе хигијенске вредности било, нешто скупље од обичног пијачног млека.

За добијање јефтинијег сировог млека овакве високе хигијенске и хранљиве вредности потребна је музна стока нарочито добре расе, строго хигијенских стаја, добрих паша, одличне хране и неге стоке, нарочито обученог персонала за негу и мужу стоке, сталне ветеринарско-санитетске контроле стоке, нарочите организације и уређења за скупљање, транспорт и продају млека.

Али техника савременог млекарства у стању је данас да ипак и од млека нашег обичног београдског млекарнице пружи потрошачу, за директну потрошњу, добро и хигијенски исправно млеко, млеко које има скоро све своје хранљиве састојке и особине. А то је у облику пастеризованог млека!

Пастеризовано је кравље млеко обично центрифугом сепаратором очишћено од страних честица а штетни микроорганизми па и случајно уношење патогене клице уништене су загревањем млека у нарочитим апаратима за време од 1 минута на 80—85 степена С или $\frac{1}{2}$ сата на 63 степена С; млеко је затим хлађено, наливано у стерилне боце или се чува у нарочитим хлађеним резервоарима.

Овакво млеко или се продаје затворено у стерилним боцама по млекарским радњама или се директно доставља потрошачима у кућу. На тај начин су овде избегнуте све млекацијске ручне манипулације са млеком, те је загађивање истог сасвим одстрањено.

Код других културних држава питање дефинитивног начина снабдевања вароши млеком налази се или у току студије или је и тамо законом заведено и пастеризирање млека.

У Енглеској прописано је и пастеризирање млека законом од 4. августа 1922 год. и то загревањем млека најниже на 62,8 степена С а највише на 65,5 степена С.

У Француској је мишљење хигијеничара о пастеризирању млека подељено; једни су за пастеризирање, док други пледирају да се свим средствима тежи снабдевању вароши сировим млеком.

Централна млекарна у Штокхолму (Шведска) која највећи део вароши снабдева млеком, пастеризује млека на 63 степена С.

У Копенхагену (Данска) законом се прописује пастеризирање на 85 степена С а најмање на 80 степена С.

У Норвешкој се млеко пастеризује на 80 степена С, али су испитивања и експерименти у току да би се признало и пастеризирање на 63 степена С.

У Италији и Холандији пастеризирање млека се врши на 80 степена С.

У Немачкој у Државном Хигијенском Заводу (Reichsgesundheitsamt-у) вршене су пробе и експерименти пастеризовања млека од 1925.—1928. год. да би се тачно испитала вредност пастеризирања на 63 степена С и 80 степена С а с погледом на могуће инфекције млека разним патогеним клицама људског и животињског типа. Резултат овог испитивања резимиран је за Немачку у следећем:

Пастеризирање млека на 63 степена С за време од 30 минута може се корисно употребити без опасности по здравље људи и животиња ако се при том усвоје нарочите мере предострожности, као:

1) Сигурни, испробани и оверени апарати за пастеризирање млека, снабдени аутоматским бележењем диаграма за температуру, време трајања пастеризовања и количину пастеризованог млека.

2) употребљавати само солидно обучени персонал за пастеризовање млека и

3) стална повремена контрола уређења, пастеризовања и пастеризованог млека од стране ветеринара бактериолога.

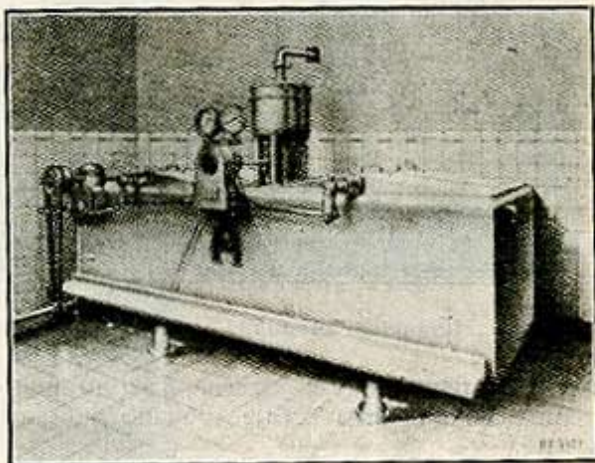
Чланом 18. Правилника о ближим одредбама за извршење закона о надзору над намирницама за живот С Бр. 10691/30 од 3. јуна 1930. год. и код нас је законом дозвољена производња и продаја пастеризованог млека.

Савремено млекарство, код кога се прерађује и пастеризује млеко, најбоље функциониса и даје одличне резултате и за саме произвођаче млека — сељаке млекације — кад је организовано на задружној бази, нарочито у вези са селекцијом крива музара и оплемењивањем домаће расе.

Код централизованих млекара прима се све млеко од произвођача, па оно што је за консум пастеризује се и разноси а од другог се производе разне врсте сира, јогурт, кисело млеко, обрано млеко, павлака, масло и сасвим посан сир.

Која ће се врста пастеризовања млека применити, зависи од бактериолошког квалитета млека.

Код овакве организације, производње и продаје млека апсолутно не може бити речи о разним епидемијским обољењима стоке,

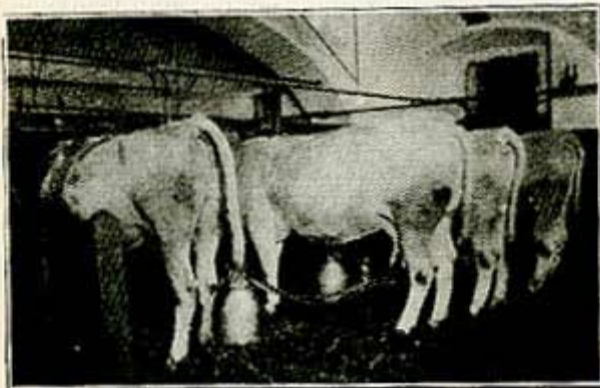
Пастеризатор за нижу температуру

нити пак о продаји млека од болесних крива, јер би овакве криве на време биле одвојене од задружног ветеринара и лечене. Исто је тако сасвим редуцирано преношење заразних болести како сточних тако и људских овим пастеризованим млеком.

Пошто је код сељака из околних села Београда, Земунa и Панчева (који сада сачињавају тако рећи Велики Београд) млеко један од најглавнијих привредних артикала а исто тако и периферија Београда има не мали број стаја крива музара и млекара, то би од лепе привредне будућности било оснивање једног централног млекарства на акцијамa, где би била заступљена Општина београдска са Земунa и Панчевом са делом акција или пак Савез земљорадничких задруга или којих других приватних задружних капиталиста, а остале акције би биле подељене између произвођача сељака и продаваца млека и млечних производа у Београду,

Земуну и Панчеву. Комбинација са Општином београдском је нарочито згодна, пошто Општина иначе има за задатак да води бригу о доброј и јефтиној исхрани свога становништва. У сваком случају овакав приносни привредни артикал, као што је млеко, не сме се измаћи из руку сељака околине Великог Београда. Шта више, свим средствима би се имало радити баш у овом реону на хигијени и усавршавању производње млека у свакоме погледу.

Снабдевање Београда пастеризованим млеком не спречава, да се под нарочито строгим санитарним и хигијенским условима дозвољава производња и продаја свежег нарочито чистог млека за директну потрош-

Механичко стерилно мужење

њу за одојчад, децу и болесне, па и по вишој цени него ли што стаје обично пијачно млеко.

Што у погледу хигијене млека не могу учинити појединци, млекарска задруга биће у стању да уради.

Значајне и велике су користи од централизованог млекарства на задружној бази:

1.) Преко своје млекарске задруге произвођач млека — сељак, може добити под нарочито повољним условима музну стоку добре расе, исто тако и све потребне судове за мужу, цеђење и транспорт млека;

2.) Задруга врши од своје стране преко својих ветеринара повремену сталну контролу над стоком и хигијенским стањем стаје; ветеринари дају и потребна стручна упутства у погледу исхране, неге и муже. Задруга исто тако врши и контролу млека за свој рачун;

3.) Произвођач сељак не пере сам већ добија увек беспрекорно содом и воденом паром опране судове — канте при предаји помуженог млека. Задруга се брине о транспорту млека из скупљајућих станица у централну млеку, где се млеко пастеризује и прерађује а одатле разноси продавцима односно потрошачима на најсавршенији начин;

4.) Задруга може и кредитовати у новцу произвођача са нарочито ниском каматом.

Оваква организација производње и снабдевања млеком добро вођена сасвим је рационална, гарантује хигијенско и исправно млеко потрошачима, онемогућава епидемијска оболења музне стоке и преношење сточних и људских заразних болести. Она усавршује у млекарству и диже економски производача-сељака, а утиче и повољно на биланс земље у случају извоза млека и млечних производа. Нису ретки гласови о интересовању иностранства за наше млеко и млечне производе.

До сада стечена искуства о снабдевању вароши пастеризованим млеком, следећа су: Од како је у градовима Сједињених Северних Држава Америке законом заведено и пастеризовање млека, примећена је већа потрошња истог; овом је мером не само увећана сигурност у добар квалитет млека, већ је и сама цена млеку побољшана. У великим варошима Сједињених Држава Америке 95% пијачног млека је пастеризовано. И санитарске власти Сједињених Америчких Држава признале су, да је пастеризовање млека најефикасније средство за сузбијање заразних болести, које се путем млека преносе, као на пр. тифус, септичка ангина, шарлах, дифтерија и др. Док је од 1910—1928 год. у Сједињеним Државама Северне Америке било свега 420 тифусних појава проузрокованих млеком, јављено је само за 28 епидемија, од којих свега 20 тифусних, које су путем пастеризованог млека изазване. Код 11 случајева од ових 20 утврђено је накнадно загађење пастеризованог млека, код другог дела је утврђено додавање свежег млека пастеризованом, а у трећем делу случајева утврђено је да пастеризирање није било извршено како треба.

Статистиком је утврђено код 44 вароши државе Масачусетс, да су у току 20 година (1908—1928) заразе тифуса, ангине и др. знатно опале од како је законом заведено и пастеризовање млека.

Извесни амерички аутори чак верују, да је и инфекција говеђом туберкулозом у опадању од како се пастеризира млеко. 1914 год. заведено је у Њујорку принудно пастеризовање млека. Од тада је знатно опала у Њујорку смртност од туберкулозе других органа сем плућних, на име од 0,28% у 1912 г. на 0,12% у 1925 год. Док је раније само код туберкулозе вратних жлезда више од 50% долазило од говеђег типа, од завођења пастеризованог млека констатована је инфекција код 6 од 50 случајева и то код 5 од ових 6 који су на селу пили свежег млека.

У погледу снабдевања млеком мањих вароши и варошица, где је санитарска контрола млека могућа а централизована млекарна неизводљива, најбоље је са хигијенске тачке гледишта забранити разношење и продавање (торбарење) млека и млечних производа по

кућама од стране млекација. Потрошачи треба да су свесни, да морају и млеко као и месо и хлеб да купују у радњи, на пијаци или на нарочито одређеном месту, где ће куповати контролисано и здраво млеко.

За ову сврху потребно је, код нас у Београду да општински Суд одреди и организује нарочита места на пијацама или трговима (једно или више према броју становништва) и на тим јавним тржиштима, у радњама да се под строгим контролом врши про-

даја млека, како то хигијенски прописи налажу.

Оваквом организацијом продаје млека постизава се:

1) лака хигијенска контрола млека и локала; и

2) произвођачу и продавцу се не даје прилика да манипулише млеком и уз пут кроз варош наводиљава исто често сумњивом бунарском и другом водом. На тај начин се у колико је могуће спречава ширење заразних болести путем млека.

Др. Стаја Стајић, дејни лекар

Снабдевање млеком у градовима

Питање снабдевања млеком, које је, у опште узев, једна четвртина свакодневног obroка исхране за одрасле, а за децу бар до друге године, основна храна претставља нарочито код нас једно од најважнијих животних питања, о коме треба повести рачуна.

Идеал, то јест непосредна испорука свежег млека из млекарника потрошачима, здравог и чистог помуженог млека, и од здравих крава, изгледа, да је у практичном погледу немогућа, нарочито у великим варошима. Разлога без сумње има много и разноврсних. Свакако да постоје у многим великим центрима Европе и Америке хигијенски уређени млекарници, који могу да послуже као користан модел у томе погледу, али који су, сматрамо, ипак недовољни да би могли да послуже целокупном становништву једне велике вароши, а цене њиховог млека су увек високе и неприступачне, већини у народу. А циљ је очигледно пружити свакоме становнику здраво, хигијенско и јефтино млеко.

На који начин становници једнога града добијају млеко? Постоје више начина. Најпре су препродавци млека на мале количине, затим трговци који продају млеко онакво, какво га примају од млекација без икаквих испитивања, прегледа или пречишћавања. Најзад постоје специјалне установе за продају млека у већим количинама, нека врста кооператива или задруга, као што постоје у Швајцарској, Француској и у другим земљама, али које примљено млеко из бачија или млекарника пречишћују кроз цедиљке, хладе или пастеризирају, а продају га у запечаћеним боцама, што свакако даје више сигурности. Од пре неколико година постоји у Београду извесан број сличних млекара, где се продаје млеко у затвореним боцама, али је жеља и циљ осигурати здраво и чисто млеко целокупном грађанству односно завести ригорозну општу контролу и уједначеност начина за продају, односно испоруку таквог млека.

Али мешање, односно разблаживање млека не може ни на овај начин да се спречи. Контрола млека нарочитог сумњивог порекла је тежа, јер је немогуће пронаћи брзо

сумњиво млеко када је реч о већој количини млека примљеног са разних страна и помешаног, а најчешће нам долази млеко из далека, из села која су удаљена бар 20—30 километара од Београда, даљина, која је од особите важности за одржање млека, нарочито када је реч о транспорту за време топлих летњих дана.

Познато је са коликом се брзином множе штетне бактерије у млеку, које за њих представља једну врло повољну подлогу, а у толико пре када је реч о дужем интервалу времена од muže до употребе. Лети се млеко врло брзо квари и због таквог млека и имамо највише случајева озбиљних летњих пролива или деце колере, па и честих смртних случајева. Отуда и важност да се помужено млеко што пре прокува и употреби. Када би се примењивала увек пастеризација млека то јест дуже кување млека за 15 или 30 минута на 60—70°, у многоме би биле отклоњене ове незгоде, а ова је метода доказала своју практичну вредност и за препоруку је. Све док се не омогући добијање чистог и здравог млека са бачија или из млекарника, она ће нам пружити користи заједно са општом контролом млека, које улази у варош.

Можда би неко казао да се овим иде на супрот и на штету симпатичних и традиционалних млекација, наших сељака, који нам на својим колима свако јутро доносе млеко, али би такво мишљење било неправедно. Циљ је заштити и њихове интересе и интересе нас грађана налазећи неки други, бољи, рационалнији, сигурнији и хигијенскији начин испоруке млека грађанству. Реч је дакле о млеку са здравог и сигурног извора, о млеку од здравих крава и о млеку које је објективна и стручна контрола проверила, што је могуће само преко ширих организација и уз суделовање општинских власти.

У сваком случају општинске санитарске власти су дужне, мислимо, да чине свуда пропаганду за добијање чистог и хигијенског млека за све.

Да би учинили оно што је најбоље и најбрже у очекивању гаранција које могу да даду велика предузећа, треба саме општин-

ске власти да интервенишу или да помогну образовању млечних центара, где би млеко, примљено од детаљиста, било на хигијенски начин одржавано, научно испитано и на погодан начин справљено за употребу, односно за продају. Те привремене институције су ипак, и ако оне треба да буду као први корак ка стварању нарочитих кооператива, увек са јевтинијим ценама него што би било са директним општинском експлоатацијом — врло корисне. Потребно је у осталом рећи, да оне саме не би имале да се боре противу фалсификата, јер би ова контрола у погледу састава млека и његових продуката била једина дужност општинских органа. Али у санитарном погледу опасности од инфекције млеком, контрола треба да се прошири и на стаје, на бачије, млекаре и све продавнице, као и на продавце.

Намеће се једно питање: да ли би овај систем општинских млекара или монопола потпуно обезбедио здраво млеко или добијена гаранција помоћу пастеризације? Још увек би постојале многобројне могућности за инфекцију, помоћу судова и других ствари, које општинска млекарна не може да избегне. Боље него приватно предузеће може општина да води контролу у циљу смањивања могућности за ширење заразе, као на пример за ширење заразе трбушног тифуса; општина је у могућности да се обрати и на извор могуће заразе: на воду, којом мешају млеко, а коју су инфицирале клицоне, јер се у већини случајева млеко инфицира на тај начин, дакле после муже (чињећи изузетак од директне инфекције туберкулозним клицама из саме краве). У практичном и финансијском погледу за сам народ важно је, да ли би овај систем могао да осигура и јевтино млеко, то јест са приступачним ценама за свакога. Али и ово није лако изводљиво. У Амстердаму на пример општинска комисија је била израдила један сличан пројекат, али се није показао користан.

Сматрамо да је у санитарном погледу важно и потребно побољшати на фармама и бачијама и код млекара начине на који се млеко музе, одржава и транспортује, и спречавати покушаје за фалсифицирање млека. Могло би се такође и помоћу самих продавца млека утицати на произвођаче, односно сопственике млекара, да у своје сопственом интересу примењују потпуно принципе личне и опште хигијене.

Ово није идеално сретство, али је једно од бољих, којим би се могле да смање тешкоће и недостатци. Посреднике између произвођача и потрошача мислимо да би било корисно отстранити. Истину рећи, неки и међу њима могу да даду гаранције, али се оне могу да постигну и са побољшањем хигијенских захтева на извору млека, од произвођача дакле. Очевидно је док произвођач није у

вези са онима који троше млеко, тешко је натерати га да он сам врши та побољшања. У том би случају требало да приватна предузећа за продају млека по варошима, да би утицала на оне који их снабдевају млеком, плате више, што сигурно она не би радо пристала.

Верујемо да ово мишљење — да би рационално решење било организовање кооператива произвођача млека, који би вршили куповину односно испоруку и продају млека по свима принципима модерне хигијене — није само наше и усамљено. То би била нека врста монопола али би грађани имали користи од тога, као што имамо користи свуда где има сличних установа, као што је контрола за клање стоке или контрола за туберкулозне карве. У великим варошима би се овај систем свакако косио се већ стеченим правом рада од стране великих и моћних приватних установа, које су и посредници за продају млека и прераду млечних производа, и оне би се, као угрожене од стране кооператива, служиле свима сретствима у борби против кооператива. Зато би, изгледа, било препоручљиво оснивање општинског монопола млека, да би се постигао добар резултат: дати потрошачима директно производ, то јест млеко од произвођача са села и на лицу места, осигуравши му чистоту и исправност помоћу најусавршенијих хигијенских метода.

Поменути начин снабдевања млеком у Амстердаму изгледао би овако. Предлаже се монополизација куповине млека, која подразумева и пречишћавање и све контроле млека, добијеног од произвођача, а продаја се оставља приватним предузећима према извесним условима у погледу продајних цена. Служба продаје и прегледа била би осигурана од стране једне централне комисије, која би била састављена из реда произвођача, потрошача и општинских службеника. А куповина би била најбоље осигурана када би се и по селима основале задруге произвођача и млеко тако добијено слало се у варошки депо. Ту би се вршили прегледи, анализе, чишћење и хлађење а изузетно и пастеризација. Све примљено млеко (директно или са посредних станица за куповину) било би ту најзад пастеризовано и издвојено за продају на велико кантама, или за продају на детаљ у боцама, које би појединци или ранији продавци млека на детаљ, млекаре, узимали и продавали чисто и здраво. Из овога можемо да закључимо да је предлог врло користан, и тај би начин могао да пружи безпрекорно млеко у судовима, у којима би се разлисило по вароши. Београд, који има добро организовану санитарску општинску службу, можда би могао да прими сличан пројекат о снабдевању млеком целокупног грађанства. У хигијенском и опште здравственом погледу користи су очевидне, и за време неке заразне

болести грађанство би било осигурано здравим млеком.

Пастеризација млека је свакако корисна, и неки предлажу и двоструку пастеризацију, али је већина одбацује с погледом на уништавање витамина и опште виталности млека. Можда би се хлађењем млека на — 80 могло да спречи развијање бактерија до доласка у депо и до пастеризације. Ово би можда било корисно, али представља и незгоду, ако млеко некада треба да пробави у судовима и 36 сати до пастеризације. У случају јаке врућине и велике даљине, претходна пастеризација би била корисна.

Постоји међутим бојазан, да би цена таквог, да га назовемо „општинског млека“, — због претходних многих и разноликих радњи и трошкова — била висока и неприступачна већини у народу, што би свакако значило промашен циљ. Без сумње, да би било корисно имати за све грађанство сигурно и здраво млеко, без тифусних и туберкулозних бацила, а по повољној цени. Имати пастеризовано млеко у запечаћеним боцима увек по једној истој продајној цени за све, природно према количини млека. Приговоре и замерке, ако би их било, трпела би сама општинска млекарска служба, која је одговорна као једина стручна контролна власт. Ако би такво млеко било скупље, и за коју пару од цене коју сада имамо, постојала би опасност да га се и многи потрошачи одрекну, што би било неповољно за све стране.

Осигурати грађанству једне вароши чисто и здраво млеко, значи учинити много у погледу заштите општег здравља, а по наособ заштитити га од заразе једне опасне болести — туберкулозе, јер се нарочито мала деца заразе млеком од туберкулозних крава кроз органе за варење. То је један неоспорни и научни доказ да је туберкулозни бацил сточног порекла опасан по човека и да може да проузрокује туберкулозу. Друга болест, која се може добити посретством млека то је трбушни тифус, који претставља велику опасност због ширења заразе, због епидемије која може убрзо да обухвати целе квартаве једне вароши. Млеко је индиректна чињеница, али служи као пренос заразне тифусне клице, која доспева у њега мешањем заражене воде, од стране оних који рукују

млеком, било да су оболели, било пак да су клицоноше, што је још опасније, јер они могу несметано да шире болест, будући да сами нису болесни.

Отуда је важност пастеризације млека у хигијенском и здравственом погледу неоспорно велика, јер у многоструко одстрањује опасност од заразе. Опасност од заразе туберкулозом је нарочито озбиљна, јер сигурно постоје туберкулозне краве. У напредним државама врше се кожане реакције са туберкулином, којима се проналазе туберкулозне краве. Искуства су доказала да се у 1/4 случајева туберкулозе трбушних органа и вратних жлезда, и у доста великом броју запаљења можданих опни, налазе туберкулозни бацили сточног типа.

Није нам познато у колико је код нас организована контрола туберкулозе код крава, али колико сам сазнао, изгледа да највећи број туберкулозних крава имамо у Јужној Србији, где и сами људи по селима живе у неповољним хигијенским приликама, а стока у још горим. По једној статистици, у Немачкој се нађе по 30% туберкулозних крава, у Француској 28%. Ређи су случајеви туберкулозе вимена, који су свакако и опаснији за заразу. Највећа је опасност услед мешања здравог млека са млеком од туберкулозних крава, што често пута настаје због незнања сопственика или пак њиховог непоштења. Дакле та контрола у циљу проналажења туберкулозних крава је неопходна и потребна.

Док не успемо да добијемо предложене млечне централе под контролом и под влашћу самих општина, упућени смо на досадашње методе кувања млека, које нам долази са разних страна, од разних крава и из руку млекације који нам не могу да пруже потребна обезбеђења у погледу издавања сигурног и здравог млека.

Желети је да се уз припомоћ појединаца и општине, потрудимо да добијемо — стварањем приватних кооператива под општинском санитарном контролом или стварањем општинског монопола за млеко, што је боље — здраво млеко, чиме би се сигурно решило једно важно социјално и животно питање варошког становништва, нарочито београдског.

Мустафа Турк,
Секр. Сав. Рад. Жив. Нам. Ј.
члан Комисије за преглед београдских часописа

Потреба хитне примене законске заштите београдских пекарских радника

Иза нас је један временски период, у коме су економски и социјални односи, у поређењу са данашњим, потпуно различити. Раније, у доба економске заосталости, у свима професијама па и пекарској, рад се обављао на примитиван начин. — У нехигијенским амурлуцима (радионицама) без икаквих техничких погодности у дугом радном времену, у напорном раду физички и духовно пропадали су пекарски радници. Они нису могли производити под оваквим разним условима хигијенски добар хлеб, који представља основни услов за очување народног здравља. Али овакво стање могло је само да се подржава онда, када су економске и културне прилике биле у великој заосталости, када је наше знање о социјалној хигијени било веома скромно и најзад, када код самих радника није било оног развијеног социјалног схватања, које би изазвало не само револт него и предузимање мера, да се живот њихов олакша и упуту ка напретку. Сви ови разлози, могли су да правдају одржавање таквих несређених прилика под којима се морало радити у овој струци.

Али време није стајало, оно је одмицало. Упоредо са тим развијао се и нов привредни живот који је наметао људима нове потребе; више стручно и културно образовање, које треба да одговара савременом животу и потребама привреде. И док је у многим струкама, разним привредним гранама, примитиван рад уступио место модерној техничкој производњи, и док је овде измењен економски и социјални положај произвођача — радника, у пекарској струци код нас социјално задржан је стари начин обављања рада под апсолутно непромењеним условима, који данас систематски коче напредак радника ове струке. Ову чињеницу најбоље потврђују факта, која се у овом извештају налазе, прикупљена од званичне комисије на лицу места. Али велики економски напредак није остао без дејства на формирање савремених

социјалних односа, који су карактерна црта модерне државе. Модерна држава стара се да свима грађанима обезбеди пун свестрани напредак. Она постаје регулатор односа између радника и послодаваца, за коју сврху је донела специјалне законе, који узимају у заштиту раднике од претеране и недозвољене експлоатације. Обезбеђена је још и могућност да радници преко својих стручних градских удружења раде на својој економској, моралној и културној заштити. Радничко заштитно законодавство неоспорно је од велике важности за општи напредак радника. Разуме се ако се оно на пракси у целости примењује. Иначе, остаје бедно слово на хартији. Од интереса је видети, у коликој је мери у пекарским предузећима Београда осетила се примена закона. § 6 Закона о заштити радника прописује:

„У индустријским и рударским предузећима радно време најамних радника не може трајати дуже од 8 часова дневно, односно 48 часова недељно.

Као индустријска предузећа сматрају се она, која раде са машинским погоном у којима ради најмање 15 радника, према просечно употребљеном броју радника у једном тромесечју. Код радница индустријских и рударских предузећа најавне својеволјно пристанак, радно време се може продужити као прековремени рад, у рударским предузећима за један, а другим највише за 2 часа. Ово продужење вреди кад то одлучи $\frac{1}{2}$ радника једног предузећа тајним гласањем. Одлука о продужењу радног времена важи највише 3 месеца. По истеку тога времена она се може обновити. Ближе одредбе о овом добровољном продужењу радног времена прописује Министар Социјалне Политике, споразумно са Министром Трговине и Индустрије.

За саобраћајна предузећа (железнице, бродарство, трамваји, поште, телеграфи, телефони и сличне установе) радно време утврђује ресорни Министар, у споразуму са Министром Социјалне Политике, у духу одредаба овог Закона. У осталим предузећима сав индустријских и рударских, наведених у § 1. овог Закона, радно време траје од 8—10 часова, према природи и тежини посла.

Према томе максимално радно време радника може да траје 10 часова дневно. Ме-

Ћутим у Београду, у пекарској струци, само је у неколико радњи констатовано 10-часовно радно време, док се у огромном броју пекарница ради по 14—18 часова дневно. У ствари обавља се прековремени рад по 4—8 часова дневно који се радницима чак ни не плаћа! Какве су последице оваквог дугог радног времена, најбоље нам показују београдски пекарски радници, са својом физичком и културном развијеношћу. Подмладак (ученици) о којима ће бити речи доцније, изложен је још већим и страховитим неприликама. Највећа је несрећа и за људе који раде у хлебарницама и за напредак саме пекарске струке — ноћни рад, који је заведен још у средњем веку. О штетности ноћног рада по здравље и напредак радника, чула су се многа мишљења од стручњака признатих капацитета. Познати социолог Брентана, за ноћни рад вели: „да он има за последицу потпуну дегенерацију радничке класе, физичку, интелектуалну и моралну“. Од коликог је значаја укидање ноћног рада у пекарницама, види се и по томе, што је ово питање постало међународни проблем. На конференцији Међународног Бироа Рада у Женеви, одржаној у мају 1928. године било је на дневном реду питање укидања ноћног рада у пекарницама. На овој конференцији усвојена је конвенција, којом се ноћни рад у пекарницама укида. До сада је ову конвенцију ратификовало око 18 разних земаља чланица Друштва Народа. А пре неколико месеци и Бугарска. Ноћни рад у хлебарницама, као што се види, у многим државама замењен је данас са дневним радом. У нашем националном законодавству ово се само помиње. На име § 19. Закона о заштити радника, даје само тумачење, како се има сматрати израз ноћ. Укидање ноћног рада није прецизирано у законодавству. Социјална је дужност државе да ноћни рад у пекарницама што пре законски забрани. Никакви разлози за његово подржавање не постоје, напротив постоје разлози за његово брзо укидање.

Сада долазимо на оно, о чему је цела наша јавност писала — хигијену наших пекарница, а која је најбоље илустрована баш у комуналној ревији Београда „Београдским Општинским Новинама“. Хигијенско стање наших пекарница постало је озбиљна опасност за здравље, не само радника који у нездравим пекарницама раде, него и потрошача који троше производе пекарске. Наш Закон о заштити радника прописао је под каквим хигијенским условима може бити употребљено помоћно особље.

Тако § 30 прописује:

„Помоћно особље може бити упуслено у предузећа (радњама) предвиђеним у § 1. овога Закона само тада, ако просторије у којима се ради нису опасне по њихово здравље и живот у опште.

У случајевима, где су власници предузећа обавезани, да дају ономе помоћном особљу и стан, они ће помоћно особље моћи употребљавати на рад само у том случају, ако им обезбеди и потпуно здраве станове.

Сва предузећа, која не би испуњавала услове предњег става, дужна су најдаље у року од месец дана по преставци надлежних власти, било испунити услове које би им ове поставиле, у смислу прописа предњег става, или распустили сав свој помоћни персонал.

Које просторије и станове не одговарају захтевима става 1. овога параграфа утврђују надлежне инспекције рада, на основу мишљења стручних органа и општих упуштања која буду добијали у томе погледу од Министарства Социјалне Политике“.

А § 31 прописује:

„Власници предузећа дужни су страти се:

1) да се раднички простори, машине, алати и материјал одржавају тако, да је здравље и живот радника обезбеђен. Махине и машински делови, који су при додиру опасни, морају стално бити затворени;

2) да се раднице добро осветљавају, чисто одржавају, проветравају и да буду снабдеване средствима против пожара;

3) да простори за рад и становање не буду радницима препуњени;

4) да се одржава ред и морал у просторијама предузећа, нарочито ако мушки и женски раде заједно. У фабричким зградама, где радници ручавају, мора бити простора где ће се радници умивати и ручавати, и то засебно за мушке, и засебно за женске; и ови простори морају задовољити хигијенске услове;

5) да употребљене сировине или израђена роба не буду заражене, те да тиме угрожавају живот и здравље радника“.

Када би се ових прописа београдски послодавци бар у минимуму придржавали, ми не би имали овако велики број радника оболелих од туберкулозе и разних других професионалних и социјалних болести, као што је то, на жалост, случај данас. Потрошачи би такође имали потпуно обезбеђен здрав и хигијенски хлеб. Баш ове нехигијенске прилике у нашим пекарницама, карактеришу ову грану привреде, степен њиховог привредног напредка и културни ниво послодаваца. Изнад них, стоји тек незнатан број оних београдских хлебара, који су схватили улогу модерног произвођача у друштву и који води рачуна, да се продукти њихови производе под хигијенским условима. Најхитније старање државе и општине да се хигијенски прописи овде строго примењују од неопходне је потребе. Била би културна срамота и национални злочин, да се ово стање у нашим престоницима пекарницама и надаље подржава и то у добу, када нам наука пружа одлична сретства и знање, помоћу којих се може апсолутно уклонити све оно што штети здрављу и напретку човеком. Сви културни народи улажу данас свеколике напоре да очувају здравље своје и спрече ширење болести које су, социјалног карактера. Одлично и првостепеност сретство у овој борби је пуна социјална заштита радника. Примена закон-

ских прописа о хигијенским условима рада није ништа друго, до да се при раду, радниково здравље сачува; јер здрав радник производи здраве продукте и способан је за привреду и њено здраво развијање.

Београдски пекарски радници преко своје стручне организације чине и последње напоре да се одбране од неприлика којима су изложени при раду. Свака морална помоћ у овој акцији од стране јавних институција, на првом месту општине, добро ће послужити циљу.

Једна од веома важних и корисних одредаба Закона о заштити радника, несумњиво је недељни одмор радника од непрекидних 36 часова. Тако параграф 12. Закона о заштити радника прописује:

„Недељом је забрањен сваки рад помоћном особљу у свима предузећима предвиђеним у § 1. овог закона. Изузетно од ове одредбе може Министар Социјалне Политике одредити други дан одмора за поједина предузећа и радње, ако $\frac{2}{3}$ помоћног особља датог предузећа то затражи. Тих дана помоћном особљу мора се обезбедити непрекидни одмор од најмање 36 часова, ако је један празничан дан, односно 60 часова, ако су 2 празнична дана један за другим”.

И ако је Закон о заштити радника донет још пре осам година, ипак пекарски радници нису имали недељног одмора све до пре неколико месеци, до дана ступања на снагу најновије наредбе Управе града, о отварању и затварању радњи. Тада је организацији радника пошло за руком да недељни одмор радника у Београду потпуно обезбеди. За ову струку недељни одмор има свој нарочити значај. За време недеље прво се очисти и проветри радници, а затим радници се прилично одморе и поврате донекле изгубљену снагу и свежину своју. Па ипак су се против овог одмора бунили многи послодавци. Они не могу ни да наслуте, да је још у 13 веку у Белгији забрањиван пекарима сваки рад недељом. А Маколеј за недељни рад вели: „Недељни одмор никада није изгубљени дан. Док се индустрија одмара, док плуг за браздом лежи, док на берзи влада мир и тишина, док димњаке не покривају густе димови — за то време врши се у интересу народнога богатства један толико важан процес, колико ма и који други посао радних дана: човек, ова машина над машинама, према којој падају све направе Уатове и Аркрајтове, одмара се и опоравља, да, кад у понедељак опет на посао прилегне, он то учини са светлијим умом, бодријим духом и оживљеном енергијом.”

Мали је број пекарских послодаваца у Београду који недељном одмору придају овакав значај. Али су његове благодети на себи најбоље осетили многи пекарски радници а свакако и велики број самих послодаваца у културноме свету.

Његово одржање за сада је обезбеђено. Ту и тамо покушава се са његовим изигравањем. Органи, који пазе на извршење закона, оно су више пута констатовали.

У сличном, може се слободно рећи и горем односу него што су радници, налазе се ученици (шегрти) у овој струци. То се најбоље види из следећих података, које сам крајем прошле године прикупио на лицу места, са санитетском комисијом Општине београдске, која врши перманентни преглед пекарница. У 245 пекарница које су прегледане нађено је упуслених по годинама старости шегрта: од 12—16 година 77, од 16—18 год. 38, од 20 год. 1, и од 28 год. 1, што износи

Пекарски шегрт

укупан број 117. Радно време утврђено је код 18 шегрта 10—12 часова, код 99 шегрта 12—18 часова дневно. Ноћу је запослено на раду становити број од 103 шегрта, а дану свега остатак од 14 шегрта.

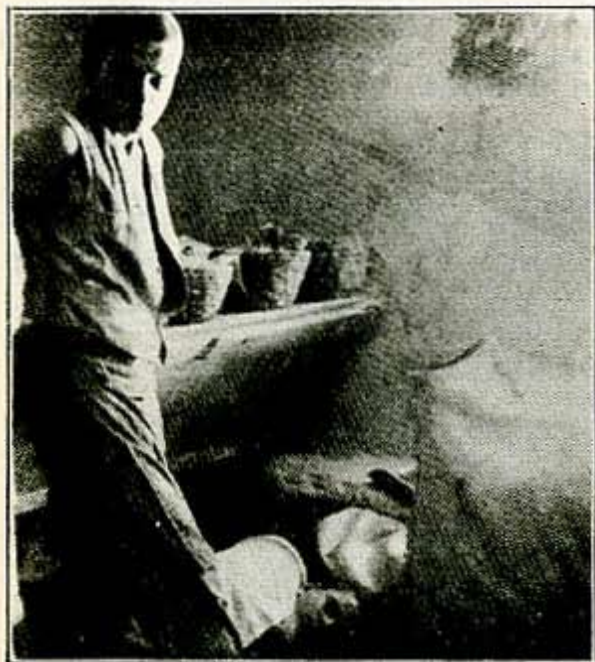
Ноћни рад деце испод 18 година Законом је категорички забрањено. Тако § 17. Закона о заштити радника прописује:

„Жене без разлике година и старости, и мушка деца испод 18 година, не могу бити упуслена ноћу у предузећима наведеним у § 1. овога Закона”.

И поред ове законске забране, у пекарској струци скоро сви шегрти раде ноћу. Међутим познато је колико рђавог утицаја има ноћни рад на развитак младих људи. Ово је у осталом и сам законодавац морао имати у виду, због чега је сигурно и ноћни рад за децу испод 18 година категорички забрањено. У већини пекарски шегрти због ноћнога рада физички рано и потпуно пропадају. Овome треба додати још и њихово дуго радно време. Све ово неминовно мора да убије код

њих ону младаначку и духовну свежину. Дух човека, према речима гласовитог националног економа Адама Смита, образује се према његовом раду. А ово има великог значаја по здрав развитак друштва. Дакле дужност примене одредаба о забрани ноћног рада деци испод 18 година у београдским хлебарницама више је него неопходна.

Од целокупног броја свих београдских пекарских шегрта похађало је стручни течај

Пекарска радионица у Поенкаревој улици у којој спавају шегрти

(школе) 36, што значи да скоро $2/3$ ових шегрта не похађа шегртску школу. А када знамо да напредак једне привредне гране зависи од стручно изображених радника, какав нам онда изглед за своју будућност даје београдски пекарски занат. Још пре неколико деценија опажено је код културних народа, чија је привреда добила свој нов облик, велика пажња коју су они полагали на физички и стручни одгој свога занатског и радничког подмлатка. Донешена су у томе духу специјална законодавства, која овај одгој заштити. И у нашем заштитном законодавству има одредаба, које узимају у заштиту шегрте и њихово стручно образовање. Тако закон о радњама још од 1910. године у чл. 75. прописује:

„Власник радње дужан је да ученика обучава у свима претама рада које се односе на дотична занимања; да контролише посматрање школе од стране ученика; да му даје довољно и здраве хране и здрав стан, ако се код њега храни и станује, и да се брине о чистоти и понашању ученика.

Кад ученик редовно доврши учење, власник

радње дужан је да предузме све потребне мере, те да ученик положи помоћнички испит”.

Али поред ових корисних одредаба нужно је да код самих пекарских послодаваца преовладава схватање о потреби стручног и физичког одгоја свога помоћног подмлатка. Колико оно влада код њих види се из горе наведених података. Овакав поступак у односу на одгој свога подмлатка, београдски пекарски послодавци не могу ни са чим правдати. У шегртима (ученицима) морају се гледати људи, који имају да изврше велике обавезе према нацији, привреди и друштву. А ако ћемо их овако гледати и правилно ценити онда се морамо и постарати за њихово свестрано васпитање, које ће их оспособити за живот и будућност.

Данас, када је на свима странама људске делатности заведена економија како у трошењу људске енергије, тако и у производним трошковима, користећи се са модерним техничким оруђима за рад, неће се моћи даље одржати данашњи систем и организација рада у пекарској струци нигде, па ни код нас у Београду. То се у последње време све више осећа, када су цене хлеба и цералија у невероватној сразмери, а што је једино резултат најпримитивнијег начина рада.

До овог закључка ће у најскорије време морати доћи и сами београдски пекари.

У прилог свима овим схватањима иде акција, коју је похвалио повела Општина београдска. Ова акција има за циљ: да се београдском грађанству обезбеди јевтин и хигијенски хлеб. Она је поткрепљена непобитним фактима црпљеним на извору, а која представљају драгоцен материјал који најречитије говори о стању пекарског занатства и положају запослених радника у београдским пекарницама. Сви ти језиви подаци објављени су у два претходна броја „Београдских општинских новина”.

Упоредо са акцијом Општине треба да иде и акција за стриктно примењивање одредаба Закона о заштити радника, о радном времену и недељном одмору у пекарницама. Затим да се ноћни рад у београдским пекарницама одмах замени дневним радом.

Примена законске заштите радника, услов је за здрав и нормалан развитак не само београдских пекарских радника него и саме привреде на чијој изградњи они раде.

Ако иоле имамо смисла за рад и акцију на општем унапређењу привреде и друштва, онда не можемо бити равнодушни према нађеном и утврђеном стању београдских пекарница, него морамо одмах извршити нашу социјалну дужност, и уклонити све препреке које стоје на путу пуног напретка пекарске струке и човечног живота београдских пекарских радника.

Димитрије Анагности
Шеф Статистичког Отсека Б. О.

Питање комуналне статистике Београда

Треба ли да скренемо пажњу на важност статистике као науке и на потребу њеног примењивања у раду општинских органа?

Ми мислимо да о важности статистике као науке није потребно говорити, пошто статистика већ у целокупној науци заузима данас једно од најугледнијих места и њене су методе на висини праве науке; али у колико се тиче саме потребе примењивања статистике у раду општинских органа, о томе се може и треба говорити.

Са статистиком ћете се срести и код астрономије и код микроскопске анатомије, и код социологије, код етике исто тако као и код политичке и националне економије.

Снажни развоји општинских проблема у свима правцима нашег културног живота, а у вези са новим законом о атару и о мерама за изградњу Београда и околине („Београдске Општинске Новине“ бр. 17-18-1929 год.), са уредбом о новој административној подели Београда на 14 квартова и др. постављају општинској администрацији нове и велике задатке и траже од ње највећа прегнућа и зрелост за пуну раденост, како би и у том погледу могла изаћи на сусрет интересима свих својих грађана.

Међутим упознати те проблеме значи на првом месту добро проучити наше друштвене односе и све што је у вези са њима.

Проучити друштво значи по великом научнику статистике г. Мајеру „систематски посматрати друштвене појаве, одредити им једнакост у извесном моменту на основу статистичких закона и помоћу теорије вероватности правити извесне закључке и претпоставке за будуће време, за социјални препород и економске проблеме“, а Влад. Јовановић (гласник Српског Ученог Друштва књига LI) вели: „што су историјске науке за расветљење прошлости, то је статистика за стварно сазнање садашњости. Она излаже све на број и на меру, па даје најпоузданију основу за оцену привредног и друштвеног стања такво-какво је. Она се не зауставља само на ономе што јесте, него обухвата

и оно, што је било; она даје свестрани преглед ствари, а са овим и праву меру за оцену“.

Потреба комунално-социјалне статистике постаје све јаснија и већа. Ни једна мера, ма колико значајна не може бити разрађена и проведена без многобројних података статистичког карактера.

Прикупљање разних података у свим правцима спроводи се скоро у свакој градској општини, негде са мањом, негде са већом организацијом, негде у мањем, негде у већем обиму, негде са мање, негде са више успеха. Данас постоје већ велике публикације, издања, недељни и месечни билтени па чак и статистички годишњаци са скупљеним подацима о свим комуналним, социјалним и привредним питањима. Како ће се ови подаци сабирати и сврставати по разним питањима, зависи од прилика и организације дотичне гране општинске управе или градског статистичког одсека у опште.

Питање организације статистичких надлештава, привукло је пажњу међународних статистичких конгреса у Бриселу на иницијативу Queteleta и у Флоренцији, на којима је константовано, да је најсигурнији начин, за постизање жељеног јединства у скупљању и оглашавању статистичких података, што прецизнија организација статистичког надлештва, које је дужно да скупља, обрађује и оглашује статистичке податке, који се односе на све појаве значајне како за физички, економски и морални живот вароши, тако исто и за науку.

Да то буде, потребна је постојаност и савесност у раду, а разуме се и само по себи, да су за овај рад потребни стручни радници; јер се једино на основу сигурног и позитивног материјала скупљаног и сређиваног, могу изводити теоријски и практични закључци за рад у датом тренутку и будућности.

Принципо вели: вредност статистичких бројева повећава се тачношћу, којом су опажања проведена, а не финоћом израчунавања!

Добро уређена и брижљиво вођена општинска статистика је, може се рећи, камен-темељац сваког општинског рада и требала би да буде ни више, ни мање по прост и потпун барометар целог друштвеног стања града и свих његових појединости.

На основу дугогодишње праксе и стеченог на страни искуства, у статистици, а познавајући такође и прилике у нашој престоничкој општини, као њен стари чиновник, сматрам за дужност да на странама овог најуређенијег службеног комуналног часописа изнесем неколико редака о општинској статистици.

Београдско статистичко одељење до 1923 године, до постављења стручног шефа, вршило је обичне административне послове, око примања нових чланова, издавања грађанских карата, уверења о поданству, увођења гласача у бирачке спискове, а најважнији и најинтересантнији део статистике, који има задатак — прикупљање разних статистичких података, који се односе на рад и пословање општинских предузећа, здравствено-санитетске градске службе ит.д., који обрађује питања о кретању становништва и променама на том организму у вези са социјалним и економским појавама — тај део, који на првом месту међу осталим треба да интересује општину, био је код нас у Београду занемарен.

Тек 1923 године приступило се организовању праве статистичке службе.

Доцније као резултат неколико поднетих стручних реферата г. Дим. Анегностиа о реорганизацији статистичког одељења у Београду утврђен је био следећи програм рада: поред вршења обичних административних послова, издавања надлештвима и приватним лицима потребних докумената, одељење приступа: 1) састављању регистара свих чланова општине са именима задругара, сродства, дана, месеца и године рођења и занимања; 2) прикупљању текућег статистичког материјала, његовој обради, састављању табела, дијаграма; 3) издавању месечног статистичког билтена у коме би се штампали сви статистички подаци, који су од друштвеног и научног интереса и 4) припремању материјала за будући општински попис становника.

У току 1923—1925 године израђене су биле све врсте потребних образаца за прикупљање статистичких података. Том приликом састављени су регистри (60 књига) чланова и устројена картотека — (око 80.000 картона) посебно за сваког члана породице, такође картотека венчаних, рођених и умрлих становника; затим регистар кажњених, регистар одсељених (чл. 16 Закона о општинама), регистар цена пољопривредних производа, колонијалне робе, домаће стоке, раз. материјала и радничких надница. Два пута

недељно почео се редовно сређивати рукописни извештај о ценама на овд. тргу, а месечно о просечним ценама. Почето је било са прикупљањем текућег статистичког материјала и морало се још само, како лепо вели г. Милорад Тошић, начелник Министарства Финансија у пензији, познати јавни и стручни радник, у свом врло интересантном чланку „Питање комуналне политике“ — (Београдске Општинске Новине бр. 17-18-1929 год.) трчати из установе у установу, из надлештва у надлештво, од њих прикупљати све податке о њиховом раду, који могу да буду од интереса за комуналну политику.

Али мали број чиновника, недовољан кредит, узастопни избори за Народну Скупштину и Општину, ометали су правилан рад Одељења па затим извршене промене чиновника и упут у 1926 год. стручног шефа на рад у друго одељење — укочили су цео даљи рад и тако се задржало продужење прикупљања и сређивања добијеног материјала, састављање табела, дијаграма и предаја истих јавности.....

Најважнији и најинтересантнији део статистике био је занемарен до 1 априла 1929 год. када се доласком нове Општинске Управе, а искључиво иницијативом и енергијом 1 потпретседника г. Др. Милослава Стојадиновића приступило оживљавању праве статистичке службе у престоници Југославије.

Тако је 15 априла 1929 год. Општина извршила први пут попис свог становништва. Овај попис је од огромне важности јер су тада први пут од уједињења, добијани тачни подаци о броју становника у атару престонице и утврђено да је Београд за непуних осам година удвостручио своје становништво.

Године	БРОЈ СТАНОВНИКА		
	Мушких	Женских	Укупно
1921	61.393	50.347	111.740
1929	126.559	99.730	226.289

Цео материјал овог општинског пописа био је детаљно обрађен статистичким одсеком и добијени резултати били су стално публиковани у „Београдским Општинским Новинама“ (у 1929 и 1930 год.). Овде констатујем да нешто доцније и други градови следећу лепом примеру престоничке општине на овом пољу, јер вредност статистике не може довољно да се нагласи у животу и делатности једнога града. Нова општинска управа која је отпочела да уводи одређене системе комуналног рада сматрала је да не сме изостати ни на овом пољу....

У другој половини 1930 год. београдски статистички одсек упоредно са радом на искоришћавању овог по себи значајног попи-

са и сређивањем регистара чланова и целокупне архиве, почео је поново интензивно на израђивању потребних табела и прикупљању статистичког материјала и ја се надам да ће одсек после извршења државног пописа становништва, пољопривредних газдинстава (господарстава) и стоке који ће се одржати на дан 31-III-1931 године, моћи редовно штампати месечни статистички билтени, а сваке године и статистички годишњак...

Слободан сам да овде, говорећи о градској комуналној статистици Београда, одштампам само неколико карактеристичних табела тог рада, који се односи на живот престонице из 1923—1926 године а који неоспорно о својим резултатима мора имати научно-практичне вредности, и који би се необјављивањем једнога дана неповратно изгубио.

1. Венчања у 1923 год.

Вероисповест мужа	Вероисповест жене						Свега	Венчало се				Свега
	Православна	Римокатоличка	Евангелиска	Муслиманска	Мојсијева	Друге		Брачно стање мужа	Брачно ста- ње жена			
									Неузатах	Уданих	Разведених	
Право-лат.	1,546	13	4	—	—	—	1,563	Нежелених	1,342	155	85	1,582
Римокатолич.	34	146	10	—	—	—	192	Уданих	108	70	24	202
Евангел.	2	1	4	—	—	—	7	Разведених	26	21	7	53
Муслиман.	—	—	—	—	70	—	71					
Мојсијева	—	—	—	—	—	—	1					
Друге	—	—	—	—	—	—						
Свега	1,584	161	20	—	70	—	2,183	Свега	1,476	245	116	1,837

II. Рођења по занимању родитеља

Занимање родитеља	Број рођених								
	У браку			Ванбрачно			У опште		
	У опште			У опште			У опште		
	мушких	женских	свега	мушких	женских	свега	мушких	женских	свега
Умни радници	108	96	204	1	—	1	109	96	205
Чиноносци	250	256	506	7	4	11	257	260	517
Трговци	284	240	524	7	3	10	291	243	534
Заватлије	509	576	1,175	32	64	96	631	608	1,239
Војна лица	64	46	110	2	4	6	66	50	116
Служитељи и радн.	170	132	302	29	32	61	209	164	373
Земљорадници	38	20	58	13	5	18	48	25	73
Остала	92	63	155	31	24	55	123	87	210
Свега	1,606	1,429	3,034	129	104	233	1,734	1,533	3,267

Највише има наравно прворођене деце, јер се велики број бракова и задржава на првом детету. Прве деце имали смо у то време у Београду 1.143 (ванбрачно 104), друге — 905 (ванбрачно 55), треће — 389 (ванбрачно 15), четврте — 196 (ванбрачно 12), пете — 144, шесте — 84, седме — 65, а тринаесте — 5.

Број ванбрачне деце није апсолутно велики али даје доста велики проценат.

Мртворођене деце било је 46, од којих 34 донесене, а 12 недоносене. Тај мали број доказује да су наше жене још врло здраве и генеративне.

III. Живорођена деца по добу родитеља (у браку и ванбрачно)

којима је мати имала година	БРОЈ РОЂЕНИХ									
	којима је отац имао година									
	до 20	21—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	преко 50	непознате	Свега
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
мање од 16 год.	—	6	1	2	—	—	—	—	—	4
од 16-20 год.	15	89	142	47	14	3	1	—	—	364
21-25	—	98	437	204	78	15	2	—	—	50
26-30	3	23	404	339	228	57	23	4	39	1,120
31-35	—	—	29	116	160	73	26	6	15	425
36-40	1	—	3	8	55	65	39	10	12	193
41-46	—	—	—	1	2	11	8	5	2	30
46-50	—	—	—	—	2	—	1	1	—	5
преко 50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
непознате	—	1	4	4	—	1	—	—	223	233
Свега	19	217	1,21	721	539	225	103	26	399	3,267

Највише рођења пада у Београду лети, што се подудара са највећим бројем бракова склопљених у јесен.

Године старости оца и мајке од великог су утицаја не само на број, него и на животну способност деце. Најбољи пород дају у Београду мајке од 21 до 40 године старости и оцеви од 21 до 35 године старости.

IV. Умрли по вероисповести, добу и полу

Старост умрлих	ВЕРОИСПОВЕСТ УМРЛИХ											
	православни		Римокатоличка		Евангелиска		Муслиманска		Мојсијева		Друге	
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
мање од 5 год.	412	308	42	38	—	—	1	—	9	12	—	—
од 5-6 год.	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6-7	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7-8	5	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8-9	7	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9-10	8	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11-15	26	35	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—
16-20	13	72	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—
21-25	148	87	27	13	—	—	4	1	1	—	—	—
26-30	101	85	13	1	3	—	1	3	1	—	—	—
31-35	68	4	6	5	—	—	2	3	3	—	—	—
36-40	77	65	4	6	1	—	3	1	—	—	—	—
41-45	59	53	8	4	2	—	2	2	1	—	—	—
46-50	65	59	5	2	—	—	1	1	—	—	—	—
51-55	70	37	11	2	—	—	—	1	2	—	—	—
56-60	72	58	3	3	—	—	—	5	2	—	—	—
61-70	110	101	14	10	—	—	—	10	8	1	—	—
Старијих	92	96	10	6	2	—	—	7	8	—	—	—
Свега	1,410	1,118	155	98	11	2	16	24	43	1	1	1636
Укупно	2,528	253	13	18	84	2	2898	11				

Из ове се табеле види да је 1923 године умрло 2898. Кад узмемо у обзир цифру рођења (табела II) — 3267, онда видимо да смо на разлици добили 369 више, што значи да се Београд без прилива становништва са стране својим сопственим снагама увећава. Мушкараца је умрло 1636 а жена 1262, што

је сасвим нормално, с обзиром на знатно већи број мушког, него ли женског становништва у Београду.

V. Упоредни преглед целокупног броја умрлих 1923 год. припадника односне професије и броја умрлих од туберкулозе

З а н и м а њ е	Целокупни број умрлих			Број умрлих од туберкулозе		
	Муш.	Жен.	Свега	Муш.	Жен.	Свега
Умни радници	53	38	91	12	9	21
Чиновици	159	146	305	47	42	92
Студенти и ђаци	39	24	63	18	13	31
Трговци	174	140	314	42	20	62
Занатлије	416	272	688	126	77	203
Војна лица	142	—	142	38	—	38
Земљорадници	137	147	284	35	29	64
Самоуштељ	88	63	151	34	12	46
Работници	184	149	333	42	39	81
Разна друга	244	283	527	24	51	75
С в е г а	1,636	1,292	2,898	418	292	710

Највише се умире од туберкулозе (710), затим долази смрт од болести органа за дисање (279), од болести органа за крвоток (301), од болести органа за варење (272), од урођених мана и слабости (120), од старости (87) и т. д.

Веома је интересантна статистика морталитета Београђана по професијама и по добу старости — статистика ове врсте раније никад није била обрађивана у Београду. Помоћу ове статистике утврђује се просечно трајање живота у свакој професији.

VI Основне школе Града Београда. Преглед бројног стања за 1919/1920 год.

Б Р О Ј Н О С Т А Њ Е																													
14	Зграда	Ученици	у т е ч а ј е н и м а									у о с н о в н и м ш к о л а м а									У з а б а в н и ш т и м а						изаоф. забављач	Школ. лекара	
			Одељења				Бака		Наставници			Одељења				Бака		Наставници			Одељења			Дете					
			муш.	жен.	меш.	Свега	муш.	жен.	Свега	муш.	жен.	Свега	муш.	жен.	Свега	муш.	жен.	Свега	муш.	жен.	Свега	муш.	жен.	Свега	муш.	жен.			Свега
132	30	20	11	61	1727	1342	809	20	24	44	44	43	25	112	3251	3301	6552	40	76	116	2	2	1	5	106	105	211	5	10
Школски буџет износио је 926.724 дина.																													

Школски буџет износи је 926.724 дин.

VII. Општинска Електрична Централa. Упоредни преглед прихода од осветљења.

Г О Д И Н А					
1920	1921	1922	1923	1924	1925
Д И Н А Р А					
3,850,299	10,361,679	21,930,832	24,381,615	49,187,354	54,943,518

Године 1923 саграђено је: 465 зграда у којима: 1078 спратова, 1819 станова са 6059

соба и 1666 кућни; 313 дућана, 20 кафана, 49 сала, 96 магацина, 41 радионица, 10 гаража, 989 купатила, 2029 клозета, 46 зграда са цен-

VIII. Општинска Електрична Централa. Упоредни преглед произведене струје у KW. час.

Г О Д И Н А				
1921	1922	1923	1924	1925
KW. — час.				
4,076,932	7,517,356	9,416,034	11,673,191	13,500,876

IX. Преглед броја пожара и причињене материјалне штете

ГОДИНА	Г А Ш Е Н О		Причињена штета
	Пожара	Димњака	Д. нара
1919	65	80	1,350,000
1920	227	123	5,000,000
1921	190	130	10,169,310
1922	212	127	3,472,950
1923	306	140	2,000,000
1924	277	134	4,575,990
1925	280	116	2,138,500

тралним грејањем. У овој години Београд је добио највише станова, дућана, магацина, што значи да је привреда била на врхунцу, а нарочито је и израђено доста купатила и модерних клозета, што је по хигијену Београда важна ствар...

Већ ово неколико табела показује, да би добро уређена и тачно вођена градска статистика могла у свако време и код нас показати колико је било новорођених, а коли-

ко умрлих у току сваког месеца као и саме узроке смрти, колико је у том месецу закључено бракова; колико је било ћака-мушкараца и девојчица — у основним, средњим, стручним и вишим школама: колика је према томе писменост и стручна спрема; колико има кућа, колика је површина имања, њихова вредност и тип куће — једносратна — индивидуална или кираџијска — многосратна, величина станова, број просторија, кубатура ваздуха, имали двориште, башту, водовод, електрику, канализацију, клозет,

X. Упоредни преглед кретања најважнијих животних намирница

МЕСЕЦ И ГОДИНА		НАЗИВ ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА											
		Хлеб ц. на	Хлеб бел	Масло	Путер	Мас	Јаја (кош.)	Месо говеђе	Живина ситна	Пасуљ	Кром- пир	Лук црни	Риба свра
		ЦЕНА У ДИНАРИМА											
Октобар	1921 год.	3.-	4.-	2.-	24	15,50	0,70	6,70	10.-	3.-	1,20	2,80	7,80
	1922 "	5,21	6,21	3,50	53	35,49	1,80	12.-	21.-	5,40	3,10	5.-	17,40
	1923 "	5.-	6.-	4,50	55	37,51	2.-	17,50	25.-	8,20	2,51	3.-	21.-
	1924 "	4,75	5,75	5,50	76,50	33,15	1,70	27,25	28,25	6,90	2,65	3,25	18,50
	1925 "	3,75	4,75	5,51	80,51	26,50	1,40	21.-	25,25	6.-	2,25	2,25	16,50

купатила, хипотекарно задужење куће, осигурање од пожара и т. д.; колико има превозних средстава — кола, фијакера, аутомобила, аутобуса, мотоцикла и т. д.; број возача на трамвајима, аутобусима; колико путника долази железницом, лађом, авионом, аутобусима и колико одлази; колико има стоке и какви су јој приновци — особито у сада проширеном атару; колико занатлија раде поједине занате и како се сваки од појединих заната исплаћује: који од њих напредује, а који је опет у опадању, а из статистике промета и трговине би се можда видели и узроци, који повољно или неповољно дејствују на једну или другу грану радности и индустрије; колико има фабрика, радионица, количина прерађеног материјала у сировини, број машина и њихове снаге, количина израђених продуката и т. д.; какав је саобраћај туриста и странаца; колико се довози разноврсне робе у варош и колико из ње извози; број радника и врста специјалности, број чиновника, њихова плата, осигурање тих службеника, помоћ незапосленим, рад берзе рада и т. д.

Тачна статистика судских и извршних власти по кривичним, грађанским и трговачким делима, показивала би, какво је економско и морално стање становништва, а уз то и колико је развијена његова прометна активност, као и какве страсти њиме владају.

Тачне податке о раду пијаца и о снабдевању животним намирницама становништва показало би какав је систем снабдевања и да ли је заснован на прекупу или произвођачи ступају директно у везу са потрошачем и како овај систем утиче на исхрану становништва — повољно или оскудно.

Из података општинских предузећа добијамо потпуно слику о раду тих предузећа.

Већ и из онога, што је у горњим кратким потезима речено, а оваква ће у најскоријем времену бити садржина наших месечних статистичких билтена (објављиваће се као специјалан прилог — додатак „Београд. Општинским Новинама“) довољно је па да се увиди од какве је велике, од какве неизмерне важности и како је претежна и управо судбоносна практична примена статистике у варошком организму.

Општинска Управа би, остварујући оживотворење ових статистичких билтена, имала пред собом у перспективи увек целокупну слику варошког организма, из ранијих таквих перспектива видела би његову наклоност у развијању у овом или оном правцу, и онда би према свему томе и сврси, коју има пред очима, одмеравала сваки па и најмањи поступак у комунално-социјалној делатности и акцији.

Данас се све ради бројевима, јер се од њих све почиње и на њима све свршава.

Аутомобилски саобраћај у Београду

Ми смо пре ратова задоцнили у техничкој култури за неколико деценија. После великог рата ми јуримо за временом. Не стижемо га увек, али не дамо ни да ишчезне пред очима. То што важи за целу техничку културу, важи и за аутомобилски саобраћај, нарочито у градовима. Запазили смо да се увек напредан и модерна живот помеша код нас са преживелим и оријенталским новинама, те га кочи, спутава и даје му често један специјалан источњачки колорит, више пута врло мало допадљив!

Давно је Београд изашао из епохе коњских трамваја. Око десетак фијакера, колико их Београд још има, имају жалосну чар нечега што ишчезава, што преживљује своје последње дане. Моторска снага победила је. Пре дваестак година прављене су досетке на рачун 2—3 аутомобила, колико их је тада Београд свега имао, и које су често воловске или коњске запреге извлачиле уз узбрдицу код Лондона.

Данас то припада историји. Преко 1800 путничких аутомобила са близу 500 теретних и полутеретних лете кроз Београд и дају му изглед великоварошки. Укупан број свих моторних сретстава за варошки саобраћај у Београду достиже данас и цифру од 2500. То је већ број који се мора озбиљно узети у рачун. Ако свака од њих направи само две до три тураже онда главним артеријама Београда пројуре за 8—10 дневних часова 7 до 8000 моторних кола. Тај се број вероватно пење и на десет хиљада јер има данас ауто-таксија који праве и по десет туража на дан.

Шта значи кад десет хиљада аутомобила на дан пројуре неколиким главнијим улицама Београда знаће сваки који је бар једанпут прелазно коју од београдских главних раскрсница.

Код нас је у Београду саобраћај релативно велики, а представља већу опасност ваљда него игде, јер нити су наше тесне улице погодне за јак саобраћај, нити је њему дорасла ни публика, ни армија често још недучених шофера.

Публика је још ненавикнута на аутомобилски саобраћај. Ми смо га тек после рата

на две до три године добили. И публика, немарна и недовољно опрезна, не мисли много о опасностима коју он собом носи. А шофери тек! Они код нас, специјално у Београду, представљају један спесимен. Регрутовани из свих могућих пропалих заната, а не једино из кадра ауто-механичара, они знају само да возе док их служи волан! Неколико преблагих судских пресуда размазали су их, јер никад није људски живот јефтинији него кад га згази београдски ауто! У већини случајева 3—4 месеца затвора. То је све!...

Да не би ређали овде — у овом збијеном оквиру једнога чланка — како је у којој на пример американској вароши реглементиран јавни саобраћај, ми ћемо га изнети само у главним линијама, трудећи се да еклектички изнесемо само оно што је најбоље и најкорисније у њему и што би заслуживало да побуди општи интерес и подржавање код ме-родавних фактора.

И у свима већим варошима Америке као и западне Европе, нарочито у Лондону, на Пикадили Цирку и у Паризу код Маделен и Конкордија постоје на улицама, свуда где су прелазни, тако звана мала острвца спаса. Пешаци не морају да се излажу опасности и да претрчавају целу широку улицу, него прелазе свега по 3—4 метара од једног таквог острвца до другог, док улицу не пређу. Зашто и ми неби имали то на раскрсницама код Лондона, Позоришта, Београдске Задруге, Балкана, жељезничке станице и т. д.?!...

У Паризу чим се дође на Гар де Лион или Гар де Сид укаже вам се чаробан низ најлепших и најлукузнијих ауто-таксија. Читаве групе богатих предузећа држе их и експлоатишу. Ту су предузећа Такси-Пари, Такси-Петерс, и т. д. Код нас, на против, најгора кола, један дугачак низ давно дотрајалих таксија свију марака и модела од Форда до Пежо-а дају очајан утисак једне сеоске олупане и расходоване аутомобилске станице. А жељезничка је станица башта на којој треба да буду релативно најлепша кола, која ће странцима пасти у очи, и тиме репрезентовати цивилизацију југословенске престонице. Распитивали смо се о разлозима овога па

нам је објашњено, да се на станици не могу да поставе добра кола јер их путници са пртљагом брзо покваре а евентуално и загаде стеницама! Разлог смешан до суза! Зар ће у овим тешким материјалним приликама узимати аутоксиси они који га сандучним пртљагом могу да оштете и још да заразе одвратним инсектима?! Зар и путници у Француској, Енглеској, Америци, и т. д. немају пртљага и зар и они не долазе из воза, па су ипак њихова кола на железничким станицама обавезно пример лепоте и укуса аутоксиси-а.

Сва боља кола, којима располаже Београд концентрисала су се на две три станице у центру вароши. Периферија као и железничка станица је очајна. Београд од укупног броја таксиа има преко 400 олупина од кола која, да је среће и смисла, не би могла поднети ни за какво банатско село. Па ипак трпе се!! Зар не би било добро да Саобраћајно одељење настави и даље свој похвални напор, да се сва та кола избаце из престонишког саобраћаја и самим тим упуте у даљу провинцију. Тиме би се добило двоје: Београд као резиденција Југославије не би имао стотинама комада оних расходованих олупина које нам Загреб, Суботица и Нови Сад шаљу, кад их избаце из свог саобраћаја. Друго, смањило би се овај претерани и нездрав број аутоксисиа због чега — и кад не би било овде привредно-новчане кризе — посао аутоксиси-а претставља код нас један од најрискантнијих послова, често са неколико банака дневне зараде. Без мало најочајнији занат у Београду. Онај остатак добрих и достојно лепих кола могао би да обавља цео саобраћај и бар да живи.

Тада би и Београђани добили — снагом наредбе од стране Саобраћајног одељења — и јевтиније тарифе. У Београду, постоји једна аномалија: код њега је аутомобилска возња најскупља; у њему је аутомобилски посао најбеднији због заради! И све то долази што поред шест, седам стотина и нешто више добрих кола има још и око 400 рђавих, једва употребљивих, који у несавесној конкуренцији одлазе до обостраног уништавања!

Овде желим узгред да поменем и један покрет који сам, као инжењер машински, запазио међу београдским шоферима. Они се носе у свом удружењу мишљу да траже да се аутомобилски саобраћај у Београду преда искључиво њима као нека врста концесије или монопола. Шофери налазе да су њихови професионални интереси тешко повређени тиме што је саобраћајно-полицијска власт дозволила да и друга лица сем шофера могу бити власници ауто-таксиа у раду. Појав је овај интересантан, баш зато што је привредно реакционаран, еснафски! То личи као кад би трамвајски службеници, железнички или

паробродски тражили да се цео железнички, трамвајски или паробродски саобраћај преда њима у експлоатацију зато што га они у ствари врше! Једно се при томе губи из вида: рад са ауто-таксиом, аутобусима и т. д. није занат него трговина. На Западу су оснивани читави конзорцијуми, који цео саобраћај држе у руци као „Париски такси“, „Бечки такси“, „Петерс такси“ или амерички „Мајер-такси“! Према томе давати овоме послу скучен, еснафски карактер значило би да се још већма уназади јавни саобраћај, а у естетском погледу да се дефинитивно упропасти.

Данас вредност ауто-таксиа у београдском саобраћају износи апроксимативно око сто и више милиона динара. Откуд би могли шофери да толики капитал мобилишу!

Уосталом, нигде у свету јавни саобраћај ове врсте није ничим ограничен сем општим мерама безбедности, нити је збијен у челичне оквире еснафске искључивости. Био је један сличан покушај са пештанским шоферима које је у то време водио инж. Томаш Геце, али је он пропао пре него што је у живот и ступио.

Други би један захтев, али не шофера него грађана београдских, био целисходнији: треба појевтинити возњу на таксију. Она је скупља него свуда на свету, скупља чак него у Загребу и Љубљани.

Али то би се дало извести само тако када би се нормирао тачан број кола која имају да стационирају на појединим станицама, а шоферима се дозволило да се не морају по свршеној возњи да враћају празни на своју станицу, већ да могу да иду где им је најближе само ако на тој односној станици није попуњен број присутних кола.

Овако се поступа у многим местима и кад су шофери дисциплиновани, нити се саобраћај омета, нити претоварују поједине станице.

Врло је интересантно да се овом приликом покрене и питање безбедности грађана, које је у толико прилика угрожено бруталним нехатом шофера.

Београдска саобраћајна полиција чинила је и чини све да се ове тешке повреде личне и имовинске безбедности осигурају, али сви њени племенити напори остајали су врло често без успеха.

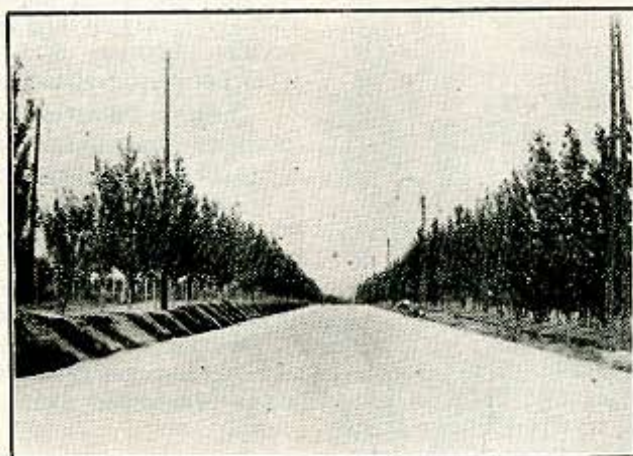
Требало би да се повреде и убиства учињена шоферским нехатом кажњавају драконски, као што се кажњавају обични кривци. Дошло је дотле да грађане треба заштићивати од аутомобилских возара! Новим законским одредбама треба забранити шоферски рад сваком оном шоферу који пије, и који је извршио ма када кривично дело противу личности или имовине. Читав низ специјалних кривичних шоферских дела sui generis треба загоризити тешким казнама. Да само

пребројимо примера ради та дела: опасна возња, опште опасно издавање сигнала, намерно кварење аута и т. д.

Кроз варош се кола могу терати и то највише 20 км. на дужој улици, а 5 км. на већим раскрсницама. Поред трамваја, када стоји не могу да пролазе аутомобили без обзира да ли су излазна врата на трамвају с леве или десне стране и т. д.

Дуго сам посматрао и студирао београдски аутомобилски саобраћај и морам признати да се поред професионалних шофера највише греше противу одредбе о брзини возње господа власници аутомобила или њихо-

ви пријатељи када сами шофирају. Изгледа да је код многих људи наступила једна манија јурења, и да они не сматрају да се возе ако кола не лете осамдесет и сто километара на сат. На жалост, то им се задовољство мора ускратити, јер нигде у Европи ни Америци, где је и свет за аутосаобраћај више васпитан, и где је он регелементиран боље, и где су саобраћајни путеви безмерно лепши и повољнији, нигде тамо апсолутно није допуштено да се кроз варош јури у једној суманутој брзини и да сиромашан свет долази до уверења да они који имају аутомобиле имају и право да газе оне који их немају!

Друштвена хроника:

Будимир Швабић, новинар

Адмирал Гепрат

— Један од наших највећих пријатеља, адмирал Гепрат, посетио је Београд и нашу земљу да се види са својим старим ратним друговима. —

Од 24 фебруара до 8 марта био је наш гост адмирал Гепрат. Његова посета нашој земљи дала је још једаред доказа о великом пријатељству и срдчним односима између Француске и Југославије. У исто време избила је у свој лепоти и једна дивна особина нашег народа: да у свом срцу увек носи дубоку захвалност према онима који нас задужују својим услугама.

*

До доласка у нашу земљу адмирал Гепрат био је познат нашим ратницима, а нарочито онима који су непосредно осетили његову добру душу и очинско старање у тешким данима наше националне борбе. Од 1916 године, када су први пут осетили племенитост старог адмирала и искрено пријатељство слободне Француске, па све до данас, наши су ратници са пуно поштовања помињали име адмирала Гепрата и са захвалношћу чували успомену на његово име и на његово заузимање за албанске мученике. Његов долазак у нашу увећану и обновљену државу и његов састанак са својим ратним познаницима обновио је у најлепшој светлости све оно чиме је адмирал Гепрат задужио наш народ. Његово име прошло је широм целе Југославије. Од просте сељачке куће у Шумадији, па до Краљевског Дома у коме му је указана највећа почаст.

За време свог гостовања адмирал је најбоље осетио колико наш народ цени његов рад и колико му је драг француски народ. То поштовање и ту љубав адмирал је могао да сретне свуда куда год је пошао. И што је главно она ће остати трајна. Она се неће заборавити ни онда када се буду заборавиле све тешкоће рата. Наш народ ће се увек селати великих услуга Француске и њених племенитих напора за нашу војску и наше избеглице, а с њом заједно и адмирала Ге-

прата у чијој су души симболизоване све добре особине једног великог Француза.

Наша јавност, којој треба одати пуно признање, у довољној је мери подвукла све ове особине и све оне многобројне услуге које је адмирал Гепрат кроз три пуне године боравака наших трупа у Бизерти, Тунизији и Алжирији, чинио нашим болесним, рањеним и изнемоглим војницима. Због тога мислим да није потребно понова их набрајати. Оне су многобројне и нижу се од онога дана када се у Бизерти искрцао први транспорт наших изнемоглих десетопуковаца, (јануара 1916), па до почетка 1919 године када је последњи транспорт кренуо за ослобођену отаџбину.

Адмирал Гепрат је за све ово време показао толико љубави и саосећања за наше војнике и за нашу земљу, да су га војници заволели као свога оца. Сваки његов долазак у логор, међу наше војнике, био је за њих празник. Они су у њему осетили човека који с њима заједно подноси њихову патњу и који гледа да им у срца унесе наде и радости. Они су у њему видели човека, не старешину и војника, који се труди да разagna из њихове душе тешке облаке носталгије и бола за напуштеном отаџбином и за поробљеном породицом. Због тога је његова свака реч, сваки његов покрет, а нарочито његов благ поглед, уносио радост и свежину. Војници су у њему осетили истинског пријатеља који у њима види поколење које ствара најлепше подвиге у историји свог народа. Они су му увек били пример пожртвовања и љубави према отаџбини, они су за њега били витези, а не побеђена и изнурена армија. Адмирал је осетио у њиховој души притајени пламен, који ће опет једнога дана, донети топлоте и светлости опустошеној отаџбини. И због тога је и његова заслуга што су ти борци, који су се опорављали у Бизерти, ушли понова у борбу са још већим ела-

ном и заносом него што су то радили 1914, 1913 и 1912 године. Он није правио разлику између официра и редова. За њега су сви били јуначки Срби који су заживели и њега и цео свет својим јунаштом. Овако ценећи нашу војску адмирал је врло често, на своју одговорност, чинио такве услуге, за које се могао замерити својим рођеним војницима. Само је адмирал Гепрат могао да нареди француским војницима да уступе своја места и своје постеље српским војницима, а они да се иселе у логор, под шаторе. Или да нареди

Адмирал Гепрат са госпођом

да оброк за наше људе буде већи него што је то за Французе. Можда се адмиралу за то и пребацивало са које себиичачке стране, али он је остао истински и непоколебиви пријатељ наших војника и нашег народа. Такав је остао и данас, после толико година...

Ово верно и одано пријатељство адмирала Гепрата према нашој земљи, а тако исто и нашег народа према њему, манифестовало се приликом његовог боравка код нас боље него икада до сада. И ми се радујемо што је адмирал Гепрат са својом супругом посетио нашу земљу да се још једаред увери колико смо му захвални и колико умемо да ценимо све оно што су он и Француска учинили за нас.

Дочек адмирала Гепрата у Београду.

Адмиралов долазак у нашу земљу није имао никакав званичан карактер. Дошао је као гост, као пријатељ да види пријатеље и другове, да види њихову отаџбину, да испуни једну давнашњу жељу. И ти његови познаници и другови дочекали су га са љубављу која је ретко коме у толикој мери указана. Пријатељи су га позвали и он се томе позиву одазвао срећан што му се указује прилика да обнови некадашње успомене.

Једна ужа делегација одбора која је припремала адмиралов долазак, дочекала је адмирала још на граници наше државе. У специјалним салонским колима, која је ставио на расположење г. Министар саобраћаја, делегација је допратила адмирала до Београда.

На путу од Ракека до Београда адмиралу је на више станица указивана лепа пажња од грађана. А нарочито на жељезничкој станици у Љубљани где га је поздравлио претседник општине г. Пуц и подбан дравске бановине г. д-р Пиркмајер.

Када се 24 фебруара пре подне стигло на београдску станицу дан је био кишан, облачан, ветровит. Сличан дану када су се наше трупе први пут искрцале у Бизерти. Па ипак, ружно време није омело Београђане да изиђу и поздраве драгог госта. Окићен пером био је препун света. Заступљени су били сви редови и сва национална удружења. Београдску општину, која је много допринела да овај дочек буде што лепши, представљао је њен први потпретседник г. д-р Милослав Стојадиновић.

Чим је воз наишао у станицу окупљен народ почео је да кличе:

Живео Гепрат!

Живела Француска!

А када се симплон зауставио и на прозору појавила отмена седа фигура адмирала Гепрата са лентом Белог Орла на прсима, радост је прешла у неописано одушевљење. Клицању није било краја. Народ се тискао са свих страна да буде што ближе адмиралу. Сваки је желео да га види што боље, да му стисне и пољуби руку. Одређени говорници једва су успели да му пожеле добродошлицу. У име ратника који су били у Африци поздрављивао га је генерал у пензији г. Драгутин Милутиновић, претседник одбора за дочек. У име београдског гарнизона пожелео му је добродошлицу командант Београда, армиски генерал г. Војислав Томић а у име Београдске општине г. д-р Милослав Стојадиновић. Г. д-р Стојадиновић му је рекао ово неколико топлих речи:

„У име Општине града Београда, ја Вас, господине адмирале као и Вашу це-

њену госпођу, поздрављам срдачном добродошлицом.

Престоничка општина сматра за свој дуг, да вам при ступању на њено земљиште изрази, поред најтоплијих осећаја, које је гајила за вас и ваш народ, и нарочито признање и вечну захвалност, које вам сви ми дугујемо за неоцењиве услуге, које сте учинили нашем народу за време његове патње и у најкритичнијим данима његове историје.

Живео Гепрат!"

Затим су дошли поздравни корпорација, пријатеља, појединаца. Женска удружења за-сула су г-ђу Гепрат и адмирала букетима

Дочека на жељезничкој станици:
Г. Д-р Мил. Стојадиновић поздравља
адмирала Гепрата

цвећа. Сви су желели да се ту, још на станици, бар унеколико одуже пријатељу који их је тако много задужио. Они који нису знали да га ослове на француском прилазили су адмиралу, љубили му руке и кроз сузе му захваљивали за многобројна доброчинства која им је адмирал учинио за време рата. Нико од њих није заборавио услуге тог племенитог човека.

Ови срдачни, искрени, ненамештени поздравни трајали су на перону и у дворској чекаоници више од једног часа. А када је адмирал изишао пред станицу ту га је дочекала још већа маса света. Клицало се са свих страна. Једни су викали: „Остани код нас!“ Други: „Теби дугујемо свој живот“.

Окружен великим бројем пријатеља адмирал је пошао својим колима, али је у том тренутку маса јурнула, дочекала адмирала и понела на рукама. Одушевљени ратници и захвални пријатељи носили су адмирала кроз густ шпалир Београђана неколико стотина метара. Тек тада су га пустили да седне у

кола и да се одвезе у „Српски Краљ“ где му је био спремљен стан.

Узбуђен и пријатно дирнут овако усрдним и братским дочеком адмирал тог дана више није никуд излазио изузев што се уписао у Дворску књигу и учинио званичне посете код неколико министара.

ПРЕД СПОМЕНИКОМ ЗАХВАЛНОСТИ ФРАНЦУСКОЈ.

Сутра дан, 25 фебруара, у 10 часова, адмирал је посетио споменик захвалности Француској на Калемегдану. Пред овим симболичним и високо уметничким спомеником, дошло је понова до спонтаних и великих манифестација Француској и адмиралу Гепрату. Иако је падала киша, иако је било хладно, велики број Београђана очекивао је с музиком долазак адмирала Гепрата. Када се адмирал, у својој плавој униформи са многобројним ратним одличјима, приближио споменику музика је засвирила његов марш који је пуковник Покорни компоновао још у Бизерти. Народ је почео да кличе и тек када је проговорио г. д-р Чајкановић, професор универзитета, овације су се стишале.

Г. д-р Чајкановић је у име ратника који су били у Бизерти, подвукао у једном лепом говору, све оне услуге које су Француска и адмирал Гепрат учинили нашем народу за време рата. И још једаред му захвалио у име свих нас за сва доброчинства.

Убеђен у велико пријатељство које наш народ осећа према Француској и у искрену

Адмирал Гепрат на рукама одушевљених
Београђана

љубав која се испољава према њему, адмирал је хтео да се на неки начин за све ове срдачне манифестације одужи.

Затим се стари адмирал са својом госпођом попео на ступене пред Спомеником За-

хвалности и са неколико дирљивих речи захвалио се Београђанима на љубазноме и узбудљивоме дочеку.

Говор адмирала Гепрата био је без прекида прекидан дугим одушевљеним клицањем.

Г. адмирал је још једанпут евоцирао успомене из Бизерте, потсетио је на интимну и пријатељску атмосферу, која је владала између старешина и војника на војничку дисциплину која се учвршћивала дисциплином срцаца.

— Ускоро, (рекао је даље г. Гепрат), кад се будем вратио у Бизерту, прва ће ми брига бити да одем до српског логора на Надору и да посетим велико позориште Њ. В. Краља Петра.

Г. Гепрат је завршио речима:

— Има момената када човек не живи обичним животом, већ живи двоструко. Е, драги пријатељи, за данашњи и јучерашњи дан ја вам могу рећи, да сам живео троструко и четвороструко!

Када је говор завршио музика је засвирила прво француску, па онда нашу химну. А када је музика заћутала народ је понова почео да кличе:

Живела Француска!

Живео Гепрат!

Са Калемегдана адмирал, његова госпођа и још неколико чланова одбора отишли су на гробље француских, па онда наших рат-

Адмирал Гепрат говори пред Спомеником захвалности Француској.

ника, палих бранилаца Београда. На оба споменика адмирал је положио букете цвећа, а одбор венце. Мртвим ратницима адмирал је одао пошту једним минутом побожног ћутања. Напуштајући гробове палих Француза и Срба у одбрани Београда, адмирал је изја-

вио, да је ипак срећан што је правда триумфовала и што жртве наша два народа нису биле узалудне.

Са задовољством је констатовао лепу пажњу коју Београдска општина указује Француском гробљу подижући једну монументалну ограду око њега.

Истог дана, у подне, председник владе армиски генерал г. Петар Живковић примио је адмирала, његову госпођу и виконта де Романеа који се налази у пратњи адмирала.

СВЕЧАНА ОДБОРСКА СЕДНИЦА.

У низу почести које су адмиралу указане у Београду и у нашој земљи једно од најлепших места заузима свечани пријем адмирала у Општини београдској. Београдска општина је хтела и са своје стране да се захвали адмиралу на великим услугама које нам је учинио у најтежим данима наше историје. Због тога је Суд одлучио да одржи Свечану одборску седницу у част адмирала Гепрата.

Седница је била заказана за 25 фебруар, у 6 часова по подне. Адмирал је у пратњи одбора за дочек и своје госпође дошао у Општину нешто пре шест часова. На улазу у општинску зграду адмирала је сачекао председник г. Нешић са оба потпредседника г. г. Д-р М. Стојадиновићем и Н. Крстићем и кметом правником г. Исидором А. Протићем. И у место дугог поздравног говора председник г. Нешић је учинио један врло леп гест, пољубио је руку адмиралу Гепрату. У том тренутку г. Нешић је на најлепши и на најизразитији начин исказао сва наша осећања и сву нашу захвалност коју осећамо према адмиралу и Француској.

У пратњи Суда адмирал је отишао у кабинет г. Нешића где је провео неколико минута у пријатељском разговору са члановима Суда и Општинског одбора. Неколико часака доцније адмирал је уведен у одборску дворану где су га одборници сачекали и поздравили. Затим је председник г. Нешић отворио Свечану седницу у присуству Француског посланика г. Дара, и одржао овај говор на француском.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА Г. НЕШИЋА

„Адмиралу, драги и уважени пријатељу,

За мене је особита част и пријатна дужност, што могу данас, у зидинама Општине београдске, поздравити Великог Пријатеља нашег војника и наше Отаџбине, доброг чика Гепрата, као што су говорили наши сељаци у својој добродушности. Тај начин изражавања је одавање почasti, јер ти ваљани људи желели су тим изразом да искажу само

своје дубоке и одане осећаје према сзому Шефу. Овај интимни израз — „ча Гепра“ — потицао је из драгих им успомена на њихово детињство, а у овом случају он је за њих био симбол љубави и обожавања.

Драги адмирале, Ви сте, као командант средоземне ескадре и гувернер Бизерте, имали мисију да прихватите српску војску, која се надала да ће, после свога отступања преко Албаније, повратити своју снагу под жарким афричким сунцем. Ви сте испунили ту своју дужност као Велики Војник, уневши у тај свој узвишени задатак сав свој дух брзе и јасне одлуке, дух методичног и рационалног организатора, као и сву Вашу технику Шефа. Али Ви сте учинили више него што Вам је налагала дужност, јер

души оживите све наше заветне мисли и жеље; ништа, дакле, није пропуштено. И под Вашим генијалним импулсом, ја бих рекао божанским, српска душа је повраћена у живот. И у границама у колико су се телу враћале снаге, под вештом руком шефа као што сте Ви, успели сте да оживите и душе, и благодарећи Вашем труду и племенитости Ваших осећаја, живи лешеве постали су војници Победе.

Веома нам је драго да здружимо са успоменом на Вас и успомену, коју гајимо на Вашу кћер, која је била поред великог одушевитеља, као што сте Ви били, богиња доброчинства, која је стварала чуда. У име Отаџбине којој сте Ви повратили војнике, у име свију којима сте Ви спасли животе, и породица којима сте повратили њихову децу, ја поздрав-

Са свечане седнице општинског одбора: Претседник г. Нешић поздравља у име Београда адмирала Гепрата

Ви сте заволели српског војника онако исто, као што сте волели своје француске маринце, као што родитељ воли своју децу. И ту љубав којој ни један закон не може наређивати, љубав која преноси планине, као што је речено у Еванђељу, та љубав створила је чуда. Ми схватамо сав Ваш труд и преданост која је од касарни створила болнице, а болничаре од Ваших војника. Ту сте Ви били генијални у изналажењу, парирајући све тешкоће, лебдећи над свим, волећи своје потчињене светом оданошћу, којом сте увек били испуњени. Не задовољавајући се тиме што сте спасли тела, хотећи да спасете и душе, Ви сте се старали да уђете у душу своје нове породице, коју сте убрзо и разумели и: музиком, игром, позориштем, учинили сте све да у нашој

љам Вас, Вашу супругу и Вашу кћер, поздрављам Вас оданом, скромном речју, али речју једног родитеља: „Хвала!“

А сада, драги Пријатељу, дозволите да Вам изјавим и почасту у име престолице — града Београда.

Када сте при искрцавању нашу војску, која је била у крпама, поздравили речима: „Ваш долазак на афричко тле је први корак ка Победи“... и када сте у тим људским сенкама поздрављали побдиоце, Ви сте били пророк, чије се пророчанство испунило. Раме уз раме, Французи и Срби разбили су непријатеље. И период напретка развио се за нас. Поносан сам што Вам могу показати престолицу, која постепено заузима своје место у реду европских градова; Ви ћете видети да ми не заборављамо оне, који су по-

ложили своје животе да би Југославија живела. Њихови гробови цветају и успомене на њих чувају наша деца са највећим пијететом. А и како бисмо заборавили наше пријатеље, који су у данима

Са банкета код „Српског Краља“

онште пустоши, делили са нама свој хлеб одвећ скупо плаћен, који су шта више штедљиво делили и својима. Сматрамо за своју најсветију дужност да гајимо код наших младих генерација, како би они те осећаје предали и своме потомству, култ пријатељства према Француској и њеним племенитим синовима, чији сте Ви овде, драги Адмирале, највернији представник. Та Велика Сестра Француска, која нам је пружила своју руку у тешким часовима преживљавања наше Голготе, имаће увек у нама пријатеља верног и оданог.

После тако трудног и срећно прећеног пута, наша два народа имају истрајати на истом, а љубав која је запечатена крвљу, најбоља је залога за успехе наших судбина ка најлепшим данима мира и напретка.

На овом свечаном скупу, верујем да сам веран тумач целог грађанства престонице Београда, предлажући Одбору Општине града Београда, који је овде присутан, да Босанска улица, од Милоша Великог до Балканске, носи од сада име спасиоца небројених живота, онога који је вратио војсци толике војнике, а мајкама њихову децу: „Адмирала Гепрата“.

Живела Француска! Живео адмирал Гепрат!!!

Крај г. Нешићевог говора дочекан је одушевљеним:

— Живео Гепрат! Живела Француска! Живели пријатељи!

Адмирал г. Гепрат тада се окренуо г. Нешићу, руковао се и тронутим гласом захва-

лио на овој пријатељској манифестацији. Било му је нарочито драго, што је једна од београдских улица добила његово име. Затим је рекао:

— Ја сам пресрећан што се овде и свуда срећу хиљаде оних којима се могло. Уздиже ме вера, да се сви ти људи данас осмехују срећно.

Г. Гепрат је потом загрлио г. Нешића. Пољубили се у образ неколико пута, док се сала проламала од поклика. Госпођа Гепрат такође се срдечно захвалила г. Нешићу.

Претседник је затим дао реч г. Бранку Поповићу, професору Универзитета, који је у свом лепом говору одао захвалност француској морнарици и г. Гепрату, за све услуге учињене за време рата.

Госпође и господо, господо одборници; дозволите да дам израза поштовања које гајимо према великом француском адмиралу.

У сјему што је Француска урадила за Србију, за време рата, најважнију улогу играла је француска морина. Једино одељење француске морнарице бранило је јуначки Београд до последњег момента, под командом Пикона тада капетана фрегате.

Године 1915. када се српска војска повлачила корак по корак, кроз страховита албанска брда, била је прва француска морнарица која је пренела српске

Адмирал Гепрат на банкету Опш. Београдске код „Империјала“

војнике са Крфа у Француску и Бизерту. Французи су били први који су схватили тежак положај Србије и осетили моралну дужност да српској војсци помогну.

Кад су српске чете требале да буду пренете са Крфа у Солун, то је урадила француска морина са највећом савеснош-

бу под девизом: „Ниједан српски војник не сме бити торпиљиран!“

Ми изјављујемо нашу вечиту захвалност француској морнарици и француском народу.

После тога, адмирал г. Гепрат са неколико топлих речи благодарно је председнику Општине на братској срданости, на коју је наишао у југословенској Престоници.

У току и по завршеним говорима г. Нешића и г. Поповића дошло је до поновних манифестација Француској и адмиралу Гепрату. Одборници и публика са препуних галерија неуморно су клицали: Живео Гепрат! Живела Француска.

У 6 сати и 40 минута, председник г. Нешић закључно је свечану седницу. Г. председник са потпредседницима испратили су г. и г-њу Гепрат до излаза из Општине.

У 9 часова увече бивши ратници приредили су велику другарску вечеру адмиралу код „Српског Краља“. За време вечере пало је много здравица у којима су величане заслуге адмирала Гепрата и подвучени срдани односи између нашег и француског народа.

ОДЛИКОВАЊЕ АДМИРАЛА ГЕПРАТА

Остале дане, до недеље, 1 марта, адмирал је провео у Београду. Наш адмирал Викерхаузен приредио му је ручак, француски посланик г. Дар вечеру, а Београдска општина банкет. На банкету га је поздравио г. Нешић у име Београдске општине:

Господине Адмирале!

Наш велики Пријатељу!

У име грађанства града Београда изражавам Вам нашу радост што Вас видим овде међу нама. Исто тако захваљујем Вашој вредној другарици која је пристала да крене са Вама на ово путовање. Она је дошла да код нас оживи слику француске жене, такве какву смо је ми упознали у Француској: радину, одважну у опасности, свуда и увек љупку и насмејану, достојну другарицу Француза. Ја захваљујем такође Вашем љубазном нећаку који нам је учинио задовољство да се можемо овде дивити лепој униформи француског официра, који у нама буди толико успомена.

Виконт де Романе, Бретонче старе лозе, Вама који, као артилериски поручник, продужавате традиције Ваших предака, желимо сјајну каријеру и надамо се да ћете Ви, после Вашег боравка међу нама понети жељу да одржите односе рада и пријатељства тако добро учвршћених између наша два народа.

Вама, Господине Адмирале, захваљујем што сте нам учинили то задовољ-

ство да оживите у нама утиске, тако тешке и болне у оно време, али који су данас постали наш народни понос.

И ако нас срце боли помишљајући колико се лепих живота није могло отети судбини и са колико је гробова присут пут нашег избеглиштва, ипак нам је драго да се тих дана сетимо... Сви они који су прешли преко Надора, а то је више мање цела наша тадашња армија, имају да испричају о Вама по неку анегдоту.

Са свечаног банкета код „Имперјала“

Ви сте постали јунак дана.

О Вама се говори у породицама, жене бришу сузе, а деца траже да виде слику доброг чиче Гепрата!

Ви сте били онај који никад у нас није посумњао. Ви сте били онај који је подстрекао наду у успех у нашим измученим телима, и велики поморац, као што сте Ви били, постао је велики пророк!

Због тога нама је мило што поздрављамо овде једног сина ове јуначке Бретонске земље, чији су сви синови рођени да постану јунаци у борби против морског елемента, који је у вековној души Келта понео разумевање за српску душу, и постао популаран исто тако, као један од наших народних јунака.

Живела Француска!!!

Живео адмирал Гепрат!!!

После говора г. Нешића музика је интонирала марсељезу.

Адмирал г. Гепрат захвалио се на почастима која му је указана.

Ја овде не знам чему да се више дивим: вашој великој куртоазији, која свакако извире из ваших срца, или ди-

вотама које сте умели да створите из ничега за овако мало година.

Као што сте ви рекли, господине претседниче, родила се велика земља, снажна и богата.

Што се тиче Београда, ваше дивне престонице, она је играла у историји врло важну улогу, и још с давној прошлости добила је право на племство, захваљујући вредности њене деце.

Из тога можете закључити колико сам био узбуђен када сам у Општини видео Крст Легије Часте, којим је француска влада одликовала Београд. Нарочито ме је дирнула дивна похвала коју је том приликом Београд добио.

Ја долазим из Доње Бретане, која је потопљена у магли и киши. Ту живе морнари, мало на страни људи, а тамо они ничу из сваког камичка. Ти бретонски морнари су створени да се спорузмеју са отпорном, чврстом и искреном расом као што је ваша. И моја би радост била огромна, када бих једног дана могао да видим један ваш брод како баца лангет у пристаништу Бреста. Апсолутно је немогуће примити вас онако лепо као што то радите ви. Али ми би смо се угледали на вас и трудили бисмо се да не заостанемо много.

На крају да вам споменем једну душу мисао, коју је написао један од наших највећих државника, Кардинал де Ришелије, у тренутку смрти. Његова рука је већ малаксала али је имао снаге да унесе у тестамент ове речи: „Без мора један народ нити може да искористи мир, нити може да издржи рат!“ — Ја вас поздрављам са речима:

Хвала! Живели!

Ове две последње речи адмирал је изговорио на нашем језику.

У то време приређена је у Народном позоришту и свечана представа у част адмирала. Давана је опера „Самсон и Далила“. Сем тога учињен је излет на Авалу где је адмирал положио венац на гроб Незнаног Јунака.

Истог дана, када му је Општина приредила банкет, у подне 28 фебруара, адмирал је имао једно пријатно и заслужено задовољство. Њ. В. Краљ Александар одликовао је адмирала Гепрата високим орденом Југословенске Круне I степена. Орден и ленту предао му је Министар војни генерал г. Хаџић у присуству одбора за дочек. Министар војни генерал г. Хаџић, предајући адмиралу одличје рекао је између осталог и ово:

Господе, данас сам имао срећу и част да добијем наређење од Његовог Величанства Краља да лично предам Господину адмиралу велики кордон Југословенске круне, због свих пријатељских услуга, које је адмирал учинио на-

шим сународницима у најтежим тренуцима наше историје.

Живела Француска! Живели адмирал и госпођа Гепрат!

АДМИРАЛ ГЕПРАТ У ШУМАДИЈИ

У недељу, 1 марта, адмирал је посетио Шумадију. Том приликом Опленец и Топола. Недеља је осванула ведром, сунчаном. Први топао пролетњи дан. Из Београда се пошло у осам часова изјутра. Напред адмирал а за њим дуга поворка аутомобила са пријатељима и ратним друговима.

На овом излету до Опленца, кроз таласаста поља Шумадије и кроз бела окречена села, адмиралу је приређен такав дочек и указано такво гостопримство, да се то неће никада заборавити. Ни он, ни они који су то видели. С правом се може рећи да ни једном странцу није толико љубави указано колико адмиралу Гепрату. Стари ратници, наши добродушни ратари и свесни грађани, показали су и адмиралу и целој јавности колико могу да се одушеве за оно што је добро и колико могу да буду захвални за указано им доброчинство. Они нису заборавили адмирала Гепрата ни његове услуге. Они који су већ помрли оставили су тај аманет својој деци. Само код тако захвалних људи адмирал је могао бити онако примљен и угошћен. И то не на једном месту, него свуда куд год је прошао. У Младеновцу, у Међулужју, у Белосавцима, у Тополи и у селу Бањи.

На овом путу адмирал је био гост не само оних места кроз која је прошао и свратио, него свих наших сељака. Кроз њих је проговорила захвалност свих наших ратника и свих наших земљорадника.

Испред Младеновца адмирала је сачекала коњица са заставама, састављена од сељака. Коњица је опколила његова кола и допртила га до вароши, испред споменика изгинулим ратницима. Пред спомеником је била окупљена огромна маса света: жена, девојка, грађана и сељака. Приликом полагања венаца пред споменик одржано је неколико говора. Људи су плакали, љубили се са адмиралом и клицали вечном пријатељству између Француске и Југославије.

То је исто било и у Међулужју где је адмирал доручковао у кући једног угледног домаћина. Ова срданост се поновила и у Белосавцима у основној школи и у Тополи пред спомеником изгинулих ратника. Адмирал је поздрављен као наш највећи добротвор. И у знак захвалности народ му је прилазио и давао разне поклоне. Почев од лепих и укусних ћилима, кошуља и чарапа па до гусала и двојница. Са оним поклонима које је добио и од одбора за дочек адмирал може кад се врати у Француску да приреди једну изванредну изложбу наших ручних радова са народним мотивима.

На Опленцу адмирал се поклатио гробу пок. Краља Петра, положио венац на његов саркофаг и одао пошту Великом Краљу и нашим славним заставама. Црква на Опленцу оставила је на њега дубок утисак и он је пошао с Опленца с уверењем да никад више неће видети лепши и величанственији храм.

Тек око два сата стигло се у Село Бању где је адмирал дочекан са истим одушевљењем као и у свим другим местима. Венчацка виноградарска задруга и домаћин код кога је ручао учинили су му безброј ситних и драгих поклона. Ту је адмирал видео нашу дивну ношњу, економски полет нашег села и наредно коло.

Његов дочек у нашој земљи нашао је пуног израза на овоме путу и кад се адмирал вратио у Београд он није имао речи да изрази своје задовољство.

*

Адмирал Геprat са својом госпођом остао је у нашој земљи све до 8 марта. За то време разгледао је наше културне и хумане установе, а његова госпођа женска друштва. Овом приликом уверили су се у наш културни развитак и да ми нисмо само добри ратници већ и одлични преговаци у миру.

Осмога марта, у шест часова адмирал је отпутовао натраг у Брест да продужи свој тихи домаћи живот. Београђани су га испратили са истом захвалношћу и са истом срдечношћу као што су га и дочекали.

*

Огромна је љубав и захвалност наших ратника према адмиралу Геprату. Њене племените побуде осећале су се још у Бизерти. Тако је наш избеглички лист „Напред“, који је излазио у Бизерти, у свом броју од 27 августа 1916 године, донео на уводном месту овај чланак, који је претстављао само најбоље тумачење оних дубоких осећаја захвалности наших ратника, чија се величина не може речима исказати:

„Адмирал Геprat, који је данас одликован високим одличјем, орденом Белог Орла с мачевима I степена, велики је пријатељ Срба. Он је то у свакој прилици показао. На његово неуморно заузимање, у првом реду спасено је од смрти и враћено нашој отаџбини много хиљада младих живота.

Повратити снагу нашим ратницима, после свих искушења из прошле године, није била лака ствар. Они су на афричку обалу дошли исцрпљени и сломљени. Глад, зима, болести и све муке што следују побеђеним и изгнаним, оставиле су страшне трагове и нагнале нас на највећи песимизам и резигнацију. Али су се ствари брзо поправиле, и, онда баш кад је очајање и сумња била најјача, јавила

се помоћ, и наши уморни ратници нашли су се одједном у пријатељској француској земљи.

Са колико су нас љубави примили овде наши отмени француски пријатељи, са колико пожртвовања и стрпљења неговали, са коликом готовошћу излазили на сусрет свима нашим потребама и жељама — то су све питања која је боље и не додиривати у овом кратком чланку. Можемо рећи само то да је један човек, нарочито, давао тој целом понашању, и надмашавао све у доброти љубавности — то је адмирал Геprat. Од како је прва партија српских болесника ступила на афричку земљиште, адмирал није знао за одмор: он је био поред нас у првим, најтежим тренутцима неизвесности и очајања, нашао је од болнице до болнице, од једног болесничког кревета до другог, доносио утеху и помоћ. Како је благ и спасоносан био адмиралов поглед после медвеђих, шаљољких физиономија на које смо наилазили свуда по Балкану, откако смо оставили границе наше Отаџбине! Када су се ствари поправиле и наши ратници повратили здравље и снагу, адмирал је опет био поред нас, сада да нас храбри, да нам говори о новим јунаштвима и великој будућности. Он је био поред нас и у болници, и у логору, и када смо на раду, и у доколици — свуда се осећало његово симпатично присуство. Није било српског војника за кога он није имао благ поглед и пријатељске речи, није било паћеника коме он није указао обилату помоћ — то знају сви, сви они који су спасени од смрти његовом добротој.

Међутим, адмирал Геprat није познат и поштован само у српском друштву у Бизерти.

Он је особито омиљен командант, и једна од најпопуларнијих личности у целој северној Африци. О његовом јунаштву за време борби у дарданелском мореузу, о његовој доброти и несебичности створена је до сада читава мала легенда. За морнаре под његовом командом били су најтежи тренутци када их је њихов старешина, добивши унапређење, морао оставити. У љубави према адмиралу такмиче се са својим француским друговима, и српски војници, који никада неће заборавити симпатичну, милу појаву адмирала.

Он је већ сада редован предмет њихових разговора и када једном — *meminisse iuvabit!* — у срећној будућности, буду певали у својим песмама ратне доживљаје и своју одисеју из 1915 и 1916 године, они ће наћи најодбрањиве речи и најјаче атрибуте за незаборавног француског витеза.

Највише српско одликовање дошло је на јуначке и достојне груди. Нека би, нашем великом пријатељу, било срећно и честито!”

Привредна хроника:

Владислав Милековић, новинар

Снабдевање животним намирницама и исхрана Београда у 1930 год.

Трговина на отплату у Београду узима све шире размере. — Ислојална конкуренција београдске трговине и обарање цена. — Београдска индустрија и општина

За процену величине и начина исхране београдског становништва можемо се послужити једино трошаринском статистиком Општине београдске. Како плаћању трошарине подлежу скоро све животне намирнице које уђу у реон, то се обично претпоставља да се подаци трошаринске статистике у погледу увезених количина животних намирница могу узети као количине, које престављају потрошњу београдског становништва. Међутим, то се не може узети као тачно, јер постоји више чињеница којима, на овај начин, добијене податке треба коригирати. Корекција је у томе што се извесне количине увезене ректифицирају а друге се опет морају увећати. Коректура трошаринских података потребна је из ових разлога:

1) Сва роба која уђе у реон не буде трошарински опорезована. Она, пак, на коју се наплати трошарина нарочито кад је више сличних производа, заводи се под једним (изузе алкохолних пића и стоке);

2) И у самом реону производе се извесне животне намирнице;

3) Најзад у Београд улази доста робе, која поново бива извезена (случај са колонијалном робом).

Из овога излази да се количине извесних животних намирница морају да повећавају, а код других да смање. Тек када би смо располагали ефектом ових неопходних коректура могли бисмо да утврдимо тачне количине потрошње, односно величину и начин исхране београдског становништва. Али у недостатку тих података довољна је и трошаринска статистика да нам укаже на главне развојне тенденције и на појаве које се испољавају у исхрани. И овакви какви су ови нам подаци могу врло корисно да послуже за процену развијања животног стандарда београдског становништва. Исхрана човека чини основу његове укупне делатности и његова живота. Тек после тога задовољавају се културне и друге потребе. Недо-

стаци на првој страни аутоматски дејствују да се појави мањак и на другој страни.

У циљу свестранијег проматрања исхране београдског становништва у 1930 навели смо податке и за претходне две године, који су објављени у Београдским Општинским Новинама од 1 и 15 септембра пр. год. Упооређење података допушта нам бољу прегледност како у апсолутне бројеве тако и у индикације, које они садрже. Што се тиче броја становника у 1930 узели смо да је 232.000 т.ј. нисмо урачунали пуну цифру вероватног годишњег прираштаја.

Наредне табеле показују кретање потрошње, односно увоза најважнијих животних намирница у Београду у 1928, 1929 и 1930. (Види табеле на наредној страни).

Из горњих података видимо опште опадање потрошње наведених намирница у прошлој години. Изузетак чине: перната живина у живом и закланом стању; конзерве од рибе и меса; кајмак, масло и бутер; грожђе; суво воће (без јужног) и пиво. Код неких од наведених артикала повећање је само апсолутно, док у односу на просечну потрошњу становника стање остаје непромењено према 1929. Од наведених 26 артикала, према томе, потрошња се смањила код 21, а само код пет нешто повећала. Највећа промена се показује код ракије. Док је у 1929 преко трошаринских станица увезено 1 милион и 483.172 литра, у 1930 увезено је само 347.402 лит. Исто тако велика је промена код свежег воћа свију врста. У 1929 увезено је свежег воћа 12,091.199 кг. а у 1930 ова је цифра сведена на 3,089.303 кг. Насупрот овом смањењу увоза свежег воћа имамо знатно повећање увоза грожђа (1,238.623 кг. више него у 1929). Али и поред тога није се могла постићи укупна цифра увоза свежег воћа и грожђа из 1929. У 1929 ова два артикла увезено је у Београд 14,159.809 кг. што претставља потрошњу на главу од 62½ кг. У 1930, међутим, увезено је 6,396.536 кг. а то

*Кретање потрошње односно увоза најважнијих животињних намирница у Београд у 1930
(Израђено на основу података трошаринске статистике)*

	Година	Месо у пресном и прерађеном стању кг.	Ситна стока (јагњаци, јагњаци, прасаци, козе) кг.	Свиње у живом стању бруто тежи-на кг.	Перната живина у живом и закла-ном стању кг.	Маст (свињска и гушчија) кг.	Зетин за јело кг.	Риба (срна и морска) пресна кг.	Конзерве рибе (сардине) мес итл. кг.
Укупна потрошња, односно увоз	1928	1.872.297	2.056.650	3.247.419	1.136.356	4.4189	975.536	537.922	—
	1929	1.767.717	2.231.115	3.462.345	950.580	502.234	1.685.990	692.000	96.243
	1930	1.638.628	1.900.700*	2.503.000*	1.150.000*	531.826	1.033.798	583.159	107.857
Просечна годишња потрошња на једног становника	1928	8,2	9,1	14,3	5,0	1,9	4,3	2,6	—
	1929	7,8	9,8	15,3	4,2	2,4	7,4	3,0	0,6
	1930	7,0	8,1	10,7	4,5	2,1	4,4	2,5	0,4

* До 15 марта, трошарина је вођена по комаду, а тек од тога времена по тежини. Горње цифре добијене су помоћу израчунавања просечног месечног увоза, односно потрошње.

	Година	Млеко (слатко и кисело) и млечерм кг.	Кајмак, ма-сло и бутер кг.	Домашњи сир, трапист, напикаваљ кг.	Инострана ф. ли сирева кг.	Полрбе и вариво у пресном стању кг.	Полрбе и вариво у слатком и киселом стању кг.	Конзерве бљаве и воће за јело кг.	Воће свих врста у пресном стању (сем гроздја) и б. стан кг.
Укупна потрошња, односно увоз	1928	16.783.763	460.201	—	—	21.330.424	52.450	—	9.293.910
	1929	16.194.950	449.714	1.427.958	55.141	24.017.568	85.505	142.828	12.001.199
	1930	14.384.520	455.581	1.066.307	28.233	23.261.727	62.475	138.218	3.089.333
Просечна годишња потрошња на једног становника	1928	74,2	2,0	—	—	96,8	0,24	—	44,2
	1929	71,6	1,9	5,4	0,48	150,4	0,37	0,63	53,4
	1930	62,0	1,9	4,6	0,12	100,5	0,24	0,6	13,3

	Година	Гроздје кг.	Суво воће (без јужног) кг.	Јаја кг.	Ракија свих врста јачина коњак, рум кг.	Разна вина кг.	Пиво кг.	Шекер кг.	Кана свих врста кг.
Укупно потрошња, односно увоз	1928	3.979.257	180.257	833.980	1.721.471	5.124.496	8.231.225	4.115.504	316.291
	1929	2.068.610	126.263	1.601.745	1.483.172	5.481.987	6.836.637	6.012.538	1.231.536
	1930	3.307.233	156.290	1.471.271	347.402	5.187.888	8.115.373	5.620.676	656.412
Просечна годишња потрошња на једног становника	1928	17,6	0,85	3,6	7,6	22,6	36,4	18,2	1,3
	1929	9,1	0,55	7,0	6,5	24,2	30,2	26,5	5,4
	1930	14,2	0,67	6,3	1,4	22,3	35,0	24,2	2,8

	Година	Пирнач кг.	Разне тесте-нинг (фиде, макароне и др.) кг.	Крупна стока (говедо биволи) кг.	Укупно све месо (са уве-зеном живом стоком) кг.	Укупна по-трошња меса и масти кг.
Укупна потрошња, односно увоз	1928	660.686	—	—	—	—
	1929	1.392.952	492.238	—	—	—
	1930	1.080.805	358.690	12.500.000*	19.688.628	20.090.454
Просечна годишња потрошња на једног становника	1928	3,1	—	—	—	—
	1929	6,1	2,1	—	—	—
	1930	4,6	1,5	53,9	84,8	87,0

* Види примедбу код прве табеле.

претставља потрошњу на главу од 27,5 кг. тј. мање од половине него у 1929.

Опадање увоза колонијалне робе говори нам о смањеном обрту београдске колонијалне трговине на велико у 1930.

Кад узмемо у обзир чињеницу да се становништво Београда и онако слабо и нерационално исхрањује онда видимо да је у 1930 у овоме погледу наступило даље опадање. Очеvidан знак погоршања економских и социјалних прилика београдског становништва у 1930 што смо већ имали прили-

ке да констатујемо у свом првом реферату објављеном на овоме месту. Подаци о смањеној исхрани потврђују најбоље изнето тврђење. Да пређемо на анализу потрошње по групама.

Укупна потрошња меса у 1930 била је 19,6 мил. кг. или 84.800 гр. на главу. Ако овоме додамо и маст онда излази да је у 1930 Београд потрошио 20,1 мил. кг. или 87 кг. на главу. Што се врста меса тиче главну улогу игра говеђе (у укупној потрошњи меса и масти говеђе месо претставља око 62%). Затим

долази свињско месо, чији проценат износи око 13%, потом месо од ситне стоке и најзад, месо од живине. Под претставком да се све увезене количине стоке и меса потроше у Београду тј. да стварно потрошња меса и масти од једног становника износи 87 кг. количина потрошње меса може се сматрати повољном. У поређењу са потрошњом меса и масти у другим земљама београдска потрошња била би за 5—15% већа. Она заостаје само за просечном потрошњом једног становника у већим европским и америчким градовима. Сасвим друкчије ствар стоји у погледу врсте меса. Овде је Београд у горем положају, јер је врло мала потрошња ситне стоке, телећег меса и живине.

Београд страховито мало троши млека, млечних производа и јаја. Потрошња млека у 1930 опала је према 1929 за 1,810.439 литара или 9.6 лит. по становнику. Нагло опадање потрошње млека у 1930 не би се могло друкчије тумачити него као резултат погоршања економског положаја потрошача а тек у другом степену неорганизованошћу снабдевања, slabим и рђавим квалитетом београдског млека. Ово опадање потрошње млека интересантно је и са те стране што су цене млека у прошлој години нешто попустиле. Кајмака, бутера и маслаца потрошено је нешто више од онога у 1929, али је просечна потрошња по становнику остала непромењена, док је према 1928 опала за читавих 100 гр. Код увоза ове врсте производа за последње три године не примећују се веће промене. Разлог што потрошња не расте треба тражити у сталној скупоћи ових производа. Њихова цена у свако доба године, без обзира на промене које наступају на тржиштима одакле се ови производи добијају, стоји 40 до 50, а често и 80—100% више. У 1930 опала је и потрошња домаћег сира. И ово опадање потрошње сира има се приписати горњим разлозима. Потрошња финих сирева у 1930 према 1929 сведена је на половину, док је просечна потрошња по становнику пала са 480 на 120 грама.

Потрошња воћа и варива у 1930 према 1929 пала је за 10,755.841 или по становнику за непуних 50 кг. Пад је врло велики и има се у главном приписати дејству трошарине, чије је подизање омогућило и веће повећање цена по што би одговарало трошаринском ефекту. У своме првоме реферату, коментарисући развој цена у 1930 ми смо констатовали да су у 1930 цене поврћу биле веће од оних у 1929. Наша се констатација потврђује и смањењем потрошње. Ово је нарочито погодило ситног београдског човека, а утицало је у опште на погоршање исхране како у погледу количине тако и квалитета. Такође је у 1930 опала и потрошња поврћа и варива у слатком и киселом стању, биљних и воћних конзерви.

Потрошња воћа у 1930 сведена је на једну четвртину према количинама потрошеним у 1929. Кроз целу 1930 снабдевеност београдског тржишта воћем није била велика због форсирања извоза. То је допринело да су се одржавале и високе цене, а оне су деловале на смањење потрошње. Једино се у 1930 према 1929 повећала потрошња грожђа. Ово повећање потрошње грожђа дошло је тек после снижења трошарине, али није ни издалека онолико колико би требало да буде обзиром на врло ниске цене у 1930 на свима тржиштима, сем у Београду. У 1930 потрошња сувог воћа (без јужног) бележи мање повећање.

У погледу шећера, каве, пиринца и зејтина тешко је одредити количине стварно потрошене у Београду, пошто се један део ових производа извози у унутрашњост. Али треба подвући да је у 1930 знатно опао увоз ових артикала. Укупна количина ова четири артикала увезена у 1929 била је 10 милиона и 322.916 кг., а у 1930 год. 8,391.771 кг. Обзиром на смањење увозне количине ових артикала можемо да констатујемо двоје: 1) потрошња у Београду смањила се; 2) послови у колонијалној брани били су слабији у 1930 него у 1929.

Обзиром да претежни део београдског становништва чини имовно и привредно слабији и најслабији елеменат потрошња конзерви је минимална. Ако узмемо да су све увезене количине конзерви од рибе, меса, поврћа, варива и воћа потрошене у Београду (тај случај, међутим, није пошто се добар део увезених сардина поново извози) онда би изишло да је Београд у 1930 појео разних конзерви 246.135 кг. или нешто преко једног килограма по становнику. Ово је свакако испод сваког минимума.

И потрошња рибе у 1930 опала је. Смањење износи 108.841 кг. или пола килограма од становника.

У погледу потрошње алкохола опажају се две врло карактеристичне промене. Прва је велико смањење потрошње ракије, а друга увећање потрошње пива. Што се вина тиче потрошња у 1930 нешто је смањена према оној у 1929. По здравствене и социјалне прилике града свакако је појава смањене потрошње ракије повољна. На рачун огромног смањења потрошње ракије незнатно се смањила потрошња вина, а увећала потрошња пива. Степен алкохолизма у 1930 морао је да опадне. Али то није дошло као последица развијања свести о штетности алкохолизма већ због економске кризе. У сваком случају опадање потрошње јаких пића, а у првом реду ракије може се сматрати повољном појавом.

Ако покушамо да просечну потрошњу наведених животињских намирница једног београдског становника прорачунамо добијамо

цифру од око 3.200 дин. У Беогр. Општ. Новинама од 20 фебруара, а у чланку „Станбено питање улази у нову фазу“ прорачунали смо да просечно оптерећење једног београдског становника закупнином стана износи годишње нешто више од 3.000 динара. Значи, издаци за стан износе исто толико колико и они за исхрану. Међутим по утврђеном правилу издаци за стан требали би да чине не више од једне трећине издатака за храну, а то значи, по овоме рачуну, око 1000 динара по становнику.

Трговина на отплату у Београду узима све шире размере

Једна од последица општег успорења обрта огледа се у све већем ширењу трговине на отплату. Док су се пре рата у Београду могле да купе на отплату само шиваће машине, после рата овај систем трговања почео се све више да шири у браншама мануфактурне трговине. Затим се пренео на намештај, књиге, грамофоне и, најзад, од пре кратког времена, и на ципеле. Као што се види, круг предмета који долазе у обзир за трговину на отплату све се више шири. Поред осталог овоме доприноси и данашња криза, јер се у развијању ове врсте пословања види једна од могућности увећања промета. Техника трговачког пословања на отплату у нас је тек у изграђивању; не постоје још утврђени принципи по којима се овај посао врши; трговачке куће, које приступају овоме начину пословања, поступају различито како у погледу обавеза тако и услова и начина плаћања.

Што се обавеза купаца тиче највише је раширен систем на бази менице. Купац приликом узимања робе потписује меничну обавезу. Даје или једну меницу на целу суму за коју је пазарио или онолико меница колико има рата да плати са одговарајућом поделом укупне суме. У првом случају меница остаје у портфељу трговине до исплате последње рате, а у другом случају приликом уплате сваке рате, купцу се враћа одговарајућа меница. У почетку увођења трговине на отплату практикован је у највећем броју случајева први начин т.ј. давана је менична обавеза на укупну суму новчане вредности купљене робе. Међутим, овај се систем ускоро показао као врло штетан по потрошаче. Како су неке од ових радњи, које су радиле на отплату, пале под стечај, то се десило да је велики број купаца и поред отплаћених неколико рата морао поново да исплати целу суму, јер су се менице нашле есконтване у портфељима банака. Ово је утицало да се приличан број купаца одбије од овога система обавезивања бојећи се да ће једну исту суму платити два пута, а при томе причинити себи велике непријатности. Због тога се све више почело да прелази на други систем т.ј.

У своме првом реферату ми смо на основу анализе кретања цена рекли: „...све тенденције у ценама животних намирница у 1930 биле су неповољне по београдског потрошача. Ова неповољност је била у толико већа, јер је куповна моћ доброг дела београдских потрошача у 1930 према 1929 пала. Намеће се закључак, да је у 1930 исхрана била и слабија и ирационалнија“. Изнети закључак тога пута потпуно потврђују подаци о кретању потрошње односно увоза животних намирница у прошлој години.

на издавање онолико меничних обавеза у колико је рата утврђено плаћање. Овај је систем свакако повољнији и сигурнији по потрошача, али њега могу да упражњују само оне трговачке куће, које своје пословање развијају углавном властитим капиталом и које нису принуђене да врше реесконт узетих меница.

У погледу услова и начина плаћања постоје такође различита поступања. Шиваће машине, на пример, дају се на двогодишњу отплату; грамофони на девето-месечну; намештај, према величини кредитиране суме, од 6 до 18 месеци, а у изузетним случајевима и више; књиге на 3 до 6 месеци; мануфактурна роба на 6 месеци; ципеле на три месеца. Плаћања следе у одређени датум, који је наведен у меничној обавези.

Постоје два начина у погледу отплаћивања. Један је да се приликом куповине од укупне цене извесан проценат полаже одмах у готову. У прво време појаве овог начина трговања овај је поступак био уобичајен. Обично се одмах плаћало од 10—20% укупне цене. Остала сума делила се равномерно на одређени број месечних рата. Затим је дошло да се при куповини не плаћа ништа у готову, већ се целокупна сума одмах дели на рате. Овај начин све више преовлађује.

Трговина на отплату претставља нову врсту кредита, који има своје особене принципе и технику. Врста обавезивања и начин подела плаћања нису тако важни (сем у изузетним случајевима када се на пр. стекну околности да потрошач плати два пута једну исту суму) колико начин оцене избора купаца (прикупљања нужних обавештења о кредитној способности, моралним квалификацијама и т. д.) и цена по којој купац добија робу у оваквој трансакцији.

Прво у погледу оцене и избора купаца као и прикупљања обавештења. У прво време (пре неколико година) на отплату се давало искључиво државним чиновницима и службеницима т.ј. онима са утврђеним месечним припадностима код којих су се евентуална заостала потраживања могла да утврђују на најбржи начин. Затим је круг про-

ширен на приватне чиновнике, а најзад од пре кратког времена на сваког потрошача. Данас је таква ситуација да скоро свако може да добије на отплату. Разлика из односа трговине према појединим купцима чини се само у погледу прикупљања и процене обавештења. За државне чиновнике и пензионере не тражи се никакво друго обавештење сем платне књижице. Она је доказ да лични ужива сигурна месечна примања. У изузетним случајевима преко агената и личних веза траже се и детаљнија обавештења у погледу солидности извршавања обавеза. Кредит се обично даје у висини двомесечних примања. У извесним случајевима даје се у висини само једно-месечних примања, а ређе у висини више месечних примања. То бива само онда када се о купцу добију најповољнија обавештења и када се кредитирана сума може да покрије у супергаранцијама. Ређи су случајеви да се за износ месечне кредитиране суме стави одмах забрана на потраживање. Ма да су у почетку увођења система отплате неке трговачке радње покушале да овај начин уведу као принцип он није могао освојити. Што се тиче осталих потрошача, изван круга државних чиновника, о њима се прикупљају претходне информације на разне начине. Пре свега, врше се обавештавања код послодаваца. Прикупљање података о кредитној способности и моралним квалификацијама врши фирма директно искорисћивајући везе или преко нарочитих агената. Обавештавање преко агената често је у стању да нанесе велике непријатности потрошачу, јер се показало у већини случајева да агенти не бирају начине и сретства помоћу којих долазе до потребних информација. Има случајева да оваква лица упадају у туђе станове и, без икаквих увода траже обавештење о иксу, састављајући на лицу места читаве протоколе саслушања.

У трговини на отплату најважније питање јесте цена по којој потрошач долази до задовољења својих потреба. Ми смо видели да давање робе на отплату претставља нарочиту врсту кредитирања. Као и сваки други кредит и овај мора да носи одређену камату. Висина камате урачунава се у цену т. ј. за толико се првобитна цена робе повишује. Али између камате банкарског кредита и овога постоји велика разлика. Последњи је знатно већи. Више је момената који утичу на висину камате овога кредита, управо на величину цене кредитиране робе. Овде пре свега долази у обзир састав капитала инвестираног у дотичну трговачку радњу. Ако на пример радња развија своје пословање са добрим делом туђих сретстава онда је додат на нормалну цену знатно већи. Код трговачких радња које раде сопственим капиталом, првобитна цена се мање повишује. Други моменат који утиче на величину цене је-

сте ризико. У колико је већи ризико у толико је и цена већа. Затим долази трећи моменат, а то је организација трговине на отплату, т. ј. да ли се ова врши директно у радњи (потрошач долази непосредно и тражи кредит) или преко агената и посредника, који изналазе и врбују потрошача. Четврти елеменат јесте потреба већег броја стручног особља, које повећава укупне режијске трошкове. Најзад, овде је од пресудног утицаја на висину цене систем организације дотичне трговачке радње, односно степен рационализације. Рационализација, која се данас намеће свакој трговачкој кући, у развијању пословања на отплату игра битну улогу. У овај начин пословања уноси се врло осетљиви инструменат привредног живота — кредит; трговање је скопчано са многобројним претходним радњама, које морају бити систематски и брзо извођене; затим долазе компликоване процедуре око задужења и раздужења; наплата често захтева већи број особља; неопходно је нужна широка и стална контрола и т. д. У колико су сви ови елементи боље организовани т. ј. рационализовани у толико они претстављају мање оптерећење нормалних цена.

У Београду међутим, трговачким радњама, које раде на отплату, не достаје много ових елемената. Сем тога, у много случајева трговина на отплату није дошла као жеља да се потрошачу помогне, већ као намера да се овај искористи у што је могуће већој мери. То долази до изражаја у висини цена. Ми смо имали прилике да видимо како се штофови од 90 и 100 динара продају по 280 динара на отплату. Платна се у неким од ових радња продају по дуплој цени; цена ципела се повећава са 30—80 динара по пару и т. д.

Финансирање потрошње са оваквим ценама свакако не користи потрошачу; одлагање његових плаћања бива са изванредно тешким теретом. Тако је у већини случајева сем једне или две велике радње које код давања робе на отплату увећавају нормалне цене само са 5—15%.

Трговање на отплату врши се у Београду на два начина: непосредно у радњи или преко агената. Последњи начин је све више у примени. Трговачке радње које послују овако имају обично по више агената, који иду по кућама, јавним локалима и канцеларијама па врбују муштерије. Врбовањем муштерија преко агената нарочито се служе радње које се тек уводе или су врло мало уведене. У овоме пословању преко агената има много несолидности. Често се на потрошача воши прави насртај. Ево једног примера. Код О. К. долази агент и нуди ципеле на отплату. Агент даје О. К. листу коју треба да презентира у радњи приликом куповине. Сутра дан други агент је већ отишао у стан О. К. и вршио читава саслушања у циљу прибирања

потребних података о солидности и кредитној способности О. К. Агент је ово чинио без обзира на то да ли ће О. К. у опште доћи да купи робу. Други, који је такође добио листу истог агента, после два дана од фирме је примио карту овакве садржине: „Част нам је овим известити вас да робу поручену по нашем агенту можете подићи и т. д. „Овакав начин наметања потрошачу у најмању руку је несолидан и штетан.

Интересантно је такође утврдити и чињеницу које београдске радње приступају увођењу овог начина пословања. У том погледу све радње можемо да поделимо у две групе. У прву групу долазе оне које овај посао организују на солидној основи, са фактичним циљем да свој промет увећају, а потрошачу олакшају плаћање и ова равномерно распореде у једном дужем року. У другу групу долазе све оне које, увођењем овог начина рада, настоје да потрошача максимално искористе као што је случај и код нелојалне конкуренције. Радња друге групе много је више, него прве. Већина их је у другој групи безимених. Старе београдске трговачке радње још се не одлучују на овај начин рада. Разлог овоме треба тражити у непознавању принципа и технике овог новог начина рада. Видећи при том како нове трговачке радње све више усвајају овај нови систем рада београдски трговци устају одлуч-

но противу сматрајући га једним од начина прљаве и нелојалне конкуренције. Њихова критика, међутим, оправдана је само дотле док су у питању несолидни поступци и грубо искоришћавање слабости потрошача у погледу наметања невероватно високих цена. Кад је реч о систему рада, под предпоставком да га упражњава солидна трговина и води на рационалан начин у интересу и своје и потрошача — критика је неоправдана. Трговина на отплату, која у трговачко пословање Београда улази после рата, а последњих месеци почиње све више да се шири, стара је преко једнога столећа. У току тога времена као посебни облик кредита она се израдила, искуства су допринела да је рђаво уступило место добром (солидан рад је све више преовлађивао). Примена овог новог система у трговини све више осваја. И зато би требало допринети да се он изради у свом најбољем облику, да се примене она техника и принципи, које је стогодишње искуство показало најбољим по трговини и по потрошњу. Али пре тога главно настојање би требало управити, да се отклони и онемогући несавесно искоришћавање потрошача, које се врши применом најгорих начина пословања на отплату, а овакви начини рада у Београду све се више шире у последње време.

Нелојална конкуренција београдске трговине и обарање цена

Успоредба обрта у пословима чини да се конкурентска борба међу београдским трговцима све више заоштрава и добија нове форме. Она се не води више у границама пословног морала и са дужним обзирима према потрошачима; врло често је безобзирна; поједини трговци се служе свима могућим начинима да привлачном рекламом (која често нема ничег заједничког са стварношћу) увећају свој промет. У таквој прилици, како смо се уверили код неколико анкетираних радњи, готово се увек налази на успех. То долази отуда, јер код наше потрошачке публике не постоји изражена свест, која сваку рекламу контролише чињеницама. Губећи чињенице из вида она је препуштена искључиво психолошком дејству рекламе.

Реклама као сретство пословања, увећања обрта, привлачења муштерија претставља корисно сретство. Она је корисна и за трговца и за потрошача. За последњег само у том случају у колико одговара стварности и креће се у границама допуштенога. Чим пређе те границе она је срачуната на превару потрошача и претставља недопуштени начин привлачења и врбовања муштерија. Као сретство преваре она је у напреднијим народима већ давно изгубила терен и не упражњава се.

Истина у напреднијим земљама и потрошачки менталитет је друкчији. Он је изражен тако да сваку рекламу контролише чињеницама, психолошко дејство рекламе није довољно да га привуче и заведе. Њега реклама привлачи само у случају када га стварне чињенице уверавају: 1) да је роба у истини доброг квалитета ако не бољег, а оно истог у коме се тада налази на пијаци; 2) да је цена по којој се нуди стварно нижа од цене која у датом моменту влада на тржишту; 3) евентуално да су услови продаје повољнији од до тада уобичајених. Свакако, за потрошача је најцелиходније да постоје сва три елемента, али је исто тако довољан и један или два. Ако не постоји, међутим, ни један од ових елемената потрошач не поклања поверење реклами, и ова остаје без дејства.

И начини трговачког пословања и потрошачка публика у нас су на нижем ступњу. До пре рата у Београду се уопште није знало за нелојалну конкуренцију. И у колико је било, то су били појединачни случајеви, којих је брзо нестајало. После рата, међутим, ова је појава бивала све чешћа да у данашњим данима опште привредне кризе узме врло широке разmere. У оваквој ситуацији реклама је све више престајала да одговара стварним чињени-

цама; постојала је средством за привлачење муштерија по сваку цену, па макар и на преваран начин; она све мање служи истицању предности стварног стања ствари, колико изношењу и приказивању онога што не постоји. Тако се за сваку рекламирану робу каже да је најбољег квалитета, да је цена у четвртини нормалне, да су услови продаје најповољнији. У месецу фебруару у Београду у дневним листовима могле су се прочитати овакве рекламе: „Распродаја: ликвидирамо радњу, зато су цене испод коштања“; „20% враћамо новац свакоме купцу на каси, за сваку помодно-галантеријску робу“; „Продаваћемо седам дана рестлова у четврт цене: ко одвоји за 1000 дин. плаћа 250 дин.; ко одвоји за 500 дин. плаћа 125 дин.; ко одвоји за 200 дин. плаћа 50 дин.“; „Услед огромне посете продајаво велику продају рестлова у пола цене“ и т. д.

Низак ступањ свести београдског потрошачког света у маси условљава да овај не контролише рекламу чињеницама и дозвољава огромно психолошко дејство рекламе без обзира на стварност. И у колико је реклама привлачнија, у колико више, рекла бисмо, изгледа немогућа у толико је њено психолошко дејство јаче, њен успех према неразвијеној потрошачкој свести публике сигурнији. Ова се појава последњих месеци може да посматра и на улици. Чим нека радња истакне привлачну рекламу која обећава потрошачима робу, такорећи, царе, наш потрошачки свет појури не би ли се што пре користио овом благодети. У време када је новац постао скупљи и када се до њега, као сретства плаћања, све теже долази сасвим је природо да потрошач жели да се што јевтиније снабде. Али је и поред тога наш потрошач неразумљив када се у конкретном моменту заводи рекламном губећи из вида и квалитет и стварну цену. Његова неразвијеност допушта да буде опсењен психолошким дејством рекламе и то му не даје времена за размишљање, за контролу рекламе чињеницама. Ево карактеристичних примера:

Једна трговачка радња објави да ће од тога и тога дана продавати штофове по 30% јевтиније од дотадашних цена. Првог дана продаје по јевтинијим ценама, промет је био одличан. Видећи добар промет цене су сутрадан већ биле попете за 10%. После четвородневне продаје дошле су на првобитну висину. Али како интересовање публике није престајало и тражиња није показивала знаке смањења то је радња приступила подизању и

првобитних цена још за неколико процената. Свет је, ипак, и даље куповао истим темпом живећи у уверењу да робу добија 30% јевтиније од ранијих цена.

Са другим примером, који ћемо овде навести, такође се у последње време срећемо све чешће. По кућама, јавним локалитетима и концеларијама у Београду последњих месеци све чешће залазе разни агенти нудећи штофове за одело. Нуђени штофови су увек „енглески“ а продају се за — „багателну“ цену — 500—600 динара за пар одела. Међутим, по среди је најобичнија превара потрошача. Јер агенти овај исти штоф купују у сред Београда по 100—130 динара метар и на истоме за неколико часака ходања остварују одличну зараду, која се у данашњим приликама, ни на једном послу не може да постигне. И овде имамо случај да је потрошач жртва своје лаковерности, да не зна да дели рекламу и наметање од стварних чињеница.

Несолідна конкуренција у трговачко пословање унела је нов елемент несигурности. Отуда се у последње време на ову појаву чују све чешћи повици из београдских трговачких кругова. Али је ова појава поред својих негативних последица по солидну трговину имала и један позитив. Она је, на име, утицала добрим делом на обарање цена у последње време у већини трговачких бранши. На обарање цена били су принуђени и трговци који своје пословање развијају са прилично туђих сретстава на која морају да плаћају камате и они, који имају велике лагере. Обарањем цена у овим трговинама настају праве користи за потрошачки свет коме се пружа могућност јевтинијег снабдевања. Тако је у фебруару месецу неколико београдских трговачких кућа мануфактурном робом, у жељи да се ослободе великих лагера, оборило цене и испод фабричних. Ова појава свакако ће утицати да обарању цена приступе и трговачке радње и других бранша. А то ће неминуовно наступити наредних месеци ако се не укажу могућности повећања промета. Уосталом, успех трговине која ради помоћу нелојалне конкуренције указује солидној трговини на пут којим треба да пође у циљу одржања и развијања промета. Тај је пут — опште обарање цена. И тако је нелојална конкуренција која је последњих месеци све више заостравала прилике у београдској трговини имала и једну једину добру страну, јер је проузроковала стварно снижење цена.

Београдска индустрија и општина

Удружење београдских индустријалаца крајем фебруара одржало је свој редовни годишњи збор. Као и увек, и овога пута на збору се говорило и о општинској политици

у вези са развијањем и унапређењем индустрије. Пре свега индустријалци су замерили што су у Одбору општинском заступљени са цигло једним чланом. То је онемогућило

ло да интереси индустрије буду јече истакнути приликом дискусије о електричној центали, општинској ливници и трошарини.

Као што је познато индустријалци су противу укидања трошарине и увођења приреза. Као разлог овоме ставу они наводе: „Ми смо одмах устали против овог предлога (увођење трошарине), који је ишао за тим да цео терет баца на саме београђане и ослободи небограђане, који у току године у великом броју посећују Београд, од дажбина које су они индиректно плаћали Београдској општини путем трошарине. Налазимо да цела земља треба да допринесе издржавању престонице.“ Што се општинског приреза тиче они веле: „С друге стране, успротивили смо се увођењу приреза. Сада, када су закупи почели да падају у Београду, увођењем приреза доћи ће до новог повећања кирија. Искуство нас учи да намераваних 20% приреза морају сваке године да се повећају“. Затим се у вези ове две финансијске реформе у опште каже: „Успротивили смо се овој реформи и због интереса радности Београда и у интересу самих општинских финансија. Приход од трошарине био је сигуран приход, који је свакодневно притицао и давао леп број милиона за општинске радове, док је приход од приреза несигуран нарочито сада, када предузећа не показују добити (овде је требало дати мало статистике пр. Ур.) Осим тога, убеђени смо да ће се Општина морати вратити на трошарину, само једном укинута, она се теже уводи“.

Противећи се овим реформама индустријалци предлажу, да се трошарина реформише на правичној основи. Правичност се, по њима, састоји у ослобођењу животних намирница и потреба ширих слојева од плаћања трошарине, а „да се на робу која улази у Београд, а која се у Београду израђује ставови мало повисе и да се снизе ставови за београдску индустрију“. Овакав предлог београдских индустријалаца интересантан је због мотива, који су диктирали за узимање оваквог става. Остварењем оваквог захтева несумњиво да би се снизили производни трошкови београдске индустрије (јефтинија исхрана изазвала би јаче обарање надница, а смањењем ставова на сировине снизили би се издаци ове групе, која у производним трошковима игра доминантну улогу). Питање је у колико би се ово снижење манифестовало и на обарању цена. Искуство говори да би већи односно највећи, део

отишао на увећање профита. Крајњи резултат овакве мере огледао би се у јачој неразумери поделе социјалног продукта, јер би куповна моћ индустријског радништва пала за величину снижених надница, док би тај пад само у неколико или ни у колико (обзиром на депресију) био надокнађен снижењем цена готових индустријских производа. Други прелог — повишење ставова на производе који се израђују у Београду, — који је у супротности са основном тежишном економске политике данашњице за проширење тржишта и обарање царинских и других препрека нормалном трговинском промету, имао би за последицу да би београдско потрошачко подручје постало још више монополирано. Оно је то било и досада под режимом трошаринске тарифе, која је годинама систематски израђивана у овом монополистичко-протекционистичком правцу. Од дана повећања ставова било би то у још већој мери. Београдски потрошач би још више плаћао трибут индустрији и занатству, које, налазећи се на монополном подручју, не би стрепило од основног нагона за унапређење и подизање на један виши ниво због конкуренције.

Поред трошарине и приреза београдски индустријалци у своме извештају истичу „да општина није ништа учинила за заштиту индустрије и заната у своме граду“. Они нарочито наводе поступак са електричном струјом (они су, како кажу, плаћали до скоро електричну струју по обрнутом трговачком принципу, т.ј. што се више струје потроши то се више и плати). То је успоравало и ометало индустријски развитак Београда. Похваљујући акт данашње општинске управе, која је снизила цену струји, они ипак мисле да је струја још увек остала скупа у Београду. Исто тако сматрају да је и износ аванса, који се тражи у готову новцу без интереса, велики. Исто тако истичу и скупоћу воде. Кад се узму у обзир широке власти које други градови дају индустрији у циљу привлачења на своје подручје с правом се може рећи да су ове две жалбе индустријалаца у погледу скупоће електричне струје и воде оправдане. Али ми верујемо да ће данашња општинска управа, која је пошла правцем израђивања систематске привредне и социјалне комуналне политике, учинити потребне олакшице и у овом погледу чим у ову сврху буде остварила неопходне услове.

Социјално-медицинска хроника:

Dr. Сергеје Рамзин

Шеф Јавне хигијене О. Г. Б.

Хигијенски преглед за месец фебруар 1931

Епидемиолошки преглед.

Прва седмица фебруара дала је највећи број обољења од грипа. Талас грипозног обољења, који је прошао целу Европу, захватио чак и Америку, достигао је до Југославије и Београда. У Југославији, нарочито у Београду, грипозна епидемија имала је благ облик.

Тако звани гениус епидемикус био је веома благ, смртних случајева је било веома ретко, и то већином код деце. У току фебруара месеца умрло је од грипозних компликација 11 лица. Грип, односно његов проузроковач, веома је контагиозан, способан за брзо ширење. Довољно је кратковремено присуство у соби грипозног болесника, или тренутни додир, да би наступила инфекција здраве особе, која долази у контакт са изворима инфекције. Поред велике контагиозности, вирус грипе је веома лабилан, т. ј. лако се уништава, губи свој виталитет. Према томе, ради сузбијања грипе довољне су веома примитивне мере дезинфекције. На првом месту, у погледу сузбијања грипа стоје мере изолације. Изолација је главно средство и главно оруђе борбе противу грипа. Стриктно спровођење изолације са раним издвајањем на грип сумњивих болесника, најбоље је средство за колективну заштиту од те болести.

У вези са порастом грипозног обољења у првој седмици у појединим основним школама биле су предузете мере изолације ученика путем распуштања школа услед већег броја грипа. Биле су распуштене школе: Старине Новака, Дунавска и Палилулска. Распуштању школа следовала је дезинфекција школских просторија. Рад школских поликлиника био је веома интензиван. Од стране школског епидемијског лекара и школских сестара било је учињено много посета школској деци. Посећено је ђака 1565 пута по основним школама у месецу фебруару. Кретање грипа по основним школама у току месеца фебруара било је овако:

у току прве седмице:	201 случај;
у току друге седмице:	125 случајева;
у току треће седмице:	56 случајева;
у току четврте седмице:	39 случајева.
Свега:	421 случај

Кретање грипозних обољења у Београду код осталог становништва није се могло тачно пратити, јер не постоје законске обавезне пријаве ове болести, као што је у погледу других акутних заразних болести.

На основу прикупљених података од стране Хигијенског Отсека излази да је у току месеца фебруара било преко 2.300 грипозних обољења. Овај број је вероватно већи, јер је постојао велики број обољења лакше форме, који није ушао у статистику Хигијенског Отсека. Највећи број грипозних обољења био је пријављен од стране Уреда за осигурање радника: у току месеца фебруара било је пријављено 1821 случај. Максимално дневно се пријавило Уреду за осигурање радника до 159 оболелих лица. Овај максимални број пријављен је 10 фебруара. Просечно се пријављивало Уреду грипозних болесника 50—80 дневно.

Војна Болница примила је у току месеца фебруара 286 случајева грипа. Од свих случајева било је 6 са компликацијама. Један смртни случај био је услед компликације.

Инфективна Болница примила је у току месеца фебруара 96 случајева. У току првог полумесеца највише се јавило оболелих из Студентског Дома, Ортопедског Завода и Интерната Средњешколске Матице. У другој половини месеца појавили су се случајеви из вароши и то већином из радничких сталежа.

Што се тиче осталих акутних обољења, месец фебруар био је доста повољан. Дифтерија и шарлах, који су за време претходних месеци показали извесну егзацербацију, услед енергичних мера Санитета били су просечни. Акција која је била предузета од стране Санитета у погледу превентивног пелцовања, варшена је још у току претход-

них месеца. У месецу фебруару спроводило се само превентивно пелцовање против дифтерије, и то по методи Левенштајна, т. ј. помоћу масти.

Дифтерија и шарлах овако су се кретали у току последња три месеца:

1930 год. Децембар	36	56	30
1931 год. Јануар	34	49	23
1931 год. Фебруар	22	22	19

Од ендемичних болести трбушни тифус, који се јавља у току целе године у већој и мањој мери, у месецу фебруару сведен је до минималних бројева. Упоредно кретање трбушног тифуса 1929/1930 год. и 1930/1931 год. је овако:

Децембар 1929/30	109	1930/31	9
Јануар 1930 год.	20	1931 г.	9
Фебруар 1930 год.	3	1931 г.	8

Трбушни тифус у току 1931 год. показао је нагло опадање према претходним годинама. 1929 год. било је у Београду 587 случајева. 1930 год. било је свега 176. Током месеца фебруара свакодневна хемијска и бактериолошка контрола пијаће воде која се вршила у лабораторији на Белим Водама и у Централној Бактериолошкој Лабораторији, показала је да је вода увек исправна у хигијенском погледу. Услед снижене температуре воде и температуре коагулације савске воде употребљавала се повећана доза хлора ради бактериолошке сигурности.

Сем изолације болесника, која се вршила у циљу сузбијања заразних болести, било је изоловано у болници 72% од свих случајева, остали 28% били су лечени код куће, и само у том случају, ако су код куће били услови за стриктну и сигурну изолацију. Друга мера борбе против заразне болести, дезинфекције, вршена је од стране општинског дезинфекционог завода, који је извршио дезинфекција у току 150; завршних: 153; дезинсекција: 2. Свега: 305.

МОРТАЛИТЕТ.

На основу података санитарско-полицијских лекара, Државне и Војне Болнице морталитет се креће овако према врсти болести:

Умрло је од туберкулозе 69 (50 код куће 19 у болници), од грипа 11, бронхопнеумоније 31, од дифтерије 4, од шарлаха 1, од великог кашља 2, самоубиства је било 6, несретних случајева 7, мртво рођених 16; од осталих узрока 144.

САНИТЕТСКО ПОЛИЦИЈСКИ РАД.

Град Београд, у санитарско-полицијском погледу, подељен је на осам реона, од којих 4 централна имају специјалног лекара за санитарско-полицијску службу, а четири периферијска реона имају само једног лекара и

то за мешовиту службу санитарско-полицијску и куративну.

Приликом ступања буџета за 1931 год. број реонских лекара биће повећан, ради интензивнијег рада у реонима.

Сваком санитарско-полицијском лекару додељен је школовани санитарско-ветеринарски контролор и позорник ради вршења службе у реону. У току месеца фебруара, а у вези са новим пројектом о спајању Чистачког Одељења са Отсеком Јавне Хигијене, сваком санитарско-полицијском лекару додељени су и надзорници чистоће за одговарајући реон. На тај начин реонски санитарско-полицијски лекар управља целим апаратом потребним за санитарско-полицијски рад. Санитарско-полицијске инспекције врше се свакодневно и то по извесном плану, а и по указаној потреби. Периодично се врше ове инспекције уз асистенцију полиције.

Поред опомена, саветовања и упућивања санитарско-полицијских органа примењује се као репресалија и реферисање за казну. Реферисано је свега у току месеца фебруара 588 лица, у главном сопственика радњи са животним намирницама а и сопственика домова и станова који се не одржавају у уредном хигијенском стању. Детаљни преглед врсте реферата може се видети у службеном делу „Београдских Општинских Новина“. При прегледу животних намирница, који врше санитарско-полицијски лекари и контролори, и ветеринари, (специјално продуката анималног порекла) санитарско-полицијски органи служе се поред микроскопског и емпиричног прегледа и резултатима анализе хемијске и бактериолошке лабораторије.

Хемијска Лабораторија у току месеца фебруара радила је у главном на испитивању животних намирница; већина прегледа пада на млеко (150), различите врсте кобасица и меснате производе (98) и бонбона (35). Свега је Хемијска Лабораторија прегледала 438 узорака. Испитивањем млека у Хемијској Лабораторији ради се само у случају сумње на неисправност; у овом се случају врши комплетна анализа млека, којом се одређује поред осталог (маст, специфична тежина и т. д.) рефракциони број, каталаза, редуктаза, степен нечистоће, и микроскопија седимента. Први преглед млека врши се од стране санитарско-ветеринарских контролора, који су подељени у две групе и раде свакога дана на прегледу млека не изузимајући ни празнике.

Може се рећи да се квалитет млека доста поправио наравно у колико је то могуће у оваквој индивидуалној продаји.

Индивидуална продаја је једна од најпримитивнијих форми снабдевања млеком; она повлачи за собом низ неповољних мо-

мената у хигијенском погледу: немогућност спровођења комплетне контроле свакога литра млека унесеног у варош, свакога продавца и читаве манипулације са расподелом тога млека по вароши. Организација централних млекара са свима потребним инсталацијама, која је на дневном реду, једина је способна да гарантује потрошачима потпуно исправно и јефтино млеко. Организација је такве млекарске централе по типу централних млекара већих градова (Лондон, у Строуд Грин Роду; најновија млекара у Њуренбергу и др.) моћиће да реши проблем снабдевања млеком, моћиће регулисати цене млека и млечних производа, извести оплемењавање крављих раса и подизање хигијене рада појединих произвођача.

У току месеца фебруара било је контролисано млекара и прегледано 1239 млекара односно 89356 литара млека од којих је било 1575 литара неисправног млека. Просечни проценат пијачног млека био је у месецу фебруара 3,72. Реферисан је за казну 161 млекар, и то 126 млекара за неисправно млеко, 22 за неисправност судова и 13 за остале неисправности.

Организована специјална група санитарских контролора ради прегледа и контроле јаја радила је интензивно у току фебруара. Прегледано је помоћу лампирања у току месеца фебруара око 50.000 јаја. У току месеца фебруара проценат конзервисаних јаја опада. Он је био око 30. Досадањи начин продавања јаја није давао довољне гаранције за исправност ове врсте животињих намирница.

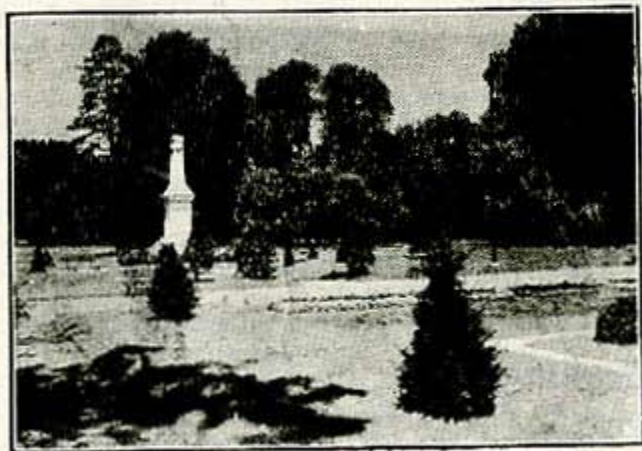
Увођење у живот новог правилника за продају јаја свакако ће потпуно променити квалитет пијачних јаја и омогућити контролу ове важне врсте животињих намирница.

Сем животињих намирница за предмет санитарско-полицијске инспекције служили су дворишта, домови и станове. Нарочито се радило у погледу контроле авлија и станбених прилика. Питање станбених прилика Београда је једна од најглавнијих хигијенских задаћа. Води се попис и регистрација свих нездравих станова, у циљу да се припреми за први мај предлог за исељавање обитавача из оних станова који потпуно не одговарају хигијенским захтевима. У овом погледу у Отсеку је прикупљен знатан материјал који ће бити објављен у „Београдским Општинским Новинама“, које су у заједници са Санитетом О. Г. Београда, повеле читаву организовану акцију за што повољније решење овог питања.

ХИГИЈЕНСКА ПРОПАГАНДА.

У циљу побољшања хигијене животињих намирница и васпитања радника који манипулишу са намирницама Хигијенски Отсек је извео споразумно са Радничком Комором у Београду организацију циклуса предавања за радника: пекаре, месаре и кобасичаре, келнере.

Предавања држе санитарско-полицијски лекари и ветеринари из области индивидуалне и друштвене хигијене и из области технике прераде животињих намирница.

Комунална хроника:

Пленарна седница претставника југословенских градова у Београду

— За што скорије доношење Закона о градовима —

Савез Градова Краљевине Југославије, осећајући витални значај доношења закона о градовима, без кога се не може ни замислити просперитет и напредак наших градова, преглао је преко своје управе да се ово питање што пре и што повољније реши.

Потребу закона о градовима, који би обезбедио развитак модерног града у свима правцима од грађевинско-урбанистичког до комунално културног и привредног, осетио је наш Савез градова још 1927 године, када је поднео и један свој пројект овога закона. Али то животно питање наших градова, који су и даље животарили под старим законом о сеоским општинама, нешто мало измењиваним, није се никако решавало, до скоро, када је Краљевска Влада то питање ставила на дневни ред за хитно решење.

У духу ове саме одлуке седнице Краљевске Владе, одржане 12 децембра 1930 год. под председништвом Њ. В. Краља, састали су се у Београду 2 марта т. год. претставници свих Југословенских градова да на својој пленарној седници израде допуну свога ранијег предлога закона о градовима као и формулишу своје жеље у том погледу.

Овој седници Пословног Одбора Савеза Градова присуствовали су следећи чланови пословног одбора и то у име: Београда: Д-р Милослав Стојадиновић, потпредседник Савеза градова и потпредседник Општине Града Београда; Слободан Видаковић, отправник послова Савеза градова и референт за штампу Општине Београда; у име Загреба: Д-р Стјепан Сркул, председник Савеза градова и начелник града Загреба; Дане Шарић, главни секретар Савеза градова и сенатор Загреба; Д-р Емин Богдановић, благајник Савеза градова и сенатор Загреба;

Присутни у име градова: у име Београда: Божа Л. Павловић, деловођа Општине Београда; у име Љубљане: Д-р Динко Пуч, председник Општине Љубљана; Еуген Јарец, потпредседник Љубљане; Иван Тавчар, Љубљана; у име Сплита: Роко Стојанов, доначелник Општине града Сплита; у име Карловца: Д-р Станислав Штенифел, начелник Карловца; Д-р Алфонс Шибеник, градски вијећник Карловац; у име Марибора: Д-р Јуван Алојз,

жупан Марибора; Д-р Фрањо Липолд, подначелник Марибор; у име Вараждина: Виктор Плацерјано, Вараждин; Стјепан Новаковић Вараждин; у име Сарајева: Д-р Иван Павичић, подначелник Сарајева; Мехмедбашић Бехир, надсаветник Сарајева; у име Земуна: Д-р Светислав Поповић, градски начелник Земуна; Д-р Никола Фугер, виши саветник Земуна; Борислав Трбуховић, градски саветник Земуна; у име Ниша: Иван Чавдаревић, председник Општине Ниш; у име Панчева: Васа Исајловић, градски начелник Панчева; у име Мостара: Д-р Влатко Тамбић, подначелник Мостара; у име Цетинја Тома Милошевић, председник Општине Цетинје; у име Осијека: Д-р Вјекослав Хенгл, начелник града Осијека; у име Новог Сада: Д-р Бранко Борота, начелник града Новог Сада итд.

Седницу је отворио председник Савеза Градова г. Д-р Стјепан Сркул а председавали су и руководили радом наизменично г.г. Д-р Сркул и Д-р Мил. Стојадиновић.

Савез градова Краљевине Југославије у главном заступа мишљење изнето у своме ранијем предлогу, који је у своје време достављен Министарству унутрашњих послова. Саобразно овим приликама и искуству стеченом у последњим годинама, Савез југословенских градова предлаже извесне измене свога предлога у циљу олакшања посла око доношења поменутог закона. Савез градова сматра, да је његова дужност да Краљевску Владу помогне у једном деликатном послу, као што је закон о општинама, верујући чврсто, да ће се тако и схватити иницијатива Савеза градова, која потиче из најчистијих побуда и у жељи, да се што пре омогући сређивање свих самоуправних прилика. Своје жеље управа Савеза формулисала је у 30 тачака које су, стварно узев, рекапитулација и измена појединих одредаба из ранијег пројекта Савеза градова, за који се Савез наших градова и овом приликом сложено залаже. Дискусија је била у току целог дана веома плодна, озбиљна и строго начелна. Изабран је нарочити одбор који је предао Претседништву владе донете закључке. Делегацију су сачињавали: за Загреб г. Д-р Стјепан Сркул и Дане Шарић, за Бео-

град г. Д-р Милослав Стојадиновић, за Љубљану г. Д-р Динко Пуц, за Цетиње г. Тома Милошевић, за Ниш г. инж. Чавдаревић, за Нови Сад г. Д-р Бранко Борота, за Сарајево г. Д-р Павичић и за Осјек г. Д-р Хенгл.

При крају седнице решено је да се конгрес градова одржи 27 маја у Сарајеву. Поред текућих послова на дневном реду је и неколико интересантних тема: о градским штедионицама (реферат Сарајево), о грађевинском закону у вези уредаба и правилника, који ће се издати на основу тога закона (реферат Београд — предавање г. Д-р Милослава Стојадиновића) и о најамном филиру (реферат Загреб) и т. д.

Претставка Савеза Југословенских градова Краљевине Југославије, која је по закључку Скупштине предата Министру унутрашњих дела и Краљевској Влади гласи:

Министарству Унутр. Послова Београд

Схватајући интенције које су изложене у Превишњем манифесту од 6 јануара 1929 и које иду за остварењем таквог уређења и такве управе наше Краљевине која ће најбоље одговарати потребама народа и интересима државе, сматрао је Савез градова Краљевине Југославије да је и он позван одазвати се позиву Његова Величанства Краља и ступити у редове Његових верних помагача. Зато је Савез градова, након своје скупштине одржане од 29 до 31 марта 1930 у Београду, изнео пред лице Његова Величанства милостиво саслушану молбу, да се градовима даде такав положај који ће им осигурати даљи напредак, снагу и полет, а у посебној резолуцији умолио је Краљевску Владу да се код доношења новог Закона о градовима даде нашим градовима онаква организација у којој ће се моћи остварити права, истинска, ничим неокрњена самоуправа, т. ј. да сваки град све оно што се тиче непосредно града и његова становништва, а нема непосредне важности за државну целину, управља сам по својој увиђавности и оцени интереса, преко својих слободно изабраних органа, на своју одговорност и својим средствима.

Како је сада, према одлуци седнице Министарског савета од 11 децембра 1930, која је одржана под председањем Његова Величанства Краља, надошао час да се донесе нови Закон о организацији и раду општина као и Закон о организацији и раду градова, држи Савез градова да је дужан изнети своју толико пута истакнуту жељу и молбу да се код доношења новог закона узме обзир на предлоге које је Савез до сад поднео, а наполе да се пројекат новог закона, кад буде

израђен, даде на мишљење Савезу градова.

Надајући се да ће те молбе бити уважене и да ће Савез градова имати могућност дати мишљење о појединим одредбама пројекта, износи Савез већ и сада неке своје предлоге, за које моли да се код израде пројекта узму у обзир.

I. Жеља је Савеза градова да буду — *mutatis mutandis* с обзиром на нове прилике — уважени његови предлози изнесени у *Примедбама на пројекат закона о управи и самоуправи градова од 1927 године* и да нови закон буде прожет свим оним либералним и напредним принципима што их налазимо у том пројекту, који је, по компетентном научном мишљењу, био израђен с великом стручном спремом и редакторском вештином те се одликује краткоћом и језгровитошћу, јер је плод помног рада и дотеривања.

Нарочито жели Савез да у закон уђу оне одредбе пројекта којима је сврха да заштите градове од евентуалног неоправданог и самовољног утицаја појединих државних органа те да живот и напредак градова не буде коначен и заустављан, већ да се узмогне развити несметано и без непотребних запрека. Такве су одредбе наполе задржане у члану 96, 127 и 142 Пројекта од 1927 године.

II. Ако у закону имају да буду таксативно набројени сви они градови на које се закон има да потегне, нека их буде што више (нарочито они који су до сад то право уживали), а поред тога требало би нормирати услове под којима могу поједина места, у будуће, постати градови у смислу тога закона. Ту, дакако, не сме да буде, у првом реду, мередаван број становништва, него посве други моменти који једно место чине градом.

Главна карактеристика која некоме месту даје значај града јест привредна и социјална структура његова становништва. Затим постојање градског staleжа, културних и других установа, које га разликују од сеоског насеља и дају му нарочито обележје. Ипак, да би се једно место могло сматрати градом, потребан је још и одређени степен културног развитка и напретка, затим што живље кључање привредног живота и саобраћаја те напукон довољна економска снага и способност за сношење свих дужности и терета што их закон градовима намеће. При томе треба водити рачуна о приликама оне околине, којој је једно место било до тада културно, саобраћајно и економско седиште.

III. Да би самоуправа градова била истинска и да би се провела потпуна унификација законодавства за градове читаве државе, треба да сви градови, на које се закон протеже, буду снабдевени *општеуправном влашћу првог степена* и да се делокруг те власти доиста простире на све функције из области опште управе, а не да буде апсор-

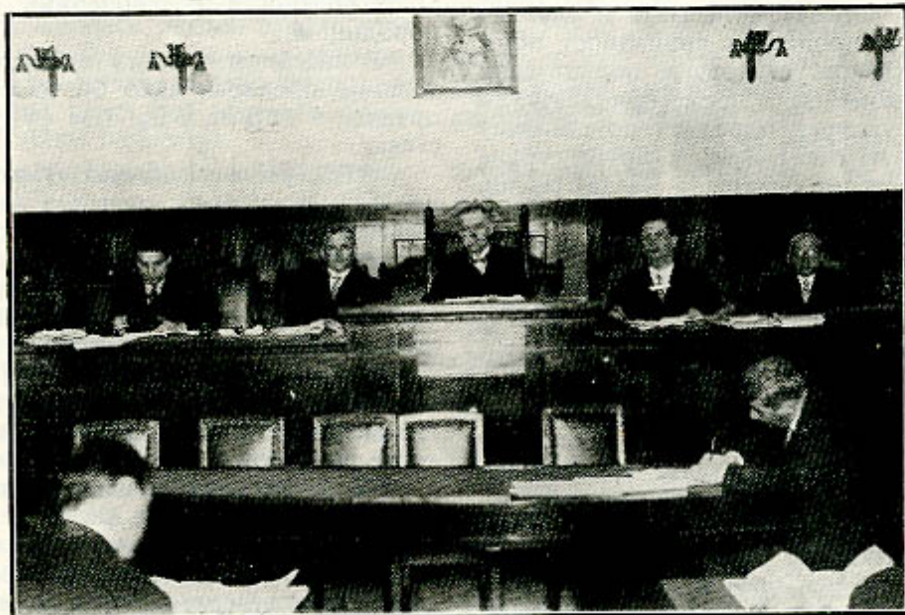
бован делокругом државне полиције. Делокруг полиције нека се сведе само на оно, што је заиста прави задатак полиције и у чему је њен главни интерес, т. ј. на све агенде јавне безбедности, на руковање закона и прописа о ношењу оружја, о друштвима и зборовима, о штампи, о јавним продукцијама, о пријављивању становништва, а сви остали послови опште управе нека остану градским начелствима. Уједно нека се осигура што складнија колаборација и међусобна помоћ између добро организованих државних полицијских власти и градских начелстава. Та колаборација и та помоћ нека буде везана не само на међусобно обавештавање о предузетим мера-

трашњој управи по којој у градовима са првостепеном општеуправном влашћу, где нема бана, *владу претставља срески начелник*, и да се у закону о градовима престављање (репрезентација) владе повери градском начелнику као носиоцу општеуправне власти.

Исто тако било би добро да се у закон, где је говор о надлежности градског начелника (начелства), стави ова одредба:

На подручју градова врши сву општеуправну власт првог степена — у колико није законом придржана вишим властима — *искључиво градски начелник*.

Где год поједини закони предвиђају надлежност среског начелника, припада та

Претседништво. У средини: претседник Сабеза градова г. Др. Стјепан Сркул, лево I потпретседник Сабеза градова г. Др. Милослав Стојадиновић и десно I секретар Дане Шарић. На крајевима отпратних послова Сабеза г. Слободан Ж. Видаковић и благајник г. Др. Емиљ Богдановић

ма већ и на претходно споразумевање о мерама које се имају предузети у важнијим пословима на којима су обе власти заинтересоване.

Делокруг градова, у пословима опште управе, могао би се од прилике овако прецизирати:

Градови врше управне послове социјалног старања, добротворства, здравства, ветеринарства, пољопривреде, месну управу, путова, саобраћаја и саобраћајних средстава, зауслове исхране и надзора над намирницама за живот, послове обрта, трговине и индустрије, послове грађевина и provedбе грађевинског закона, напосе послове регулације, насељивања и изградње те пожарништва (ватрогаства).

IV. У вези с тиме жеља је градова да се укине задња реченица чл. 44. Закона о уну-

надлежност у градовима градском начелнику.

V. Градови надаће желе да се ослободе од терета давања *просторија за среска начелства*, који им је наметнут одвећ екстензивним тумачењем чл. 50 Закона о унутрашњој управи. Градови — који плаћају највећи део државних пореза — носе и онако из свих посебних средстава сав терет за све послове опште управе у граду, па није право да носе и терет за државно надлештво опште управе (среско начелство), које нема надлежности на подручју града, већ је надлежно само за ванградско подручје.

Зато би било добро да у Закон о градовима уђе ова одредба:

Градовима се не може, ни у ком случају, наметнути дужност доприношења трошковима, било стварни или лични, за одржавање државних надлештава која на подручју гра-

да не врше управну власт, него им је у граду само седиште.

Исто тако немају градови доприносити ни трошковима за оне државне установе које немају да служе само интересима града него су подигнуте и вођене у општем интересу, као високе и средње школе, државне болнице и т. д.

VI. Још тежи терет намеће градовима чл. 56 Закона о унутрашњој управи (о издржавању полиције), па градови желе, да се с једне стране оквир обавеза градова у погледу смештања, давања намештаја, огрева и осветљења утврди према општим објективним мерама једним правилником. У том се правилнику имаду у погледу намештаја и службених просторија прописати припадност појединих полицијских установа и полицијских органа као и момчади, а према припадајућим просторијама унапред одредити појединачну меру за огрев и осветљење; с друге стране пак да се тај терет олакша и на тај начин, да се допринос за одржавање зграда у којима су смештене државне полицијске власти, за намештај, осветљење и огрев фиксира за сваку годину у паушалном износу у новцу. У сваком случају треба законом утврдити, да тамо, где егзекутивни органи месних полицијских власти падају на терет општинског буџета држава даје допринос у износу барем половину свеукупних трошкова, односно у пограничним градовима до две трећине целокупних трошкова. Поврх тога имала би држава подносити трошкове за све личне и материјалне издатке, где је из посебних државних разлога повишен број и делокруг полицијског особља преко уредбом предвиђеног броја односно делокруга.

VII. Спајање градских општина и увећавање градских територија припијањем суседних општина постало је, у интересу боље управе, потреба у већем обиму, али код тога би ваљало, како то видимо у новијем страном законодавству оставити могућност проведених што шире децентрализације управе у спојним и припојеним општинама, где год то њихови интереси захтевају.

Поред тога морао би Закон о градовима детаљније нормирати услове и правне последице и присаједињавања суседних општина или њихових делова. Тако би закон, нарочито, морао садржавати одредбу да таково спајање и присаједињавање за собом повлачи *правно наследство*, т. ј. да нова градска општина која настаје спајањем, а тако и град којему се припајају суседне општине, преузима сва права, али и све обавезе спојених односно инкорпорираних општина, али тако да овима може, на основу посебних јавноправних уговора, остати уживање посебне имовине и фондова.

Надаље имала би нова или увећана градска општина да преузме и све *локалне норме* (статуте, уредбе и т. д.), које садржавају своје важење за територију на коју су се простирале, све док се не измене или не укину.

Коначно би нови или припајањем увећани град имао да преузме и све обавезе према *службеницима* присаједињеног града или општине, а напосе дужност да оне службенике који су стекли сталност са бар једнаким припадностима и да их употреби у раду који одговара њиховој дотадашњој служби и положају, а исто тако да преузме и све обавезе у погледу стечених права на пензију као и обавезу на исплату текућих пензијских припадности пензионерима и њиховим породицама.

У посебном прилогу прецизирани су детаљније предлози како би се могла решити питања о којима ради ова (VII) тачка представке.

VIII. Уређењу *интеркомуналних односа*, напосе удруживању општина за подмиривање заједничких потреба, сви новији закони о општинама поклањају велику пажњу, па тако и у Француској Декрет од 5 новембра 1926 и декрет од 28 децембра 1926, који је провео реформу управе и самоуправе. О тој потреби модерног живота морао би водити и наш нови закон о општинама, а и закон о градовима. И у том погледу стављају се питања предлози у посебном прилогу.

IX. У погледу вођења *евиденције градског становништва* (чл. 22 и 23 Пројекта од 1927 г.) *предлаже се ова стилизација*:

Сваки град дужан је водити регистре свога становништва, а одвојено регистре свих својих завичајника, и на захтев издавати о томе јавне исправе, напосе дужан је својим завичајницима издавати домовнице.

У градовима где се полиција налази у рукама државних полицијских власти воде регистре становништва ове државне власти и дужне су да стављају градском начелству на употребу и да му саопштавају све пријаве и дојаве и остале податке, нарочито о изданим иностраним пасошима.

X. У погледу *делокруга градова* пожељно је — поред онога што је речено под III — да тај делокруг буде законом нормиран по начелу универзалности компетенције (како је то и у пројекту од 1927 г.), али тако да буде јасно који су задатци обавезни, а који факултативни. Потребно је то зато да се надзорним властима даде јасна директива у чему могу да траже извршење, а што може да буде препуштено слободној оцени градова.

При том ваља истаћи да би и у општинској (градској) управи морао да дође до изражаја принцип *концентрације*, утврђен у чл. 20 Закона о унутрашњој управи, т. ј. да ни у општини не могу самостално и без не-

посредне организационе везе с општином постојати надлештва, органи и установе са делокругом из области општинске управе. Као један пример таквих установа које постоје самостално, са својом посебном администрацијом, а раде послове из општинске управе, истичемо школске општине, основане законом о народним школама. Те су школске општине непрактичне и неекономичне, те би њихове задатке са истим, а можда и са већим успехом могле вршити саме општине, како је то, без икакве штете за јавне интересе, бивало и раније у појединим деловима Краљевине. Слично је и са путним, здравственим, пољопривредним одборима и т. д. Требало би зато, понајпаче ради упрошћења администрације, коригирати одредбе разних закона који су увели такве одредбе те усвојити принцип да је општина (град) носилац свих таквих задатака и издатака, само што их врши путем сарадње са посебним одборима.

У том предмету предлаже се ова формулација:

У делокруг градске општине иду и сви они послови за које поједини закони предвиђају посебне одборе — школски, занатско-школски, здравствени, пољопривредни, сточни, путни и т. д. Градско претставништво за послове намењене таквим одборима посебне одборе (пододборе) у које може изабрати и чланове ван круга градског претставништва. Градско претставништво може статутом или закључком пренети на те одборе право доношења коначних одлука у опште или за поједине послове или случајеве. Ни један такав одбор не може имати засебну администрацију, већ сву њихову администрацију отправља и закључке извршује градско начелство, а исто тако врши оно и благајничко руковање и управу имовином која је одређена за специјалне сврхе тих одбора. Самостално и без организационе везе са градским претставништвом и начелством не могу за подручје града постојати за послове просторне и стварне надлежности из области опште управе посебна надлештва, одбори и т. д. са самосталном администрацијом и самосталним благајничким руковањем.

XI. *Статутарно право градова*, т. ј. право издавања уредби и правилника у свима пословима општинске надлежности, са законском обавезном снагом за свакога, нека буде нормирано у потпуном обиму.

У пројекту од 1927 године спомиње се на више места — у чл. 87, 91 и 92 — *градски (темељни) статут*, али само мимогред, и нема детаљније одредбе о садржају тога статута. Зато се предлаже ова стилизација посебног члана:

Сваки град има да донесе темељни организациони статут: а) о раду и пословном реду градског претставништва те о устројству,

делокругу и пословном реду његових одбора; б) о унутрашњој организацији и пословном реду градског начелства.

XII. Градске финансије увелико тангира питање куда имају да теку разне *новчане казне* што их изриче градско начелство (чл. 106 Пројекта од 1927 г.), па се предлаже ова стилизација:

Све новчане казне изречене по овоме закону уносе се у фонд за потпомагање градске сиротиње.

Новчане казне које изриче градско начелство као опште управна власт по специјалним законима, а намењене су за посебне сврхе, иде у корист градске касе односно појединих градских фондова за односне сврхе. Ако у граду постоји посебна државна полицијска власт, то се новчане казне које та власт изриче имају такођер, по истим начелима, привести градској каси.

XIII. Важно је и ако формалне природе, питање како се *потписују акта градског начелства*. Савез градова предлаже ову стилизацију:

Сва акта градског начелства носе потпис градског начелника, односно лица које га заступа (чл. 24 ЗУУ и § 107 став 2 ЗУП).

Управе којима се утврђују обавезе општине напрема трећим лицима потписује градски начелник или његов заменик и два члана градског претставништва које оно зато одреди.

Где поједини закони прописују да нека одређена акта издаје општина (општински одбор, општински суд), ако се ради о послу из пренетог делокруга, издаје таква акта градско начелство, уз потпис градског начелника или онога органа, кога он на то овласти. Ако се ради о пословима из властитог (самоуправног) делокруга, за које је надлежно градско претставништво, издејствоваће градски начелник његову одлуку, а акт о том потписаће градски начелник, односно издаће за странку отправак сходно § 107 ЗУП.

XIV. Од *градских чиновника* (референата), будући да раде послове првостепене општеуправне власти, мора закон да тражи најмање ону спрему која је прописана за државне чиновнике дотичних струка, али зато треба да им осигура и барем онолике припадљивости колике уживају и државни чиновници, затим право на пензију из градских средстава и на разне повластице које се дају државним службеницима (на железницама, лађама, купалиштима, лечилиштима и т. д.).

Било би надаље потребно да се и у закону о градовима нагласи принцип *заштите јавних органа*, садржан у чл. 78 Закона о унутрашњој управи, а и принцип *деполитизације*, сходно чл. 118 ЗУУ. Тај принцип као и обзир социјалне праведности тражи да се градским службеницима законом гарантује

сталност и некретност (ова је потребна већ ради континуитета у раду, с обзиром на посебне прилике сваког појединог града) те потпуна дисциплинска одговорност.

Ради ваљаног одржавања дисциплине било би потребно да се државним властима (судовима, полицији и т. д.) закон стави у дужност да одмах извести градско начелство, чим против којег градског службеника поведу поступак.

XV. Да би градови могли ваљано и потпуно испуњавати све оне велике дужности које им намеће не само њихов самоуправни делокруг, на подручју економском, социјалном, санитарном, културном и т. д., него и пренети делокруг, који од дана до дана све већма расте, потребна су градовима и велика материјална средства — и баш у том погледу апелира Савез градова на најширокогруднију беневоленцију са стране државе.

Градови, који могу да дођу у обзир код доношења закона о градовима, броје близу 20% од целокупног становништва Краљевине, а још је много већи проценат приноса градског становништва за државне потребе, у форми пореза и других давања. Градови су средишта и огњишта свега културног и економског живота у држави, они су расадници напретка на свим подручјима јавног живота, они су главне додирне тачке између наше државе и иностранства, по њихову културном степену мери иностранство културни степен целе Краљевине. Јачање градова представља с тога и јачање не само моралне него и материјалне снаге државе и њених финансија, као што у опште читава материјална култура државе зависи од напретка градова.

Из свега тога намеће се сам по себи закључак да држава, у свом интересу, мора градовима да да не само такву организацију и делокруг него и таква финансијска средства, да би могли вршити своју велику мисију за себе и за државу, и да би се могли слободно развијати и напредовати.

Градовима треба, дакле, да буде остављена најшира могућност изналажења *што обилатијих врела општинских прихода*. Таксативно набрајање таквих врела у закону није ни потребно ни zgodно, јер сваки град треба да их сам тражи и отвара, према својим посебним локалним приликама и потребама. Ипак би било добро да што више таквих врела, и то у првом реду најважнија и она која су се већ уобичајила у већим градовима (домаћим и страним), буду егземплифкативно у закону споменута па да тако буде њихово увођење у постојање законом обезбеђено.

Одредба која садржава у трећем ставу чл. 124 Пројекта од 1927 године могла би се свако проширити:

Приходе града сачињавају: приходи од градских некретнина и предузећа, камате од уложеног новца и други приходи.

За намирење својих потреба овлашћени су градови расписивали прирезе на непосредне државне порезе (општински намет), као и самосталне градске непосредне и посредне порезе (трошарине) те друге дажбине, напосе порез од увећане вредности некретнина. За употребу градских завода, установа и предузећа могу градови убирати накнаду (таксе, пристојбе).

За статуте о увођењу таквих пореза, такса и других дажбина, а исто тако и за закључке о њихову повишењу, потребно је одобрење овог Закона (у Пројекту од 1927 г. чл. 127).

За установе и радове који доносе корист само извесном кругу становника могу се трошкови сасвим или делимично разрезати на интересе, у колико постојећи закони не обавезују саму општину на сношење тих трошкова.

Градски прирези, самостални порези и друге дажбине наплаћују се административним путем и застаревају као државни порези.

Разне стеге, које су се досад наметале градовима у прикупљању финансијских средстава биле су превелике и нису одговарале горе изложеним принципима.

С обзиром на големе задатке што их градови имају да врше за државу у пренетом делокругу, а напосе као носиоци општеуправне власти првог степена, није нипошто неоправдан захтев да би држава препуштала градовима у целости или у одрђеном проценту, неке државне порезе који се на подручју градова наплаћују. Тај принцип *партиципације општина на државним порезима* прихваћен је и проведен у неким напредним земљама, напосе у Чехословачкој и Аустрији, па би се могао и код нас мало по мало у живот увести.

Коначно би била дужност државе да и на разне друге начине помаже градовима у њиховом економском развоју како на пример код узимања потребних инвестиционих зајмова, где би напосе државна гаранција градовима много помогла, а за државу не би била ни велики терет ни опасност.

XVI. Ради несметаног финансијског пословања за време трајања буџетске године, потребан је *стабилитет буџета*, који не би смео да буде ремећен налагањем нових терета који у буџету нису предвиђени, ни ограничавањем предвиђених прихода, као што је то до сад бивало често на највећу сметњу и пертурбацију у економском животу појединих градова. Требало би зато узаконити принцип да такви терети и ограничења могу, у правилу да ступе у живот тек почетком на-

редне буџетске године, пошто се потребни кредити односно други приходи буџетом осигурају.

XVII. У оном чланку закона који одређује подношење буџета (прорачуна) надзорној власти требало би одредити, да прорачун постаје извршан, ако надзорна власт у року од 30 дана (по другом ставу чл. 127 Пројекта од 1927 г. 15 дана) не саопшти градском претставништву никакве примедбе.

XVIII. За прекорачење појединих позиција и преношења из једне позиције у другу предлаже се ова стилизација (чл. 128 Пројекта 1927 г.):

Градско господарство (газдовање) има се вршити по утврђеном прорачуну. Прекорачење појединих позиција, као и нове у прорачуну непредвиђене издатке може градско претставништво закључивати само у случају неопходне и оправдане потребе, али мора истовремено донети и закључак о покрићу. И ти закључци подлежу одобрењу надзорне власти, ако је случај из (види чл. 128 и 127 Пројекта). Преношење из једне позиције у другу одабара градско претставништво.

XIX. За поступак са завршним рачуном предлаже се ова измена чл. 132 поменутог Пројекта:

Пошто градско претставништво прегледа и одобри завршни рачун, има се тај рачун, заједно са билансом и изватком из инвентара, доставити у року од месец дана Главној контроли односно зато одређеном њеном органу.

XX. Савез градова предлаже да не би у закон ушла задња реченица чл. 134 Пројекта од 1927 године, по којима се правилници, код градских предузећа, имају донети на основи једнакоправности градског становишта и да се повлашћења допуштају само за сиромашније слојеве, јер су повлашћења често потребна и у интересу државе и јавне службе, у интересу потпомагања индустрије и т. д.

XXI. У предмету оснивања градских предузећа биле би потребне још и ове одредбе:

Закључци о оснивању градских предузећа и правилници о тим предузећима потпадају поступку по чл. овог закона (у Пројекту од 1927 године чл. 142).

Ако у случају жалбе управни суд, односно Државни савет, не донесе мериторну одлуку у року од два месеца, постаје правилник извршан онако како га је донело градско претставништво.

XXII. Врло је важно да у закону буде осигурано територијално врховиштво градова над њиховим подручјем, т. ј. да град сам располаже јавним и општинским добром на својој територији и да је за употребу јавног и општинског добра потребан пристанак града, а наполе да је граду придржано пра-

во да, сам или путем концесије полаже јавне водове за водовод, плин и електрику, затим јавне канале, трамвајске пруге, и у опште да граду припада искључиво право превоза особа моторном снагом и пловним објектима, надаље да град има искључиво право подизати, сам или путем концесије, јавне кланице и јавне ваге, уредити извоз смећа, фекалија и стрвина, те посебним уредбама нормирати да је свако дужан служити се оним градским установама, које су уређене због јавног реда, сигурности, хигијене и т. д.

XXIII. Што се тиче надзора државних власти над пословањем градова, жеља је Савеза градова да тај надзор буде далеко од туторисања, већ да се креће само у границама правне контроле те саветовања и помагања.

Одвек екстензивно и минуциозно вршење надзорне власти не може бити ни у интересу државе, јер захтева од државних органа толики квантум рада, да га због преоптерећености нису кадри вршити, те тако многе законске одредбе о надзору државних власти немају практичне вредности. Примећујемо да је баш Француска, у којој је државни надзор над самоуправама био врло широк, године 1926 у томе провела знатна ограничења, и то баш зато да би надзор државних власти могао бити што ефикаснији.

Принудних мера нека се надзорна власт лађа само онда ако се рад градске управе и самоуправе не креће у границама закона и законитих наредба државних власти те одобрених градских уредаба или ако град задре у законом уређени делокруг државних и других јавних власти.

XXIV. Поред тога биће питање надзора државних власти само онда добро решено, ако се тај надзор по принципу израженом у другом ставу чл. 2 Закона о унутрашњој управи, концентрише на једном месту — у самоуправном одељењу Министарства унутрашњих послова, јер ће се само тако моћи одржати сталан правац и једнообразност у вршењу надзора. Питање финансијске, техничке природе и т. д. имало би Министарство унутрашњих послова решавати у споразуму са дотичним ресорним министарствима, а не да их та министарства самостално решавају, не узимајући у обзир комуналну политику и друга питања која не спадају у дотични ресор. И одобравање буџета и административна контрола над његовим извршавањем морала би бити у једној руци (на једном месту), јер само тако постигла би се права сврха државног надзора по начелу јединства и концентрације управе, а буџет и завршни рачун не дају се одвајати од општег надзора, јер баш код буџета и код његова реализовања по завршном рачуну долази у пуно об-

му до изражаја цела управна и самоуправна делатност општина.

Принцип концентрације надзора говори за то да би се и управно-политички надзор над градским самоуправама, по трећем ставу чл. 11 ЗУУ, пренео у надлежност самоуправног одељења, које би га имало вршити у споразуму са управним одељењем.

XXV. У предмету достављања записника о седницама градског претставништва надзорној власти (чл. 141 Пројекта од 1927 године) предлаже се ова стилизација:

Градско начелство дужно је доставити у року од 15 дана надзорној власти на увиђај веран препис записника сваке седнице градског претставништва. О појединим предметима, за које се тражи посебно одобрење више власти поднеће посебан извештај, са изватком из записника о том предмету.

XXVI. Ако град не предузима све оно што би, по мишљењу надзорне власти, имао предузимати у пословима самоуправе, требало би принудна средства (по другом ставу чл. 144 Пројекта од 1927 године) ограничити на оне случајеве где је разлог пропусту у безразложном занемару, а не у запрекама финансијске или техничке природе.

XXVII. Исто тако требало би одредбу садржану у чл. 145 поменутог Пројекта озако стилизовати:

Ако град и после позива надзорне власти без оправданог разлога пропусти вршити послове опште управе . . .

XXVIII. И разрешење градског начелника по другом ставу чл. 146 истог Пројекта смело би се извршити само онда ако градски начелник без оправданог разлога не врши дужност што су му их наложиле државне власти на основу закона.

XXIX. На крају истиче Савез градова још једну жељу која се налази и у примедбама на законски Пројекат од 1927 године и која је стављена у интересу правне сигурности у комуналном животу градова, наиме да би се одредбе закона о градовима могле мењати једино непосредном променом самог закона, а не путем других закона.

*

Ако Краљевска Влада прихвати горње предлоге и жеље Савеза градова, добиће градови Закон који ће им омогућити несметан развитак, процват и напредак, а тај ће се напредак живо одржати и у процвату целе Краљевине, којој су градови најјаче жиле куцавице и концентрационе тачке свих њених културних тежња и настојања. Доношење закона који ће градове задовољити даће њима и њиховом грађанству још јачи полет у раду око сређивања општих прилика у нашој Краљевини, које је тако срећно започе-

то Превишњим манифестом од 6 јануара 1929 године.

Претседник

Д-р Сркуљ Стјепан с. р.

Тајник

Шарић Дане с. р.

Прилог тачки седмој преставке Савеза градова Краљевине Југославије од 2 марта 1931

§ 1.

1) Спајање и раздвајање (деоба) општина као и промене њихових подручја врше се по правилу споразумним закључцима дотичних градских и општинских претставништва на предлог Министарства унутрашњих послова **законом**, којим се одређује и посебан начин и услови тога спајања.

У случају спајања могу се предвидети за вршење ужих локалних и управних задатака посебни месни одбори и месне управе. Ближе одредбе о том доносе се темељним организаторним статутом.

2) Министар унутрашњих послова може својом уредбом присајединити градској општини, а по предлогу њеног претставништва, поједину сеоску општину, односно веће или мање делове њеног подручја и без закључка одбора ове сеоске општине, кад то лежи у очигледном јавном интересу. И у том случају саслушаће се пре доношења уредбе претставништво ове сеоске општине, а по потреби и други интересенти.

3) Ако се мењају такве општинске границе које су уједно границе среза или бановине мењају се једновремено и ове границе.

§ 2.

1) Сва имовинскоправна питања која настају из промена наведених у предњем § расправиће дотичне општине међусобним споразумом. И овај се споразум одобрава по ст. 1 предњег параграфа.

2) Ако не дође до споразума, предаће се читава ствар, по предлогу поједине општине или по одлуци надзорне власти, избраном суду. У овај суд бира свака општина по два лица за судије који себи бирају председника избраног суда. Ако која општина не хтедне бирати судије, или се ови у избору не сложе, именоваше их надзорна власт.

3) Овим се путем не могу врећати приватноправни захтеви трећих лица. Поступак по овом и предњем параграфу провешће се, по могућности, једновремено.

4) На основу предњег споразума односно пресуде, а по предлогу надзорне власти, провешће се све промене у земљишним и другим јавним књигама.

§ 3.

1) Кад се некој градској општини присаједињује друга општина односно делови подручја које општине, важиће — у недо-

статку посебне одредбе донесене у смислу предњег § и за присаједињене делове сви јавноправни прописи општине којој је она присаједињена (као нарочито разне градске уредбе, статuti и слично). Од тога се правила изузима разрез јавних дажбина на присаједињеном подручју који остаје на снази до нове буџетске године.

2) У ст. 1 § 1 наведена надзорна власт може у појединим случајевима одступити од правила предњег става и друкчије одлучити тако нарочито да поједине месне уредбе присаједињеног подручја остају и даље, кроз тачно одређено прелазно време, на снази.

3) Пребивање или борављење на присаједињеном подручју, у колико је то одлучно за права и дужности, важи као пребивање односно борављење у општини којој је ово подручје присаједињено.

4) Град коме је присаједињен други град или општина преузима и све правне обавезе које је присаједињени град или општина имала према својим чиновницима и службеницима, а наполе дужна је оне који су стекли сталност преузети са бар једнаким припадностима и употребити их у раду који одговара њиховој дотадашњој служби и положају; исто тако преузима и све обавезе у погледу стечених права на пензију и исплату пензијских припадности пензионерима и њиховим породицама.

§ 4.

Кад се две или више општина уједињују у нову општину, решиће се сва питања § 3 у смислу § 2. До тог времена живи свака општина по свом старом праву.

§ 5.

Спорове који настају око примене споразума односно пресуда по § 2 решава Министарство унутрашњих послова, а против његове одлуке има незадовољна странка право жалбе на Државни савет.

Прилог тачки осмој преставке Савеза градова Краљевине Југославије од 2 марта 1931

§ 1.

1) Општине могу се, ради испуњавања одређених задатака свог делокруга, удружити у удружење општине јавнога права.

2) Ако удружење лежи у очигледном јавном интересу, а не може се ваљано спровести без општина које се томе противе, може се оно спровести и против воље таквих општина, кад уз то пристаје већина од две трећине укупног броја становништва општина које се имају удружити.

3) Образовање удружене општине врши се Краљевим указом.

§ 2.

1) Удружене општине имају задружни општи одбор у који улазе по два представника сваке општине и то председник општине и по један члан општинског представништва сваке од удружених општина кога бира општинско представништво, а истодобно бира и два заменика. Надзорну власт одређује Министар унутрашњих послова.

2) Задаћа је општег одбора удружених општина да врши задатке које поједини правни прописи наређују удруженим општинама, или да врши посебну сврху ради које је удружење образовано, да испитује могућност сарадње на појединим управним гранама и да у том погледу ставља сходне предлоге за извршење.

3) Извршење предаје се појединим општинама као посао властитог делокруга, али га удружене општине могу поверити и појединој општини или пословном пододбору општег одбора.

§ 3.

1) Одбор може донети и посебан правилник о организацији и у њему одредити састав општег одбора и пословног пододбора као и пословни ред. У том случају саставља се општи одбор по прописима тога правилника. Правилником одређују се и права и дужности, начин доприноса и других обавеза, начин разрешења и поделе имовине, или евентуални пренос имовине на које јавноправно тело или фонд.

2) Правилник, као и његове промене, одобрава Министар унутрашњих послова у споразуму са ресорним министром.

§ 4.

1) У недостатку посебних прописа примењиваће се на удружену општину сходно општи прописи овог закона.

2) И појединој од удружених општина припада право побијати одлуке редовним правним средствима.

3) Против одлуке о принудном образовању удружене општине допуштена је жалба на Државни савет.

§ 5.

Поједине општине могу због посавршавања заједничких послова образовати удружења приватноправног значаја, или се могу прикучити којој другој јавној установи или предузећу. За ово је потребно одобрење надлежне надзорне власти.

Прилози за историју Београда:

Др. Милослав Стојadinовић,
потпредседник Београдске општине

Једна шетња по београдском Граду

Колико год пута сам био у Граду увек сам се враћао са новим, свежим утисцима, који се и нехотице намећу свакоме на овом класичном месту борбе, страдања и славе Срба. Ласкам себи да га прилично познајем, ма да нико међу нама није успео да проникне у све тајне које скрива у себи ова чудна тврђава, о чије се зидине ломљаху копља свих могућих народа света, нити је ма ко могао да оживи и најблеђе успомене на велике догађаје који се одиграваху на овом светом месту, светом и по проливној крви првих хришћанских мученика и по страдањима многих јунака који на овим тврдим зидинама пронеше славу својих мишица и оружја. Разгледати Град а непознавати његову бурну прошлост, јединствену и велику по размерама и садржини, исто је што и пут у Јерусалим оних који незнају за Спаситеља света нити се труде да схвате значај његова учења, вере и љубави.

Светим местима треба прилазити скрушеношћу побожника и са искреним осећајима љубави према прошлости. Ко то не може тај није у стању да осети лепоту и значај светиња, па је по све разумљиво што се самим тим лишава и једне душевне насладе коју би могао имати у обрнутом случају правилно схваћеног значаја таквих места. Ако за многе наше људе београдски Град (тврђава) представља место обичне разоноде, једно лепо излетиште чији дивни изгледи преко Саве и Дунава испуњавају душу тренутним задовољством али не и утисцима трајне вредности нити нагоном за поуку и размишљање о блиској и даљној прошлости Београда, онда то долази просто отуда што нису успели да у својој машти обнове ма и у најблеђим цртама величанствене слике своје престонице у разним историским епохама па макар ове све ли и на неколико главних без којих се Бели Град не може замислити. Кажу за туристе — Енглеze да они прво добро науче историју сваког места пре него што би дошли да разгледају његове знаменитости, јер ове нису толико изражене у грађевинским облицима колико у смислу догађаја за које се везују. То што чине мудри Енглези када су у пита-

њу најудаљенији крајеви света треба да чинимо и ми када је у питању београдски Град, чије нас горде зидине свакодневно подсећају да се је ту одигривала једна велика драма људске историје. Јер када будемо проникли ма и делимично у тајне Белог Града ми ћемо се не само више дивити и наћи јаче духовне насладе коју данас не осећамо у довољној мери, него ћемо тако исто, а то је не мање важно, оспособити себе да Град очувамо у свој лепоти његове прошлости као и да га добрим делом обновимо у строгом наслону на све оно што нам је још остало у наслеђе из прастарих времена Келта, Римљана и других давно ишчезлих народа.

Пре но што је и приступљено систематској обради београдског Града ми смо писали да се приликом извођења паркова испод градских бедема и на овима не сме ништа да поруши него се мора очувати по сваку цену постојеће стање старих зидина и грађевина. Ова је опомена била на своме месту када се има у виду рушење појединих делова Града и унакаживање његово подизањем грађевина на какарадних облика.

„Извођење нових грађевина у Граду представљено је такође људима који на тим грађевинама врше свакојаке техничке и стилске експерименте, — као да су у питању места негде у Сахари а не Град који је кроз толико столећа чувао велелепне палате сличних облика. Ни један народ на свету не би био толико равнодушан према оваквој саботажи историје као што је то случај са нама, који иначе имамо пуно разлога да Београд прикажемо и у величини његове прошлости. Томе иде на руку срећна околност да Град по самом склопу свога терена одређује унапред извесан тип грађевина, услед чега и она сличност истих код свих народа који су Градом господарили... Тврђаву (Град) био би злочин рушити са разлога што је она била највидније обележје Београда, управо његов симбол кроз две хиљаде година. Не смета ништа што се она данас

разликује од првобитних, јер је и кроз ове оригиналне зидице очуван континуитет дуге прошлости. Архитектонски да се извести срећна комбинација старе тврђаве са новим потребама престонице у томе делу. Ако је наша генерација неспособна за те послове нека ствар преостави новом нараштају који ће за то имати много више смисла и разумевања." (Види нашу књигу: *Београд у прошлости и садашњости*, поводом 500-годишњице Деспота Стевана).

Може се сматрати као апсолутно тачно да је Град још у првим данима свога оснивања, далеко пре појаве Хришћанства био на истом месту где се и данас налази. Он је тако исто остао на томе месту и за време Срба као и свих других народа који су господарили Београдом. Од искони су се разликовала два дела Града: Доњи и Горњи. У Доњем Граду била је варош променљивог облика и унутрашњег склопа становништва према потребама завојевача, затим тадањег становништва и народа са којима се трговало или ратовало. Под Србима, доцније Мађарима, Аустријанцима на једно време и под Турцима варош је била доста напредна тако да се почела ширити са обе стране Града поред Саве и Дунава. Непосредна близина ових великих река, које су у највећој мери олакшавале промет добара и људи ишла је на руку изграђивању Доњег Града у трговачку варош, која је пред-

Београд за владавине Деспота Стевана (1389—1427 год.)

стављала густо насеље и имала знатан број кућа, јавних зграда свих врста, црква, купатила и других грађевина. Краћа шетња по Доњем Граду увериће свакога да је овај огроман простор био довољан за подмирење свих привредних и других потреба ранијих периода. Сличне примере налазимо у велелепном Смедеревском Граду чији би велики простор могао и данас да прими читаву варош густог насеља.

После више стотина година Доњи Град се опет враћа на свој првобитни значај, који није могао имати све до момента докле Сава и Дунав нису престаили да деле територију једног истог народа. Ишчежавањем Аустро-Угарске са обале Саве и Дунава Доњи Град је постао опет важан за трговину и промет и ту историску улогу он ће одиграти тек у слободном државном оквиру недељиве и моћне Краљевине Југославије. Они који хоће да му

Београд у 1521 години
(Обе године први пут су га Турци освојили)

на силу даду други, више неприродан карактер пренебрегавају законе развика Београда који су јачи од воље појединаца. Исто тако браниоци тезе обраде Доњег Града противно овој природној намени његовој губе из вида непобитну чињеницу, да Доњи Град никакве органске везе нема са Горњим Градом, који је био и остао потпуно одвојен кроз све векове. С обзиром на садање и будуће потребе Београда Доњи Град треба да буде велико централно сајмиште наше државе са неколико спретно обрађених сталних зграда за изложбе свих врста које ће се приређивати и онда када нема сајмова. У те сврхе овај део имао би се учинити лако приступачним са обе стране, а велики булевар који би кроз Доњи Град везивао Дунавску и Савску падину служио би за промет робе и путника. Томе иде на руку и невероватна привлачност оних многобројних, романтичних капија, затим лепо архитектонско дело капија Принца Евгенија Савојског, кроз коју би водио нови булевар са читавим низом лепих грађевина које би се појавиле у вези отварања овог величанственог булевара. Тамо где су тежи пролази на делу Града уз Саву требало би пројектовати још један пут тако да кола не иду у истом правцу што је нужно ради несметаног и бржег промета. У сврхе што лепше обраде сајмишта, које треба да је у парку и са читавим низом других атракција тако да служи стално за подмирење и других потреба Београђана, требало би узети и простор изван Града све до железничке пруге у правцу Средње техничке школе, а евентуал-

но приступити и насипању терена између пруге и Дунава што би такође дало доста слободног простора. На тај начин београдско сајмиште не би било ни мало мање од највећих светских сајмишта докле би по својој лепоти и практичности употребе надмашивало сва остала. Проблем сајмишта о коме се толико дискутовало био би овим решен неописаном лакоћом и, да то опет подвучемо, пот-

Београд под Турцима

(Први период — XVI до XVII века са још очуваним кулама, дворобима и другим зградама)

пуно независно од Горњег Града који чини један свет за себе. Питање београдског сајмишта није локалног значаја. Отуда ми чврсто верујемо да ће и држава на његовом грађењу узети најживљег учешћа.

Горњи Град треба да се обради сасвим независно од Доњег Града. Ово није просто решити али, тако исто не представља никакав Гордијев чвор, бар не такав да се не би могао пресећи. Да будемо једном начисто с тим шта треба да буде у опште овај знаменити део наше престонице. То је апсолутно нужно да би се једном престало са крпежом и накарадним изграђивањем појединих делова.

Горњи Град треба и мора да се претвори у нашу националну акрополу. Ја сам ту идеју убацио и она је нашла одјека у свима круговима наше земље. Онако као што је акропола старих Грка доминирала Атином у погледу свога културног и верског значаја треба и наша национална акропола да господари Београдом и државом, као симбол нашег јединства, снаге, културне зрелости и надмоћности. Онај величанствени плато Горњег Града Богом је дано место за изградњу наше националне акрополе највећих размера. Таквих места нема у Европи. Не претерујемо ни мало ако кажемо да нам на томе могу позавидети сви народи света. Речено конкретним језиком овде треба подићи у органској повезаности велелепне зграде за све врсте музеја: народни, етнографски, војни, градеки, византолошки и т. д. Последњи је нарочито потребан јер таквих музеја нема у Европи тако да би он у

истини чинио једну ретку атракцију. Ово се да извести у толико лакше јер ми располажемо неисцрпним благом византиско-српске уметности, а као најјача држава на Балкану — колевке византијске уметности — ми смо и најпозванији да то пружимо културном човечанству. Предњи део тих велелепних зграда, т. ј. оних које су окренуте према Земуну и иду у правој линији од романтичних вратница више цркве Ружице па ка Победнику требао би да садржи безусловно и седам класичних кула које налазимо и у описима старог Београда (види опис Биографа Константина који говори о Граду Деспота Стевана) и на свима цртаним документима тога доба. У осовини ове акрополе а на предњем делу могла би се конструисати Краљевска сала са читавим низом мањих и већих просторија које би служиле за нарочите репрезентације већег стила, разне националне свечаности и слично. Тако би цео плато Горњег Града био опасан монументалним грађевинама са великим — слободним двориштем у средини где би се могао поставити гроб Незнаног Јунака као и други национални споменици.

Архитектонска обрада националне акрополе на овом класичном месту представља тежак задатак, који се ипак да решити путем великог међународног конкурса и са изричним захтевом да грађевине морају бити у византиско-српском стилу. Модернизму овде нема места нити ма каквом лаичком експериментисању. Архитекта који буде радио ово ре-

Београд пред крај турске владавине

(Готово све монументалне зграде порушене су, нарочито класичне куле и дворобни у Горњем Граду)

мек дело мора да се инспирише великом прошлошћу народа и осећањем приказивања те прошлости на начин који не сме бити лишен генијалних надахнућа. Лако, веома лако да се спровести хармонична обрада зграда које ће подсећати на наш средњи век и потпуно унутрашње прилагођавање ових у погледу распореда просторија новим потребама. Ми се залажемо за грађевине средњег века зато

што су оне најлепше, најоригиналније и најпривлачније за нас и за странце. Нови Београд је, на жалост, споља изгубио потпуно национални карактер. У погледу архитектуре приватних и јавних зграда он је толико исто српски колико и немачки, француски, турски или америкашки. Нема ничега што би одавало наш расни Београд, ничега што би подсећало на велике творевине народа у прошлости. А то је чист губитак наше стваралачке епохе, губитак за нас саме као и за културу у опште. Па када је једна негативна еволуција ствари упропастила варош у њеном великом делу, онда несмемо никако дозволити да се ти исти негативни утицаји испоје и приликом обраде монумента у Горњем Граду који по сваку цену мора добити чисто национално обележје.

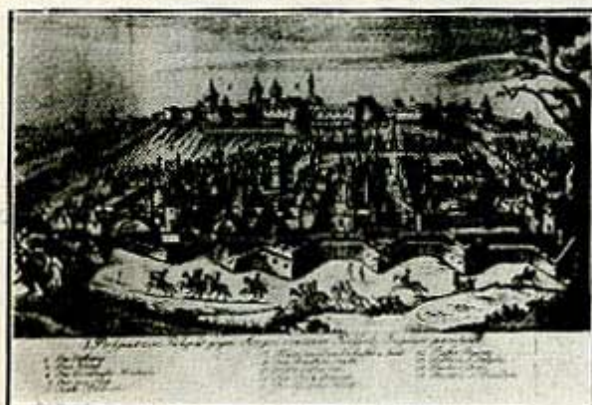
Рекосмо да је Горњи Град кроз све векове имао своју велелепну круну у палатама и кулама које су на далеко биле чувене. То је све збрисано у доба владавине Турака, а нарочито за време крвавих офанзива Аустро-германа крајем 17 и у току 18 века. Горњи Град који сада видимо пружа једну унакажену слику онога што је некада било и што мора опет бити. Оставити га оваквог значило би не само игнорисати велику прошлост народа него тако исто открити и нашу крајњу неспособност у обради ових основних питања. Нису наши стари, као ни сви завојевачи других народа, случајно долазили на мисао да се ова величанствена узвишица Горњег Града подиже вештачки још за неколико де-

високе грађевине и куле и тако још јаче нагласили потребну висину Горњег Града. Ми ћемо се још једном вратити на ову деликатну тему када буду готови пројекти који су у

План Београда

(Почетак XVIII века, пошто је освојен од Принца Евгенија - 1717 год. Поред осталих утврђења бажина су и она на другој обали Саве и Дунава, која су порушена 1740 год., када су Турци поново забладали Београдом)

Стари Београд

Слика показује Калемегдан и део бароши који је отприлике био обележен линијом: Београдска задруга, палата Академије наука па доле на предњем делу Палилуле

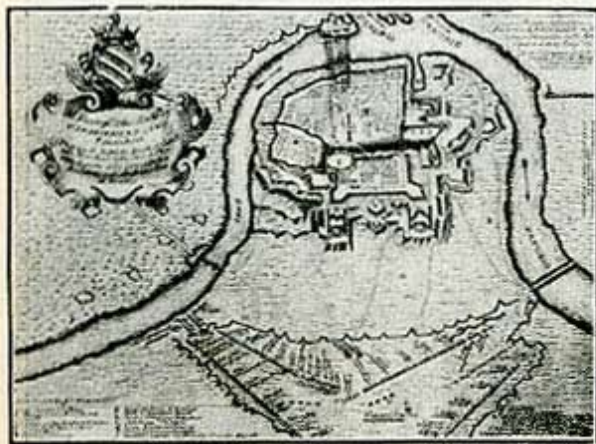
сина метара. Треба посматрати Београд из Земуна, са Ратног Острва као и у опште с оне стране Саве и Дунава па да се одмах открије сва пустош недостатка високих палата и кула на предњем делу Горњег Града. Стари мајстори који су са одушевљењем цртали стари Београд не падају случајно у грешке тамо где брдо Горњег Града, по правилу, подижу више но што је у ствари да би на њему поставили

припреми и који ће тек показати сву оправданост нашег захтева да се Горњи Град претвори у националну акрополу тако замишљеног облика.

Остаје још једно питање од пресудне важности, питање коштања тога ремек дела наше архитектуре и културе. Теориски ствар је и сувише проста у колико се тиче ове стране питања, практично — реч би имао г. Министар финансија. Тиме смо у главном прејудиирали решење које се, у осталом, намеће само од себе.

Изграђивање једне националне акрополе овако великих размера дужност је државе а не општине. Исто тако и делимично рестаурирање Града у наслону на прошлост треба да прими на себе држава. Општини би остало подизање и одржавање скупочених паркова и сличних објеката. Тако правилна подела права и дужности залога је за најбрже и најсигурније решење питања акрополе и обнове Града. Другог излаза нема. Ако би се чекало на Општину она то никада неће моћи да учини. Наше је уверење да би замисао подизања Горњег Града као светог места за цео наш

народ била једнодушно прихваћена од целокупног народа. Полазећи од те тачке претпоставке као и од непоколебљивог убеђења да се замишљена акропола народа не би могла другачије подићи него средствима државе ми бисмо одмах употпунили свој првобитни предлог за рад у томе правцу. Раније се говорило много о Пантеону. Идеја подизања националне акрополе у шареном сиплету многих питања која решава приближује нас и

Стари план Београда
(из XVIII века)

решенју питања Пантеона. У органској повезаности зграда ове врсте једна би се могла издвојити и нарочито обрадити у ове сврхе. Све би се то дало најлепше решити путем једног специјалног Закона о подизању националне акрополе у Београду, који би предвидео и потребне суме које би се уносиле сваке године у буџет и трошиле искључиво за ове сврхе. Претерано је очекивати да би се овако замашан посао могао завршити за неколико година. По свој прилици биће потребна читава деценија па можда и две. Но и поред свега већ у првим годинама могле би се подићи поједине грађевине и тако ићи даље до потпуног извођења целокупног програма. У времену кризе подизање овако великих грађевина значило би за нашу радност и помоћ и потстрек, а тако исто и нашим уметницима, сликарима, вајарима, архитектама пружила би се могућност зараде за дужи низ година. Све су то ствари веома важне да би био грех потцењивати их у њиховом великом привредном и културном значају.

Поред других знаменитости које већ постоје и које ће се подићи у наредним годинама вредно је споменути цркве и капеле које се такође у Граду налазе још из давнашњих времена. Београђани знају само за цркву Ружицу; остале су им готово непознате. Када ускоро буде војска предала Општини и оста-

ле делове Града који су сада теже приступачни, бар за ширу публику, несумњиво је да ће се широки слојеви Београђана ближе упознати и са овим привлачним верским грађевинама наших давнашњих предака.

Неуморан у своме раду и старању за добро своје пастве Њ. Светост Патријарх Варнава интересујући се посебно за старе цркве и капеле у Граду одавно беше изразио жељу да их прегледа и упозна се са овим знаменитостима на лицу места. Очекивало се само лепо време па да се обави ова екскурзија поглавара српске православне цркве, јер гледати Град по ружном времену представља суву штету за свакога који жели да ужива како у лепом изгледу тако исто и да се душевно наслађује у успоменама његове бурне прошлости. После дужег ишчекивања та згодна прилика пружила се тек фебруара, када се је Њ. Светост одлучила да оба дела Града прегледа, и са једним ретким интересовањем за све старине, које је не мања залога за њихово одржање у будућности. Ово је уз то први случај да поглавар наше православне цркве прегледа цео Град, Горњи и Доњи, задржавајући се дуго код сваког објекта и интересујући се за сваку ситуацију која би ма и најмање имала вредности за историју, цркву и националну културу у опште.

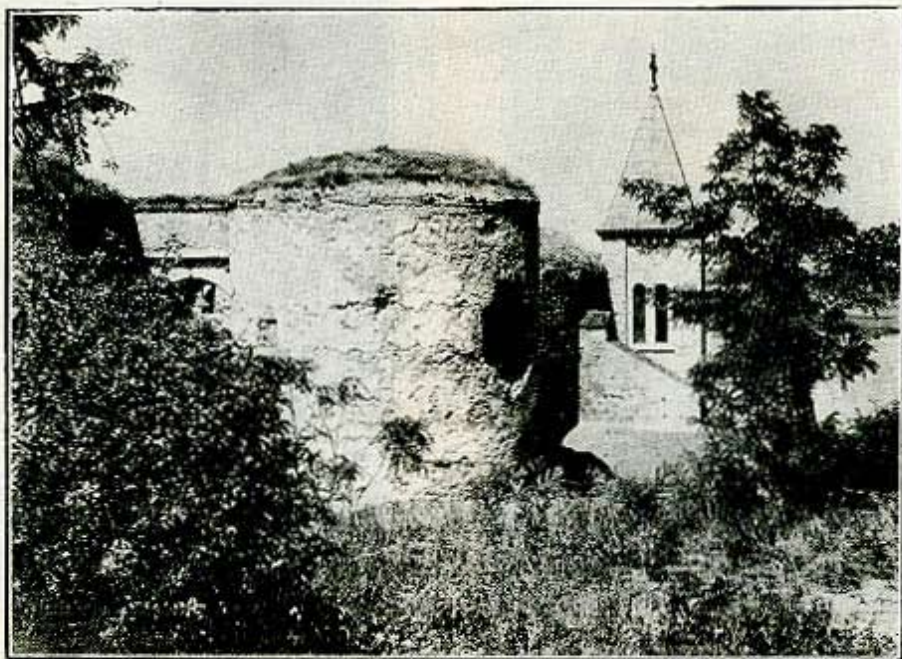
Пошто смо од стране Команданта места армијског генерала г. В. Томића, иначе познатог официра са своје храбрости и предусретљивости, добили вођство у лицу једног младог официра, кренули смо кроз познату Сахат-кулу у Горњи Град. Овај улаз пун привлачне романтике долази у ред најинтересантнијих објеката и треба га по сваку цену очувати. Лево од њега налази се историјска капија кроз коју је бесмртни Вожд Карађорђе увео у град своје храбре сељаци — ратнике одлучујући тиме, на жалост за кратко време, судбину Града. Лево од те капије налазе се добро очувани бедеми и плато (више куће која је сада уступљена Ложи слободних зидара) чији јединствени положај императивно намеће одлуку да се баш ту, на томе историјском месту подигне давно очекивани Карађорђев споменик.

Више романтичних врата при улазу у Горњи Град налазио се стари српски грб, који је као рељеф био утиснут у зиду онога значајног дана када су Турци Град напустили за владавине Кнеза Михајла. Сада тога лепог грба нема више. За време окупације противник га је уништио онако исто као што је немилосрдно ништио све трагове наше прошлости. Када се прође кроз оба дела ових интересантних пролаза, на десној страни зида налази се један музејски рељеф, у самом зиду, који приказује једног Римљанина и његову супругу у старом класичном оделу. Та плоча узета је са римских грбова којих

је у доба старог Сингидунума било безброј у околини тврђаве. На левој страни овог по своје положају јединственог платоа налази се из турског доба добро очувано тулбе, а мало даље познати Римски Бунар, чија чудна конструкција, ако се буде извела обнова знатних размера, спровело осветљење и омогући лакши саобраћај, представља атракцију за нас и странце који буду долазили у Београд. На самој узвишеници јаче истакнутог угла Горњег Града према Сави налази се гранитна спомен плоча која је подигнута у част Вилема II, тога незваног госта, који је у град долазио 1916 године и, према народном казивању, као какав покајник размишљао на том месту о злочинима својим према нашем народу. Кајзер у то време није ни наслућивао да ће му после цигло 2 године у тој посети, али као српски заробљеник следовати Маршал Макензен, организатор напада на Србију у 1915 години. У низу својих великих успомена, зидине нашег вечног Града чувају успомену и на ове силнике а нарочито на изгнаника из Дорна, коме је суд историје досудно заслужену казну за све грехе учињене према нама, Белгијанцима и осталим народима. Раније је на усправној гранитној

пију кроз коју се комуницирало из Горњег у Доњи Град и обратно. Овај отвор према Сави и Дунаву пружа један веома леп поглед и свакако ће се код нове обраде Горњег Града очувати. Према старим подацима пред том капијом налазила се под Турцима једна лепа цамија, подигнута на рушевинама старих дворова који су на томе делу Града постојали и давали му нарочити изглед и заслужено име Белог Града. При овоме се сама од себе намеће мисао васкрснућа на свима доминантним положајима Београда, а нарочито у Граду, таквих зграда које ће у истини бити беле, што значи да би се бар код обраде монументалних палата требало послужити мермером, природним или вештачким каменом, које би поред архитектонског груписања маса и својом бојом чиниле привлачност а затим одавале у истини Бели Град.

Разумљиво је што се Његова Светост Патријарх Варнава нарочито интересује за цркве и капеле. Ужурбаним корацима наставили смо шетњу ка цркви Ружици прелазећи преко другог дела платоа Горњег Града, на коме се данас налазе ружиче војничке бараке, које ће несумњиво још у току ове године бити уклоњене са овога места, да би се на тај

Црква Ружица испред које се налази овај средњовековни бастион

плочи био урезан немачки орао, али је по доласку наше војске један део овог симбола пруског империјализма уништен, тако да се сада и датум испод тога орла једва примећује.

Враћајући се натраг са овога места ка цркви Ружици и нехотично се зауставља поглед свакога путника на стару ратничку ка-

начин добила могућност давно очекиване и лепше обраде Горњег Града. Томе иде на руку и већ истакнута околност да наша војска показује крајњу предусретљивост у погледу олакшања Општини да цео Град прилагоди новим потребама, учинивши га што приступачнијим Београђанима и странцима. Напуштајући тај плато Горњег Града спу-

стили смо се благим нагибом кроз познату војничку капију, која је, некада, као и све остале, имала велику стратегијску важност и пред којима се увек по правилу налазио шанец. Сад су сви ови шанчеви затрпани да би се добио слободан пут за Град. Приликом рестаурирања Града мораће да се приступи чишћењу ових шанчева, а то је нарочито важно за другу капију, одмах испод ове прве, која са два кулама са обе стране пружа један од најлепших и најинтересантнијих улаза у Град. Обе ове куле очуване су све до данашњег дана, а тако исто и капија која је само местимично оштећена. Још пре рата пред овом капијом постојао је мост преко шанца који је водио ка цркви Ружици. Данас је моста нестало а шанец је затрпан. Приликом чишћења овога шанца мораће се направити мост тако да подражава стари облик моста који се дизао и спуштао помоћу нарочитих ланаца, а то ће дати свој романтичној капији још лепши изглед. Одавде свега неколико корачају одвајају нас од познате цркве Ружице. Спустили смо се нарочитим путем који је некада био пут за превлачење топова и војске а тако исто служио саобраћају између оба дела Града. Сама црква Ружица лежи тако згодно да већ и по своме положају одаје карактер једног светог места, које је нарочито посећено како од Београђана тако и од околних села са обе стране Саве и Дунава. Његова Светост Патријарх помолио се Богу у овој цркви, која

омалтерисале и премазале белом бојом, као што се то иначе чини, а што би било противно овом месту. Тако треба подизати све остале грађевине у Доњем и Горњем Граду, избегавајући употребу малтера и материјала који је у основи противан карактеру овог најлепшег дела престонице. Црква Ружица иначе је релативно добро украшена, поред све скромности коју иначе одаје, она може да прими неколико стотина верних. При улазу у цркву налазе се са обе стране врата две неспретно израђене статуе: једна нашег старог војника у средњовековној униформи, рад прилично добар, докле је војник из последњих ратова сасвим рђаво израђен и требало би га заменити бољим чим се за то буде прилика указала. Иначе сама идеја да се поред војника из последњих ратова постави наш војник из средњег века у основи је добра.

Напуштајући цркву Ружицу спустили смо се низ нову стазу којом смо дошли до старе капеле, десетак метара удаљену од цркве Ружице. Ова капела на први поглед и не пада у очи, јер је дискретно сакривена у

Н. Св. Патријарх Варнаба са г. Др. Милослабом Стојадиновићем, потпредседником О. г. Београда пред црквом Ружицом

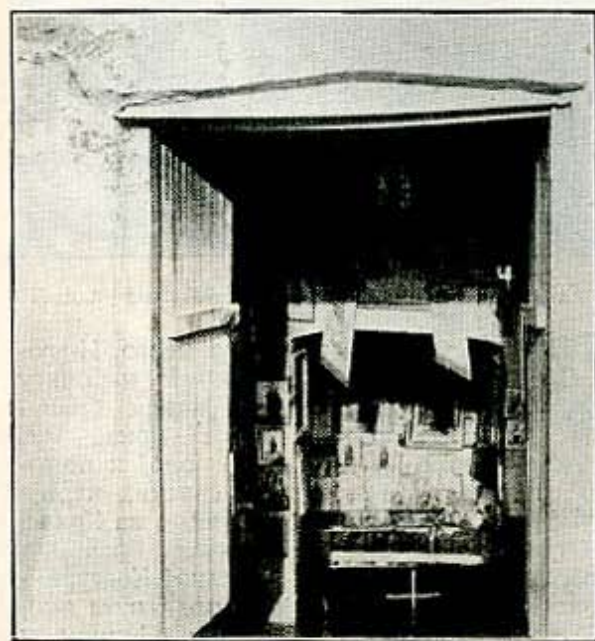

Пред старом капелом (где је и избор Свете Петке)

је на њега оставила иначе најлепши утисак. Добро је учињено што је приликом рестаурирања цркве, која је била скоро порушена за време рата, приступљено подизању, уз строго чување карактера саме грађевине, која је обрађена тако да у потпуности одговара самим зидинама Града. Срећа је што се није подигла црква од цигаља које би се

самој земљи, а кров њен који је раван са земљом горњег дела стазе готово се и не примећује. Лепоту цркве откривамо тек пошто у њу уђемо. Она има свега неколико квадратних метара површине. Неки чудни осећај страхопоштовања и пијетета према вери обузима човека у овој капели, мистичној и пуној романтике у исто време. Она је пуна старих икона а неколико свећа и кандила

која ту стално горе дају и споља обележје једног светог места и атракцију за све пролазнике. У задњем делу те капеле налази се један мали ходник који води десно, а у дну овога постоји извор бистре и хладне воде која је иначе одлична за пиће. Верни сматрају ову воду за свету, умивају се њоме и верују чврсто да она доприноси оздрављењу многих болести као и остварењу свих жеља, које су нарочито велике код побожних жена. Неопходно је потребно да се ова капела споља архитектонски тако обради да и на тај начин одаје свој карактер, а пре свега морало би да се приступи са малим средствима измени крова те капеле, што је потребно да би се она очувала од пропадања коме је иначе изложена. За наше архитекте пружа се

Један део унутрашњости старе капеле, са мноштвом икона и свећа

ретко привлачан мотив да развију своју машту и омогуће да се и споља изрази вредност ове капеле и тако доведе у склад са њеном унутрашњом лепотом. Наши професори и студенти архитектуре, који обрађују многе лепе мотиве, могли би да се користе постојањем овако лепих верских објеката и из пијетета омогуће цркви и Општини да их рестаурира и тако створе у овом делу Града још једну атракцију више.

Његова Светост Патријарх нарочито је био пријатно изненађен кад му је показана друга капела која се налази свега 10 метара од ове прве. Ова друга капела је још интересантија у толико што је она у самом удубљењу једне природне градске стене, са целокупном површином која износи једва 10 м². У дубини те стене која се диже са опш-

трим нагибом налази се безброј старих икона, свећа и кандила, тако да све то ствара слику једне Богомоље прастарог облика, која буди и нехотично успомене на прве хришћанске мученике који су живели, молили се Богу и крили у оваквим капелама. Немамо апсолутних доказа о томе али можемо са пуно

Капела у стени испод цркве Ружице у граду

поуздања тврдити да ове две капеле датирају још из првог доба хришћанства, кад је оно било изложено у београдском Граду, старом Сингидунуму, великом мучеништву римских господара и других безбожника. Имамо много примера где су се на местима чију је световност очувала народна традиција накнадно откривали споменици који су одавали тачност народног веровања и предања. Тако су се многи узалуд питали зашто је народ на спољном зиду олтара Пећске Патријаршије стално палио свеће и скупљао се у масама на дан Константина и Јелене, кад они ничега заједничког немају са овим делом Патријаршије, нити се ту налазе њихове иконе. Та сумња многих у тачност предања народног изгледала је сасвим оправдана, у толико пре јер се ниједан моменат не везује

за име ових светитеља. Тек пре неколико година доказало се да је то народно веровање засновано на једној живој традицији и на успоменама које су оживеле онога момента кад је наш неуморни радник и испитивач г. Пера Поповић, архитекта, чепркајући са њему својственом енергијом и ерудицијом правог научника, пробио један део зида уз олтар Пећке Патријаршије и открио једно прикривено одељење у коме су нађене две велелепне слике Константина и Јелене. Ова мала капелица са овим двома иконама остала је кроз многе векове затворена зидовима, а приликом отварања нађене су и многе друге ствари од велике историјске вредности. Сад кад је ова капелица приступачна свима, са велелепним, можда најлепшим иконама Константина и Јелене, види се колико је тачно предање и колико је смисла у молитвама наших простих сељака који су скрушено прилазили спољњем зиду олтара и палили свеће, уз чуђење оних који за дуго време нису могли да схвате велики значај сличних народних предања. Треба ићи за веровањем народа јер у њему има и много историјске тачности.

Није случајно што народ од прастарих времена, па и данас, долази у ову капелу испод цркве Ружице, што пали свеће у њој и моли се Богу једном скрушеном побожношћу правих хришћана. Дух првих хришћанских мученика пробијао се кроз векове и очувао се у свој верској свежини на томе класичном месту. Тај дух привлачи и данас и њему ова капела као и претходна дугују да се народ побожно скупља и клања својим светитељима. Споља ова, рекао бих, најоригиналнија капела коју сам до данас видео представља праву ругобу. Неки обичан ланк затворио је ту пећину предњим зидом и премазав га малтером и белим кречом, а тако исто поставио и врата ружног облика, да све то, кад се споља посматра, ни издалека не наговештава карактер ове богомоље. Било би безусловно потребно да се, не мењајући карактер богомоље унутра, овај зид споља у основи измени на сличан начин као и капела о којој је мало пре било речи. Једна мала висораван пред овим двома капелама омогућава скупљање већег броја верних. Горе пред црквом Ружицом налази се једна већа висораван, која такође омогућава скупљање народа у далеко већем броју о великим празницима. Мислим да се не би погрешило ако би се црква Ружица и ове две капеле, пошто се обезбеди пролаз слободан на путу из Горњег Града у Доњи, јер и сам стари војни пут на то нагони, ако би се, дакле, могла спровести обрада целог овог дела Града на начин што би се он у архитектонском погледу обрадио као једна целина са јаким наглашавањем верског карактера и са евентуалним подизањем једног манастира поред саме цркве на поменутим висоравнима оба де-

ла. Ово би требало учинити у толико пре јер је Град за све време Хришћана а делом чак и под Турцима био чувар старих хришћанских богомоља и установа којих је нарочито било много за владавине Деспота Стевана и доцније за време Мађара и Аустријанаца.

Пред костурницом палих бранилаца Београда...

Пошто смо напустили ово место, Његова Светост Патријарх изразио је нарочиту жељу да види костурницу палих бранилаца Београда одмах више цркве Ружице, а затим је приступио овој и помолио се Богу за постојеће душе српских хероја који храбро принеше своје животе за Краља и Отаџбину. Главни део палих бранилаца Београда покопан је у централној Костурници на Новом гробљу, која је подигнута иницијативом Удружења резервних официра и његовог агилног председника г. Милана Радосављевића, општинског одборника. Овде у градској капели налазе се кости 180 јунака смештених у неколико дрвених сандука који се при улазу у капелу виде. И ови национални мученици достојни су да почивају поред првих хришћанских мученика чији број се не да оценити, нарочито у доба римске обести првог доба. И као што је из борбе наших мученика никла пуна национална слобода, тако је исто на борбама и патњама првих хришћана триумфовало хришћанство, за које знамо поуздано да је већ у почетку IV века имало у Београду своју прву хришћанску општину, релативно добро организовану и утицајну.

Над самом костурницом наших јунака налази се један велики крст на постољу које у архитектонско-естетском погледу не може ни мало да нас задовољи. Ту ће бити потребна друга, лепша обрада архитектуре, која се очекује у вези предстојећег рестаураисања

оба дела Града. Лепа симболика ствари изражена је у великој гранати немачкој од 42 см. у пречнику, која као какав уздигнути цин стоји на једној узвишеници уз ову Костурницу, иза цркве Ружице. Ова железна маса којом је Вилем II мислио да може да загосподари светом показује да се огњем и мачем не може да одлучи судбина света и да је правда народа ипак јача од прохтева свих силника. Добро је што је тај симбол пруске снаге постављен баш на овом месту да веома

жње како нас тако и странаца. Од ових старих дворова налазе се још неки остаци које би требало очувати, везујући их органски за нове куће које се подижу у томе крају. Али да оставимо дворове Принца Евгенија да би смо наставили пут кроз Доњи Град, борећи се да реконструишемо у својој машти тај булевар који је везивао у продужењу Душанову улицу са Доњим Градом. Од старих грађевина на томе делу остала је до данас само триумфална барок капија, подиг-

Улаз у средњовековни бастион, на путу за цркву Ружицу

упадљиво дејствује на посматраоце и буди успомене на пруски милитаризам, кога се сви народи морају сећати са одвратношћу и који је баш за то залога за будућу пацификацију света.

Напуштајући Горњи Град Његова Светост Патријарх изразио је жељу да разгледа и Доњи Град тако да је ова лепа екскурзија настављена са истим одушевљењем. Захваљујући истој љубазности наше војске ушли смо несметано у Доњи Град путем који је нарочито дошао до свога већег изражаја за време Деспота Стевана и добио карактер једног лепог Булевара који је спајао Душанову улицу са Доњим Градом за време Принца Евгенија (од 1717—1739 године).

У Душановој улици, од самог почетка ове па даље ка улици Краља Петра налазили су се велелепни дворови Принца Евгенија, названи народним језиком Пиринџана. Ови дворови постојали су све до 1863 год. кад су на жалост, порушени. Слика њихова показује сву велелепност тих дворова који би, да нисмо били немилосрдни у рушењу старина и данас чинили велику знаменитост Београда и били предмет највеће па-

пута у знаку победе над Турцима овог великог аустријског војсковође. Кад се буде Доњи Град поново предао саобраћају, а то ће ускоро бити, и кад се буде израдио овај булевар, на начин како је то диктовано обзирима према потребама Београда, као и обзирима поновног подизања Доњег Града онда ће се у још јачој мери открити и лепота ове старине коју треба по сваку цену очувати. Очувати је значи извршити делимичну поправку и пре свега уклонити оба магацина који су постављени уз ту капију и дају јој сада једну веома ружну слику. Доњи Град пун је војничких објеката без икакве архитектонске и историјске важности. Изузетак чини познати амам (купатило) који се ни по коју цену не би смео рушити. На против, ово интересантно дело архитектуре, уз то важно и као старина, треба очувати и мале поправке могу га учинити корисним за разне изложбе или какве друге културне потребе. Велика касарна која је постојала у Доњем Граду потпуно је изчезла, а тако исто и све остале куће и палате које су некада красиле стару варош Доњег Града. Нестало је и старих кула које су пркосиле противнику и показивале надмоћност Београда над свима

онима који су покушавали да му се приближе. Остала је на далеко позната Небојша кула као наговештај наше националне отпорности и у најкритичнијим данима наше историје, за време турске владавине. Ова кула, седиште наших националних бораца и мученика знатно је оштећена за време бомбардовања у последњим ратовима и њу би требало безусловно и што пре рестаурирати. Других споменика нема у Доњем Граду сем оних градских зидина које постоје још из прастарих времена, а мењане су од стране променљивих господара према техничким средствима којима се у то време располагало. Нарочиту промену претрпела је тврђава у опште кад је на сцену крвавог рата ступило ватрено оружје које је изазвало и нарочиту промену у обради утврђења.

Од нарочитог је интереса стара црква која се налази у Доњем Граду на самом подножју виса на коме је Мештровићев Победник. Београђани у опште и не знају да се ту некада налазила веома лепа црква која је и данас сачувала свој првобитни облик. Подигнута у доба Деспота Стевана и употребљавана од православних и за време Мађара који су узели Београд и држали га од 1427, кад је умро Деспот Стеван, па до 1521 год. кад су Београд први пут освојили Турци и владали њиме све до прошлога века. За време Турака ова црква била је претворена једно време у цамију, а по одласку њиховом војска је зграду искористила као војни магацин, чему и данас служи. У народном предању помињу се две зграде, Ружица и Марица, а војници и дан дањи говоре о магацину Марици, мислећи на то место. Његова Светост Патријарх изразио је нарочиту жељу да ову стару цркву прегледа, а то нам је испало за руком захваљујући Команданту Доњ. Града, који се са ретком љубазношћу одазвао нашој молби. Кад смо ушли унутра били смо изненађени конструкцијом ове зграде, која са спољним потпорним зидовима и сваког лаика јача у уверењу да је то заиста стара црква. Она је покривена једним великим сводом интересантне обраде, докле је олтар, окренутог Истоку, нестало у задњем делу који је порушен. Улаз у ову цркву такође је лепо очуван и архитектонски нарочито обрађен. За дивно чудо да и тај део у току векова није порушен. На месту олтара, рекосмо, налази се обичан зид, а одмах иза тога зида на источној страни постоји испод саме земље у Граду велика слободна просторија која данас служи за војне потребе. Положај ове цркве сам по себи чини једну невероватно лепу атракцију. Огромне стене које се више цркве уздижу и на њима градске зидине, које се горе уздижу ка Победнику, затим део тврђаве добро очуван иза самог олтара цркве, па онда улаз кроз капију у Доњи Град

на томе месту, и на послетку сама архитектура цркве, све то скупа даје једну архитектонску целину несравњене лепоте. Мишљања сам да би овај део требало нарочито обрадити, јер он је веома значајан и у опште урбанском погледу. Цркву треба обновили са израдом олтара у задњем делу, реконструисати поједине делове око ње, засадити неколико дрвета и делимично паркирати, тако да се добије једно место које ће при самом улазу у Доњи Град са савске стране пасти у очи свима посетиоцима. На место слика које би показивале ову дивну цркву и још лепшу њену околину, ми препоручујемо свима да је из тичијег лета посматрају са бедема Горњег Града или са приступачног дела Калемегдана код Мештровићевог Победника.

Напуштајући и ово класично место наше славе и борбе прошли смо кроз романтичну капију на путу за Карађорђеву улицу, а Његова Светост Патријарх, са њему својственом љубазношћу захвалио се на овој шетњи и ретком задовољству које је имао разгледајући макар и делимично главне старине Горњег и Доњег Града. Нама је нарочито мило да је Његова Светост Патријарх, поглавар наше цркве, удостојио Град своје високе пажње, јер и у томе гледамо не мање залог за чување свих тих старина и за њихову обраду у строгом наслону на традиције и на све оно што нам велика прошлост у наслеђе оставља. Наш град још увек је и за саме Београђане „тера инкогнита“. Његове лепоте велике су онако исто као што је његов значај кроз целокупну прошлост био веома велики, тако да су сви народи света у средњем веку а и доцније говорили о њему са чуђењем и дивљењем. Било да су у питању народи старог доба, било моћни императори и војсковође, било учасници крсташких војни, који су се на путу за Христов гроб заустављали и дивили велелепности и моћи београдског Града. Сви они сматрали су Град као првокласан војнички објекат. Једино под Србима помишља се на пацификацију Града и једино му они наглашавају културну вредност. Али ни ми не можемо да се оглушимо о оно што је било, данас кад Бели Град треба да буде симбол идеје, слободе, љубави и мира. Историја Београда није ништа друго него историја његовог Града. Нека се нови стваралачки геније нашег народа огледа у изради модерне вароши која се шири далеко од градских зидина а сада протире и преко Саве и Дунава, али нека Град као такав и споља добије такво обележје да се у њему огледа велика прошлост и будућност нашег народа. Београдски Град треба да се претвори у нашу националну акрополу и то је једино решење за које се свим силама треба залагати без обзира на све жртве.

Освојење Београда крајем новембра 1806 године

Војно-историска студија резервног пешад. капетана I класе,
Светолика М. Гребенца
(Свршетак)

Од погинулих, осим оних које смо поменули у овој студији, зна се још једино за име усташа Томе Бистодерца, који је погинуо код Видин-капије за време турског контра напада.

Осим војводе Васа Чарапића, који је сахрањен код цркве манастира Раковице, сви остали који су погинули при заузећу Београда сахрањени су у заједнички гроб и то на месту где се данас у Карађорђеву Парку налази онај стари споменик (пирамида).

Тако је била узета варош. Београдска тврђава добијена је неколико недеља доцније. Око ње је једва и било борбе. Гушанац се са Карађорђем измирио и његове су трупе отишле Дунавом. Убрзо за њим капитулирао је и легитимни султанов представник, мухафис града, Сулејман Паша, коме је дозвољено да са харемом и свитом оде Цариградским друмом за Ниш.

IV

Раније је већ поменуто да се у потомству Кондину налази сачувано предање о заузећу Сава Капије. Та верзија је у многоме другојачија од свију које су до сада познате. Али како она потиче баш од главног јунака из догађаја, и како је мање повољна по Конду, мислим да јој се мора поклонити пажња. Зато ћу је овде изложити онако како је записана од стране већ поменутога Јоце Кондића.

.... „И тако Конда пробави неко време с крцалијама у Београду. И осећахше жељу и чежњу Србима пребећи. Беше му тешко противу једноверне браће борити се, јер и сам беше Хришћанин. Сменили једном из Београда побећи и Србима се предати, јер поодавна је се са друговима за бег договарао и спремао.

Једне лепе ноћи летњег доба чисто, ведро бијаше. Чују се гајде где Шумадинци играју. То је све већма и већма Конду узбуђивало на бегство. Он, Конда, имађаше обичај у тамбуру ударати код његове карауле, с пиже садање митрополије. Ово вече споразу-

ме се с друговима шанац прескочити, што другови одмах и учинише, а Конда оста с Исмајилом, јер му дођоше на каву и разговор Ахмет, Осман и Јузер-бег, браћа Корчалије, па се врло дуго задржаше. А Конди онога вечера не беше до седења већ до бегања, јер су његови другови шанац прескочили и у Њерамичиницу отишли да га чекају. У неко доба одоше му гости. Конда једва дочека, па и он са његовим верним Исмајилом прескочи преко шанца и к „Венецији бари“ (садашњој) где су се договорили наћи, одоше и онде се са својим друговима састаде и к логору на Шабачком друму Милоју Петровићу, бећару, отиду и предаду се.

Мало је прошло а Турци дознаше да је Конда побегао са друговима, па га почну довиквати. И тако наста велика врева и забуна међу Турке. Сутра дан Конда оде код Кнез Симе у логор, кога логор беше где је садања докторова кула. Овај га пошље у логор код Карађорђе, на Крагујевачки друм. Карађорђе га прими, саслуша и врати га Кнез Сими у логор.

Трећи дан по бегству Кондину ударише Турци на логор Кнеза Симе. Њих предвођаше неки Чанак Барјактар, који изазва Конду и овај му и дође на мегдан онде где је сада Државни Савет, те ту богме Конда са одељењем Кнеза Симе разбије крцалије и убије лично Чанак Барјактара. За ово јунаштво Карађорђе учини Конду бимбашом, коме даде барјак и тевабију своју да има.

1806. год. провео је Конда са пребеглим друговима код Срба лепо, и цењен и вољен као јунак. Тако лето прође и зима дође.

Конда је више пута проговарао да би он могао ма коју капију на шанцу београдском отворити, само нека му Карађорђе дозволи.

Једном даде Карађорђе дозвати Конду. И то један дан пре Св. Андреје. Конда дође, а Карађорђе му рече:

— Е, које-куда, ти си више пута погова-

рао да би могао коју хоћеш капију на шанцу отворити. Дед, сада, да те видим!

Конда рече:

— Хоћу, Господару. Сутра ако Бог да! И то Сава Капију.

Карађорђе даде Конди до 200 људи да поведе, између којих Конда 9 својих другова издвоји. На Св. Андреју оду по магли до Дикичине куће те друштво иза камења склони (сакрије) а он са 9 другова и то: *Зука, Петар Вез, Михалом, Младеном, Петком, Узун-Мирком, Стамболија, Поп-Циганин* и његов *Исмајил** дођу полагано на Сава Капију. И ту Конда својом вештином и дозивајући на турском језику Смајил-буљукбашу, те овај мислећи да им се Конда враћа, капију отвори. Ови уђу и Конда први опали на Смајила и убије га, а остали навале на стражу. У том дотрчи (у исто доба) прикривено друштво, уђу унутра и пођу цркви. Но их Турци из плотуна са карауле, која беше на хошку до басамака, дочекају. Неки изгину, неки рана допадоше. И Конда рана задоби и једна му беше тешка, јер се прескачући шанац набодне на палисаду (колац)...

То је, ето, верзија која потиче од самога Конде. Она је исто толико вероватна, као и Узун-Миркова. Али је тешко одредити, за сада бар, која је од њих две ближа истини.

V

Излажући напред цео догађај, ми смо изложили и сав рад Карађорђевог, онакав какав је стварно био. Али и о томе има другогачијих бележака. Константин Ненадовић, на пример, бележи како је Карађорђе ишао на челу трупа које су иза Конде продрле кроз Сава Капију. То тврђење је сасвим произвољно и не заслужује никакву пажњу. Писцима, од којих је Ненадовић узео овај детаљ, изгледало је да израда плана за напад и главна команда при извођењу тога плана не даје довољно славе Врховноме Војводи па су, шетајући Карађорђа с једног краја бедема на други и увлачећи га у окршај, сваки према своме укусу желели увеличати му славу. Данас, међутим, свако увиђа да то нимало није било потребно чинити и свако зна да главни командант има своје одређене дужности и своје одређено место и да он не сме и не може бити истовремено и главни командант и обичан борац.

Али се на једноме извору, који се на први поглед не слаже са излагањем у овој расправи, морамо мало задржати.

Анта Протић, ађутант војводе Вујце Вуличевића, команданта деснокрилне колоне, саопштавајући у својој „Повесници“ о рас-

пореду трупа за напад, вели како је Карађорђе пошао „сам собом на Варош капију“. И ако је Протић врло поуздан, ово му тврђење није тачно, али неће бити ни измишљено.

Да Карађорђе није командовао колоном која је нападала Варош капију, каже нам и Петар Јокић, који је, као старешина Вождове гарде, боље могао и морао знати шта је тада Вожд радио. Али и један детаљ, који сам Протић саопштава, приказује Карађорђа у улози главног команданта. Јер Протић каже: „У том дође шести час и налог од Карађорђа да је време да се полази“.

И други један детаљ, код Јокића, показује да је Карађорђе за време напада био главни командант и на месту које та команда изискује. Тај детаљ то је оно место где Јокић описује како му је дошао ордонанс од Карађорђа (Тодор Чулић) са заповешћу да гарду извуче из борбе. Јокић још вели: „Кад ја стигох Господару, а од Варош Капије чује се како Милосав Чамчија из Борка пева...“ Јасно је из ове реченице да Карађорђе, ако би командовао трупама пред Варош Капијом, не би могао бити на Таш-мајдану.

Али је и Протић несумњиво морао видети Карађорђа на Варош Капији и отуда закључити да је он командовао колоном која је ту нападала. Ако се сетимо пораза Вујичиног на Видин-Капији, због чега се он са својим трупама морао у свануће, 30. новембра, пребацити са десног крила на Варош-Капију, биће нам одмах јасно од куда код Протића ова забелешка.

Карађорђе је, с обзиром на развој борбе, свакако, у зору 30. новембра, преместио свој штаб (своје место) на Варош Капију. Јер у свануће и током целог дана 30. новембра централни положај за нападале био је на Варош-Капији, одакле се улазило у варош и продирало у њу, вршило постепено освајање. Због такве ситуације на бојишту, врховни командант је донста имао потребу да се примакне ближе томе центру догађаја. Отуда је Протић, када је са Вујичиним трупама пролазио кроз Варош-Капију, могао ту видети и Карађорђа и мислити да је он ту био командант нападне колоне.

Али има још једна чињеница која нама даје за право. По ондашњем уобичајеном правилу, војском једне нахије командовао је њен војвода. Карађорђева је била Јасеничка Нахија и он је обично њене војнике водио са собом, али су у то доба том војском непосредно командовали час Младен Миловановић, час Вуле Илић-Коларац или који мање знатни кнез. Осим тога Карађорђе је имао и своју гарду (око 60 до 80 људи). У распореду трупа за напад видели смо, међутим, да су и Јасеничани (војска Јасеничке Нахије) и Карађорђева Гарда били стављени у центар, под команду Васе Чарапића.

* Ја ово преписујем са преписа рукописа поч. Јосе Кондића, који препис није потпуно тачан зато што га је преписивач рђаво читао. Отуда ће, свакако, и међу овим именима бити неке коректуре, када до оригиналног дела рукописа будем дошао.

С обзиром на све ово, јасно је да би Карађорђе, ако би већ узимао непосредног учешће у борби, командовао војском своје нахије и својом гардом, а не би ишао на Варош Капију, коју је нападала војска Београдске Нахије, нити на Сава-Капију, која је додељена Милоју Трнавцу и његову корпусу бећара (добровољаца). Јер треба знати и то да су војводе имале претежан удео у ратноме плену који заплени војска њихове нахије, те нису допуштале да ко други узме под непо-

средњу команду њихове трупе. Чак ни Карађорђу. Нити би Карађорђе, који је знао то осетљиво место код својих војвода, тако што и тражио од њих.

*

На дан 12. децембра 1931. год. навршиће се 125 година од заузећа Београда. То је јубиларни број година и можемо већ сад почети мислити како да тај јубилеј изведемо.

(Крај).

Др. Александар С. Шевић

Први лекар родом Београђанин Др. Стеван Милосављевић

Освежавање успомена на заслужне људе увек је лепо. То није само израз поштовања које се указује њима и њиховом раду већ је у исто време и претресање прошлости које је увек врло инструктивно. То је разлог и овом нашем саопштењу.

Ове године навршило се седамдесет и пет година од како је први Србијанац, родом Београђанин, завршио медицинске студије и у Србији, у самом Београду, отпочео лекарску праксу. Сам тај факат био би довољан разлог за ово наше саопштење. Но први Србијанац лекар је и својим лекарским и својим јавним радом оставио трајнога трага у развоју нашег санитета, нарочито београдског санитета, и играо у своје време врло важну улогу у нашем престоничком друштву, те је и са те стране вредно поменути га. Како је тај први Србијанац лекар дуже време заузимао и положај одборника Београдске општине и на том положају успешно и са резултатима деловао, а у исти мах и Београђанин по рођењу, држимо да није без интереса да се баш у часопису Београдским Општинским Новинама, органу града Београда о њему проговорим.

Као што је познато, у Србији после ослобођења није било никаквих дипломираних лекара. Први су лекари у њој били странци који су довођени у земљу да задовоље санитарске потребе. Најпре су то били туђинци а доцније и Срби из Аустрије. Тек почетком 1856 године вратио се са медицинских студија из Париза први дипломирани лекар родом Србијанац—Београђанин. То је Д-р Стеван Милосављевић, који, солидном спремом, великим одушевљењем и огромним напорима, савлађује тешкоће једне још примитивне земље и за собом оставља утврђен пут медицинској струци у Србији.

Д-р Стеван Милосављевић рођен је у Београду 18 децембра 1827 године. Основну и средњу школу учио је у Београду. Био је одличан ђак. Из његове сведочења из „треће граматичке класе“ види се да је у свима предметима био „превасходни пети“, а у „на-

равима“ „сваке препоруке достојан“. Кад му, 1843 године, умре отац, напушта школу и ступа у канцеларију код Маше Анастасијевића. Иако у служби, Милосављевић продужава да учи приватно код тада добро познатог Константина Раноса, који је био учитељ и Кнезу Михаилу. У то доба Ранос је био секретар у Капетан-Мишиној камарашији. 1848 године, борећи се са великим тешкоћама, Милосављевић долази у Париз, а 3 јануара 1850 године ступа као редован ђак на тамошњи медицински факултет. У Паризу је био врло повучен, скроман и вредан. Један савременик који се бавио у Паризу кад је Милосављевић тамо студирао прича како је он врло много радио, све своје време проводио је у читању, у школи или болници у којој је некад остајао и дању и ноћу. Још за време својих студија био је пријатељ Миливоја Блазнавца, с којим је остао и доцније у добрим односима. Уз државну новчану помоћ, коју му је изradio тадашњи начелник санитета у Србији Д-р Емерик Линденмајер, завршава своје студије 1855 године. Тако је први Србијанац постао доктор медицине. Вративши се у Србију исте године Милосављевић је отпочео праксу у Београду као приватан лекар. Као париски ђак он је понајпре вршио праксу код страних консула и бољих београдских кућа, па доцније и у ширим круговима. Убрзо је постао врло омиљен и врло цењен. Својим социјално-хуманитарним радом он убрзо постаје један од највољенијих грађана у Београду. Али тек на изборима од 16 новембра 1858 године који су претходили Свето-Андрејској скупштини био је први пут биран за посланика вароши Београда али није изабран. За Милосављевића је тада гласао и сам Блазнавац.

1 априла 1859 године Кнез Милош поставља Д-р Милосављевића за начелника санитарског одељења при Попечитељству унутрашњих послова. Јеврем Грујић, који је у то време био помоћник попечитеља унутрашњих послова и спремао побољшање санитарске струке а нарочито „заведење среских

доктора и у Београду предузеће мера противу распрострањања венеричних болести, а по народу лечење од шуге и вренте", каже у својим Записима да је на његово лично заузимање Милосављевићу поверен овај положај. Грујић га је познавао још из Париза и, мада тамо није добро с њим живео, јер је Милосављевић био пријатељ Миливоја Блазнавца, ценио га је. О томе сам Грујић каже: „Знао сам да је вешт у санитету, и хтео сам нову енергију донети у санитетство наше у место остариле Линденмајерове, кога Књаз Милош издавна нешто не волећи не хтене утврђивати". Избор Д-р Милосављевића није се свиђао неким од тадашњих лекара. Д-р Пацек, о коме ће доцније бити речи, био је због тог избора врло озлојеђен на Јеврема Грујића, јер је желео да или он или Д-р Емерик Линденмајер дође на начелнички положај. Чак, изгледа, да се је због тога жалио и Кнезу Михаилу. При једном сусрету у Конаку, априла 1859 године, дошло је између Грујића и Пацека до једног врло жучног објашњења поводом овог питања. Грујић је тада изнео своје разлоге из којих се јасно види да Д-р Пацек, као аустријски поданик, није имао чак ни права да буде постављен за начелника санитета. Д-р Стеван Милосављевић остао је на положају начелника санитетског одељења при Попечитељству унутрашњих послова све до своје смрти, 13 фебруара 1879 године, непрекидно пуних двадесет година.

На основу Устава од 1838 године и цивилни и војни санитет је потпадао под Попечитељство унутрашњих послова. Први начелник тог санитета био је Д-р Карло Пацек, Словак по народности, који је дошао у Србију 1833 године и био најпре лекар књажевске гарде. Указом намесништва од 23 фебруара 1840 постао је „начелник оделенија санитета при попечитељству унутрашњих дела". Д-р Јован Стејић, Србин из Војводине, који 23 јуна 1845 године би постављен за главног секретара Државног савета и на његово место би именован Д-р Емерик Линденмајер, родом из Баната. Он је остао на том положају пуних четрнаест година, докле га није заменио Д-р Стеван Милосављевић.

Пацек, Стејић и Линденмајер били су и способни лекари и вредни људи. Они су за санитет у Србији много урадили, али ипак нису стигли да ураде све што је требало и колико је требало. Пре свега имали су мало времена, већином су се често мењали, прилике које су затекли биле су и сувише примитивне, срестава је било мало, како у материјалном погледу тако и у лекарском кадру, послови и сувише многобројни и разноврсни, јер су, као што смо видели, и војни и цивилни санитет били под истом управом. До 10 марта 1859 године била је и војска под Попе-

читељством Унутрашњих дела. Тада је од тог Попечитељства одвојено војно одељење и предато главном војном штабу, који је од тада стајао под непосредном управом Кнеза. Министарство Војно установљено је тек 3 марта 1862 године. Са војним одељењем био је одвојен од Попечитељства унутрашњих дела и војни санитет а при Попечитељству Унутрашњих дела остаде само цивилни санитет. Први његов шеф је Д-р Стеван Милосављевић.

У то време наше санитетске прилике су стајале врло слабо. У Србским Новинама за

Др. Стеван Милосављевић

1859 годину изашао је читав низ чланака о нашој санитетској струци, у којима се констатује њено жалосно стање и препоручују мере за њено поправљање. Из тих се чланака види сва недовољност санитетског апарата Србије, која није имала готово ништа, ни довољно лекара, ни болница, ни бабица, ни другог што је за добре здравствене прилике било неопходно потребно. Санитетском струком, као што смо видели, управљало је Попечитељство Унутрашњих дела „посредством начелника одељења, коме је — и то само за писмоводство — у помоћ додан један лекар као секретар". Од 1852 године била је установљена у Београду и једна „лекарска комисија", чија су решења била необавезна за попечитеља и начелника. Лекара је било мало. У Београду и по околним „отправљали су санитетску дужност физикуси или хирурзи (ранари) и то свуда само по једно лице". Сем тога у Београду, Шапцу, Пожаревцу, Свилајцу и Чачку био је по један општински лекар. Војска је имала свега три лекара. Најзад у Београду је било „неколико приватно практичећи лекара". „И то је сав персонал коме је здравље људско у земљи нашој поверено". Лекарски положаји нису били увек тачно регулисани, њихове дужности нису биле одређене, њихова права нису била прецизирана. Забуна, често пута и зло-

употреба, било је сваки час. — У читавој земљи биле су само три болнице — у Београду, Крагујевцу и Кијевцу — у којима су, поред свих других својих дужности, све болеснике лечили физикуси. У маси народној болесници су се лечили како су знали, врачари, врачаре и надрилекари били су све и сва. Заразе су се слободно шириле на све стране. И у овом погледу је у то време Београд врло мало стајао боље од унутрашњости. Болнице за душевне болести није уопште било. „Умоболни су се чували код својих кућа или су пуштани да слободно скитају по варошима, да просе и увесељавају сокачку дечурлију“, или су вођени у манастире да им калуђери читају и изгоне нечистиве из њих. Изгледа да су само отменији београдски душевни болесници смештани у обичну болницу. Такав је случај био 1857 године са Филипом Николићем, једним интелигентним Србином из Војводине, тадашњим експедитором при Сојетској канцеларији, који је пре тога био први библиотекар Народне библиотеке и библиотекар Читалишта београдског (Мисао, фебруар 1930, стр. 206). За све друге душевне болеснике није било никаквог склоништа. — Сем Београда нигде није било изучених бабица. Уопште санитетско стање у то доба било је врло слабо. Бедно.

Новога начелника цивилног санитета очекивало је пуно послова и пуно дужности. На њега су полагане велике наде. У једном чланку, под насловом *Шта треба нашем санитету*, који је изашао у *Србским Новинама* од 6 јуна 1859 године и у коме је изнесено пуно детаља о санитетским приликама и потребама Србије, вели се како је „санитетска струка добила новог начелника. Надамо се да ће с њим и нов дух доћи у управу њену... Молимо га, пре свега, да помоћу окружних власти око тога настане да се заведу окружне болнице, да се бар у оним срезovima великих округа који су врло удаљени од окружних вароши установе срески лекари, да се бар у окружне вароши доведу изучене бабице, да се установи у Београду болница за сумапуте, да се стане на пут шарлатанству, да се издаду нужне наредбе и прописи за лекарске послове, да се саопштава лекарима успех лечења и купања у нашим бањама, да се изда настављеније о прегледању мртваца и њиховом парању, да се заведе сходна контрола за лекарске сведоџбе, да се поправи стање апсана, најпосле да се боље уреди и систематизира плаћа лекарским званичницима по годинама службе и да се изда опредељена такса за наплаћивање лекарског труда“. Читав велики програм, као што се види, ваљало је почети изводити.

Нови начелник санитета био је млад, врло млад човек, тек у тридесет другој години. Али човек јаке енергије, коју је показао још од ране младости, још док се довијао

око свога школовања, пуи добре воље за рад и лепе стручне способности, он са великим тешкоћама отпочиње подизање српског санитета борећи се на сваком кораку са незнањем, предрасудама и завишћу својих савременика и са оскудним средствима. За двадесет година рада, он подиже санитетске прилике на висину каква се није очекивала. Многи санитетски закони и прописи из тог времена његово су дело. Његовим заузимањем већ у новембру 1859 године „правителство старајући се да се и оним бедним саотечаственицима нашим судбина олакша који с ума сићу, наредило је да се једно зданије правителствено у Пожаревцу оправи и за дом сумашедших спреми“, а већ 3 марта 1861 изашло је *Устројеније дома за с ума сишавше*. Дом је у августу исте године отворен у Београду, у тако званој Докторовој Кули (некадашња кућа Д-р Вите Ромите и Бартоломеја Куниберта), онде где је и сад Болница за душевне болести.

После овога долази читав низ санитетских закона и прописа. 22 октобра 1860 донео је решење да општине негују и лече сиромашна лица, а ако болесник није провео у дотичној општини више од десет месеци онда да његово лечење падне на терет државе. Устројство сталне лекарске комисије од 12 маја 1852 године заменио је 3 октобра 1861 Законом о сталној лекарској комисији, а за тим 4 априла 1868 Законом о устројству сталног лекарског одбора. 27 марта 1865 године изашао је Закон о подизању и устројству болница државних, окружних, среских, општинских и приватних, 26 маја Закон за апотеке и апотекаре. Истога дана издато је и решење да министар Унутрашњих дела може таксирати лекове за јавне и приватне апотеке и ко може лекове и отровне ствари продавати. Исто тако то решење предвиђа да министар Унутрашњих дела изда списак лекова и лекарија (фарманопеју) по коме се они имају држати и продавати по апотекама. 6 маја 1867 издато је решење о набавкама за болнице и о полагању рачуна.

Као начелник санитета сем административних и управних послова Милосављевић је обраћао нарочито пажњу хигијени. Прилике за побољшање хигијенских услова у Србији биле су врло тешке, а сретстава врло мало, па ипак он је имао успеха. Благодарени његовој енергији, за све време његовог управљања санитетом, у Србији није било заразних болести ни у људима ни у стоци. На међународном медицинском конгресу у Бечу Србији је изјављено признање што се у њој води велика брига о јавној хигијени. Из области хигијене Милосављевић је издао, одмах по доласку на положај начелника санитета, Правила о калемљењу богиња 27 априла 1859 и Допуне правила за калемљење богиња 25 фебруара 1864 године. Исто тако из-

дао је и многе расписе. Цитираћемо само најважније: Распис о гробљу и сарањивању мртваца од 23 јануара 1862 и 16 новембра 1866 године; о барама од 27 марта 1864 године; о скрлету (шарлаху) и колери од 29 августа 1866 године и 18 јануара 1869 године; о каналима за одвођење нечистоће од 5 маја 1869 године и о физитацији апсана судских од 16 јануара 1874 године. Његовом иницијативом донето је 21 новембра 1859 године „Височајше решење да се установи лабораторија у санитетском одељку и звање хемика“.

Милосављевић се старао и да поправи стање лекарског сталежа, које, као што смо видели, није било баш најбоље. 17 новембра 1859 године изашло је Решење о дужностима окружних лекара; 9 маја 1864 године Решење о плати окружних физикуса а 15 децембра исте године Решење о подели окружних физикуса на класе и најзад 7 новембра 1867 године Допуна Закона о подели окружних физикуса на класе. Његова је заслуга и што је влада почела слати на страну младиће ради медицинских студија, те је број лекара Србијанаца постепено бивао све већи и већи.

Д-р Милосављевић је био и дуго времена одборник Београдске општине. Одборничку дужност вршио је предано са вољом. Из старих записника се види да се он старао са разумевањем о доброј расподели општинских прихода и правилном развоју порезе. Поред осталих многобројних корисних реформа санитетске струке које су, по његовим предлозима, завођене за напредак Београда, настојавао је да београдске школе што боље одговарају захтевима хигијене. Заузимајући се, као одборник, за једну од београдских основних школа која је привремено била уступљена читаоници, дошао је у препреку са Алимпијем Васиљевићем, потпретседником читаонице. Из тога се изродила врло жучна полемика преко јавности.

1873 године дошао је у Народну скупштину као владин посланик. Ту је узимао видног учешћа тако да је био врло запажен. Исте године борио се у Скупштини да се усвоји владин предлог по коме би болнице осталих округа помагале велику београдску варошку и окружну болницу са 6 до 7% од својих прихода. По речима Д-р Милосављевића београдска болница „зове се истна варошка и окружна, али је у истини општа болница. У њој се лече сви из Србије, па и

странци који нису дошли само у Београд, него у Србију, па отишли тамо да се лече. И кад се странац лепо прими у болници, онда је то похвала за целу Србију“. Исто тако се истакао својим говорима приликом претреса Закона о метарским мерама и Закона о српским заложницама. На ванредној скупштини 1874 године Милосављевић је почаствован избором за потпредседника.

На међународним лекарским конгресима у Бечу, 1872 и 1874 године, Милосављевић је претстављао Србију.

Д-р Милосављевић је и писао. Писао је чланке по листовима и водио жучне полемике са Д-р Јованом Машиним, Алимпијем Васиљевићем, Д-р Владаном Ђорђевићем и другима. 1866 године издао је „једну брошуру без наслова у којој се објављују сва акта која се односе на тужбу ради вештачке погрешке што је Д-р Машин поднео власти против њега и у којој захтева да се овај последњи као лажни тужилац по Закону осуди. После овога је вођен процес“.

Пред крај живота почео је Д-р Милосављевић да слаби. Јула 1878 отишао је у Швајцарску на лечење. Отуда одлази у Беч лекарима, али му помоћи није било. 13 фебруара 1879 умро је у Бечу, а 21 фебруара сахрањен је у Београду.

„Научен лекар, ревностан чиновник, савестан радник на јавном послу, непомеран у својим убеђењима, у опште уважаван и онде где га нису волели — Д-р Степа је био рећи појав независна, чврста, светла карактера, каквих је имало старо класично доба“, вели у своме Поменику знаменитих људи о Милосављевићу његов савременик М. Ђ. Милићевић.

Такав је био први лекар Београђанин, чију смо успомену хтели да освежимо приликом седамдесетпетогодишњице од почетка његовог лекарског и јавног рада.

Када је реч о Д-р Стевану Милосављевићу не може се пропустити а да се не помене још једна ствар. Његова сестра покојна Савка Панић, да би очувала трајну успомену на свога брата, кога је неизмерно волела, при крају свога живота оставила је Српском лекарском друштву један део свога имања на Зеленом Венцу и назвала га Задужбина Д-р Стевана Милосављевића, првог српског начелника Санитета.

Београдске слике:

Б. Војновић-Пеликан, сликар

Београдски амами

Купање Београђана пре сто година и данас

Начин на који су се Београђани купали пре стотину година, био је заиста врло занимљив. По садашњим појмовима рекло би се, можда, да је у то доба купатило за народ била реткост, ако не и немогућност. Али није тако. Ако зађемо по оним крајевима Београда где су пре сто година били градски центри, уверићемо се о противном; пажљивим истраживањем наићи ћемо на остатке народ-

ње у топлој води, за купање у пари и за лежање у блату; затим одаје за одмор после купања, за такозвано „рахатлајисање“ и за тоалету. Надам се да се читаоци неће много изненадити кад поменем да су се у Београду и дан данњи сачувала неколика таква купатила стара по неко од њих и око 200 година. Кад данас уђете у неко од њих, учини вам се као да сте у Бејруту или Тунису!

Од њих најбоље очувано, и најстарије јесте купатило-амам у Доњем граду; то је и једини од старих, турских, амама! У ствари, некада, давно то је била једна од највећих тврђавских џамија; али су још сами Турци од ње преправили амам, пошто ~~у~~ после једног свог пораза понова преотели тврђаву и затекли стару џамију у рушевинама. Зато и данас цела унутрашњост садашњег градског амама потсећа на џамију. Најтипичнији је онај део, онај велики хол са галеријама у квадрату, који се по џамијама обично прави за муслиманске жене. Тај део у данашњем амаму остао је нетакнут, онакав исти какав је био и док је то била џамија...

Други један типичан амам налази се у улици Принца Евгенија. Стар преко 140 година; зидан по плановима амама са Истока: опет дебели зидови, куполе, огромне кружне дворане без тавана, са безброј округлих очију избушених по своду пуштајући на тај начин светлост само одозго, што је нагим телима београдских харемкиња давало нарочиту пластику...

Исти такав амам, само мало мањи, и зидан око 1830 године, налази се иза старе зграде Мин. Финансија; и пре рата он је Београђанима био слабо познат јер је био сав зачепљен шипражјем старог, Београђанима добро познатог парка. У њему су купања, по једној кроници, престала још пре 60 година, а првобитно је био намењен за дворјане Кнеза Милоша.

Док међутим, још има грађана и грађанки, који памте своја купања у амаму из улице Принца Евгенија. А та су купања била заиста врло интересантна. Као и у свима ве-

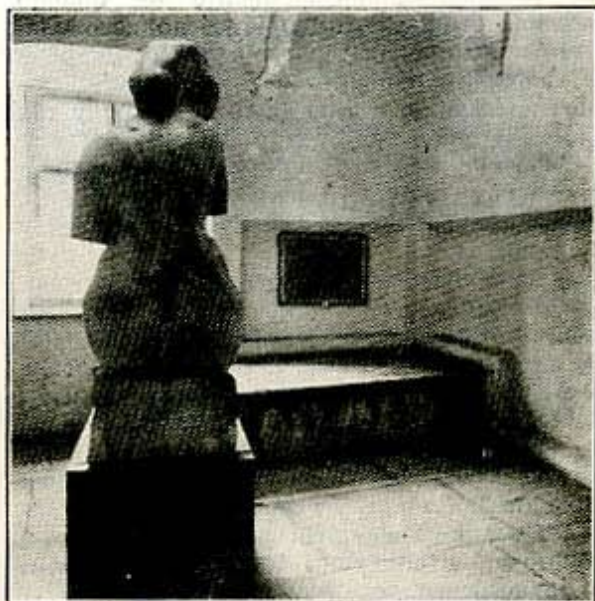

Стари турски амам у доњој тврђави.

них купатила, грађених у интересантном источњачком стилу. То су грађевине, за наше прилике врло обимних зидова што је и савим појмљиво јер су пресађене из крајње источних земаља где владају неподношљиве жеге, грађевине високих купола постављених на полигоне, грађевине са безброј одаја и преграда: за купање у хладној води, за купа-

ковима готово, у амам су више и чешће долазиле жене него људи. И занимљиво је описати купање једне Београђанке пре сто година: Већ неколико дана раније, комшике би се договарале да иду „да се бањају“; затим би спремиле малу ужину, и тако у групи по пет, шест најмање, са бошчама, са облигатном тензијом татлија, са саханом мушмула из туршије, и с једним тасом у коме је била ума, нарочита земља, врста глине за прање места сапуна, кренуле би у амам; за њима су ишле њихове измењарке, циганске слушкињице и носиле им њихову тоалету: пиштимаљ (бадемантил), кошуље, нануле и друго. Кад би тако стигле у амам, овај исти чије сам празне одаје данас посматрао, прво би ушле у одају квадратног облика. Ту на самоме улазу на миндерлуку седи амамџика, дебела жена четрдесетих година и наплаћује улаз; пред њом је мангал и сијасет цезвица. Та је одаја обично празна само су дуж зидова прострете асуре и ћилими, на које жене поседају; ту се и свуку, увију се у „пиштимаље“ и са тасом у коме

косу к'ном, нарочитом бојом добијеном од туцане шишарке и бојиле им нокте на рукама и ногама тинктуром од крмеца. Тако оку-

Амам Киј. Љубице сачуван у данашњој згради Сабр. Музеја. То је дворана с подијумом од камена на средини на коме стоји купачица, а измењарке је полибају саханима.

Унутрашњост старог народног купатила (остатци истог) из улице Принца Евгенија. (Из XVIII. века.

се налази ума, само са нанулама на ногама одлазе у дворане за купање.

У тим дворанама није било басена као у ово модерно доба, већ су дуж зидова, у круг, у камену истесана мала корита и сваки купач или купачица уђе у корито и купа се; нарочити кружни канал кроз зид доводио је воду и наливао сва корита, тако да се свако купао чисто водом и апсолутно засебно.

После купања или парења, прелазило се у нарочиту дворану за „мухабет“ — разговор и послужење. Ту се у исто време довршавала и тоалета. Прилазиле су тада купачицама веште бојачице, Арапке, којих је све до седамдесетих година прошлог столећа у Београду било десетак, из Александрије, и бојиле им

пане и донекле „нашминкане“ купачице су одлазиле кући. Али то није све; стари амами, а нарочито овај из улице Принца Евгенија, играли су једну важну улогу у склапању бра-

Дворана старог народног амама у ул. Принца Евгенија с одајом за заједничко купање. У овом купатилу Београђани су се купали још пре 40 год.

кова. Обичај је био, да вереница пред венчање иде на купање. У друштву својих тетака, ујни, стрина и баба полазила је млада на свечано купање. Али, најинтересантније је било

то, што је томе купању као неки делегат морао да присуствује и неко из младожењине фамилије. Sapienti sat! — после купања тај неко из младожењине фамилије — обично тетка или стрина — имао је да поднесе младожењи исцрпан реферат о изгледу младе и без хаљина, а нарочито о томе да није „фалична“. И ако је и тада било све у реду тек онда се је ишло пред олтар.

Таква су ето била купања Београђанки пре стотину година; то беху купања у јавним, народним купатилима. Али као и данас, и у оно давно време поједине господске куће имале су купатила и код својих кућа, такозване амамике. То су врло мале одаје, без иједног прозора обично издигнуте изнад нивоа патоса и све у камену. Воду су доносиле измећарке и саханима поливале своје господарице. Од таквих старих амамника сачуван је један у музеју Принца Павла — амамник Кнегиње Љубице, и један врло мали амамник непознате породице у старој кући испод Јованове пијаци. Нарочито овај последњи кад се упореди с модерним савременим купатилем једне београдске даме, препуним свим удобностима и где место камена блиста бели порцулан, добија се једна врло интересантна

слика и упоређење двеју епоха које су нам временски тако блиске једна другој.

Старих обичаја више нема; не иде се више на купање у буљуцима нити с тепсијама баклаве. Ни младе више не излажу своје тело на оцену жири-у тетака и стрина, нити се више измећарке регрутују из редова младих циганчица!

Место „уме“ коју су циганке у врећама продавале по Београду пре непуних 50 година, имамо сада на хиљаде разних миришљавих тоалет-сапуна. Имамо тако исто и модерна купатила и сав конфор по њима. На место александријских бојацика дошли су вешти фризери који електричном струјом „ондулирају“. На место ћутљивих харемских робинја које су љубоморно чувале тајну тинктуре за бојење ноката на рукама и ногама, дошле су сада маникирке и педикирке... Данас после купања отмена Београђанка не одлази на „мухабет“, већ ставља своју главу у фантастичне апарате необичних облика, спајају је шнуровима за електричну инсталацију и настаје једно зујање по читав сат... А наше прабабе? Шта би оне на то рекле?!

Културна хроника:

Проф. Петар Крстић

Концерт Академског певачког друштва „Обилић“

посвећен делима Антона Брукнера 23 и 28 фебруара 1931 год.

Београдско академско певачко друштво „Обилић“ на Университету у Београду од дана оснивања (1884) гаји националну хорску песму светску и црквену. Са њом се кретало на концертна путовања по отаџбини у циљу буђења националне свести и по иностранству да нашу песму прикаже страним народима. Одвојено од овог овако идеално схваћеног националног задатка, омладина окупљена у „Обилићу“ осећајући у себи способности, поуздања, замаха и младалачке снаге поставља себи и теже музичке задатке, по што је то хорска песма. У тежњи за концертима великог стила, са солима, хором и оркестром, „Обилић“ одабира из стране музичке литературе концертна дела од утврђене музичке вредности, па их са концертног подиума изводи пред престоницом публиком онако, како може најбоље да их спреми. Тако је „Обилић“ 1926 извео Крунидбену Мису од Моцарта, а затим 1928 Хонегеров симфонијски псалм Краља Давида. У овој музичкој сезони приредио је „Обилић“ опет један музички подвиг, и пред пуном двораном Народног позоришта код Кнежевог споменика извео је два дела Антона Брукнера, његову мису де-мол и Те Деум (благодарње — Тебе Бога хвалим!).

Антон Брукнер (1824—1896) је пореклом Аустријанац и аустријски, управо бечки композитор. Син сеоског учитеља, добио је од оца прву наставу из музике, па се затим самоучки усавршавао у музици, да једног дана постане изврстан органиста и композитор. Са тим својим уметничким особинама буде Брукнер после смрти Симона Сехтера постављен на његово место за дворског органисту и професора за оргуље, науку о хармонији, контрапункт и композицију на конзерваторијуму у Бечу, а 1875 још и за лектора за музику на бечком универзитету, који га је 1891 изабрао за Д-р phil. honoris causa. Године 1892 био је пензионисан.

Брукнер је био репродуктиван и продуктиван уметник. Као репродуктиван уметник он је био органиста виртуозне технике, али истовремено и импровизатор коме није било равна. Као органиста пропутовао је Немачку, Енглеску и Француску дајући концерте и стекао је светску славу. Као композитор

Брукнер је тек у својој педесетој години запажен, а тек у шездесетој стекао композиторску славу. Васпитан у класичном стилу Јохана Себастијана Баха и у католичкој црквеној музици, те му је оргуљски стил био друга природа, Брукнер је имао два музичка сунца, два узора у које је гледао. Један је био Бетовен, највећи музички геније свих времена, који се најпотпуније изразио кроз своје симфоније. Други је био Рихард Вагнер, велики реформатор, генијалан творац музичке драме. Пришавши покрету новоромантичара, одушевљен присталица Вагнеровог дела и стила, он је и сам последњих деценија деветнаестог столећа у Бечу важио као први апостол Вагнеријанства. Противници Вагнеровог дела и стила у Бечу са професором музикологије Едуардом Ханзликом на челу поставили су Брукнеру на супрот Јоханеса Брамса симфонијачара класичне симфонијске линије, чистијег симфонијског стила. Борба је била огорчена. Она се свршавала на штету Брукнерову, у корист Брамсову. Зато је Брукнер за живота тешко продирао. Зато је и умро, а није чуо своју пету и девету симфонију.

Брукнер као човек био је скроман, повучен и детињасто наиван. Одрастао и васпитан у селу, Брукнер је био без ширег општег образовања, и што је за њега карактеристично, њега ништа друго није ни занимало сем музике, зато је целог живота и био на страни средине у којој је живео. За њега су постојале свега две ствари: музика и религија. Био је необично религиозан, али је његова религија била до крајности наивна, она се сводила на оно, што је као дете чуо и научио од свога учитеља у школи.

Брукнер није написао велики број дела, али су му дела монументална. Он је поглавито симфонијачар и црквени композитор. Ослањајући се на стил новоромантичара и његове су композиције прожете тим стилем. И у црквену и у световну музику унео је нове елементе и по томе спада међу оне великане, који дишу и пишу својим индивидуалним стилем. Сем девет симфонија, једног гудачког квинтета, једног Псалма и Реквијема, написао је још за цркву три мисе и Те деум.

„Обилић“ је имао амбицију да прво извођење Брукнера забележи у својим аналима. Ради извођења његове мисе у D и Te deum-а „Обилић“ је ангажовао оркестар Београдске филхармоније и четири солисте Београдске опере: Марију Жалудову, сопран, Евгенију Пинтеровић, алт, Зденка Книтла, тенора и Жарка Цвејића, баса.

Брукнерова дела у опште стављају тешке задатке на извођаче. Она су сва рађена са много контрапункта, и само вешт диригент ће умети да диференцира шта је приређено, шта подређено, шта главно, шта споредно. У саврећу са Моцартовом Крунид-беном Мисом и Хонегдовим „Краљем Давидом“ Брукнерова миса и Te Deum стављају на извођаче много теже задатке, које почињају на полифонијској структури обе партитуре и ритмичком испреплетаном ткиву у односу између хора и оркестра. Одмах се мора рећи да у Миси и у Te deum-у главну реч имају хор и оркестар, а солисте су некако мањијски узети у обзир, тако, да диригенти прибегавали су при извођењу да „Бенедиктус“ певају у месту хора солисте, да и они бар колико толико дођу до речи.

При свем том мора се признати, да су обе компликоване Брукнерове партитуре биле спремљене и увежбане прецизно.

Солисте, савладали су потпуно своје мале, али не лаке партије. Најуспелије је дала своју партију Жалудова. У њеном певању је било црквеног, ораторијумског стила. Книтла је своју партију у свему певао музикално, прецизно и коректно, гласовно свеже, али је у стилу био некако више драмски но црквен. Пинтеровићка је своју партију отпевала прецизно и музикално, као и Цвејић, коме та партија баса лежи нешто ниско. Али су сви скупа дали један хетерогени квартет, јер им се боје гласова апсолутно не слажу.

Огроман мешовити хор „Обилића“ од 150 чланица и чланова, који је испунио нашу позорницу, био је одлично увежбан у ритму у интонацији и у дикцији. Хор је звучао снажно и пуно.

Оркестар Београдске Филхармоније је беспрекорно свладао свој задатак и одговарао интенцијама диригента, али није дошао до израза, не његовом кривоном, већ зато што немамо у Београду концертне дворане, која је погодна за концерте великог стила. На име из партуре се оркестар чуо, само онда кад је пратио солисте или свирао сам. Чим је био заједно са хором, хор је као сувише бројан и звучан надјачавао оркестар, те се местимично није ни чуо. Услед тога се сав онај барок-стил није чуо, а то је штета, јер се дело није могло изразити у својим правим контурама. До ових резултата се дошло услед тога, што оркестар није био постављен на позорницу испред хора, већ у простору за оркестар. Вероватно да је им-

пресија са галерија била знатно боља. То је можда техничка оманка, можда недостатак нашег малог позоришта. Свакако, да би извођење сасвим друкчије дошло до израза у великој концертној дворани, коју, као што рекосмо на жалост Београд још нема.

„Обилић“ је с овим концертном постигао огроман успех. Његов велики хор је на овом концерту био доминантна тачка. „Обилић“ се претставио као највредније и најагилније певачко друштво у престоници, које има енергије и одважности, да се подухвата концерта великог стила, као што је извођење Брукнерово. Што омладинско певачко друштво данас предњачи у Београду, то је утешна појава, јер „на млађима свет остаје“.

За овај одличан уметнички успех има у првом реду да се ода признање диригенту „Обилића“ Љоври Матачићу, који је успео да овако тежак програм, под тешким приликама рада код нас организује и с успехом изведе.

Многобројна публика, која је испунила позоришну дворану до последњег места, одушевљено је и бурно поздравила „Обилићевце“ и њиховог хоровођу Матачића и небројено га пута изазивала.

* * *

Друго извођење Брукнерових дела приредило је Академско певачко друштво „Обилић“ под управом свога госта диригента Д-р Берихарда Паумгартнера, композитора и диригента, директора „Моцартеума“ у Салцбургу.

На овом извођењу отклоњена је техничка грешка, јер је оркестар постављен на концертни подиум испред хора. Тиме су Брукнерова дела добила у пластици, и осетила се она природна кохезија између оркестра и хора. Исто тако овога пута дошли су до пуног израза тешка партија соло виолине, коју је изводио концертмајстор Карел Холуб и соло виоле, коју је изводио Тодор Селински. И ако је Д-р Паумгартнер имао могућности да одржи веома мали број проба, ипак је успео да у извођењу Брукнерових дела унесе извесна своја индивидуална схватања, која су се јасно запажала. Она су се, поред техничке коректуре у постављању оркестра, огледала поглавито у већем диференцирању динамичког сенчења у већим контрастима између тихог и звучног музицирања у крајним границама, па је тиме у дела унесена јаснија пластика и рељефност, а затим, у извесним слободама, еластичности у темпима, вођен поглавито садржином црквеног текста израженог музиком. Д-р Паумгартнер се показао не само као дубоки познавалац Брукнерових дела и њиховог стилског извођења, већ и као одличан и рутиниран диригент, који цео апарат држи чврсто у својим

рукама и своди га сугестивно својим музичким темпераментом. Тако је то друго извођење Брукнера била опет једна нова музичка сензација за Београд и његову музичку публику.

Свакако да за то у првом реду припада заслуга Ловри Матачићу диригенту „Обилића“, који је хор и оркестар технички спремио и увежбао и што је по његовом личном предлогу и позван Д-р Паумгартнер из Салцбурга на гостовање, коме је пред готовом ствари драговољно уступио диригентски пратић.

Диригент Д-р Паумгартнер и извођачи су бурно, одушевљено и дуго поздрављани после појединих делова мисе и после Te deum-a.

Д-р Паумгартнер је изабран за почасног члана „Обилића“ и предана му је диплома као и лаворов венац по свршеном концерту. Дипломе почасног чланства добили су и солисти Жалудова и Книтл.

Концерт је и материјално успео. Дворана је без мало била распродана.

СЛУЖБЕНИ ДЕО:**ЗАКОН**

О ПОПИСУ СТАНОВНИШТВА, ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНАСТАВА (ГОСПОДАРСТАВА) И СТОКЕ НА ДАН 31 МАРТА 1931 ГОД.

МИ
АЛЕКСАНДАР I

по милости Божјој и вољи Народној
КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На предлог претседника Нашег Министарског савета и Нашег министра унутрашњих послова прописујемо и проглашујемо

ЗАКОН

О
ПОПИСУ СТАНОВНИШТВА, ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНАСТАВА (ГОСПОДАРСТАВА) И СТОКЕ НА ДАН 31 МАРТА 1931 ГОДИНЕ

§ 1.

На целој територији Краљевине Југославије извршиће се попис становништва. Овим пописом утврдиће се бројно стање становништва како се нађе о поноћи између 31 марта 1931 године и 1 априла 1931 године у 8 часова изјутра једновременно у целој Краљевини и има се завршити најдаље до 20 априла 1931 године.

§ 2.

Уз становништво пописаће се у исти мах сва пољопривредна газдинства (господарства) и сва стока.

Поред општег пописивања свих обиталишта у земљи, у варошима (градовима) извршиће се специјалан попис зграда које служе за становање.

§ 3.

Овим пописом управља одељење Опште државне статистике Претседништва Министарског савета, и то: за бановине Дунавску, Моравску, Вардарску, Зетску и Управу града Београда непосредно, а за бановине Дравску, Савску и Приморску преко Статистичког уреда у Загребу и за бановине Врбаску и Дринску преко Статистичког уреда у Сарајеву.

§ 4.

За што боље извођење пописа саставиће се у свакој бановини бански пописни одбор који ће преко окружних инспектората и среских начелстава водити надзор над пописним радовима и побринути се за правилан и несметан ток пописа. Бан, који је на челу овог одбора, именоваће бански пописни одбор. Састав ових одбора и правила о њиховом раду утврдиће се Правилником (§ 14).

За подручје Управе града Београда поставиће овакав пописни одбор и биће му на челу управник града Београда.

§ 5.

Попис врше општинске власти одређеним пописивачима и општинским пописним одборима чији ће се састав и дужности утврдити Правилником (§ 14).

§ 6.

Јавни службеници, свештеници и други писмени грађани дужни су вршити све послове око пописа на које их општинска или државна власт одреди.

§ 7.

Општинске власти побринуће се да пописивачи, у случају потребе, добију бесплатно превозна средства и преноћиште у општини где раде.

Осим тога, пописивачима који не раде у општини у којој стално пребивају надокнадиће се из државне касе подвозни трошкови за одлазак и повратак.

§ 8.

Кад пописивач доврши посао предаће одмах сву пописну грађу општинском пописном одбору који ће је у његовом присуству прегледати, па ако нађе да је све тачно извршено, он ће то потврдити, а у противном случају извршити или наредити одмах потребне исправке и допуне.

Градске (варошке) општине имају послати најдаље до 10 маја 1931 године своју пописну грађу непосредно Општој државној статистици у Београду односно статистичким уредима у Загребу и Сарајеву. Сеоске општине дужне су да до истог рока предаду своју пописну грађу среском начелству, које ће одједном сву грађу целог среза одмах доставити Општој државној статистици у Београду односно сатистичким уредима у Загребу и Сарајеву (§ 3).

§ 9.

Свако је дужан да каже истину о свему за што се у попису запита, а пописивачи и чланови пописних одбора сматрају се у обављању пописних радова јавним службеницима.

Пописни органи имају право да на свом пописном подручју при вршењу своје пописне дужности улазе у сваку кућу и сваки стан и да прегледају свако пољопривредно газдинство (господарство).

§ 10.

Сви индивидуални подаци, прикупљени овим пописом, чуваће се као службена тајна.

на, служиће једино општим статистичким сврхама и не смеју се употребити ни за какво интересовање становништва, било по резом било каквим другим наметима.

§ 11.

Ко намерно избегне попис или затаји коју особу у свом домаћинству или ускрати податке које је дужан дати или да неистините изјаве или се иначе огреши о дужности које му налаже овај Закон и други пописни прописи, као и онај који би при таквом иступном делу помагао или који би отежавао извршење пописа ширењем неистинитих вести, казниће се новчаном казном од 10 до 500 динара у корист општинске касе а за случај неисплате новчане казне у остављеном року затвором од 1 до 20 дана, с тим да одговара и за евентуално проузроковану штету.

§ 12.

Сви органи којима су поверени радови око пописа дужни су најстрожије чувати службену тајну о добивеним подацима (§ 10), а против онога који се огреши о ту тајну или о друге дужности које му налажу овај Закон или други пописни прописи, поступиће се по одредбама из претходног параграфа.

§ 13.

О казнама и проузрокованој штети (§§ 11, 12) суде опште управне власти по одредбама Закона о унутрашњој управи.

§ 14.

Правила и упутства како ће се извршити попис по овом Закону као и све пописне обрасце прописале председник Министарског савета Правилником.

§ 15.

Трошкови око штампања пописних образаца и Правилника као и трошкови из другог става § 7 падају на терет буџета Опште државне статистике Претседништва Министарског савета.

§ 16.

Овај Закон ступа у живот и добија обавезну снагу на дан обнародовања у „Службеним новинама“.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Претседник Министарског Савета
и министар унутрашњих послова
почасни ађутант Њ. В. Краља
армијски генерал

П. Живковић с. р.

видео и ставио Државни печат,
чувар Државног печата,
министар правде

Др. М. Сршкић с. р.

Претседник Министарског савета
и министар унутрашњих послова
почасни ађутант Њ. В. Краља,
армијски генерал

П. Живковић, с. р.

(Службене Новине бр. 29-VIII од 9 фебруара 1931 год.)

ПРАВИЛНИК ЗА ИЗВРШЕЊЕ ПОПИСА.

На основу § 14 Закона о попису становништва, пољопривредних газдинстава (господарстава) и стоке од 31 јануара 1931 године г. Претседник Министарског савета и Министар Унутрашњих послова прописао 24 фебруара 1931 год. СБр. 460 (Службене новине бр. 52-XV од 7-III-1931 год.) правилник за извршење пописа.

ОДБОР ЗА ПОПИС СТАНОВНИШТВА НА ПОДРУЧЈУ УПРАВЕ ГРАДА БЕОГРАДА.

Решењем Г. Управника града Београда од 10 марта 1931 год. I. Бр. 5340. на основу § 4. ал. 2. Закона о попису становништва, пољопривредних газдинстава и стоке на дан 31 марта 1931 год. као и чл. 3 и 6 његовог правилника, за подручје Управе града Београда, образован је Одбор за попис становништва, пољопривредних газдинстава и стоке, у који су одбор одређени г.г. *Д-р Поповић Ива*, начелник Социјал. Пол. и Народ. Здравља; *Јелинић Бура*, члан Управног Одбора Главног Савеза Српских Земљорадничких Задруга; *Величковић Василије*, секретар Министарства Пољопривреде и Вода; *Достанић Ранко*, главни Секретар Занатске Коморе; *Анагности Димитрије*, шеф статистичког отсека Општине града Београда; *Јелић Угљеша*, протођакон Саборне Цркве; *Мицић Вујица*, полицијски инспектор Управе Управе Трговачке Коморе и *Галић Бура*, члан града Београда; *Вукадиновић Коста*, члан Управе Одбора Раденичке Коморе. Претседник Одбора је г. *Манојло Лазаревић*, Управник града Београда.

ПОПИСНИ ОДБОР ЗА ТЕРИТОРИЈУ ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ.

Суд општине града Београда на седници својој од 10. марта 1931. год. под О.Бр. 5370 донео је следеће решење:

„Да се у смислу чл. 8. Правилника за извршење пописа образује пописни одбор за територију општине града Београда, у коју да уђу следећа лица:

Анагности Димитрије, шеф сатистичког отсека;

Петровић Влада, одборник;

Трпковић Ставра, претседник општинског пољопривредног одбора;

Миленковић Драгољуб, шеф Катастарског отсека;

Радовановић Живојин, инж. пиуковник — претставник Команде Београда;

Шошкић А. старешина кварта — претставник Управе града Београда и

Д-р Бојан Пирц — претставник Централног Хигијенског Завода у Београду.

Претседник овог пописног одбора биће

Анагности Димитрије, као експерт придаје се одбору са саветодавним гласом г. Д-р Лаза Костић проф. унверзитета, статистички експерт Општине града Београда.

Остало помоћно особље — административно и техничко — именоваће шеф Статистичког отсека.

ПОДЕЛА АТАРА ГР. БЕОГРАДА НА 14 ПОПИСНИХ РЕОНА.

Цео атар општине града Београда подељен је на 14 пописних реона (чл. 13. прав.); при одређивању границе пописних реона строго се држало административне поделе града (чл. 16 ал. 2 прав.). Сваки пописни реон подељен је на пописне кругове, а за сваки пописни круг одређен по један пописивач.

Седишта пописних реона смештена су по основним школама у одговарајућем реону и то:

- I. Основна школа — Дечанска ул. бр 6.
- II. Основна школа — код Саборне цркве.
- III. Основна школа — Душанова ул.
- IV. Основна школа — Таковска бр. 41.
- V. Основна школа — Стар. Новака, 24.
- VI. Основна школа — Југословенска 31, Булбулдер.
- VII. Основна школа — Јагићева (Хајдук Вељкова), бр. 5 код Резервуара.
- VIII. Основна школа — Цара Николе II (Макензијева 42).
- IX. Основна школа — Зринска, 29 (Источни Врачар).
- X. Основна школа — Босанска, 32.
- XI. Основна школа — Вој. Глигора, 66 — Душановац.
- XII. Дедиње, зграда Јездимира Нешића.
- XIII. Основна школа — Косте Главинића 2 (Мајданска 2), Сењак.
- XIV. Чукарица, Одељак Општине гр. Београда, Трговачка 31.

Рад општинског одбора:

ЗАПИСНИК

V. — Друге Редовне Седнице Одбора општине Београдске, одржане 17. јануара 1931. г. у 6 часова по подне.

Претседавао Претседник г. Милан Нешић.

Деловођа, г. Божидар Павловић.

Потпретседници г. г.: Д-р Милослав Стојадиновић и Никола Крстић и кмет-правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су г. г.: Јов. Дравић, Дим. Станчуловић, Д-р Драг. Ђ. Новаковић, Влад. К. Петровић, Свет. Гођевац, Богдан Крекић, Ђура Бајаловић, Т. Здравковић, Драг. Матејић, инж. Јов. Мисирлић, Мих. Ј. Ђурић, Негослав Илић, М. П. Радојловић, Д-р Лазар Генчић, Д-р Страш. Љ. Милетић, инж. К. Букавац, М. Ј. Стојановић, Д-р М. Недељковић, А. Фирт, Петар М. Гребенац, Трифун Јовановић, Д-р Букић Пијаде, К. Гинковић, Бранко Поповић, инж. Павле Миљанић, Бл. Ј. Антонијевић, Тјеш. Старчевић, Д-р Александар Леко, Д-р Мића Анић, Драгољуб К. Милошевић, Д-р Драг. Аранђеловић, Ђ. Попара, Јосиф Фрид, Р. Ј. Јовановић и Мил. Ђ. Радосављевић.

1.

Записници III и IV редовне седнице нису прочитани, пошто нису били готови, већ је остављено да се то учини на једној од наредних седница.

2.

Од одборника извинили су се г. г.: Д-р Љуба Стојановић, Милић Сокић и Ранко Живковић.

3.

Код тачке дневног реда: „Предлог нове трошаринске тарифе“, развила се дискусија у којој је:

Одборник г. Драгиша Матејић истакао, да је комисија прешла границе датог јој мандата да задржи ставове, који се односе само на алкохол и луксузне предмете. Комисија је задржала ставове на предмете који нису луксуз, као: месне и рибе конзерве за јело, бензин, антисептичне воде за уста, вунене тканине, кућевни намештај, израде од алуминијума, бакра, лима, жице, као и кобасичарске израде.

Одборник г. Негослав Илић у своме говору изнео је, како је текао претрес трошаринске тарифе у комисији. И ако чланови комисије нису радили за себе, ипак су заступали ред коме припадају. Тако су трговци радили оно што конвенира трговцима, занатлије оно што конвенира занатлијама, а индустријалци оно што треба индустријалцима. За себе каже да је само слушао препирке до којих је долазило. Они који су заступали мишљење да трошарина остане, победили су и Суд и претседника. Изјављује да је одвојио мишљење и ако буде морао да гласа за тарифу, то ће бити да не би гласајући против ње, допринео онима, који су за то да трошарина сасвим остане.

Претседник г. Нешић, изјављује да је Суд стално присуствовао седницама комисије и давао њеним члановима сва тражена

обавештења. Код појединачног гласања у комисији, Суд није имао глас, већ се одлучивало према већини гласова саме комисије. И тако се дошло до резултата. Суд је наглашавао у појединим приликама, да би из тарифе требало изоставити ставове, који се не односе на луксуз и алкохол али је мишљење комисије или њене већине било другачије. Ипак број артикала није знатно већи од првобитног судског предлога и Суд би се радовао ако би одбор изоставио који став при садашњем претресу.

Одборник г. **Д-р Драгољуб Новаковић**, каже да је тешко дефинисати луксузну робу и повући стриктну линију између луксузне и нелуксузне робе. Има предмета који нису луксуз, али који могу остати у тарифи, јер не поскупљавају живот. Може се укинути цела трошаринска тарифа ипак зато живот не би појевитио у одговарајућој сразмери. Према томе треба израдити такву тарифу, која би дала потребне приходе Општини, да не би прирезом били много оптерећени и они који не могу да га плаћају. Треба претрести став по став предложене тарифе, и кад се она тако заврши, онда би требало дискутовати о ономе што је из ње изостало. Тако би се могао унети још по који став као нпр.: угаљ са преко 6000 калорија.

Одборник г. **Д-р Страшимир Милетић**, наглашава да је реформа трошарине изазвала потрес појединих слојева и њихових интереса и свако се борио да заштити своје економске интересе. У начелној дискусији био је за то да трошарина остане и гласао је против укидања трошарине, а сада види да су у овом предлогу изостављени ставови, који су раније од већине одборника били усвојени као н. пр. страни мермер. Осим тога извесни луксузни артикли оптерећени су сада нижом стопом, него што су били у старој. Изјављује да се не може сложити ни са оваквим предлогом, јер би маса луксузних предмета била изостављена и не би била оптерећена.

Одборник г. **Клементије Букавац**, истиче да је одбор донео одлуку да се трошарина задржи само на алкохол и артикле луксузне потрешње, али се комисија није држала строго те одлуке, већ је прекорачила границе датог јој овлашћења и оптеретила извесне артикле који нису луксузни. Каже се да су неки артикли унети зато да би се заштитила домаћа индустрија. Међутим по чл. 1. Уредбе и производи домаће индустрије плаћају трошарину и онда се не види у чему је та заштита.

Одборник г. **Петар Гребенац**, наглашава да не може бити речи о неком давању и издавању мандата комисији. Изабрано је неколико одборника да проуче тарифу и предложе оне ставове, који ће остати на снази. Не слаже се са гледиштем да је комисији

дато овлашћење да изради тарифу само за неке ставове. У комисији се није сложио да се поједини ставови спуштају, јер није могао да оцени њихову корисност. Треба све снижене ставове вратити на висину у ранијој тарифи, да се не би дешавале разне злоупотребе, које се припремају и да не би долазило до неслојалне конкуренције од стране трговаца, који су спремни да тиме оперишу на рачун Општине и потрошача. Одбор је слободан да изради тарифу по свом нахођењу и у томе није везан никаквим ранијим решењима.

За овим се прешло на појединачни претрес тарифних ставова предлога нове тарифе.

Тар. бр. 1. примљен је са седам гласова против. Примљени су Тар. бр. 2, 3, 4, 5, 6 и 7.

Код Тар. бр. 8. одборник г. **Д-р Милорад Недељковић**, налази да би требало повести рачуна о домаћим пенушавим винима и шампањцу и не оптерећавати их истим ставом као и страна пенушава вина и шампањац.

За овим су примљени Тар. бр. 8, 9, 10, 11 и 12.

Тар. бр. 13. примљен је са шест гласова против.

Тар. бр. 14, 15, 16, 17, 18, 19 и 20 примљени су по предлогу Суда. Тар. бр. 21. усвојен је већином гласова, по предлогу г. Гребенца т. ј. да се став повиси од 500 на 1.500, као што је био и у ранијој тарифи.

Тар. бр. 22 и 23 примљени су по предлогу Суда. Тар. бр. 24 примљен је са два гласа против.

Примљени су Тар. бр. 25, 26, 27, 28, 29, 30 и 31 по предлогу комисије.

Код Тар. бр. 32. одборник г. **Петар Гребенац** тражио је да се задржи стари став од 1.000,— дин. пошто су то луксузне ствари, које ће трговци продавати по старој цени.

Одборник г. **Михаило Ђурић** објаснио је, да је снижење учињено због тога што је тешко разликовати израду од чисте и од вештачке свиле, а пошто по новој Уредби нема повраћаја трошарине, хтело се да се трговина на велико задржи у Београду, јер би иначе отишла у неко друго место.

Одборник г. **Д-р Милорад Недељковић**, наглашава да су се помешали принципи и да се час хоће да врши оптерећење по пореској способности, а час да се заштити локална производња и отуда спушта тарифа на свилу. Не треба штитити домаћу производњу пудера и руменила за усне, јер та индустрија све више урнише наше село.

За овим је усвојен Тар. бр. 32. по предлогу комисије са пет гласова против.

Тар. Бр. 33. примљен је по предлогу већине одборника, да се став повећа од 1.000 колико је комисија била предложила, на 2.000,—.

Примљени су Тар. бр. 34, 35, 36, 37, 38 и 39 по предлогу комисије.

Код Тар. бр. 40 одборник г. **Бранко Поповић** предложио је да остане исти став за свилене и полусвилене кишобране и сунцобране. Примљен је предлог комисије са десет гласова против.

Код Тар. бр. 41. одборник г. **Јован Мисирлић** предложио је, да се дечија обућа ослободи трошарине.

За овим је примљен Тар. бр. 41 по предлогу комисије.

Код Тар. бр. 42 одборник г. **Јосиф Фрид** истакао је, да се у Београду дечија обућа производи у довољној мери и да би велики број београдских радника остао без посла, ако би се трошарина укинула на тај артикал.

Одборник г. **Негослав Илић** одговорио је г. Фриду и нагласио, да је интерес радника да дођу до што јефтиније обуће, и замера му што за две године у одбору није проговорио ни речи, а сада кад су у питању интереси обућара свим силама се залаже, да се што више заштите.

За овим је предлог комисије примљен са пет гласова против.

Тар. бр. 43, 44, 45, 46 примљени су по предлогу комисије.

Код Тар. бр. 47 одборник г. **Бранко Поповић** говорио је против трошарине на дрвени намештај, јер су то потребни артикли а није никакав луксуз. Инсистира на томе да се речи „без разлике“ избришу и да се изради друга редакција.

Одборник г. **Милан Стојановић** одговорио је, да је предлог комисије донет због тога, што је врло тешко чиновнику, који наплаћује трошарину да направи разлику између обичног, средњег и финог намештаја.

За овим је примљен Тар. бр. 47 по предлогу комисије.

Примљени су Тар. бр. 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71 и 72 по предлогу комисије.

Код Тар. бр. 73. одборник г. **Петар Гребенац** тражио је, да остану стари ставови на кафу, пошто је кафа апсолутно луксузна и излишна ствар.

Потпретседник г. **Крстић** одговорио је, да је кафа јак трговачки артикал и да би он због веће трошарине ишао у друге вароши, где би било повољније за њега.

За овим је примљен Тар. бр. 73 по предлогу комисије са дванаест гласова против.

Код Тар. бр. 74, који оптерећује кобасичарске израде шваргле, кобасице и томе слично, претседник г. **Нешић** објаснио је, да је тај став унет као контрола и здравствена заштита, пошто је тешко контролисати како су и од чега справљене те израђевине. То је само једна мера сигурности.

Одборник г. **Јован Мисирлић**, противи се оптерећивању ових артикала и у интересу оних, које треба заштитити од конкуренције. Предлаже да се став сведе од 100 на 50 динара.

Одборник г. **Крста Гиноввић**, објаснио је начин справљања ових израђевина у Београду, где су они обавезни да набављају месо са кланице, које је претходно контролисано од санитетских органа.

Одборник г. **Негослав Илић**, говорио је против оптерећења ових израђевина, јер оне служе махом радничком свету као главна храна.

За овим је одбор усвојио Тар. бр. 74 по предлогу комисије са осам гласова против.

Пошто је завршен претрес предлога трошаринске тарифе, одборници г. г.: **Јован Мисирлић, Петар Гребенац и Милан Стојановић** предлагали су, да се у тарифу унесу поједини нови ставови. Од свих тих предлога усвојен је само предлог г. г. Гребенца и Стојановића, да се дода Тар. бр. 75 „браварске израде од гвожђа и намештајно-браварске израде од 100 кгр. 100,— дин.“

За овим је на предлог Суда О.Бр. 819 Одбор

РЕШИО:

Да се усвоји нова трошаринска тарифа, који гласи: (в. прилог).

Ово решење доставити Г. Министру финансија на одобрење.

4.

Код тачке дневног реда: „Предлог буџета за 1931. годину“, прешло се на дискусију главе I буџета прихода.

Претседник г. **Милан Нешић**, изнео је измене учињене у судском предлогу у овој глави и истакао, да се пројектовани прирез своди на 10%. Буџет прихода укупно износи динара 387,824.882,— а расходи у износу 386,854.221,— из чега излази да вишак прихода над расходима износи 970.661,— дин.

Одборник г. **Д-р Страшимир Милетић**, налази да по овом систему, који се заводи у општинским финансијама грађанство плаћа и трошарину и прирез. Уредба о трошарини изгласана је на брзу руку и изјављује да ће гласати против увођења приреза.

Одборник г. **Јован Мисирлић**, изјављује да је против укидања трошарине, јер су општински приходи на другим странама недовољни, и налази да ће се пре појавити дефицит него суфицит. Гласаће против увођења приреза, јер ће он погодити сигурне становнике Београда, који су за време рата издржали све недаће са својим имањима.

Одборник г. **Крста Гиноввић**, изјављује да ће гласати против увођења општинског приреза, јер налази да је штедњом на једној страни, и правилним процењивањем прихода на другој, било могуће постићи суму од

8 милиона динара и да се према томе прирез није морао увести.

Одборник г. **Петар Гребенац**, налази да је један огроман део грађана ограничио своје потребе и да се био навикао на трошарину. Увођење приреза не може се бранити никаквим разлозима нити се може назвати добром финансијском политиком. Прирез се могао увести само у случају да је трошарина потпуно укинута. Овако ће Београђани плаћати и трошарину и прирез, само што велики део трошарине неће ићи у општинску касу него у џепове разних посредника. Изјављује да ће гласати против предлога за увођење приреза.

Одборник г. **Д-р Лазар Генчић** покреће свој ранији предлог да се приход од приреза употреби на стварање једног санитетског фонда. Изјављује да ће гласати за прирез и за буџет, и ако је он велики, јер се не може изграђивати престоница а да буџет не буде велики.

Одборник г. **Радисав Јовановић**, изјављује да ће гласати за буџет, пошто је извршена ревизија трошаринске тарифе у смислу његовог тражења и пошто је прирез сведен на 10%.

Одборник г. **Д-р Драгољуб Новаковић**, истиче да је у почетку био за одржавање трошарине, а против увођења приреза. У дискусији која је вођена у финансијском одбору пристао је на горњи систем, сматрајући увођење приреза као исправку трошаринског система. Како ће у току идуће године овај двојни систем бити нов и може се десити да се предвиђања у приходима не остваре, то предлаже да се прирез не смањује, већ да остане 20% као што је Суд у почетку предложио.

За овим је председник г. **Нешић** ставио главу I буџета прихода на гласање. Против ове главе гласали су г. г.: **Алберт Фирт**, **Милан Стојановић**, **Крста Гиноввић**, **Јован Мисирлић**, **Драгољуб Милошевић**, **Петар Гребенац** и **Бранко Поповић**. Према томе Одбор је већином гласова (против седам) примио главу I буџета прихода.

Затим се прешло на претрес финансијских овлашћења уз буџет за 1931. годину.

Прочитан је и примљен члан 1.

Прочитан је члан 2. Одборници г. г. **Петар Гребенац** и **Д-р Страшмир Милетић** тражили су да вирманисања одобрава Одбор.

Потпредседник г. **Крстић**, одговорио је да се ради о вирманисању између позиција једне исте партије и да је тако вирманисање и у ранијим буџетима предвиђано као надлежност Суда. Вирманисање између партија спада у надлежност Одбора и Министра фи-

нансија. Одбор иначе одобрава утрошак сваке суме, која прелази 100.000,— динара.

За овим је примљен члан 2. по предлогу суда.

Прочитани су и примљени чл. 3. и 4. по предлогу суда.

Прочитан је чл. 5. Одборник г. **Д-р С. Милетић** налази, да се ранијих година на рачун материјалних издатака, вршило много личних издатака и постављања службеника. Моли да се тако у будуће не ради.

За овим је примљен чл. 6, 7 и 8. по предлогу суда.

Прочитан је чл. 9. Одборник г. **Д-р Милетић** истиче да је у прошлом буџету постојало исто овакво овлашћење, али да за годину дана правилник о коме је реч није донет. Моли да се у овој години тај правилник донесе.

За овим је примљен чл. 9. по предлогу суда.

Прочитан је и примљен чл. 10. по предлогу суда.

Прочитан је члан 11. Одборници г. г.: **Петар Гребенац**, **Д-р С. Милетић** и **Крста Гиноввић** изјаснили су се против набавке штампарије за општину, наводећи разлоге које за то имају.

Претседник г. **Нешић** изјављује да одустаје од намере за куповину штампарије, али предлаже, да се место ње, намераваши зајам може употребити за подизање Управе града Београда.

Са овом изменом одбор је примио чл. 11.

За овим су прочитани и примљени чл. 12, 13, 14, 15 и 16. финансијског овлашћења, по предлогу суда.

Претседник г. **Милан Нешић** објављује да су усвојена и финансијска овлашћења. Према томе Одбор је на предлог Суда О. Бр. 29543/30.

РЕШИО:

„Да се усвоји предлог буџета за 1931. годину, како је претресен и утврђен у самом одбору, а који гласи: (в. прилог).

Ово решење доставити г. Министру финансија на одобрење“.

Претседник г. **Нешић** изразио је захвалност одбору на сарадњи, доброј вољи и труду, који су одборници уложили приликом претреса буџета.

Седница је закључена у 11 часова у вече.

Оверавају:

Деловођа,
Бож. А. Павловић, с. р.

Претседник
Београдске општине
Милан Нешић, с. р.

ЗАПИСНИК

VI. — Редовне седнице Одбора општине Београдске, одржане 30. јануара 1930 године у 6 часова по подне.

Претседавао Потпретседник г. Д-р Милош Стојадиновић.

Деловођа г. Божидар Павловић.

Потпретседник г. Никола Крстић и кмет правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су г.г.: Мих. Л. Ђурић, Јов. Дравић, Д-р Лазар Генчић, Ранко Живковић, Шемајо де Мајо, Дим. Станчуловић, инж. М. Сокић, Ђ. Бајаловић, Драгољуб К. Милошевић, Негослав Илић, С. Гођевац, Д-р Д. Аранђеловић, Богдан Крекић, Влад. К. Петровић, Милош П. Радојловић, Петар М. Гребенац, Д-р Страш. Љ. Милетић, А. Фирт, Д-р Драг. Ђ. Новаковић, М. Ј. Стојановић, Д-р Љуб. Стојановић, Д-р Александар М. Леко, инж. Јован Мисирлић, К. Гиновић, Триф. Јовановић, Бл. Ј. Антонијевић, Д-р Букић Пијаде, Тјеш. Старчевић, инж. К. Букавац, Д-р Мића Анић, Т. Здравковић, инж. Павле Миљанић, Јоца Поповић, Р. Ј. Јовановић, Драг. Матејић, Милован Ј. Матић и Јосиф Фрид.

I.

Код записника III. редовне седнице одборник г. Алберт Фирт поводом Правилника о пекарницама и продаји хлеба у Београду, који је г. Министар унутрашњих послова задржао од извршења својом одлуком IV Бр. 1 ставио је примедбу, да би требало све овакве предлоге, пре но што се поднесу општинском одбору, проучити са правне стране, како се у будуће не би дешавало, да се одборске одлуке задржавају од извршења.

За овим је примљен записник III. редовне седнице.

Примљен је записник IV. редовне седнице.

Примљен је записник V. редовне седнице с примедбом г. Петра М. Гребенца, да је он гласао против приреза још и због тога, што је сматрао да се смањивањем расхода може постићи равнотежа у буџету тако, да би тај прирез био потпуно излишан.

За овим је деловођа одбора прочитао акт Министарства унутрашњих послова IV бр. 88 од 26. јануара тек. год. којим г. Министар унутрашњих послова примајући знању одборске одлуке донесене на одборској седници од 16. јануара, задржава од извршења поједине чланове уредбе о општинској трошарини и препоручује Суду да даље по закону поступи.

Потпретседник г. Д-р М. Стојадиновић објашњавајући случај уредбе обавештава одбор да је г. Министар финансија и иначе надлежан да одобри уредбу о општинској трошарини, а тако исто он може да учини

измене у вези примедба које су пале од стране г. Министра унутрашњих послова. Ствар је сада у рукама г. Министра финансија, који ће донети одлуку по истој.

Одборник г. Д-р Страшимир Милетић истиче да се, после стављених примедба од стране г. Министра унутрашњих послова, поставља питање ко ће стилизовати оне чланове уредбе, који су задржани од извршења, да ли општински одбор или Министар финансија. Моли Суд да не излази пред одбор са предлозима и питањима која нису довољно простудирана, јер одбор није био у могућности да простудира уредбу, већ одговорност за њу примио је Суд.

Одборник г. Петар Гребенац наглашава да одбор није разгледао уредбу него је примио на веру Суда, који је узео на себе један део законодавне власти, мењајући постојеће позитивне законе. Са учињеним примедбама општина је дошла у једну незгоду, која ће проузроковати дефицит у буџету за ову годину. Рачунало се да се трошарина неће вратити на извезену робу. Сада пак, када је јасно да се она мора вратити велики део трговаца извозиће робу изван реона и на основу тога тражити и добити повраћај плаћене трошарине. Да се тај дефицит не би појавио предлаже, да се стара трошарина и даље задржи, јер би се на тај начин најправичније поступило према онима, који се служе неолојалном конкуренцијом, а показују се неолојални и према општини.

Одборник г. Д-р Драгољуб Новаковић поставља питање, ко ће извршити стилизацију задржаних чланова уредбе. Сматра да би ту стилизацију требао да изврши општински одбор, па да после тога г. Министар унутрашњих послова одобри или не одобри ту стилизацију, и тек тада би могла ствар да иде пред г. Министра финансија. Ако Суд налази да ту стилизацију може он учинити у сагласности са г. Министром финансија, онда нека то тако и остане. Тражи да се са општинског одбора скине онај одијум који произлази из акта Министарства унутрашњих послова, јер одбор није био у стању, нити је имао могућности да провери и дискутује ту уредбу.

Потпретседник г. Д-р М. Стојадиновић одговара г. Новаковићу и изјављује да ће Суд у сагласности са г. Министром финансија претилизовати чланове уредбе о којима је реч, пошто је остали део уредбе г. Министар унутрашњих послова примио к знању. Претпоставка је да ће г. Министар финансија то што пре учинити, пошто су примедбе кон-

кретно постављене и није их тешко престилизовати.

Одборник г. Д-р Драгољуб Аранђеловић предлага да Суд по примедбама г. Министра унутрашњих послова, које су обавезне, сам престилизује поменуте чланове уредбе и понашае г. Министру финансија на одобрење.

Потпретседник г. Никола Крстић истиче да је г. Министар унутрашњих послова као надзорна власт примио трошаринску тарифу, буџет за 1931 годину и уредбу о трошарини, с ограничењем код неколико чланова ове уредбе. Г. Министар финансија као друга надзорна власт треба да одобри ове одлуке одбора или да стави своје примедбе. Ако он не буде био вољан да измени у смислу учињених примедба уредбу о трошарини, онда ће Суд целу ствар изнети пред одбор. Али ако г. Министар финансија прими учињене примедбе и сам их престилизује и одобри уредбу са тим изменама, онда ће Суд такође обавестити одбор. Г. Министар финансија може и сам учинити извесне примедбе и због тога је боље сачекати примедбе и једне и друге надзорне власти, па тек по томе учинити што буде требало.

Потпретседник г. Д-р М. Стојадиновић изјављује да ће према предлогу г. Д-р Аранђеловића, Суд извршити стилизацију по примедбама г. Министра унутрашњих послова, у споразуму са г. Министром финансија, како би се ствар технички брже извела. Моли одбор да се са овим сагласи.

Одбор се сагласио са овим предлогом.

2.

Деловођа одбора саопштава да су се извинили одборници г.г. Милан Радосављевић, Ставра Трпковић, Ђорђе Попара и Д-р Милорад Недељковић.

Затим је прочитао акт Претседника општине г. Милана Нешића, који моли одбор да му одобри отсуство од 1—15 фебруара тек. год. ради одласка у Букурешт, где као експерт има да учествује у преговорима за склапање разних хидротехничких конвенција по питањима која проистичу из чл. 292 Тријанонског уговора, а односе се на Југославију и Румунију.

Одбор је одобрио ово отсуство.

3.

Код тачке дневног реда: „Извештај комисије и предлог нове тарифе за продају електричне енергије“, прочитан је предлог Суда па је, Директор г. Бора Поповић поднео исцрпан извештај и дао потребне податке.

У дискусији која се развила по овом питању говорили су одборници г.г. Клементије Букавац, Јован Дравић, Јован Мисирлић и Д-р Драгољуб Новаковић, па је одбор на предлог Суда О.Бр. 1647

РЕШИО:

Да се усвоји извештај за израду нове тарифе за наплату електричне енергије, као и сама тарифа, која гласи: (в. прилог).

4.

На предлог Суда О.Бр. 1173 Одбор је

РЕШИО:

Да се Максу Шалгу, трговцу из Београда уступи израда 1.790 комада завеса ланених за трамвајска кола и аутобусе Дирекције трамваја и осветљења, за укупну суму од динара 134.242.80 као најповољнијем понуђачу на лицитацији, франко Дирекција трамваја и осветљења са државним и општинским таксама.

Овај издатак има пасти на терет парт. 54. поз. 4 и 5. буџета за тек. годину.

5.

На предлог Суда О.Бр. 1253 Одбор је

РЕШИО:

Да се Т.Бр. 405а таксене тарифе донуни и унесе нов став, који да гласи:

Т.Бр. 405б. За рекламе, које се приказују на платну по биоскопима и другим јавним местима према величини — површини — пројекције на платну приказане рекламе, плаћа се Општини месечно:

1. — До $\frac{1}{2}$ м ²	Динара 20.—
2. — од $\frac{1}{2}$ до 1 м ²	„ 30.—
3. — од 1 до 2 м ²	„ 40.—
4. — преко 2 м ²	„ 50.—

Ову таксу дужно је да плати лице за чији се рачун врши рекламирање, а приказивач не сме рекламу да прикаже пре, него се буде уверио по признаници Таксено-привредног отсека, да је дотично лице одређену таксу уплатило.

У случају да извесно лице приказује рекламу за рачун свој или другог лица, а такса није плаћена, поред плаћања редовне биће осуђен и на плаћање таксе у троструком износу од редовне, у смислу чл. 52 закона о таксама.

Ова се такса плаћа увек за цео месец, без обзира на време колико ће се приказивати у дотичном месецу.

Ово решење доставити г. Министру финансија на одобрење.

6.

Код тачке дневног реда: „Предлог за примену Т.Бр. 398 таксене тарифе на Трговачко-Индустријску Банку на Макишу“, прочитан је предлог Суда, па је одбор, после обавештења одборника г. Алберта Фирта, по предлогу О.Бр. 27382.

РЕШИО:

Да се од Трговачко-Индустријске Банке на Макишу изузетно од Т.Бр. 398 таксене тарифе наплаћује годишње паушално и то:

а) за заузето општинско земљиште у површини до 300 м² Динара 9.000.—

б) за постављање два мала купатила за особље и две индустријске пруге дин. 1.000.

в) за заузетих 30 м² са рампом и сталним мостом за истовар угља динара 900.

г) за пристајање уз обалу двеју дереглија динара 2.000.

д) за пристајање сплавов са грађом за ограду динара 3.000.

Укупно динара 15.900 (петнаест хиљада и девет стотина) динара, коју ће суму поминута Банка полагати годишње унапред и то одмах за 1930. годину, а за месеце октобар, новембар и децембар 1929. год., — ова такса од Банке неће се наплаћивати, пошто су ти месеци били нерадни, а с обзиром на закон о атару општине града Београда од 9.-X-1929. године, пошто је територија на којој је стругара раније припадала општини Жарковачкој.

За све остале пловне објекте како стругарине, тако и приватне, Банка ће бити дужна општини плаћати одређену таксу по Т.Бр. 398 таксене тарифе.

7.

На предлог Суда О.Бр. 30813 Одбор је

РЕШИО:

Да се Одбору госпођа „Кнегиња Љубица“ у замену за уступљени општински плац, по одлуци одбора Бр. 11922/29. у улици Кнез Михајлов Ренац, а до плаца Обданишта бр. 3 уступи плац у Катанићевој улици бр. 21 и 23 у површини 324 м² а по следећим условима:

а) Одбору госпођа „Кнегиња Љубица“ уступа се напред назначени плац на уживање за 25 година с тим, да плаћа годишње на име кирије по 100.— динара.

б) Одбор је дужан да на томе земљишту отпочне подизање зграде најдаље у року од две године. Зграда мора одговарати намењеном циљу, назначеном у правилима друштва и његовој молби. План зграде поред Грађевинског Одбора поднеће се на одобрење и општинском суду.

в) Одбор ће уживати дато му земљиште у границама рока све дотле, док зграда коју подигне служи хуманим циљевима друштва. Одбор је власан да повећава грађевину или подиже нову која не сме бити мања од првобитне. Општина има права да контролише употребу зграде за наведени циљ.

г) Одбор може земљиште задужити само код Државне Хипотекарне Банке, чију ће читабулацију Општина одобрити тек кад зграда буде подигнута. Никакво друго задужење неће одобрити.

д) На случај да Одбор ликвидира или да престане дотичну грађевину употребљавати

на наведени циљ, Општина ће је узети у својину без икакве накнаде. Но општина може исту дати каквом друштву које би се образовало са истим циљем.

ђ) Ако се према плану грађевине налаже да је земљиште веће но што је потребно, Општина задржава право да тај вишак уступи каквој другој хуманој установи.

е) Порез на земљиште, ако га буде, плаћаће Општина. Водоводне и остале таксе плаћаће Одбор. Ако Одбор не буде уредно отплаћивао дуг и одговарао осталим обавезама, Општина је власна да грађевину делимце или у целини преузме и да обезбеди правилну исплату обавеза.

ж) По истеку горњег рока право уживања продужиће се и даље ако дотична установа буде на сувременој висини о чему ће тадашњи општински Одбор решавати. Ако право уживања не буде продужено, земљиште са свима зградама припада Општини, која ће примити још неисплаћене дугове код Државне Хипотекарне Банке.

8.

Тачка дневног реда: „Предлог Суда о предвиђању 12 места у регулатионом плану за будуће цркве“, по тражењу одборника г. Ђуре Бајаловића скинута је с дневног реда, ради проучавања од стране стручног техничког одбора.

9.

На предлог Суда О. Бр. 336 Одбор је

РЕШИО:

Да се за смештај жандармеријске испоставе код X кварта Управе Града Београда, узме у закуп зграда Драгине Ђоновића у Топаловићевој ул. бр. 8 са месечном киријом од 1.200 динара.

Закуп има да важи једну годину дана, а отказ на месец дана пре истека уговореног рока.

Закуподавац је дужан извршити потребне преправке према потребама жандармеријске испоставе, све очистити, окречити, у ред довести и у исправном стању предати.

Све остале услове о закупу предвидеће Отсек Добара приликом закључења уговора са закуподавцем.

10.

Код тачке дневног реда: „Одређивање месечне помоћи Јакову Крстићу и Милошу Д. Богојевићу“, прочитани су предлози Суда, па је одборник г. Д-р Александар Леко тражио да месечна помоћ износи по 1.000 динара, с обзиром на околности у којима се налазе ова два бивша општинска службеника. У дискусији која се даље развила учествовали су г.г. Негослав Илић, Д-р Д. Аранђеловић, Триша Јовановић, Јоца Поповић, Д-р Лазар Генчић и Д-р М. Стојадиновић.

По предлогу Суда да ова помоћ износи по 600 динара месечно извршено је гласање. Ве-

лина одборника гласала је устајањем противу оволикога износа помоћи.

Затим је формулисан други предлог да та помоћ износи 800 динара месечно, и Одбор је овај предлог једногласно усвојио.

Према томе Одбор је

РЕШИО:

1.— По предлогу Суда О. Бр. 28529

„Да се Јакову Крстићу, бив. трошаринском стражару, који је због старости отпуштен, а није стекао право на пензију, јер има само 6 година и 8 месеци службе, одреди месечна помоћ од динара 800.

Ова ће му се помоћ издавати почев од 1. јануара 1931. године.

Издатак пада на терет редовних партија и позиција предвиђених буџетом за давање помоћи.“

2.— По предлогу Суда О. Бр. 30940

„Да се Милошу Д. Богојевићу, бив. магационеру Возног Парка који је у општинској служби провео 8 и по године и услед губитка вида онеспособљен за даљу службу одреди месечна помоћ од динара 800. која ће му се исплаћивати почев од 1. јануара 1931. године.

Овај издатак пада на терет редовних партија и позиција предвиђених буџетом за давање помоћи.“

11.

Код тачке дневног реда: „Признање година службе г-ђи Христини Радомировић и г-ђи Надежди Драшковић“ Одбор је

РЕШИО:

1.— По предлогу Суда О. Бр. 30153

„Да се г-ђи Христини Радомировић, привјачици-службеници Одељења за социјално и здравствено старање призна за општинску службу време од пет година, шест месеци и 4 дана, колико је раније провела као болничарка у државној служби.

Суд ће на основу ове одлуке накнадно одредити степен плате именованој.“

2.— По предлогу Суда О. Бр. 29600

„Да се г-ђи Надежди Драшковић, књиговођи отсека Књиговодства Привредно-финансијског одељења призна за општинску службу време од 10 година, које је г-ђа Драшковић провела у државној служби и у служби приватне и банкарске професије.

Суд ће на основу ове одлуке накнадно одредити степен плате именованој.“

12.

На предлог Суда О. Бр. 1060 Одбор је

РЕШИО:

Да се Мирослава удова поч. Алексе Златановића општинског служитеља ослободи плаћања кирије за општински стан у Прокупачкој ул. бр. 8 (барака) а за све време 1 децембра 1930. до 1 маја 1931. године, због тога што јој је муж Алекса умро на дан 2 де-

цембра 1930. године и оставио је без икакве пензије и сретстава за издржавање.

13.

На предлог Суда О. Бр. 30154 Одбор је

РЕШИО:

Да се гробница на Новом Гробљу у 6. парцели бр. 42 III. ред у којој је сахрањен поч. Драгомир Брзак, књижевник, ослободи плаћања таксе, како неплаћене, тако и будуће.

14.

На предлог Суда О. Бр. 1342 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да одобрава рад колаудирајуће комисије за колаудовање извршене набавке ситних каменних коцака за калдрмисање Београда од г. Милосава Зорића, која је извршена на основу решења одбора О. Бр. 1362 од 24. 1. 1930. године.

2. — Да усваја обрачун ове комисије по коме вредност излиферованих ситних коцака износи суму од 353.092,06 динара с тим да се лиферанту иста исплати по одбитку већ до сада примљених рата.

3. — Да се лиферанту врати основна кауција, положена приликом лицитације, пошто погодбеним документима није предвиђен никакав рок гаранције, а такође и допунска кауција, која је задржата приликом исплата појединих рата.

Исплата пада на терет партије 47/8 буџета за 1930. год.

15.

На предлог Суда О. Бр. 1596 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да се усвоји протокол колаудације извршених радова на зградама за основну школу на Чукарици, које је извео предузимач Ивановић Иван а према коме вредност свих радова износи суму од Динара 906.870,14.

2. — Да се одобри накнадни кредит у суми од 48.864,95 динара и исплати предузимачу остатак у суми од 198.864,96 динара из унутарњег зајма од 125.000.000.— динара, а по распореду утрошка кредита тач. 3 предвиђене суме за школе и клинику, као и поврати допунска кауција.

16.

Код тачке дневног реда: „Измена одборске одлуке о уступању земљишта за болницу Трговачке Омладине у замену за земљиште масе Н. Кике у Узун Мирковој улици“, прочитан је предлог Суда, па је Потпретседник г. Д-р М. Стојадиновић дао обавештења и разлоге, због којих се мења ранија одборска одлука по овом питању.

За овим је одбор на предлог Суда О. Бр. 2003

РЕШИО:

Да се одборска одлука О. Бр. 2033 од 24. јануара 1930. године, која се односи на за-

мену земљишта, које се експроприше од имања масе Николе Кике у Узун Мирковој улици, измени у толико што ће се на место површине у износу 12.600 м² општинског земљишта, које се поменутом одлуком у замену за то земљиште уступа за подизање комплекса болница Београдске Трговачке Омладине, задужбине Николе и Евгеније Кики, овој уступити 16.000 м², колико износи цео општински грађевински блок на Топчидерском брду уз саму општинску циглану и простире се на доњем делу до приватних имања а према израженом ситуационом плану.

Ова се замена врши под раније утврђеним условом, да се зграде у Узун Мирковој улици ради проширења те улице имају порушити одмах после 1. новембра тек. године.

17.

Код тачке дневног реда: „Експропријације и апропријације“ одбор је

РЕШИО:

1. — На предлог Суда О. Бр. 1843

„Да се усвоји проценилачки записник Избраног Суда о једногласној процени имања масе Саве Раденковића у ул. Цара Лазара бр. 17. Вредност експроприсаног земљишта износи 1.525 динара од једног квадратног метра. Постојећу зграду да поруши сам сопственик и материјал однесе без икакве накнаде.“

2. — На предлог Суда О. Бр. 1844

„Да се усвоји проценилачки записник Избраног Суда о једногласној процени имања г-ђе Нинић Стане на углу Ускочке и Цара Лазара улице. Вредност експроприсаног земљишта износи 1.800 динара од једног квадратног метра. Постојећу зграду да поруши сам сопственик и материјал однесе без икакве накнаде.“

3. — На предлог Суда О. Бр. 1845

„Да се усвоји проценилачки записник Избраног Суда о једногласној процени имања г-ђе Балугић Хрисанде на углу Црногорске, Јаворске и Поп Лукине улице, а које се експроприше ради постављања трамвајског колосека. Вредност експроприсаног земљишта износи 1.300 динара од једног квадратног метра, а зграде које сопственица има да поруши процењене су 150.000.— динара Преносну таксу сносиће Општина.“

4. — На предлог Суда О. Бр. 1846

„Да се усвоји проценилачки записник Избраног Суда о једногласној процени имања масе пок. Ускоковића Стана у ул. Бранковој, Југ Богдановој и Зел. Венца. Вредност експроприсаног земљишта заједно са зградама, које сопственик има да поруши, износи 2.200.— динара од једног квадратног метра.“

Поводом ове процене одборник г. Јован Мисирлић протествовао је противу оваквог процењивања имања, где се једно имање процени 1.000 динара, а друга одмах до њега 1.500 и 2.000 динара.

5. — На предлог Суда О. Бр. 1054

„Да се експроприше део земљишта са постојећим зградама имања г-ђе Драгиње Стефановић у улици Крушедолској бр. 12 у површини 320,66 м² земљишта и 69 м² приземне зграде од слабог материјала, које је потребно за проширење Катанићеве улице као и за зидање Патријаршије. Ова експропријација да се изврши у смислу чл. 9 закона о атару.“

За општинске процениоце одређују се г. г. Јанко Шафарик, архитекта, Београдска бр. 37/1. и Чедо Ивановић, инжењер Баба Вишњина бр. 11, за заменике г. г. Глигорије Вукчевић, инжењер, Николе Тесле ул. бр. 5 и Пера Милошевић, трговац, Битољска ул. бр. 11.

6. — На предлог Суда О. Бр. 1052

„Да се експроприше део земљишта са постојећим зградама г. Антона Корошца у Крушедолској ул. бр. 16 у површини 422,63 м² приземне зграде од тврдог материјала и 24 м² приземне зграде од мешовитог материјала, које је потребно за проширење Катанићеве улице, као и за зидање Патријаршије.“

Ова експропријација да се изврши у смислу чл. 9 закона о атару. За општинске процениоце одређују се г. г. Јанко Шафарик, архитекта, Хартвигова бр. 37/1. и Чедо Ивановић, инжењер, Баба Вишњина бр. 11, за заменике г. г. Глигорије Вукчевић, инжењер, Николе Тесле ул. бр. 5 и Пера Милошевић, трговац, Битољска ул. бр. 11.

7. — На предлог Суда О. Бр. 1053

„Да се експроприше део земљишта са постојећим зградама г. Томе Бутековића у Крушедолској ул. бр. 14 у површини 387,51 м² земљишта и 155 м² зграде приземне од слабог материјала, које је потребно за проширење Катанићеве улице.“

Ова експропријација да се изврши у смислу чл. 9 закона о атару. За општинске процениоце одређују се г. г. Јанко Шафарик, архитекта, Хартвигова бр. 37/1. и Чедо Ивановић, инжењер, Баба Вишњина бр. 11, за заменике г. г. Глигорије Вукчевић, инжењер, Николе Тесле ул. бр. 5 и Пера Милошевић, трговац, Битољска ул. бр. 11.

8. — На предлог Суда О. Бр. 1062

„Да се измени одборска одлука од 21. фебруара 1930. године О. Бр. 4399 о експропријацији имања г-ђе Јелене Сокић за потребе Управе Водовода, ради подизања резервоара на Дедињу у толико, што се ово исто имање експроприше од правог сопственика г-ђе Евгеније Ђорђевић, пошто је тапијом утврђено, да је она сопственица, а не г-ђа Јелена Сокић.“

Процениоци за ову експропријацију одређени су одлуком од 19. новембра 1930. године О. Бр. 27429.

9. — На предлог Суда О. Бр. 1663.

„Да се експроприше имање г. Драгомира Томића у површини 336 м² за потребе водоводног резервоара на Дедињу и да му се исплати по 100.— динара по квадратном метру.

Преносне таксе да сноси сопственик.“

10. — На предлог Суда О. Бр. 1595.

„Да се прими директан споразум сопственика имања на Дедињу г. Димитрија Јуришића, чије се имање експроприше за просецање дијагоналне улице, и да му се плати по 150.— динара по квадратном метру. Ово са разлога што већ постоје неколико процена са овом ценом, а на удаљенијем су месту од самог булевара.

Преносне таксе сноси сам сопственик.“

11. — На предлог Суда О. Бр. 1116.

„Да се изврши експропријација дела имања г. Блаже Анђелића на углу Крунске и Кочине улице у површини од 17 м² и апропријација дела земљишта регулационог фонда општине Београдске на углу Кр. Милутина и Крунске улице у површини око 6 м² имању г. Блаже Анђелића, без икакве накнаде једне стране другој.

Преносне таксе сnose обе стране по пола.“

12. — На предлог Суда О. Бр. 1115.

„Да се изврши експропријација дела земљишта г. Драгољуба Илића у површини 486 м² и апропријација дела земљишта регулационог фонда општине Београдске у површини око 365 м² имању г. Драгољуба Илића у Љутице Богдана и Сокобањској улици, путем законске процене, а у смислу чл. 9 закона о атару.

За општинске процене одређују се г. г. Јанко Шафарик, архитекта, Хартвигова ул. бр. 37/1. и Чедо Ивановић, инжењер, Баба Вишњина бр. 11. за заменике г. г. Глигорије Вукчевић, инжењер, Николе Тесле бр. 5 и Пера Милошевић, трговац, Битољска ул. бр. 11.“

13. — На предлог Суда О. Бр. 1114.

„Да се апроприше имању Привилеговане Аграрне Банке, ради изласка на регулациону линију, део земљишта регулационог фонда општине Београдске у Дечанској ул. у површини око 334 м², а по цени од 1.500.— динара по квадратном метру.

Преносне таксе да сноси купац.“

14. — На предлог Суда О. Бр. 1112.

„Да се апроприше имању г. Милорада Јовановића, ради изласка на регулациону ли-

нију, део земљишта регулационог фонда општине Београдске у улици Миодрага Давидовића бр. 20 у површини око 1 м², а по цени од 200.— динара по квадратном метру.

Преносне таксе да сноси купац.“

15. — На предлог Суда О. Бр. 1113.

„Да се апроприше имању Марије Рајх, ради изласка на регулациону линију, део земљишта регулационог фонда општине Београдске у улици Сање Живановића бр. 2 у површини око 114 м² и Новој улици у површини око 19 м², а по цени од 130.— динара по квадратном метру.“

16. — На предлог Суда О. Бр. 1111.

„Да се апроприше имању г. Анатолија Гелфенбаји у Облаковској ул. бр. 14 и 16. део земљишта Регулационог фонда општине Београдске, ради изласка на регулациону линију, у површини од 7,29 м², а по цени од 150.— динара по квадратном метру.

Преносне таксе да сноси купац.“

17. — На предлог Суда О. Бр. 1117.

„Да се апроприше имању Јованке Пећанац, ради изласка на регулациону линију, део земљишта регулационог фонда општине Београдске у Војводе Протића ул. бр. 18 у површини око 31,16 м², а по цени од 250.— динара по квадратном метру.

Преносне таксе да сноси купац.“

18. — На предлог Суда О. Бр. 1283.

„Да се одборска одлука од 24. јануара 1930. године о просецању Мајданске и Тузланске улице допуни у толико, што ће се ова одлука односити само на оне сопственике, који буду дали свој пристанак: да ће од свога земљишта уступити за просецање Нове улице бесплатно површину до половине улице, а вишак преко половине да му доплате суседне стране, по цени коју буде одредио Суд општине града Београда, а у смислу чл. 31 грађ. закона, који се односи на повећану вредност имања, просецањем Нове улице и добијањем новог лица.

За оне сопственике, који не пристају на ову одборску одлуку, да се примени редован законски поступак у смислу чл. 9 закона о атару.“

Седница је закључена у 9 часова увече.

Оверавају:

Деловођа,
Бож. Л. Павловић с. р.

Потпретседник,
Београдске Општине
Др. Милослав Стојадиновић с. р.

Записник

II. Конференције претставника Београдске, Земунске и Панчевачке општине, одржане 18. фебруара 1931. год. у 9^{1/2} часова пре подне у Земунској општини.

Претседавао Потпретседник Београдске општине г. Никола Крстић.

Деловођа г. Божидар Л. Павловић, деловођа одбора Општине београдске.

Конференцији су присуствовали од стране Београдске општине г.г.: Исидор Протић, кмет-правник, Бора Поповић, директор трамваја и осветљења, Огњан Кузмановић, директор Техничке дирекције, Драг. Миленковић, шеф Катастра, Живојин Рашковић, шеф правног Отсека, Драгољуб О. Новаковић, шеф Таксено привредног отсека, Љуба Николић, шеф Главног књиговодства, Димитрије Анаг-

ски физикус, Д-р Милош Ђорић, Д-р Лав Брандајз, Светислав Јеловац, Д-р Никола Фугер, виши градски саветник, Бор. Трбуковић, градски саветник, Шујица, градски инжењер, Лав Спицић, Јосиф Шлотхауер, управник градеког књиговодства, Миливоје Димитријевић, управник Земунске градске трошарине и Хинко Целер, виши инжењер. Панчевачку општину су заступали г.г.: Васа Исаиловић, градоначелник, Василије Мандровић, градски саветник и Јован Срдић, градски саветник.

Градоначелник г. Д-р Светислав Поповић стварајући седницу градеког одбора, истиче да је приликом конституисања заступства Земунске општине изабран из средине заступства Одбор за сарадњу са Београдом, али да није могло доћи до конкретних резултата у раду. Наилазило се на техничке тешкоће, које су данас срећно савладане. Створено је широко поље рада, од кога наш град Земун очекује највише. На конференцији одржаној у општини Београдској ударени су темељи за формирање великог Београда. Ту идеју једногласно су одобрили градски заступници и прихватили даљи рад на томе пољу. За такав рад потребна је широка сарадња све три општине. Ту сарадњу постојећи закон потпуно омогућава, и зато налази, да ову седницу треба претворити у конференцију. Моли господу претставнике Општине града Београда и Панчева, да у данашњи записник уђе констатација, да је данашњи дан значајан, и да је одлучено да град Земун уђе у састав града Београда. Захваљујући присутним на пажњи и сарадњи, изражава своју радост, што су сви грађани Земуна свесни тога, да формирање великог Београда значи проширење данашњег. По свом положају, снази и култури Београд треба да буде одлучујући фактор. Земун може потпуно рачунати, да ће будући велики Београд подједнако и равномерно делати на целом подручју, пружајући трајне користи Земуни и Панчеву. Претварајући седницу у конференцију, позива потпретседника Београдске општине г. Крстића, да као домаћин, заузме претседничко место у овој конференцији.

Потпретседник г. Никола Крстић заузимајући претседничко место изражава своје узбуђење и радост, која подједнако испуњује срца свих присутних за настављање овога срећно започетог и значајног посла. Наглашава, да је огромно поље рада не само у Београду, већ и у Земуни и Панчеву. Постигнут је споразум о свима пословима, који имају да буду декор наших будућих дана. Градоначел-

Г. Др. Св. Поповић
претседник Земунске општине

пости, шеф Статистичког отсека, Борислав Марковић, инспектор Контролног отсека, Хуго Розенцвајг, шеф Инжењерског отсека, Стеван Бурмазовић, референт за путеве, Миливоје Бркић, шеф Канализационог отсека, Слободан Петровић, управник Водовода, Миливоје Ракић, шеф за претплату Д. Т. и О., Лаз. Швабић, шеф електротехничке службе Д. Т. и О. и Драгољуб Матић, шеф Контролног отсека. Од стране Земунске општине Конференцији су присуствовали г.г.: Д-р Светислав Поповић, градоначелник, Мирко Станковић, подначелник, Д-р Недељковић, град-

челник Земуна г. Поповић изнео је и у своме писму, упућеном Општини београдској, и на заједничкој конференцији потребу претреса закона о општем управном поступку. Али на тој конференцији наступило је оно, што смо спонтано очекивали. Изјавили смо да се не задржавамо само на претресу управног и административног поступка, већ да то буде претеча будућег заједничког рада. Постигнута је једнодушна сагласност, да је заједнички интерес и Београда и Земуна и Панчева најтепша заједничка сарадња у што скороријој будућности. Ми ћемо се данас, као што су прошлога пута претставници Земунске и Панчевачке општине, упознати са радом у општини Земунској, из чега ће се створити и личне везе између појединих шефова, које ће олакшати будући рад. Поздравља присутне, са жељом да данашњи заједнички рад уроди добрим плодом, и позива их да изволе саслушати записник прошле конференције, одржане у Београду на дан 11. фебруара тек. год.

Деловођа г. *Божа Павловић* прочита записник прошле конференције.

Потпретседник г. *Никола Крстић* истиче потребу уношења једне одредбе у нови закон о градским општинама, која ће у првом реду обезбедити у пуној мери компетенцију управне власти првог степена Београдској општини. Тиме би се спровело јединство, како у комуналној политици тако и у администрацији.

Г. *Жив. Рашковић*, шеф Правног отсека, мишљења је, да из ове конференције, из овог скупа треба да се образује један одбор, који би имао да среди материјал за разговор и расправу. Разнолико законодавство није сметња за наш рад и због тога, што општина Београдска по старом закону има своју управну власт, која је у главним линијама сужена укорист државне власти. С обзиром на то ова би сметња могла да одпадне, и ми би могли да почнемо са проучавањем новог закона за једнообразни поступак у свима трима општинама. Наглашава, да је тешко примењивати закон. За један законски пропис који је чак стално у употреби, не можемо да тврдимо, да га примењујемо, како је законодавац мислио.

Г. *Д-р Свет. Поповић* слаже се са г. *Рашковићем*. Конкретан предлог у погледу управног поступка био би једнообразност у послу. Послови у општини су разнолики, зато ће једнообразно решавање бити од користи за сва три града. Формирање градова Земуна и Панчева у велику престоницу Београд има у исто време и националног интереса. Ако томе стоје као сметње закони, онда се ти закони могу изменити, јер је ово спајање животно питање и наших градова и велике престонице Београда, а без сумње да је живот много јачи од закона, у толико пре, што сједињење на-

ших градова има и национални карактер. Долази до закључка да је код свих присутних формирано убеђење, да се док се законом не створи форум, који би прописио управни и административни поступак, посредством ових конференција створи такав један поступак. Моли потпретседника г. *Крстића*, као и цело претседништво Београдске општине, да изради један Правилник о раду свих конференција, где би се констатовало, да претседник Београдске општине узима иницијативу за овај рад, сазива седнице и истима руководи. Тиме би ова веза, чисто механичка, постала још јача у свима питањима, а нарочито у питањима конкретне и нормативне природе. Изјављује, да он лично кад би имао да бира између једног доброг спајања ових трију општина, које би наступило после 20 година, и једног рђавог спајања, које би наступило кроз 14 дана, определио би се за ово рђаво спајање, пошто је сигурно да би се оно за годину две дана поправило и постало добро. (Конференција поздравља ове речи г. *Поповића*).

Г. *Васа Исаиловић* предлаже да се одреди један одбор, који би припремио материјал за дискусију, и износио га на седницу. Треба прикупити статуте свих трију општина и доћи са материјалом и извештајем пред тај одбор, који би био нека врста законодавног одбора. Сматра да би требало нивелисати награде појединим чиновницима. Најзад предлаже да се изађе пред Министарство са једним готовим и израћеним статутом.

Г. *Д-р Лав Брандајс*, одборник града Земуна, налази да је неопходан једнообразан поступак. Ствар је отежана тиме, што је законодавство различито. Београдска општина није управна власт првог степена а Земунска и Панчевачка јесу. Неопходно је, да Београдска општина добије ову управну власт, пошто ће без тога бити врло тешко да се спроведе ово питање. Потребно је доћи до једног новог закона, који ће дати Београду управну власт првог степена. Тек тада ће моћи да се створи једнообразни административни поступак за све три општине.

Потпретседник г. *Никола Крстић*, одговара г. *Д-р Брандајсу* и каже да Београдска општина нема управну власт првог степена али да то не значи, да општине не могу заједнички сарађивати и пре ступања на снагу закона о градским општинама. Истиче затим главне тачке, у којима се сви слажу. Постоји сагласност у питању јединства садашњих и будућих интереса и сарадње код све три општине. Исто тако постоји сагласност, да треба израдити један пословник за рад ових конференција и делатности општина, како би се постигла истоветност у погледу решавања питања за сва три града. Даље, конференција је сагласна у томе да треба донети нови закон о градским општинама, који би омогућио

јединствен и заједнички интерес и начин половања. У погледу примене закона о општем управном поступку, жеља је конференције, да све три општине једнообразно поступају по том закону, а њен је конкретан циљ данас да се изврши подела рада. Како неће бити могућности, да се увек ради са ширим комисијама, то се треба припремити за једну ужу комисију. У том циљу предлаже за чланове те комисије правнике из све три општине, који ће израдити један правилник о томе како и кад треба да се одржавају конференције, као и један реферат о регулисању делатности и пословања општине Београдске, Земунске и Панчевачке по закону о општем

ван Срдић, градски економски саветник и г. Васа Мандровић, гр. војни саветник.

Конференција је усвојила овај предлог г. Крстића.

Даље је по предлогу г. Крстића одлучено да се комисија састане 19. фебруара у Београдској општини у 4 часа по подне, да узме у претрес закон о општем управном поступку, и у исто време припреми сав материјал за конференцију у Панчеву.

Тиме је дневни ред исцрпљен.

Потпретседник г. Крстић закључујући конференцију позива г.г. референте Београдске општине, да искористе ову прилику, и да се упознају са отсецима и пословима општи-

Претставници општина: лево, г. Др. Св. Поповић претседник Општине земунске; у средини г. Никола Крстић, потпретседник Општине београдске; десно г. Васа Исидловић, претседник Панчевачке општине

у управном поступку. За уједначење администрације у нашим трима општинама треба да се донесе закључак до 26. фебруара. Треба припремити све оно што је потребно за дискусију и решавање, па да дођемо спремни и на трећу конференцију у Панчево. У том циљу треба образовати један одбор, који ће примити елаборат за идућу конференцију. Од стране општине Београдске у тај одбор треба да уђу: г.г. Исидор Протић, кмет-правник, Жив. Рашковић, шеф Правног отсека и Божидар Павловић, деловођа општине града Београда; од стране општине града Земуна г. Никола Фугер, виши градски саветник и г. Борислав Трбуховић, градски саветник; а од стране општине Панчевачке г. Јо-

не Земунске. Моли конференцију да заједничком сарадњом на овом значајном питању истраје и дође до резултата, којима би биле задовољне све три садашње општине, будућа велика престоница Југославије и њен први грађанин Њ. В. Краљ Александар. (Конференција узвиком: „Живео Краљ” поздравља ове речи г. Крстића).

Идућа конференција је заказана за 25. фебруар у 9½ часова пре подне у Панчеву.

Конференција је закључена у 11½ часова пре подне.

Оверавају:

Деловођа,
Бож. Л. Павловић, с. р.

Претседавајући
Никола К. Крстић с. р.

Записник

III Конференције општина: Београдске, Земунске и Панчевачке одржане на дан 25. фебруара 1931. год. у граду Панчеву

Претседавао г. Никола Крстић, потпретседник Београдске општине.

Деловођа г. Бож. Л. Павловић, деловођа Београдске општине.

Конференцији су присуствовали од стране Општине београдске г. г.: Исидор Протић, кмет-правник, Драгољуб Новаковић, шеф Таксено-привредног отсека, Д-р Сергије Рамзин, заступник Директора одељења за социјално и здравствено старање, г. Димитрије Анагности, шеф Статистичког отсека и Димирије Атанацковић, помоћник директора Техничке дирекције. Од стране Земунске општине присуствовали су г. г.: Д-р Никола Фугер, градски виши саветник, Борислав Трбуховић, градски саветник, Хинко Целер, градски инжењер, и Светислав Јеловац, одборник; Панчевачку општину су заступали г. г.: Васа Исаиловић, градоначелник, Јулије Бито, велики бележник, Јован Срдич, градски саветник, Васа Мандровић, градски саветник и инжењер, М. Милер, технички саветник.

Г. Васа Исаиловић, начелник града Панчева отвара конференцију и све присутне поздравља добродошлицом. Мисли да нема више толико потребе, да се говори, јер је било доста говора на конференцијама, које су претходиле овој. Изјављује да се интереси града Панчева потпуно поклапају са интересима града Земуна, да су њихови привредни интереси изједначени и према томе налази, да је чисто и јасно, да сарађују искрено и из свег срца. Гости из Београда, ако би желели могу се упознати са организацијом, целокупном администрацијом и радом Панчевачке општине. Затим моли потпретседника Београдске општине г. Крстића, да изволи заузети место претседника конференције.

Г. Никола Крстић, потпретседник Београдске општине, заузимајући претседничко место, наглашава да се рад наставља једним сталним и правилним правцем, који је предвиђен на ранијим двома конференцијама. После онога, што је казао градоначелник г. Васа Исаиловић, налази да више нема потребе, да се ма шта више говори и указује на оно, што је довело све присутне на овај састанак и заједницу интереса, који спајају сва три града. Пре но што се пређе на конкретни рад по дневном реду, моли присутне да саслушају записник друге конференције одржане у Земуну на дан 18. фебруара 1931. године.

Г. Бож. Павловић, деловођа Општине града Београда, прочита записник конферен-

ције одржане у Земуну 18. фебруара 1931. године.

Пошто нико не ставља примедбу на записник, претседник конференције констатира, да је записник усвојен онако како је прочитан.

Г. Никола Крстић. Као што се из записника види као прва тачка данашњег дневног реда била би један реферат о регулисању делатности свих послова по Закону о управном поступку. Моли присутне да саслушају извештај комисије правника, која је у том циљу и изабрана.

Г. Исидор Протић, кмет-правник Општине београдске и претседник одређене комисије правника, прочитао је реферат комисије о примени Закона о општем управном поступку, који гласи:

„Нови закон о раду и организацији општина, односно закон о организацији и раду градова даће по свој прилици градовима једнаку организацију и делокруг, те ће се онда изједначити службено и административно пословање свих градова, па тако и града Београда, Панчева и Земуна. Ако икад ова три града законом добију опште управну власт првог степена, мора ће вршење своје службе удесити по пословном Правилнику, кад он буде прописан за све опште управне власти у смислу чл. 27. закона о унутрашњој управи. Осим тога — чим нови закон о градовима буде донесен — мораће сваки град саобразно новом закону донети основни статут о организацији своје унутрашње администрације, пословник свог одбора (заступства), пословни ред за своја надлештва и установе и Правилник о службеним односима својих чиновника и службеника. Том приликом ће се заједничким споразумом моћи за Београд, Панчево и Земун постићи она једнообразност, за којом се тежи. Вероватно ће та три града добити и једно заједничко тело, које ће бити законски форум за заједничке послове и које ће створити пут за оно спајање постојећег подручја, које захтевају локални живот и прилике, а тако исто државни и национални интереси.

Међутим већ и сада закон о унутрашњој управи у многим упућује општине на једнак рад и поступак, јер по § 19 З. У. У. улазе и општине у организациони склоп опште управе, па су тиме упућене на онакво дељење, какво је одређено тим основним управним законом. Тај закон им је у § 64 и 65 ставио у дужност извршавање закона, чување јавних интереса и старање за опште добро све у

циљу, да послуже развијању и подизању духовне и материјалне културе.

Закон о унутрашњој управи регулише такође наредбодавну и казнену власт општина у § 68 и 73; у чл. 78 одређује заштиту, а у чл. 118 деполитизацију јавних органа па тако и општинских.

Закон о општем управном поступку заводи сада **потпуно правно уједначење** на подручју целокупне управе у погледу поступка. То уједначење обухвата и општине, јер по § 1. тај закон важи и за општине, када делују као носиоци власти, како по надлежности из пренетог тако и по надлежности из властитог делокруга. Тиме је омогућено, да и градови Београд, Панчево и Земун заведу једнако поступање у свом раду и да по могућности умање разлике, које је створило

Г. Васа Исаиловић, председник општине, Панчево

разнолико законодавство, одвојеност, обичаји и прилике.

Сва три града теже за тим, да у примени закона о управном поступку пођу истим путем, како би се те три општине што више духом, схватањем и начином свога рада зближиле, тако да грађанство што мање осети разлике, долазећи у додир с надлештвима ма које од тих општина.

Приликом примењивања закона моћиће се сталним контактом постићи у административном пословању једнако схватање, тумачење и примена закона, и на тај начин ће се

административни поступак уједначити и упростити. Али већ и сада могу се у том смеру истаћи неки моменти.

По §§ 3 — 12 З.У.П. има свака власт у сваком случају који пред њу дође, испитати своју месну и стварну надлежност, а у случају опасности може и прекорачити границе свог подручја, што даје могућност да се без одлагања у случају нужде предузму потребне мере и на подручју суседне општине.

Због ненадлежности не сме се одбити пријем једнога акта, већ се има упутити надлежној власти (§ 10) а то ће се у Београду, Земуну и Панчеву чешће дешавати, па ће бити потребно таква акта достављати најкраћим путем директно оној општини, у чију надлежност спада решење питања према § 5 З.У.П. Пријем акта дужна је свака власт на усмен захтев потврдити странци бесплатно (§ 31 и 174 З. У. П.).

У што већем обиму треба да се искористе одредбе чл. 14, о међусобној правној помоћи, ради предузимања појединих процесних радњи, саслушавања, обавештавања и саопштавања. При томе треба да се без застоја и што тачније сврши посао за који је тражена правна помоћ, тако да све три општине у том функционишу као одељци исте власти, односно као децентралисане локалне испоставе једне локалне управне јединице.

Важно је, да се једнако примењују одредбе § 28 и 29, по којима се не сме одбити поднесак, ради формалних недостатака, већ се по службеној дужности мора допунити. С тога за његов пријем није потребно претходно одобрење, већ се сваки поднесак мора примити и завести, чиме се упрошћава и убрзава њихово примање.

У испитном поступку ради проверавања чињеница по службеној дужности добро ће бити, да се не тражи од странака са подручја друге општине једног од та три града, да допринесе разна многобројна уверења, већ ће бити боље, да се акт упутити ради проверавања таквих чињеница суседној општини, ако се ради о лицу, за које та општина има податке. И ту је природно потребно, да се таквом тражењу брзо, потпуно и највећом предусретљивошћу удовољи.

Позиви а и друге доставе имају се по § 43. З. У. П. вршити поштом. Тај подесан и економски начин треба на подручју свих трију престоничких општина што пре увести и с тога предузети потребне кораке по § 172. Нарочито је нужно, да се странке без потребе не позивају само ради неког саопштења, већ да се таква саопштења чине писмено поштом, чиме ће се умањити потреба доласка странака у надлештва и постићи уштеда времена и странкама и чиновницима.

Исто тако у интересу економисања са временом и растерећења, треба искористити по могућству § 33 став 2. по ком странка не

мора лично претстати, већ може дати и писмену изјаву, по готово кад се тражи само неки податак или саопштење неке чињенице.

Форма одлуке прописана је у § 106 и сл. закона, па ће се сада у том моћи постићи једнообразност, а све три општине треба да по могућности заведу исти стил и терминологију.

Све три општине треба по другој алинеји § 107 да достављају одлуке странкама у препису, овереном од писарнице (ово се наравно не односи на концесије, исправе и т. д.).

Све три општине треба да приме тај начин и ред при израђивању одлука.

За све три општине од највеће је важности да с погледом на извршење (§ 136 и сл.) пружају што бољу, бржу и сигурнију помоћ, па се у све три општине нарочита пажња има томе посветити, да се тражењима за извршење и обезбеђење правоснажних одлука брзо и успешно удовољи.

Најзад био би важан корак ка јединству, да се у све три општине заведу исте управне таксе, које се по чл. 82 Закона о унутрашњој управи могу установљавати.

Г. Никола Крстић истиче да овај закон ступа на снагу 26. фебруара. Реферат садржи излагања о управном поступку, указује на главне чињенице, предлаже мере за изједначење, ради једнообразног поступања и предлаже и даље неке мере једне исте административне праксе у свима нашим трима општинама. Моли присутне да се јаве за реч, ако неко жели шта да примети.

Пошто се нико није јавио за реч и после узвика: прима се! г. Крстић истиче да је то пут и начин о коме се говорило, да се дође до једнодушне изједначене сарадње, да се нађе заједничко мишљење и да се припреми све што треба, да би се дошло до једнообразности у пословима. Овај начин се показао као добар, јер кад ужа комисија претресе сва питања, као што се види, нико није имао шта да примети и да укаже на неке недостатке, што значи да је и комисија свој посао добро завршила. Затим обавештава конференцију, да је г. Д-р Света Поповић, градоначелник Општине града Земун, молио за извињење, што није могао доћи, јер је болестан — назебао је и добио извесну повећану температуру, па није смео да се крене на пут, те ће г. Поповића заступати г. Фугер и остали претставници, које моли да му доставе данашњу резолуцију.

На тај начин г. Крстић истиче да је свршено једно од најважнијих питања, које је управо и било разлог за сазивање прве конференције у Београду.

Г. Никола Фугер у своме реферату истиче да се савремена самоуправа и комунална делатност налазе у једном стадијуму трансформације. Градови и општине нису више изолиране економске и административне је-

динице, које би могле независно, без обзира на своју ужу и ширу околину спроводити свој рад и живот по своме властитом нахођењу и својим средствима. Питање културног напретка, хигијене и разних комуналних интереса већ често општине занимају као и општи државни интереси. Има осим тога питања, која све градове интересују и постоји потреба да их сваки град не решава засебно, него да се послужи искуством других градова, или да у договору са осталим по тим питањима ради и то чак и са другим самоуправним јединицама, као што су бановине и градови. Што се тиче питања аутономије, унутрашњег проширења, асанације, насељавања и изградње градова, та питања тако важна и деликатне природе треба да се решавају на темељу студија дужих искустава и студија страних законодавстава у појединим великим градовима. Тако н. пр.: Енглес-

Са конференције у Панчеву: г. И. А. Протић чита свој стручни реферат.

ки Едисонов акт од 1919. године решио је та питања, а у Француској су таква иста питања решена декретом од 1926. године, која питања имају интеркомунални карактер, као што су унутарња деконцентрација опште управе, административни и државни надзор над самоуправним телима. Ти ће проблеми по свој прилици бити регулисани грађевинским законом и законом о градовима. Даље имамо Међународни савез градова и Савез југословенски. Ти савези одржавају везу између градова и имају међусобно искуство. И Београд и Панчево и Земун осетили су потребу једне уже сарадње пре него што се законом та многа питања буду решила. Показује се потреба и жеља да се пре тога долази у контакт, и да се овакви састанци и даље одржавају, како би се дао стабилан правац, започетом раду. Данас нема потребе, да се овде донесе каква нова резолуција,

већ да се и на данашњем састанку изјави жеља, да председник Београдске општине у споразуму са градоначелником Земунa и Панчева сваког месеца сазива седнице и да одреди место, време и дневни ред рада.

Г. Никола Крстић позива присутне да ли има још који што да каже поводом реферата г. Д-р Фугера, да се нешто измени или допуни? Пошто се нико за реч није јавио, значи да се сви слажу са прочитаним рефератом. (Чује се: слажемо се). На закључку ове по реду треће конференције констатује, да је заједничка жеља свију присутних веома брзо уродила својим позитивним плодом, нарочито у погледу поступања по Закону о управном поступку. Постигнути су плодови трију конференција који значе добит за све три општине. Јасан је закључак како по реферату тако и по предлогу г. Д-р Фугера у погледу нашег будућег рада, да се очигледно испољила добра воља, и да ће се у будуће свесрдно и заједнички сарађивати на опште добро и благостање наша три града. Захваљује г. Д-р Фугеру који се дотакао свега онога што улази у обим заједничког рада, тако да је и то питање скинуто са дневног

реда уз једнодушно одобравање свију присутних. Најзад изјављује жељу, да се гости из Београда и Земунa упознају са односним општинским одељењима и дирекцијама града Панчева, као што су се упознали на прошлом састанку и у граду Земуну. Користећи добру вољу градоначелника г. Исаиловића да би искористили кратко време с обзиром и на саобраћајна средства закључује данашњу конференцију са жељом, да у блиској будућности саобраћајна средства што више споје ова три града, да не би морали и време штедети. Захваљује на гостопримству начелнику града Панчева г. Исаиловићу, очекујући да ће се увек градови договарати, кад ће и како ће радити, да би заједнички рад уродио плодом за све три општине, које својим оваквим радом желе да припомогну стварању нове велике престонице наше моћне Југославије, на задовољство наших претпостављених, а на првом месту узвишене личности Његовог Величанства Краља Александра I. Сви присутни одазивају се узвиком: „Живео Краљ!“

Конференција је закључена у 11.20 часова пре подне.

Наредба управника града Београда о уређењу пекарских радњи и продаји хлеба у Београду

УПРАВА ГРАДА БЕОГРАДА

I. Бр. 2249

1 марта 1931 год.

Београд

У интересу здравља људи а на основу чл. 66, 67 и 69 Закона о унутрашњој управи, издајем ову

НАРЕДБУ

о уређењу пекарских радњи и продаји хлеба у Београду

Општи део

Члан 1.

Све пекарске радње и продавнице хлеба у атару Општине града Београда, морају бити уређене и инсталиране по одредбама правилника.

А. Грађевински прописи

Члан 2.

Свако одељење у пекарској радњи мора бити изоловано од других зидом од тврдог материјала, а смештено у сувој, светлој и у грађевинском погледу исправној згради.

Члан 3.

Свако одељење мора имати услова и састава за добро проветравање; да буде добро осветљено и обојено белом масном бојом. У свима одељењима мора бити електрично осветљење.

Члан 4.

Пекарска радња може бити у једном или два блока са следећим одељењима: продавницом, ако је ту потребна, пећи уз коју долази ложњоница, радионицом, магацином — у једном блоку; станом и по могућству трпезаријом, или једним или другим, са купатилом, тушевицама и клозетима у другом блоку.

Ако стан за раднике није на истом плацу, на коме је подигнута пекарница, купатило и клозети са одељењима за пресвлачење, морају бити у вези са радњом.

Члан 5.

Свако одељење мора да служи само оном циљу за који је намењено. Забрањује се макар и привремена употреба радионице или неког другог одељења за магацин и ложњонице за радионицу.

Члан 6.

У радионици, по ходницима, на пећи или у продавници не сме се, макар и привремено, држати рубље, одело, крпе и друге ствари које немају никакве везе ни са израдом нити са продајом хлеба. У свима одељењима мора увек владати примеран ред и чистоћа. Сопственик радње одговоран је ако се у радњи

констатује присуство мишева, пацова, инсеката и других штеточина.

Б. Хигијена рада

Члан 7.

Радници и послодавци, који учествују трајно или тренутно у продаји и производњи дужни су се периодично а најмање једном двомесечно подвргавати лекарском прегледу надлежних лекара (општинских) који је бесплатан.

Лица која болују од заразних и кожних болести не смеју да раде у пекарским радњама.

Члан 8.

Сопственик радње одговоран је ако држи запосленог радника за кога зна да је болестан, или нема лекарско уверење предвиђено у претходном члану овог правилника.

Члан 9.

Деца испод 14 година старости не могу бити запослена у пекарским радњама и продавницама.

Члан 10.

У одељењима намењеним за рад у пекарским радњама забрањује се спавање, одмарање, једење, пресвлачење, пушење, ушмркивање бурмута, употреба алкохолних пића, рад у напитом стању и картање.

Сопственик радње и сваки пекарски радник одговоран је за неизвршење ове одредбе.

Члан 11.

Радници морају бити, док су у послу пристojно и чисто одевени, да имају беле чисте кецеље и беле капе на глави.

Сваки радник дужан је имати најмање два пара одела за рад које не сме употребљавати ван радње, шест пари кошуља, шест пари гаћа и шест кецеља. Кошуљу и кецеље мора сваког дана мењати.

Забрањује се рад без кошуље. Запоследни радници и продавци не смеју носити опанке са кајишима, нити појасове-тканице.

Члан 12.

Исхрана радника и шегрта, који су на косту код послодавца, мора бити здрава и довољна. Контрола исхране шегрта спада у надлежност санитарско-полицијских органа.

СПЕЦИЈАЛНИ ДЕО

Радионица

Члан 13.

Радионица мора бити чиста, сува и светла. Кубатура радионице не сме бити мања од 15 м³ на једног запосленог радника у радњама са ручном производњом, а 12 м³ у радњама машинском производњом.

Плафон мора бити над подом најмање 3 м. Плафон и зидови морају бити окречени или белом бојом обојени, а патос од бетона.

Под од радионице може бити испод нивоа терена највише један метар.

Члан 14.

У радионици не сме бити смештен канализациони или нужнички шахт, нити канализационе цеви. Нужник не сме бити непосредно уз радионицу.

У свакој радионици мора бити по једна пљуваоница на три радника.

Члан 15.

Квадратура прозора према квадратури патоса не сме бити мања од једне осмине.

Свака радионица мора се проветравати помоћу једног вентилатора.

Члан 16.

У непосредној близини радионице мора бити једна водоводна чесма са умиваоником, а за сваког радника један чист убрус.

Пре почетка рада, као и после употребе клозета, сваки радник дужан је да на овој чесми добро опере руке сапуном, којег увек мора бити код чесме. Сапун набавља сопственик радње.

Члан 17.

Судови у којима се држи вода за производњу теста, морају бити калајисани, ако су од бакра. Ситно посуђе, оруђе и алат имају бити смештени у орману који мора бити у радионици.

Члан 18.

Забрањује се употреба бунарске воде за пекарнице у реону где стоји водовод.

Свака пекарница која се служи водом бунарском мора свака три месеца слати ту воду на хемијску и бактериолошку анализу у општинску или државну лабораторију, која ће се вршити бесплатно.

Члан 19.

У радионици мора се налазити справа за сејање брашна. Забрањује се производња хлеба од несејаног брашна.

Члан 20.

Наћве морају бити исправне, уредне, чисте, сваког дана очишћене и једном недељно орибане, без пукотина и са поклопцем.

Забрањује се употреба наћви и пинокота који су изнутра лимом оковани.

Тезга, лопате, пинокоти, чаршави за покривање теста и брашна, теразије и друга средства за рад, морају се одржавати у чистом стању.

Члан 21.

У новоотвореним пекарским радњама мешање теста има се обављати искључиво машинским путем. Казан за мешање мора бити од гуса или калаисан и покривен тулом кад се у њему налази тесто.

Члан 22.

Радионица мора имати зидни термоме-

тар. Температура у радионици, у хладно време, не сме бити већа од 26° С.

П е њ

Члан 23.

Прописи чл. 14 и 15 важе и за простор за пећ.

Ако је ложоница у вези са продавницом, ходник који везује ова два одељења, не сме бити ужи од 1,50 м. Висина ходника је исто као и висина осталих одељења.

Ложоница мора бити довољно пространа.

Члан 24.

Код парних пећи ложоница мора бити изолована од осталих одељења.

Члан 25.

Проветравање се мора вршити у ложоници путем електричног вентилатора. У хладно време температура не сме бити већа од 26° С. Свака ложоница мора имати на зиду један термометар.

Члан 26.

Хлеб извађен из Фуруне има се оставити у за то направљен раф са полицама, који може бити или у овом одељењу, заштићен чистом завесом, или у нарочито за то намењеном одељењу.

Члан 27.

Четкице за премазивање хлеба имају се одржавати у највећој чистоћи и држати у стакленој покривеној тегли (где нема за то специјалног апарата).

Члан 28.

У ложоници има бити смештена машина за завијање хлеба. Пре него се изложи продаји у продавници, хлеб се завија или машином, или руком, у чисту провидну хартију.

Продавница и продаја хлеба

Члан 29.

Продавница мора бити одвојена зидом од осталих просторија, и не сме бити у комуникацији ни са спаваћом собом ни са приватним просторијама.

Ако је продавница у истој згради у којој и пећ може бити у вези са фуруном помоћу једног ходника, чија ширина не сме бити мања од 1,50 м.

Члан 30.

Забрањује се продаја хлеба и сваког другог пецива у неозиданим просторијама, баракама, капијама, на тезгама и отвореним трговима. Продаја хлеба не сме се вршити по радњама, које нису пекарске или у којима се не продају пекарски продукти.

Члан 31.

Продавница мора имати најмање 16 м² површине и бити приступачна потрошачима. Ако је продавница уз пећ, излог може бити затворен дрвеним капком иза којег се налази застакљен рам, или једноставно стакло. Излог не сме бити отворен нити се кроз из-

лог сме вршити продаја хлеба купцу који се налази на улици.

Члан 32.

Одредбе чл. 14 и 15 овог правилника важе и за продавнице.

Члан 33.

Зид у продавници у висини од 1,60 м. од пода мора бити обојен белом масном бојом.

Члан 34.

Тезге за продају хлеба имају бити од јединоставног тврдог дрвета. Тезге увек морају бити уредне, чисте и свакодневно опране.

Члан 35.

Лица која продају хлеб морају бити увек чисто одевена и имати увек чисте руке.

Преко одела продавци морају увек носити, док су у продавници, бели мантил, чија дужина мора бити до испод колена.

Члан 36.

Хлеб се има продавати само прописно увијен у хартију, предвиђено чл. 28 овог правилника.

Члан 37.

У продавници на видном месту мора бити истакнут ценовник хлеба са означањем квалитета, тежине и цене по килограму.

Члан 38.

Хлеб се продаје на кило. Свако продато парче хлеба пре него се уручи купцу, мора бити измерено на вази, која се налази на тезги, и увијено у чисту белу хартију. Забрањује се продаја неизмереног хлеба.

Члан 39.

Хлеб и остало пециво има се држати у чистим дрвеним рафовима или на тезги. Незавијено пециво мора бити смештено у стакленом орману или у застакљеним кутијама на тезги.

Члан 40.

Не сме се продавати хлеб који је непечен, прегорео или плесив.

Члан 41.

Квасац за хлеб, који се продаје, мора се држати у чистим судовима и хладњачи где нема плеса.

Забрањује се продаја квасца и његова употреба за производњу хлеба, ако је квасац плесив, ако је почео трулити, ако се налази у стању превирања или је непријатног мириса или укуса.

Разношење хлеба

Члан 42.

Хлеб и друго пециво преноси се превозним средствима заштићен од прашине. Забрањује се употреба ученика (шегрта) за пренос хлеба у већим количинама од 15 кг. и на леђима у кошу.

Магацин

Члан 43.

Магацин мора бити чист, сув, осветљен,

оспособљен за лако проветравање. Магацин не сме бити у влажном подруму, сутерену, у шупи и без таванице-плафона. Зидови морају бити од тврдог материјала и окречени, а под од бетона.

Забрањује се држање резервног брашна које није намењено дневној изради, у радионици, у ходнику или дворишту, под стрејом или томе слично.

Мешање брашна не сме се обављати на поду, него у сандуцима или коритима.

Члан 44.

Брашно се држи у магацину у џаковима или сандуцима, који морају бити поклопцима покривени. Ако се брашно држи у џаковима под ове се има ставити дрво, да џакови не буду у директној вези са бетоном.

У магацину мора владати примерна чистота. У њему не сме бити мишева, пацова, инсеката и других штеточина.

Члан 45.

Нечисто, плесиво и укварено брашно, мора се одмах уклонити из магацина, а од таквог брашна не сме се правити хлеб нити друго пециво.

Станови за пекарске раднике и шегрте

Члан 46.

У пекарским радњама, које својим радницима, поред плате, дају и стан, исти мора бити саображен хигијенско-техничким прописима о становима. Он мора бити чист, сув, светао и приступачан.

Члан 47.

У једној соби може спавати више радника с тим, ако на сваког од њих има најмање 15 м³ ваздуха и засебан кревет, снабдевен потребним постељним стварима.

Члан 48.

Са станом у непосредној вези мора бити купатило са тушевицама, ако оно, у смислу чл. 3 овог Правилника није везано за просторије радње, у овом другом случају, у стану мора бити умиваоник.

Уз стан, по могућству, треба да буде и трпезарија. Ако је то немогуће, сопственик радње дужан је да одреди једну собу, светлу, чисту, бело окречену која ће служити као трпезарија. Трпезарија не сме бити у директној вези са продавницом ни са радионицом, ни са ложионицом.

Радници су дужни да се купају сваког дана.

Санитетско-техничка комисија

Члан 49.

Установљава се санитетско-техничка комисија, која ће имати саветодавни задатак при давању дозвола за отварање нових пекарница и продавница хлеба у атару Општине града Београда. Чланови те комисије јесу: један претставник Управе града или његов заменик; три члана које одређује Суд оп-

штине града Београда; међу њима шеф Хигијенског отсека; један претставник Хлебарског удружења и један преставник Радничке коморе.

Претседник комисије је претставник Управе града Београда; деловођа је шеф Хигијенског отсека Општине Београдске, који ће устројити и водити деловодник.

Комисија подноси своје предлоге, ако су присуствовали најмање четири члана, међу којима мора бити претставник Управе града.

Члан 50.

Ни једна пекарница ни продавница хлеба, од дана ступања на снагу овог Правилника, не може бити отворена у атару ове општине, без дозволе Управника града Београда, а на предлог санитетско-техничке комисије.

Члан 51.

Молба за отварање пекарница и продавница хлеба подноси се Управи града Београда, који ће достављати санитетско-техничкој комисији на мишљење и извештај, односно предлог.

Члан 52.

По прегледу, комисија саставља записник о нађеном стању и подноси о томе извештај са својим предлогом Управи града Београда.

Хигијенски отсек водиће списак новоотворених пекарница, са назначењем сопственика радње, датума комисијског прегледа и броја деловодног протокола санитетско-техничке комисије.

Прелазна наређења

Члан 53.

Ова наредба ступа на снагу када буде објављена у „Службеним новинама“, а обавезну снагу добија истога дана у погледу пекарских радњи које ће се тек отворити, а у погледу радњи које већ постоје, обавезну снагу добија на два месеца по објављивању у „Службеним новинама“ у свим својим одредбама, изузев одредаба чл. 2, 4, 13, 14, 24, 28, 29 другог става, 31, 43 и 48 које добијају обавезну снагу једну годину доцније, рачунајући од дана објављивања.

Казне

Члан 54.

Ко би поступио противно овој наредби казниће се новчано од 10—1.000 динара, а за случај неисплате новчане казне у остављеном року затвором од 1—20 дана.

Управник града Београда,
Ман. Лазаревић с. р.

СЛУЖБЕНЕ ВЕСТИ:

Позив грађанству за уплату такса код Таксено-привредног отсека Општине града Београда — Узун Миркова бр. 1.

Поједина лица запремају улице и уличне тротоаре: столовима, грађевинским материјалом, робом и другим, непријављујући за то запремање Таксено-привредном отсеку Општине града Београда, ради разреза и наплате таксе по ТБр. 369 и 397. таксене тарифе.

Поред тога, дешава се још и то, да хотелијери, ресторатери и закупци осталих локала држе музичке групе, приређују концерте, забаве, преставе, часове играња, рвачке, боксерске утакмице и друге без претходне пријаве, неуплативши предвиђену таксу по ТБр. 407. таксене тарифе.

Приређивање претстава, забава и друго, сопственици односно закупци хотела, ресторана, кафана и механа несмеју дозвољавати никоме, док приређивачи не покажу признаницу о уплатеној такси код овога отсека; у противном случају наплата ове таксе тражиће се од сопственика, односно закупца локала у коме буде приређен на који од горе поменутих концерата, забава, претстава и томе слично.

Како се овакав поступак — непријављивање

противи постојећим законским одредбама, и, на тај начин, очигледно штете интереси Општине, која за регулисање својих обавеза за потребе грађанства и уређење Београда готово највећим делом црпи своје приходе путем наплате таксе, то се овим скреће пажња свима лицима, која су позвана сама законским прописима на пријаву и уплату општинске таксе да за сваки напред наведени случај благовремено поднесе пријаве ради разреза и наплате таксе. Тако исто се позивају да поднесу потребне одјаве о престанку било заузећа или музике, како би се отворене партије могле затворити, да се не би разрезана такса и даље водила на дугу и на тај начин излагали излишним трошковима.

Све напред наведено важи и за таксене обвезнике за истицање и држање фирми по ТБр. 404. таксене тарифе, с тим, да су они дужни поред пријаве о истицању фирме подносити и одјаве на случај престанка фирме, као и извештај о свакој промени, на случај пресељавања из радње, из једног у други локал и уступање радње другоме лицу.

Формулари за пријаву фирме како за ову, тако и за раније године издаје Таксено-привредни отсек без наплате ма какве таксе.

Тако исто даје и сва потребна обавештења по овоме.

За непријаву, одјаву и неблаговремено плаћање ма које од напред означених такса поред редовне таксе, дотично лице осудиће се на основу чл. 52. Закона о таксама и на плаћање казнене таксе, поред редовне таксе, па се с тога препоручује свима, да одређену таксу благовремено положи да не би без потребе били изложени новчаним казнама.

Позивају се сви сопственици паса, да одмах пријаве своје псе и одређену таксу у динара 100 на основу ТБр. 406. таксене тарифе положи благајни овога отсека; у противном биће кажњени поред редовне још и троstrуком казненом таксом, ако пријаву и уплату не буду извршили најдаље до 1. марта тек. год. од кога ће дана да се врши преглед и попис паса комисијским путем по становима и другим локалима у реону Општине града Београда. Скреће се пажња, да сва она лица, која воде псе на ланчићу по улицама, да увек уза се носе и признавање о уплаћеној такси, и, на захтев контролора, имају исте показати, у противном, ако немају и нису таксу платили, биће троструко кажњени поред редовне таксе и пас ће им се одузети.

У исто време саопштава се свима, да је Суд донео одлуку под ОБр. 6195. од 17. марта 1930. године, да се потказивачима за лица, која имају псе, а нису их пријавили и таксу уплатили, даје по 15% на име награде од редовне пријављене и наплаћене таксе од сваког пса.

Хотелијери, кафеџије, механџије и сопственици, односно закупци хотела, кафана, механа и јавних домова, који служе за преноћиште путника таксу наплаћену по ТБр. 409. таксене тарифе полагаће на време благајни овог отсека по истеку сваких 10 дана, у противном случају, одговорност и накнаду сносиће исти у смислу тачке в. III. става напред поменутог члана, као и тродуплу казнену таксу од редовне у смислу члана 52. Закона о таксама.

Сва лица, која су истакла и истичу рекламе, било сталне или несталне, позивају се, ако до сада нису уплатила таксу одговарајућу, по ТБр. 405. и 405. а) таксене тарифе, да своје рекламе одмах пријаве и општинску таксу уплате, како не би били изложени и плаћању казнене таксе поред редовне.

Таксе за рекламе имају се полагати само

овлашћеним општинским органима а никако другим приватним лицима.

Најзад извештавају се и сва она лица, која буду добила налог, како за уплату дугованих такса, тако и за уплату редовних текућих такса, да исту одмах исплате, како се не би вршила наплата егzekутивним путем на основи члана 52. Закона о таксама.

Наплату такса врше инкасанти снабдевени са уредним легитимацијама, на којима мора бити и фотографија и које су дотична лица дужна сама показати чим се јаве за наплату.

Из Таксено-привредног отсека Општине града Београда, фебруара 1931. године О. Ф. Бр. 6507

НАРЕДБА О ПОТРОШЊИ ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ ЗА ОСВЕТЉЕЊЕ КАНЦЕЛАРИЈА ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

Дирекција трамваја и осветљења актом својим ДБр. 3123 од 11-III-1931 год. известила је Суд, да су самоуправна тела у Београду потрошила струје за осветљење за суму од
Дин. 1,503.278

више него што је буџетом било предвиђено за 1930 годину.

Овако огромно прекорачење јасно показује како се рђаво газдује у самоуправним телима и како се ни мало не штеди струја за осветљење, већ се без потребе расипа општинска имовина.

Да би се у будуће повело рачуна о стварним потребама и увела штедња осветљења по канцеларијама, то у смислу чл. 103. Закона о општинама

НАРЕЂУЈЕМ:

Да се у свима канцеларијама Општине града Београда води строго рачуна о потрошњи електричне струје за осветљење, да се троши само онолико колико је стварно потребно за време док траје рад. Чим престане рад електрично осветљење мора бити угашено по канцеларијама, изузев по ходницима, и то само по једна сијалица, која има да омогући кретање дежурнима.

Директори, шефови отсека и појединих канцеларија водиће рачуна о извршењу ове моје наредбе и примиће исту на потпис у препису.

По сваком реферату, којим би се констатовало непридржавање овој наредби, одговорно лице биће строго кажњено.

Претседник Београдске општине
Инж. Милан Нешић с. р.

Правилник

о Гробљанским таксама и условима коришћења земљишта на Општинском гробљу у Београду

Члан 1.

Овим Правилником прописују се гробљанске таксе за сахрањивање мртваца, стицање права службености на гроб или гробницу за одређен број година и искоришћавање појединих постројења на општинском Гробљу у Београду и оне ће се све по њему наплаћивати, осим такса одређених решењем Суда Општине града Београда од 30 јула 1929 године А. Бр. 16094.

Члан 2.

По истеку рокова, предвиђених у даљим одредбама овог Правилника, ако таксе за одржавање гробова и гробница не буду плаћене и за обнову турнуса не буду обновљене на ниже изложене начине, право службености на гроб или гробницу престаје, по одредбама овог Правилника.

Исто тако споменници и сви објекти, подигнути на томе месту, припадају Општини, ако их сопственици у року од 6 месеци, од оног дана када је изгубљено право службености, сами не уклоне.

Члан 3.

Општина београдска зида у својој режији гробнице и за њихово искоришћавање наплаћује следеће таксе:

а) Таксе за заузеће зиданих гробница:

1) За гробнице под „Аркадама“ такса за службеност је 30.000.— динара. Ово право службености траје 100 година; по истеку тога рока мора се у року од 6 месеци такса обновити, у противном се губи право службености, и наступа случај предвиђен претходним чланом;

2) за велике гробнице такса за службеност је 10.000 дин.

3) за средње гробнице такса за службеност је 7.300 дин.

4) за мале гробнице такса за службеност је 4.000 дин.

Право службености за гробнице наведене под 2, 3 и 4 траје 50 година. По истеку овога рока мора се такса обновити, у року од 6 месеци у противном наступа случај предвиђен чланом 2 овог Правилника.

5) У „Алеји Великана“ за службености гробнице важе све одредбе као и за гробнице под „Аркадама“, али за уступање права службености на ове гробнице потребно је нарочито решење Општинског суда.

Све ове таксе под 1, 2, 3, 4 и 5, као и њихове обнове кад доспеју, плаћају се унапред а могу се плаћати Општини у року од 6 месеци у две једнаке рате, од којих се прва плаћа унапред, приликом заузећа, а друга нај-

даље при крају шестог месеца. Ако се друга рата не плати до краја шестог месеца, половина прве уплаћене рате припадаће Општини као накнада, а друга половина вратиће се лицу које је исту уплатило. Општина после тога слободно располаже гробницом.

б) Таксе за одржавање гробница:

1) За капелу Мих. Јовичића годишње 500.— динара;

2) за гробнице под „Аркадама“ и у „Алеји Великана“ 200.— динара годишње;

3) за велике гробнице 100.— динара годишње, и

4) за средње и мале гробнице 50.— динара годишње.

Ко не плати ове таксе, за 5 узастопних година, губи право службености на дотичну гробницу и тада наступа случај предвиђен чланом 2 овог Правилника.

4.

Према прописима Закона о општинама, Суд и Одбор Општине града Београда може заслужним људима бесплатно уступити право службености на гробницу од свих напред побројаних. У томе случају и трајање права службености за дотичну гробницу утврђује се истом одлуком. За то време, те су гробнице ослобођене и такса за одржавање. У сваком другом случају не може се нико други ослободити од плаћања такса за одржавање.

5.

Обични гробови.

За заузеће земљишта и одржавање гробова плаћају се следеће таксе:

а) За велике гробове

за првих 10 година	120.— дин. унапред;
за других 10 година	240.— дин. унапред;
за трећих 10 година	360. дин.— унапред.

б) За мале гробове:

за првих 10 година	60.— дин. унапред;
за других 10 година	120.— дин. унапред;
за трећих 10 година	180.— дин. унапред;

По истеку 30 година могу се посмртни остаци пренети на друго место, одређено за то од Управе Новог Гробља и ту се плаћа такса као и за нов гроб. У противном, ако се турнус по истеку ма којих 10 година не обнови, губи се право службености на гроб и наступа случај предвиђен чланом 2 овог Правилника.

За мртво-рођену и некрштену децу плаћа се за гроб 20.— дин. За ове се гробове не обнавља турнус, него се у исте, после годину дана, врши нова сахрана.

Члан 6.

За отварање велике гробнице плаћа се такса од 100.— дин.; за отварање средње и мале гробнице 60.— дин.; за отварање гробова малих и великих, плаћа се 50.— дин.

За израду и намештање дрвеног моста-ћуприје за чување металног сандука у гробу, заједно са материјалом, плаћа се за велики гроб 200.— динара, а за мали 100.— динара.

За лежање мртваца у мртвачници-капели, за време од 24. часа, плаћа се у I класи 60.— динара, у II класи 40.— динара. За случај да се цело одељење заузме и декорише само за једног мртваца, плаћа се такса од 100.— динара за 24 часа.

Заузимање сале за парастосе-даће, плаћа се од породице 50.— динара.

7.

Државне власти могу узети гробнице и гробове за заслужене људе под истим условима као и приватна лица, те имају сва права и дужности истих.

8.

Све напред наведене таксе плаћају се благајни Отсека за гробља, не Новом Гробљу, о чему се добија уредна признаница.

9.

Право на бесплатну сахрану имају само она лица, за које се докаже, било од стране болнице, било од породице или најближих сродника, да немају макаквог ни покретног ни непокретног имања и за која се поднесе уверење о сиротном стању надлежне општине, у којој су дотле живели.

10.

Таксе гробљанске и остале по овом Правилнику за лица, која умру у војним и грађанским болницама, а болнице их сахрањују плаћаће те болнице.

Управа Опште Државне Болнице ослобођена је плаћања таксе за она умрла лица из Београда, за која и остале потребне трошкове сноси Београдска општина, као и за лица наведена у члану 9, ако су умрла у тој болници. За сваки овакав случај решење о ослобођењу од таксе доносиће општински Суд.

ОСИГУРАВАЊЕ ПЛАЋАЊА ГРОБЉАНСКИХ ТАКСА ЗА ЗИДАНЕ ГРОБНИЦЕ

Члан 11.

Свако лице, корпорација, државна установа итд. који закупе од Београдске општине зидану гробницу, могу, одмах после закупа, осигурати себи плаћање таксе за одржавање и уплату другог турнуса, ако код Оп-

штинске Штедионице уплати у то име одређену суму новца, од чијег ће интереса и главнице Општинска Штедионица поменуте таксе плаћати благајни Отсека за гробља.

Овим осигуравањем може закупац осигурати себи:

1) Плаћање таксе за одржавање кроз цео први период службености;

2) плаћање таксе за одржавање кроз два периода службености и обнову основне таксе за службеност по истеку првог периода.

Члан 12.

За случај наведен под 1) у претходном члану, уплатиће се код Општинске Штедионице:

а) за гробнице у „Алеји Великана“ и под „Аркадама“	дин. 5.200.—
б) за велике гробнице	дин. 2.700.—
в) за средње гробнице	дин. 1.500.—
г) за мале гробнице	дин. 1.000.—

Члан 13.

За случај наведен под 2) уплатиће се код Општинске Штедионице:

а) за гробнице у „Алеји Великана“ и под „Аркадама“	дин. 6.300.—
б) за велике гробнице	дин. 4.900.—
в) за средње гробнице	дин. 3.000.—
г) за мале гробнице	дин. 2.500.—

Члан 14.

Свако ко уплати коју од сума наведених у претходна два члана, добиће на уложен новац од Општинске Штедионице винкулирану књижицу, коју ће, уз реверс, предати на чување Главној општинској благајни. Главни благајник ће по томе, актом доставити благајни отсека за гробља од кога је примио књижицу, број исте, уложену суму и коју врсту осигуравања уплаћује.

Благајна отсека за гробља ће у регистру гробница развести осигуравање на партији закупа гробнице, ради даље евиденције.

Крајем сваке године, дакле декурзивно, а најдаље до 31 децембра Општинска ће Штедионица доставити главној општинској благајни све суме на име таксе за одржавање, о чему ће Главна општинска благајна послати отсеку за гробља детаљан извештај ради раздужења по буџетској партији и позицији.

За сваку гробницу осигурану по члану 13 овог Правилника, по истеку првог периода службености, Отсек за гробља ће тражити од Општинске Штедионице обнову за службеност.

Члан 15.

Овај Правилник ступа на снагу од 1 јануара 1931 године, када престају важити остале одредбе о гробљанским таксама, сем наведених у члану 1 овог Правилника.

СЛУЖБЕНИ ОГЛАСИ:**О Г Л А С****Офертална лицитација за набавку динамо бакарне жице**

Извештавају се заинтересовани да ће се на дан 17. марта 1931 године у 11 часова пре подне одржати у Економату Општине београдске прва офертална лицитација за набавку динамо бакарне жице разних димензија и чисто челичне жице за бандаже трамвајских мотора, за потребе Дирекције трамваја и осветљења.

Услови се могу добити у Економату београдске општине Узун Миркова ул. бр. 1 сваког радног дана од 9—12 часова пре подне.

Из канцеларије Економата Општине београдске О. Ф. Бр. 7556 од 16 фебруара 1931 године.

ОГЛАС

Дирекција Трамваја и Осветљења на основу решења Суда Општине Града Београда Д.Бр. 5950 од 26-III-1931 године расписује

1. ПРВУ ЈАВНУ ОФЕРТАЛНУ ЛИЦИТАЦИЈУ ЗА НАБАВКУ 90.000 ТОНА УГЉА И ТО:

60.000 — шездесет хиљада тона — лигнита и

30.000 — тридесет хиљада тона — мрког угља.

Личитација ће се одржати на дан 15 априла 1931 год. у 11 часова пре подне у Дирекцији Трамваја и Осветљења.

Општи и технички услови могу се добити у овој Дирекцији а уз цену од 15.— динара.

Из Дирекције Трамваја и Осветљења Д. Бр. 7145 од 10-III-1931 год. у Београду.

ОФЕРТАЛНА ЛИЦИТАЦИЈА ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ ЗА НАБАВКУ 15 КОМАДА ТРАНСФОРМАТОРА

Извештавају се заинтересовани да ће се на дан 4 априла 1931 године у 11 часова пре

подне одржати 1 офертална лицитација за набавку 15 ком. трансформатора, за потребе Дирекције трамваја и осветљења, у Економату Општине београдске.

Услови се могу добити у Економату општине београдске, Узун Миркова ул. бр. 1. сваког радног дана од 10—12 часова пре подне.

Из канцеларије Економата општине београдске О.Ф.Бр. 11232 од 7-III-1931 године.

ОФЕРТАЛНА ЛИЦИТАЦИЈА ЗА НАБАВКУ 8.950 КОМАДА СИЈАЛИЦА

Извештавају се заинтересовани да ће се на дан 8 априла 1931 године у 11 часова пре подне одржати 1 офертална лицитација у Економату Београдске општине за набавку 8.950 комада сијалица, за потребе Дирекције трамваја и осветљења.

Услови се могу добити у Економату Београдске општине, Узун Миркова ул. бр. 1. сваког радног дана од 10—12 часова.

Из канцеларије Економата Општине београдске О.Ф.Бр. 11820 од 6-III-1931 године.

КОНКУРС**за референта Хемиске лабораторије**

Општини града Београда потребан је референт Хемиске лабораторије са следећим условима:

1) Да има факултетску спрему хемичара (доктора хемије, магистар хемије, инжењер хемије или дипломирани хемичар);

2) Да има најмање 7 година праксе хемичара;

3) Да испуњава све услове прописане чл. 12 закона о чиновницима.

Рок за подношења молби је 15 дана од дана публикавања овог конкурса.

Кандидати ће упућивати молбе Дирекцији за социјално и здравствено старање уз курикулум вите и списак научних радова

Из Суда општине града Београда О.Ф.Бр. 12464 од 12-III-1931 године.

Цене животних намирница на Београдској пијаци

Н А З И В	Количина	Просечна цена у динарима				Месечна
		Недељна				
		I	II	III	IV	
		Фебруара месеца				
Брашно и хлеб						
Брашно пшен. № 2.	1 кгр.	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25
„ „ № 1.	„	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75
„ „ бело	„	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25
„ кукурузно	„	2.75	2.75	2.75	2.75	2.75
Хлеб пшенични црни	„	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25
„ „ бели	„	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25
Месо						
Говеђина	„	18.—	18.—	18.—	18.—	18.—
Телеђина	„	22.50	22.—	22.—	22.—	22.12
Јагњетина	„	24.—	22.—	22.25	19.25	21.37
Свињетина	„	18.75	19.75	19.25	19.25	19.25
Сланина сирова	„	14.50	14.50	14.—	13.50	14.12
Маст свињска	„	16.50	16.—	16.—	15.50	16.—
Сало	„	16.25	15.75	15.75	16.—	15.94
Риба						
Шаран	„	22.25	23.—	23.50	21.75	22.62
Сом	„	36.25	38.75	38.75	37.50	37.81
Кечига	„	66.25	67.50	67.50	67.50	67.19
Смућ	„	38.75	40.—	45.—	42.50	41.65
Штука	„	20.25	21.50	21.50	22.—	21.31
Млеко и млечни производи						
Млеко слатко	1 лит.	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75
Масло	1 кгр.	55.—	55.—	55.—	55.—	55.—
„ топљено	„	36.75	36.75	37.50	38.57	37.44
Кајмак	„	36.—	36.—	36.50	37.—	36.37
Сир обичан	„	17.—	17.—	16.50	16.—	16.37
Поврће						
Кромпир стари	„	2.—	2.—	2.—	2.—	2.—
„ нови	„	—	17.—	13.—	13.—	14.33
Лук црни	„	1.62	1.42	1.25	1.25	1.38
Шаргарепа	„	5.—	5.—	5.50	5.—	5.12
Купус сладак	„	4.—	4.50	4.50	4.50	4.37
Кељ	„	5.75	6.—	6.50	6.25	6.—
Зелен за супу	1 киш.	3.—	2.75	3.25	3.25	3.06
Патлиџан црвени	1 кгр.	—	33.50	36.25	43.75	37.83
Паприка љута	100 ком.	200.—	175.—	187.50	162.50	181.25
Краставци	„	—	—	—	—	—
Воће						
Јабукe	1 кгр.	11.—	10.50	11.—	11.50	11.—
Трешње	„	—	—	—	—	—
Шљиве сушене	„	11.—	11.—	11.50	11.—	11.12
Ораси	„	12.—	12.—	12.—	11.50	11.87
Лимуни	1 ком.	0.87	0.90	0.75	0.75	0.82
Наранџе	„	2.50	2.25	2.25	2.25	2.31
Колонијална и друга роба						
Шећер у коцкама	1 кгр.	12.75	12.75	12.75	12.75	12.75
„ ситан	„	11.75	11.75	11.75	11.75	11.75

Н А З И В	Количина	Просечна цена у динарима				
		Недељна				Месечна
		I	II	III	IV	
		Јануар месец 1931				
Кафа сирова	1 кгр.	52.50	52.50	52.50	52.50	52.50
Пиринач	"	9.50	9.50	9.50	9.50	9.50
Макароне	"	9.—	9.—	9.—	9.—	9.—
Зејтин за јело	1 лит.	23.—	23.—	23.—	23.—	23.—
Пасуљ	1 кгр.	6.—	5.87	5.75	5.37	5.75
Сочиво	"	13.—	13.—	12.—	12.—	12.50
Со	"	3.—	3.—	3.—	3.—	3.—
Пекмез	"	10.50	10.50	10.50	10.50	10.50
Сапун за прање	"	12.—	12.—	11.50	12.—	11.87
Живина и јаја						
Кокоши	1 ком.	24.50	25.25	23.50	27.—	25.06
Турке	"	82.50	82.50	—	—	82.50
Гуске	"	38.75	38.75	37.50	37.50	38.12
Патке	"	23.—	23.75	21.25	24.50	23.12
Јаја	"	1.02	0.90	0.91	0.88	0.93
Гориво и осветљење						
Дрва	1 м ³	143.—	143.—	143.—	143.—	143.—
Шпиритус	1 лит.	10.50	10.50	10.50	10.50	10.50
Гас	"	7.—	7.—	7.—	7.—	7.—
Бензин	"	7.50	7.50	7.50	7.50	7.50

У почетку фебруара месеца на пијаци појавио се црвени патлиџан (парадајз) из Египта; цена му је 43,75—33,50 дин., као и слабак купус чак из Холандије. Појављују се и нове тиквице, које се доносе из крајева преко Саве и Дунава. У већим количинама се појавио и млад кромпир: цена му је 17-13 дин. килограм, који се доноси из јужних крајева. Млада боранија продаје се 130 до 160 динара килограм. Запажен је млад грашак у зрну, а цена му је од 35 до 40 дин. килограм. Плави патлиџан, који се доноси из Солуна, продаје се по 40 динара килограм.

Пада у очи да је пасуљ појевтинио и да се највише троше пасуљ и кромпир.

Запажен је већи довоз закланих јага-

њаца; килограм јагњетине у почетку месеца коштао је 24 дин, а на крају месеца 19,25 дин.

Воћа нема много. Јабуке су поскупиле из два разлога: прво, што им пролази сезона и друго, што се извозе у већим количинама из земље. Место наших крушака, а ове године их и није било доста на пијаци, сада се продају крушке зване „Американке“ по цени 36—40 дин. килограм.

Живина је, због већег извоза још увек скупа. Међутим, јаја су појевтинила: цена им је 1,02—0,88 дин. комад.

Уопште у ценама животињих намирница се осећа мала разлика, а довоз ослабио услед рђавих сеоских путева.

Шеф статист. одеела О. Г. Б.
Дим. Анагност, с. р.

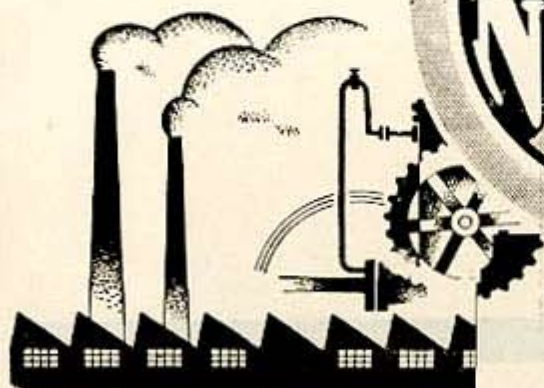
УГАЉ, КОКС, ДРВА

продаје најјефтиније 1. шлески угаљ и кокс,
угљарска радња

„Радиша“ Софронија Спировића

стовариште Царинска број 31 - Савска обала - Телефон 62-44

SOCONY
MOTORNA ULJA
sastavni dio
svakog stroja

Standard Oil Company
of Jugoslavia

Beograd
Akademija nauka
Telefon 859, 2198, 1473

Zagreb
Kumiščeva 5
4651, 4652, 4518

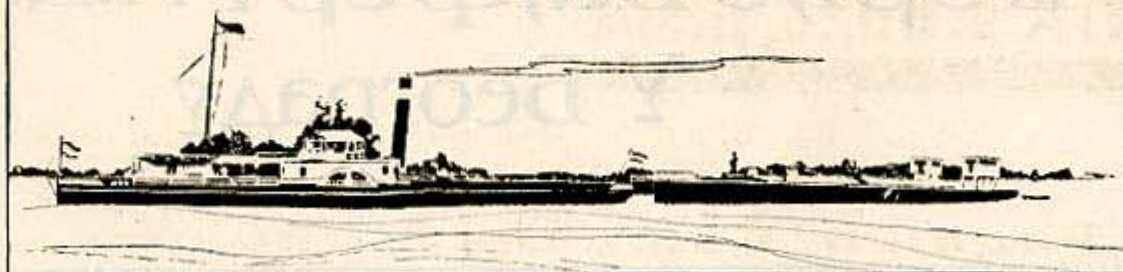
БРОДАРСТВО
РУДНИКА „КОСТОЛАЦ“
— Ћ. ВАЈФЕРТ А. Д. — БЕОГРАД
ВУКА КАРАЏИЋА УЛ. БР 3/III — БЕОГРАД

Врши реморкажу пунотеретних шлепова, дрварица и др. објеката, као својих тако и
туђих и превлачи сваковрсту робу по специјалним условима на
Дунаву, Сави, каналима и притокама. На линији Голубац, Београд, Нови-Сад и Вел. Бечкерек
чини изузетне повољне тарифе, пошто на овим линијама одржава редован саобраћај.

ЗА ОБАВЕШТЕЊА ОБРАТИТИ СЕ КАНЦЕЛАРИЈИ

Вука Караџића ул. бр. 3/III. — БЕОГРАД — Телефон Бр. 61-71.

**Захтевајте
свуда**

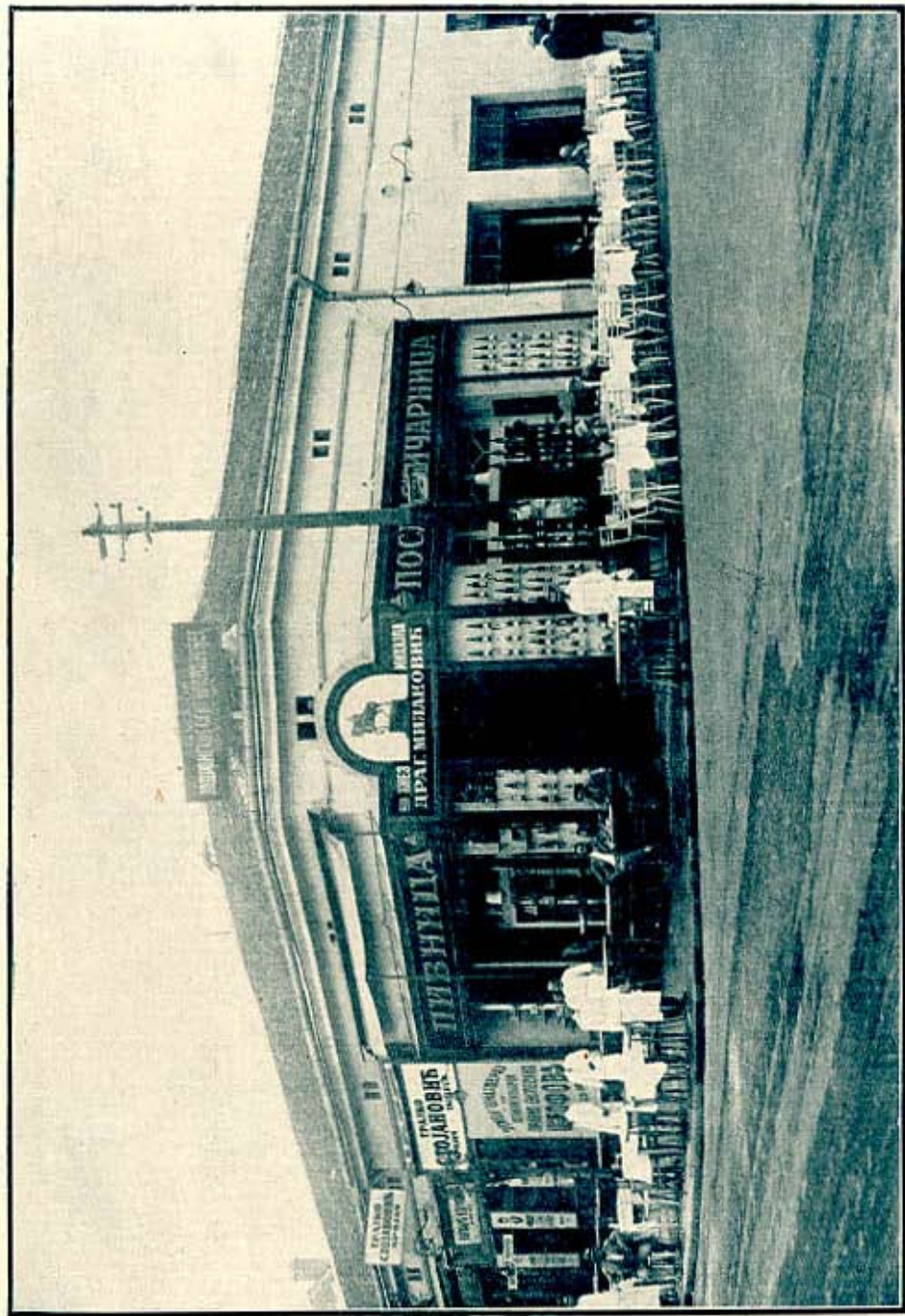

ВАЈФЕРТОВО ЕКСПОРТ ПИВО

**које производи Прва
Српска Парна Пивара**

**Ђорђе Вајферт А.Д.
У Београду**

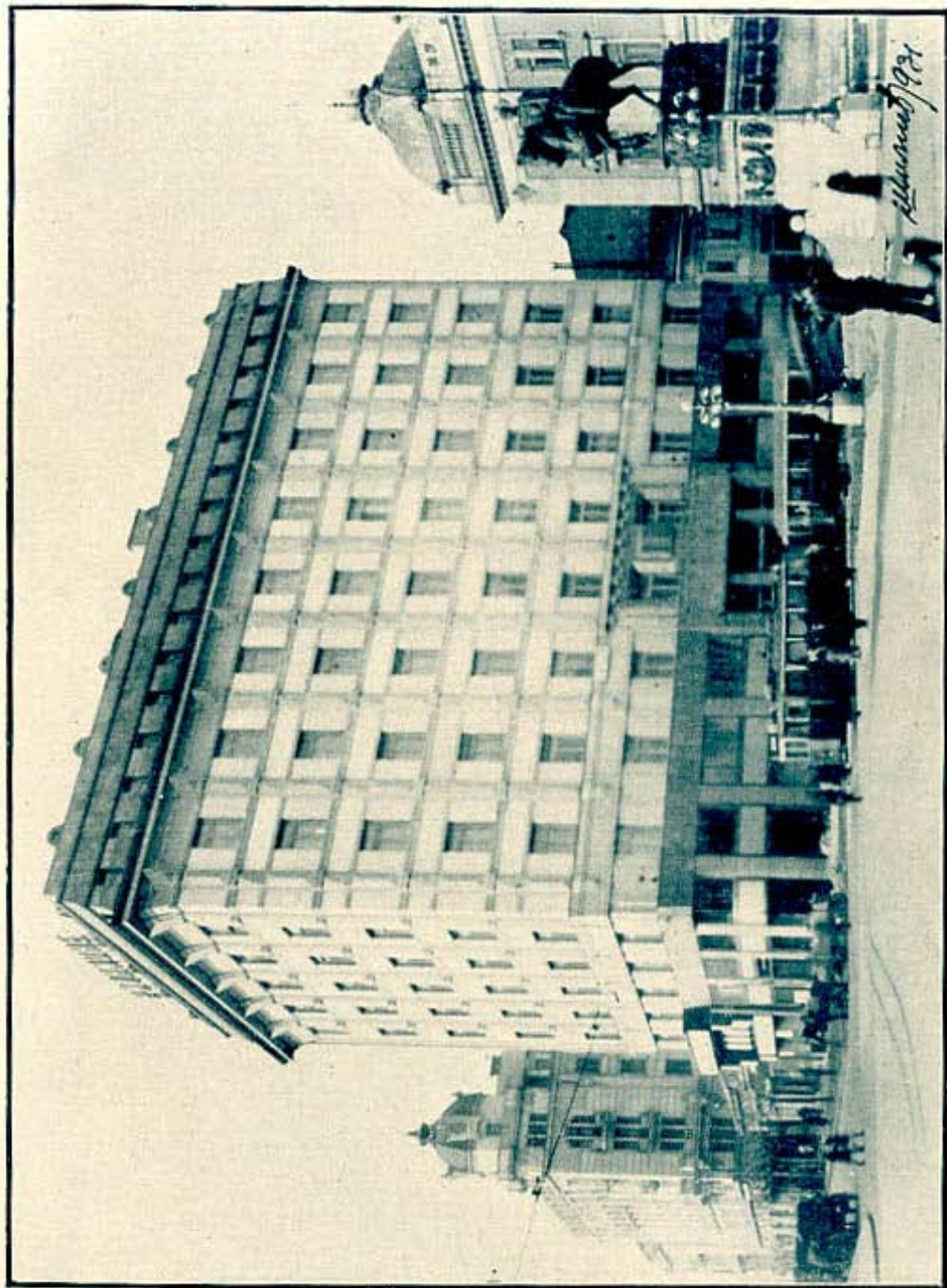
СТАРИ БЕОГРАД

Пре пет година: Угао ул. Чика Љубине (код споменика Кнеза Михаила)

Слика: фото-архива „Београдских општ. новина“

НОВИ БЕОГРАД

Исти угао данас

Слика из фото-архива „Београдских општ. новина“